

БІБЛІОТЕКА
ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО
КОМІТЕТУ

ПЛАТОН
ВОРОНЬКО

ПОВІНЬ

ПЛАТОН ВОРОНЬКО

БІБЛІОТЕКА ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО КОМПІТЕТУ

ПОВІНЬ

КРИНИЦЯ

Nealon B. Pontes

ПЛАТОН ВОРОНЬКО

БІБЛІОТЕКА ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО КОМІТЕТУ

ПОВІНЬ

ВИБРАНІ ТВОРИ

ВСТУПНЕ СЛОВО
Б. І. ОЛІЙНИКА

КИЇВ
ВИДАВНИЦТВО “КРИНИЦЯ”
2004

Платон Воронько

ПОВІНЬ

Вибрані твори

Передмова
Б. І. Олійника

Упорядкування
В. Ф. Гужви

ВИДАВНИЧА РАДА
«Бібліотеки
Шевченківського
комітету»

П. А. Загребельний
(голова ради)

Л. І. Андрієвський
В. О. Базилевський
О. І. Бійма
І. М. Дзюба

Д. С. Наливайко
В. Я. Стадниченко
(заступник
голови ради)

А. В. Чебикін
І. С. Чиж

Платон Микитович Воронько (1913 — 1988) — визначний український поет, учасник двох воєн: фінської та Великої Вітчизняної — вирішального етапу Другої світової війни, підричник-мінер у легендарному партизанському з'єднанні С. А. Ковпака. З воєнних випробувань П. Воронько виніс незабутні враження, пам'ять про фронтових побратимів, що наснажувала всю його творчість.

П. Воронько створив чимало героїко-патріотичних поезій, поем, зворушливих ліричних віршів, а також творів для дітей. Його поезії властива широта жанрового діапазону, роздумливість, життєва правдивість, глибина переживання, ритмомелодійна своєрідність, збагачена народнопісенними традиціями. Деякі вірші П. Воронька покладено на музику.

За книгу поезій «Повінь» П. Воронько у 1972 році був удостоєний Державної (нині — Національної) премії України ім. Т. Г. Шевченка.

В одностомнику представлено кращі твори поета — проникливого лірика, майстра публіцистичного вірша, колоритного пейзажиста.

*Видано на замовлення
Державного комітету
телебачення і радіомовлення
України за Програмою випуску
соціально значущих видань.*

*Серію «Бібліотека Шевченківського
комітету» засновано в 2002 році.*

© Гужва В. Ф., упорядкування, 2004
© Олійник Б. І., передмова «Суворий і ніжний», 2004
© Криниця, 2004

СУВОРИЙ І НІЖНИЙ

Як швидко мчить час... Не встиг і оглянутись, а вже за вікном — нове століття.

У літературу прийшло кілька поколінь, неоднораз відбулася переоцінка цінностей: дехто, покvapливо записаний в «лідери», поповнив лави загалу, і, навпаки, декотрі, віднесені критикою в реєстр пересічних, вибралися на чільне місце. Цілком природний перебіг живого літературного процесу.

Але в тому ж таки літературному процесі є величини незмінні, оті «точки відрахунку», котрі віховими знаками визначають рівень поезії взагалі, становлять його золотий, валютний запас.

До таких стабільних величин належить і творчість Воронька. На його життєвому циферблаті, на жаль, давно спинилися стрілки. Але, до честі поета, він за останні свої роки встиг видати стільки книг і на такому поважному художньому рівні, що комусь іншому хтозна чи їй вдалося б за все творче життя! Причому кожна нова збірка Воронька була як якісний виток не лише в його особистій спіралі розвитку, а й помітний набуток усієї нашої української поезії.

З-поміж виданого поетом наприкінці минулого, ХХ століття, вирізняється своєю значимістю книга віршів та поем «Узьмій». Тематично споріднена з попередніми збірками Воронька, вона — своєрідна естафета пам'яті авторового довоєнного дитинства і його фронтової юності. Водночас у ній, певне, найвиразніше звучить те якісно нове, що характеризує поетичну практику Платона Микитовича: глибинно-філософське осмислення минулого як складника вічного, і, значною мірою, переосмислення творчого досвіду в плані наближення високих, сказати б, «трибунних» категорій до предметно-земного буття шляхом уїнтимнення їх.

...Ромен Роллан сказав:

«Як багато поетів думають, що вони зробили послугу батьківщині, оспівуючи героїзм, самовіддання, жертву! Та якщо вони вірили в них лише устами, а не серцем, коли

вони бачили в них тільки слова, що весело звучать, а не сувору і трудну дійсність, якщо вони шукали в них особистий успіх, а не благо інших, — вони принизили героїзм, самовіддання і жертву, а не слугували їй».

Що ж, хай і поодинокі, але траплялись і такі. Але ми брали, беремо і братимемо собі за взірць поетів, які не лише устами, а передовсім серцем, кожним подихом утверджували шевченківський ідеал митця і громадянина.

Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Павло Тичина, Максим Рильський... Для них не існувало проблеми «життя і творчність», оскільки життя їхнє було творчністю, а творчність — життям.

Оцю ідеальну гармонію особистого й суспільного наші великі попередники і сучасники передали в неподільний спадок своїм духовним нащадкам. На всіх етапах поступу українські поети і словом, і ділом явили перед світом неперевершені взірці служіння своєму народові. Словом, ділом і — кров'ю.

Я той, що греблі рвав.
Я не сидів у скелі,
Коли дуби валились вікові, —

від імені цілого покоління поетів-воїнів здобувся на право сказати Платон Воронько. Право — пряме, неопосередковане. Не метафоричне.

Із епіцентру Другої світової війни, з партизанських ночей, хрещений кулями, підперезаний бікфордівим шнуром, на межі життя і смерті, проголосив ці слова Платон Воронько. Згадані рядки — теж не метафора, майстерно відшліфована за письмовим столом, а прямий, правдивий і точний знімок часу. І якщо вони, ці рядки, стали крилатою метафорою, то, певно, про вищу оцінку своєї творчості будь-кому з поетів годі й мріяти!

Хтось, дивися, скаже: «Виняткові обставини... Виняткова біографія...» Так, бо сама війна — уже виняткова обставина зі своєю логікою і законами, які діють під дулом смерті. Але Платон Воронько зі своєю винятковою долею — не виняток. Його біографія — то біографія цілого покоління, що будувало, боронило, відбудовувало і підносило свою Державу. І в цьому — невичерпна життєва міць його самого і всього нашого суспільства.

Скільки проїхав, скільки пройшов —
Спитай у моїх підощов.

Скільки провів я безсонних ночей —
Читай по утомі очей.

Скільки жадоби кохання в мені —
Скаже, хто був на війні.

Ця мініатюра, датована 1945 роком, могла б стати своєрідним «totto» до поетового життєпису...

Платон Микитович Воронько народився 1 грудня 1913 року в селі Чернеччина на Сумщині, у селянській родині. Хлібороби, ковалі і кобзарі (дід поета, Василь Воронько, був мандрівним лірником) вийшли з того доброго і надійного роду. Треба було мати неабиякий талант і життєву снагу, аби в тяжкій, сірій буденщині не затулити собі світ куснем хліба, зберегти людську гідність, ще й навчити своїх дітей бути чесними, благородними і не забувати, що, окрім нужденної нивки, є ще й високе небо пісні. Пізніше поет згадував:

«Мати моя, Марфа Іванівна, була ніжною, сором'язливою і постійно сумовитою жінкою. Природа нагородила її винятковим голосом. Зимовими вечорами, сидючи за прядкою чи ткацьким верстатом, вона співала тихо й сумно, ніби в піснях розмовляла сама з собою. Сліпий дідусь на зимову холоднечу повертався додому і теж співав під ліру чи кобзу козацькі думи або ним же придумані пісні із страшними сюжетами. Так що в нашій сім'ї достатки були, вважай, тільки в піснях».

Талановиті люди жили на нашій землі. Скільки їх, безіменних поетів, художників і мислителів, під тягарем нестерпних умов пішло в небуття, так і не явивши світові свого високого обдаровання!

Біографія Платона Воронька — динамічна, поривчаста, прискорена, як і його творчість, а отже, й характер.

Протягом усього свого свідомого життя поет жодного разу не стояв осторонь діянь і звершень своєї Вітчизни, ніколи не брав «тайм-ауту», його природі чужа позиція стороннього спостерігача. Він — син свого часу і усіма наслідками і зобов'язаннями, що накладає на особу цієї стан.

Я повсюди звертаюся до тебе:
У думках, у надіях, в жазі.
Де б не був я, а ти, наче небо,
Наді мною в ясі і грозі.
І, напевне, в останній тривозі,
Як утомиться серце старе,

Горілиць упаду при дорозі,
І в очах твоє небо замре,—

так і тільки так мислить себе поет.

По закінченні семирічки в Охтирському дитмістечку (уже там він виступає з першими поетичними спробами) юний поет у 1929—1932 рр. вчиться в Харківському автошляховому технікумі. А вже у вісімнадцять літ він добровільно, за комсомольською путівкою, кватиться на будови п'ятирічки далекого Таджикистану, працює на Вахибуді, в Ходженті. Звідти ж у 1935 році йде до армії. Причому пізнавав Платон Воронько воєнне ремесло не лише на військових навчаннях та полігонах, де за «ворога» правили мішені. Йому вже тоді довелося віч-на-віч стрітися із справжнім. По демобілізації поет повертається у батьківські краї, викладає мову й літературу в Хухрянській середній школі.

А тим часом поезія дедалі більше полонить його і 1938 року приводить до Московського літературного інституту імені О. М. Горького. Та недовго Платон Воронько вчився в інституті. У грудні 1939 року він разом зі своїми однокурсниками добровольцем вирушає на фінський фронт у складі 12-го легкокошижного батальйону. Цього разу небезпека чатувала не лише фронтально, а й з-поза спини: Платон Воронько як політрук диверсійної розвідки побував у ворожому тилу.

В аудиторії літінституту він повернувся змушнілий, суворіший: війна багато чому навчила. Це була саме та пора, коли життєвий досвід мав би сплавитися з досвідом поетичним. Одне слово, Платон Воронько ступив на ту грань, від якої починається поет. У його записниках було чимало віршів, котрі своїми художніми якостями вже претендували на друк. Але поет не кватився. Максим Рильський, з яким Воронько на той час познайомився (згодом те знайомство переросло у хвилюючу, чисту дружбу), згадував: «Він читав нам свої віршові спроби, і було в них багато теплоти і свіжості. Але, скромний і вимогливий до себе, Платон Воронько не кватився друкувати свої вірші, хоч ми його до того й заохочували»¹. (Похвальна неквапливість, гідна наслідування багатьма сьгоднішніми початківцями!)

---

¹ Максим Рильський. Наша кровна справа. К., Держлітвидав України, 1959, с. 510.

Одне слово, поет був на порі. От-от мав він вийти на таке жадане побачення з читачем. Але... знову війна. Цього разу — небачена, нечувана в історії людства. Велика Вітчизняна війна — вирішальний етап Другої світової війни. З першого ж дня Платон Воронько добровільно виходить на оборонні рубежі. Командир взводу московського винищувального батальйону, він згодом стає інструктором підричників при партизанській школі. А вже навесні 1943 року Платон Воронько — серед ковпаківців...

Згадав оці кілька дат з життєпису поета не з тим, аби до вже відомих подати ще й словесну копію його анкети. Ні, мені просто хотілося, щоб читач звернув увагу на одну особливість Воронькової біографії: на всіх етапних, віхових подіях Платон Микитович обирає собі місце в найгарячіших цехах, на передньому краї і завжди добровільно.

Оце саме той випадок, коли ключ до поетової творчості треба шукати на полях його біографії. І не лише до творчості, а й до характеру, уподобань, особистих якостей індивідуума.

Чим мені дорогий, близький і любий серцю Платон Микитович Воронько? Відповім просто, як на декого, мо', й по-ніколярськи: тим, що він жив, як писав, писав як жив. Уточню без дипломатичної евфоніки і евфемізмів: одверто не поважаю людей, які пишуть «високо», а живуть «низько». Знаю, що не можна механічно користуватися досвідом автора, що не зовсім грамотно ототожнювати ліричного героя з особою письменника і таке інше з арсеналу академічної критики. Але скажіть: як тоді, зрештою, бути з аксіомою: «стиль — то характер митця»?

* * *

Платон Воронько видав чимало книг. За першою — «Карпатський рейд» (1944) — ідуть «Весняний грім» (1947), «Великий світ» (1948), «В ім'я твоєї волі» (1949), «Райком комсомолу» (1949), «Славен мир» (1950), збірка «Поезії» (1950), «Від Москви до Карпат» (1951), «Моя Москва» (1953), «Народження легенди» (1954), «Обов'язок» (1955), «Моя Гуцульщина» (1956), «Тепло землі моєї» (1959), «Драгі другарі» (1959), «Мирний неспокій» (1960),

---

«Через гони літ» (1961), «Гнівом Африка клекоче» (1961), «Коли я в Київ повертаюсь», «За всі літа розлуки» (1962), «Нелінь», «Твори у двох томах» (1963), «Скресання» (1967), «Поки живий — іди», «У світлі блискавиць» (1968), «Повінь» (1970), «Здвиг-земля» (1976), «Узьмінь» (1979), «Батькові долоні» (1980), «Совість пам'яті» (1980) і ще, й ще можна доточувати й уточнювати цей ряд. 1995 року побачила світ укладена вдовою поета книга лірики «Подорожник».

Тут не перелічені переклади творів Платона Воронька на інші мови, котрі значно б поповнили своєрідний послужний список поета. Адже його книги й окремі поезії звучать російською, білоруською, туркменською, чуваською, узбецькою, молдавською, болгарською, чеською, польською та багатьма іншими мовами

Свідомо не зачіпаю й теми «Платон Воронько — дітям», оскільки вона, ця тема, потребує окремої, серйозної розмови: уже навіть кількість книжок (а їх і в десяток не вбереш!), подарованих малечі, застерігає від побіжного розгляду. Скажу лише, що дитяча поезія Воронька завойовала собі симпатії мільйонної аудиторії, а його славнозвісні «Читаночка» і «Казка про Чугайстра» стоять в ряду вищих досягнень поезії для юних.

Про популярність поета, про щирі шанси до нього свідчать Державна премія України імені Т. Г. Шевченка, премії імені Миколи Островського і Лесі Українки. На його грудях поряд з військовими ясніють високі урядові нагороди мирного часу за невсипущу творчу працю. Він удостоювався високої честі — бути депутатом парламенту республіки.

Чи всі з названих вище і не згаданих книг рівноцінні за художніми якостями? Не всі, і того не приховував автор, що свідчить про потужність його таланту. Що ж, деякі вірші й поеми не витримали іспиту часом. Були на те, як доречно зауважують критики й літературознавці, об'єктивні причини. Я, щоправда, не вельми схильний усі авторські промахи списувати на об'єктивні чинники, бо за всіх умов у всіх поетів були гарні й посередні твори.

А проте і в кращих, і у менш вдалих поезіях Платон Воронько не зраджував собі. Щирість, одвертість, немальована безпосередність і довіра до читача, безкомпромісність вирізняли його творчість з-поміж інших. Все, що вийшло з під його пера, — від розлогої поеми до

ліричної мініатюри, — опирається на ґрунт життєвого досвіду. Поет завше йшов саме від цього досвіду, від життя до літератури, а не навпаки.

Ритмомелодика Воронькових поезій витікає з незглибимої криниці народної пісні і думи. На це «працює» і образна система: традиційні, усталені порівняння, метафори й тропи, символіка. Але поет ніколи не вдавався і не вдається до стилізації, до декоративної народності, не грає в показний демократизм напівпрофесіонала, не копіює з пунктуальністю ремісника народний орнамент. Він бере кольори й барви народнопісенних вишивок, але створює свій, оригінальний візерунок, як от у «Весільній»:

Нарви, стара Череднихо, лепехи,
Суши, сива Стоянихо, реп'яхи,
Посип хату, ще й кімнату підмети:
І в дорозі, й на порозі — все свати.

Наші хлопці на вигоні,
Ваші дочки на виданні...
Гей, гей, не біда,
Якщо в кого молода,
Прийдем з бою — підросте,
За героя віддасте.

Наші хлопці-ковпаківці — соколи —
Вашим селам вічну волю здобули.
Пролетіли Україну з краю в край.
Кого хочеш, Стоянихо, вибирай.

За своїм ладом, настроєм, ритмікою, вільними хвилино-подібними наголосами, «неузаконеними», ненормованими цілурами — це, поза всяким сумнівом, пісня. Навіть без музики текст ненав'язливо змушує читача підсвідомо, подумки супроводити його наспівом. Тут уже діє рука тонкого майстра-професіонала. Казано ж: майстерність — тоді майстерність, коли вона не хизується собою. Саме сюди проситься приклад, який уже став чи не хрестоматійним: якось поетові заспівали народну пісню... Слова ж були його. Небагатьом щастило на таке своєрідне, високе визнання.

Взагалі, перша книга — «Карпатський рейд» — написана в основному у пісенному реєстрі. Не всі поезії флігранно відточені, ви не знайдете тут оглушливих формальних експериментів, загонистих метафор,

---

багатоповерхових асоціацій. Вірші мали пряме, мобілізаційне призначення на лінії вогню. Та й обставини, в яких вони творилися, вимагали од поета бути зібраним не лише фізично, а й морально, читай — творчо. Багатослів'я, формальні експериментування не пасували до суворого, напруженого характеру грозової епохи. Це поезія важких переходів, вона пропахла потом і порохом, а часом — і кров'ю. Поезія маршових колон.

Так, це документ війни. Але, художньо переосмислений, трансформований серцем, він став фактом поезії.

Одразу ж по війні одна за одною виходять кілька збірок Платона Воронька, які ставлять його на правий фланг цілої когорти митців, що зустріли свою музу на фронтових дорогах. Тематично вірші тих років в основному пливають у річищі першої збірки, але це вже етап глибинного, філософського осмислення досвіду війни.

А досвід цей вартий уваги, оскільки війна ставила людину в такі ситуації, коли не сховаєш своє істинне обличчя ні від себе, ні од інших. Безпосередній учасник жорстоких боїв, Платон Воронько бачив не лише численні прояви високої моральної чистоти, героїзму і самовідданості, а й падіння, цинізм, тваринний ляк, зраду. Власне, осмислення те вже почалося в роки війни. Згадаймо добре знану «Партизанську баладу».

— Бісова ніч...

Злива та січ.

Мало смоли...

Трубку пали.

— Я ж підірвусь.

— Слухай, Петрусь,

Дай сірників.

Геть від биків...

.....

Семеро друзів лягли в чагарник,

Восьмий до толу підносив сірник...

*Восьмий пішов на смерть заради семи.
Або поезію «Три смерті»:*

— Не годен, друже, я повзти з тобою.

Покинь мене, набої забери.

Залиш хіба запал і пашку толу,

Я підірвусь, коли настане час.

Якщо зустрінеш Кібчика Миколу,

Убий його за те, що зрадив нас.

.....

Один зірвав себе, той, другий — з бору виник
І скам'янів, не взявши висоти,
А третій — зрадник — зна про смертний вирок,
Який за ним до смерті буде йти.

Третій врятувався за рахунок двох.

Це — полюси, між яких не навести мостів із скидок «на обставини», на миттєву втрату громадської свідомості тощо. Поет «не тисне» на читача словесно, він просто, як солдат, стоїть на своїй позиції, морально-етичний первокорінь якої виростає із норм нашого суспільства. Отой восьмий — наш по духу й по крові. Він житиме в серцях побратимів, у пам'яті народу.

Свою точку зору на покликання митця поет висловив у хрестоматійному вірші «Я той, що греблі рвав». Саме в цій поезії чи не найповніше окреслюється духовний і світоглядний портрет автора, його характер, художня і політична позиція. Вірш переростає автобіографічні рамки, оскільки ліричний герой піднімається до самої ідеї ліричного героя, чи, сказати б, до авторового ідеалу громадянина і художника: в годину горя ніхто не має права відсиджуватися в кущах, бо не зайнятий тобою окоп — прогалина в обороні ідеалу.

У цій своїй позиції поет категоричний, невідступний. Бо за ним — правда народу.

Вся образна система поезії «Я той, що греблі рвав» винятково узгоджено працює на ідею. Зачерпнувши живої води народного духу з Лесиної криниці, поет природно, не форсовано входить в шал заліза і вогню. Здавалось би: де вже в цій сатанинській стихії бою до ніжних постелей традиційних тропів, коли навіть метал не витримує вібрації! Але, певне, в тому й майстерність, щоб інтуїтивно відчутти «душу» слова і вдало розподілити смислове навантаження на кожен сантиметр матеріалу так, аби не сталося отих розривів, під котрими світить голе тіло фальшивого пафосу. В суоро-баладну тональність вірша поет природно, а значить — майстерно вводить цілюще зілля народної символіки і дістає благородний сплав істинної поезії.

Що далі в часовому вимірі відсувається епоха війни, то глибше і ширше поет аналізує досвід її. Ворог не лише силондрував витвори рук, але й поранив людські душі. Для багатьох війна не закінчилася і після травневого переможного салюту, а можливо, й не закінчиться, доки

живе їхня пам'ять, — для вдів і сиріт, для матерів, чії діти zostалися лише на пожовклих фотознімках.

Але не тільки горе — щастя теж вчить не забувати, закликає до пильності. Ворог залишається ворогом навіть тоді, коли він прикидається голубом. Досвідчене око бійця розпізнає його чорну суть за будь-яких умов. Поколінню, що прийшло у цей незатемнений світ після останнього залпу, варто якомога частіше звертатися до досвіду батьків, бо в нових умовах ворог нерідко розраховує на їхню наївність.

Ворон приручений їсть бутерброд,
Дзьоб його повний і повний рот.
Він мені вдячний за щедрі дари.
Але, доведись, на поході умри —
Ворон забуде про дні затишні.
Виклює очі мені.

Отже, Платон Воронько визнає тільки два полюси: друг і ворог. Для нього не існує перехідних напівтонів. І ця непримиренність виправдана біографічно й історично.

Так, поет непримиренний, але жорстокість ніколи не забидала влади над ним, хоч інколи й мала на те право. Благородна ненависть до ворога виростала на ґрунті гуманізму планетарного масштабу: ми взяли зброю до рук, аби захистити од фашистської бацили не лише рідну оселю, а й увесь світ. Не лише сучасне, а й майбутнє людства. І тому восьмий з «Партизанської балади» іде на смерть не лише заради життя семи побратимів. Його вчинком керує вища мета, відповідальність за ще не народжених:

— Ні, старшина,
В тебе жона...
Ляж у траву —
Сам підірву.
Рідних звіщай.
Прощай!..—

Сказано це просто (в тій ситуації не до красивих слів), але голос рядового мінера і досі відлунює в серцях тих, чию коліску він прикрив своїми грудьми.

Завдяки отому загостреному почуттю відповідальності перед сьогоднішнім і грядущим, що живиться соками героїчного минулого, ми й перемогли. Легендарні брати Стояни (поема «Стояни») витримали на своїх плечах міст через Збруч, по якому пройшли наші війська,

не лише тому, що так вимагали виняткові обставини. А ще й тому, що вони з діда-прадіда Стояни. Ще їхні предки колись отак само на своїх плечах стоїчно тримали міст, по якому пройшли в безсмертя опришки. Отож чотири брати стояли на видноті і перед майбутнім, і перед минулим. І перед цілим світом. Свідомі свого обов'язку.

Стоять брати на повний зріст,
В сичанні сталі, у вогні
Стоять, неначе кам'яні.
Під гук броні, громи гармат.
І знов питає старший брат:
«Чи стане сили та снаги,
Щоб не розстались береги?
Одна ж земля.
Єдиний рід».
«Не піде наше військо вбрід.
Ще є снага і сила є!»—
Найменший голос подає.
Вже темна ніч змінилась днем.
«Не уклякнем?»
«Не уклякнем!»

Усвідомлення свого синовнього обов'язку не лише перед рідним народом, а й перед усім людством — чи не одна з магістральних мелодій творчості Платона Микитовича. Витоки її шукаймо в партизанському побратимстві, де вогнем і мечем перевірялася дружба синів і дочок різних народів. Не випадково, отже, що саме Платон Воронько був делегований 1946 року у Лондон на Всесвітню молодіжну конференцію на захист миру. Йому було що сказати і своїм ровесникам, і молодшим, і старшим! Згодом поет побував у багатьох країнах, з'явилося у нього чимало цікавих знайомих в плані творчому й суто людському, але найбільше до серця припаде йому Болгарія. Героїчна історія братнього народу, давня і недавня, глибинні корені спільноти, що сягають у віки, полонили серце українського поета, і ця любов не підвладна ерозії часу. Платон Воронько у Болгарії — свій. Він приїздив туди не туристом в пошуках екзотики, не лише на велелюдні паради. Приїздив він туди робітником, і кожні його відвідини примножували лави наших щирих друзів, відданих побратимів.

Кажуть, аби лишити свій слід на землі, треба виростити сина й посадити дерево. У нев'янувчому саду

духовного єднання народів квітують дерева і Платона Воронька. З його легкого пера заговорили до нас українською мовою Георгій Караславов, Георгій Джагаров, Димитр Методієв, Найден Вилчев, Іван Давидков і ще десятки поважних і зовсім юних поетів Болгарії. Та чи не найбільша заслуга поета в тому, що він, крім особистої участі, залучив до дії на ниві єднання цілий загін українських митців. Болгарський народ віддячив Платону Вороньку чистим золотом дружби, якому немає ціни і яке не підвладне девальвації: вірші українського поета зазвучали болгарською мовою

Суворі випробування випали на долю поета. Щось у його долі є від судьби партизана-поета Дениса Давидова. Тільки далеко важча й небезпечніша випала дорога юнакові ХХ сторіччя. Тому так пронизливо гучить сталевий подзвін у рядках його поезії. Але навіть у найважчі часи війни в кобзі Платона Воронька ніколи не стихала голуба струна ніжності. І це не випадково, бо:

Скільки жадоби кохання в мені —
Скаже, хто був на війні.

Є в тій мелодії серця вечоровий присмерк суму за полеглими друзями, за пораненою молодістю, можливо, й за тим, про що мріялося, та не сталося:

Хто тобі розкаже про мене,
Нене?
Друзі мої впали, мов клени,
Нене.
Я також упав між ярами,
Мамо,
Під сухими яворами,
Мамо.
І горбочка немає у мене,
Нене,
Тільки руги листя зелене,
Нене.

Є в тій мелодії білий голуб кохання, що, заворожений від куль і ядучого погару пожеж, кружеляє над віками й народами і, спочивши на поетовім плечі, залітає до світлиці його пісенної поезії. Той голуб віддавна хвилює композиторів. «Ходімо, кохана, у ліс», «І чого тікати», «Від Москви до Карпат...», «Пісня про воронька»... Це лише початок довгого ряду назв пісень та романсів, створених композиторами на слова Платона Микитовича.

Так званий «чистий інтим» Воронька невимушено, гнучко переходить у філософську лірику. Поет, що віддавна тяжіє до епічних полотен, ніколи не забував і такого мобільного жанру, як мініатюра, де на невеликій площі зосереджується вибухової сили заряд філософської думки. Адже саме мініатюра дає змогу митцеві перевірити «школу», рівень своєї, так би мовити, фахової майстерності. Тут кожне слово мусить бути відточене, відгранене до найвищого класу точності. І треба сказати, що Платон Воронько успішно склав іспит на цій нелегкій ниві. Його мініатюри, особливо останніх років, увійшли до кращих набутків сьогочасної поезії.

Залізо працює, в роботі стирається швидко,
Іржа-шкуродерка бере десятину за рік,
Його заставляють впиватися в серце, у литку,
І вічні дерева валити в хапучий потік.

І все ж я тебе величаю, залізо чорняве,
Хай срібло і злото — прикрас найдорожчих душа.
У тебе немає шляхетного блиску і слави.
Без слави не вмерем,
А чи виживем без лемеша?

Просто і водночас значуще вирішена одвічна проблема цінностей минутих, хоч і сліпучих, і вічних, хоч і непоказних. Наведений вірш увійшов до книжки «Повінь» (1970), як на мене, — одної з кращих у Вороньковому доробку. І не лише тому, що вона по праву дістала високу оцінку — Державну премію України імені Т.Г.Шевченка.

До цієї збірки поет ішов нелегко. Інколи через бар'єри вже відстояних звичок, часом полемізуючи з самим собою, переоцінюючи зроблене під кутом зору сьогочасних тенденцій у поезії. Книга ця — наслідок неодноденних роздумів, внутрішньої боротьби митця. З цього двобою поет вийшов зміцнілим, помолоділим — отим Платоном Вороньком, у якого ми були закохані ще в юності. Та ж пристрасть, той же запал, тільки він уже не хлюпав через віncia, а пульсував стриманістю зрілого митця, стугонів у відточених, викінчено-доцільних рядках.

Ощаднішим ставав поет до слова, але водночас щачно збільшував смислове навантаження на нього — і від того тільки виграв.

Поет оглядав переїдене і з позицій сьогоднішнього досвіду оцінював і свої партизанські ночі, і друзів, давніх і недавніх, вивівши їх з миттєвої ситуації на історичні виміри. А тому Грицько Ус із поеми «Ніж, трава і слово» уже

не лише партизанський лікар, що, захищаючи поранених, упав під Чорнолісом, а й носій народного духу, його мудрості й пісенного слова, що були найцілющими ліками. І тому він — нескортий:

Благословен — хто може краплю болю
З чола горючого в пораненого зняти,
Сто раз благословен — хто на кривавім полі
Підійме словом з гибелі солдата.

Енергія Воронькової поезії завше спрямована в майбутнє. Але ж майбутнє починається в минулому, і що глибше його коріння, то вища, міцніша і розлогіша крона будучини. Це усвідомлював поет, син коваля — найповажанішої професії в усі часи, а особливо в козацькому роду. Кузня на Україні віддавна була тим осередком, довкола якого гуртувалися вояки й хлібороби, бо плуг і меч в рудій руді мовчали, аж поки жить їм не повеліли мудрі ковалі. Але кузня була й своєрідним крилом, під котрим зростали майбутні поети аж до таких титанів, як Іван Франко. Під її історичним крилом починався й Платон Воронько, і це відчуття свого кореня, приналежності до героїчного минулого рідного народу бринить у його поезіях «Коваль Микита», «Люблю я зиму українську», у цілій низці філософських мініатюр. Не велемовно-декларативно, а з глибини серця, на суворому реєстрі воїнської присяги:

Вклоняючись могилам і хрестам,
До них стопалу стежку проторую.
Я предків прах загарбникам не здам,
А коли здам,
То сам і відвоюю.

Але, йдучи в далеке майбуття,
Стругать дошки я маю не на труни,
А на бандури,
Де саме буття
Напне любові найдзвінкіші струни.
Нехай до них торкнеться ніжність рук
Людей, яких іще нема на світі.
Хай витчуть музику найвищих щастя і мук,
Зароджену в солдатським заповіті.

Оце почуття відповідальності перед минулим, сучасним і майбутнім, котре геніально сформулював наш незабутній Тичина: «За всіх скажу, за всіх переболію»,

---

наскрізь пронизує одну з кращих поем Платона Воронька «Коли б мене більше на світі було».

Поема ця — етапна у творчості П. Воронька. Генеалогічні корені її простежуються уже в партизанській ліриці, в поезіях-роздумах пізніших років. Одне слово, «Коли б мене більше на світі було» — наслідок і вінець значного періоду у творчій роботі митця.

Тему її, як на шкільний підручник, визначити важко. Сюжету в класичному розумінні теж немає. Головний герой — авторське «я». За всіма зовнішніми аксесуарами, отже, це публіцистична поема. І водночас — то глибокоінтимний твір, оскільки ліричний струмінь бере гору над публіцистичними, широкоформатними узагальненнями, відтак ці узагальнення стають суто особистими, вистражданими, заповітними.

Головний герой цієї поеми — авторова позиція, його розуміння ролі митця у двобої людства з чорними силами зла, за якими видніється апокаліптичний профіль війни. Усього себе присвятити доброму і чистому, не прощати анінайменшого злочину супроти людського — ні в минулому, ні сьогодні, ні завтра, — бути громадянином не лише за паспортом, а й за покликом серця, віддати за щасливе завтра більше, аніж ти взяв од природи.

З перших своїх кроків у велику літературу поет обрав собі у вчителі Тараса Шевченка, Лесю Українку, Максима Рильського. Отже, Платон Воронько — поет доброї реалістичної школи, традиційної в тому найкращому розумінні цього слова, як традиційно за нічю настає день. Чи за зимою — літо. Тобто його поезія виростає на народному ґрунті, з народних традицій, яким не страшні ні вітри випадкових захоплень, ні скороминуці завірюхи різних мод, ні давно не стрижені течії й течійки, ні екстравагантні сорочки каліфів на час.

Я загострюю увагу на цьому питанні тому, що дехто у нас — випадково чи навпаки? — ототожнює традиційність з консервативністю. Тим часом безликі, без виразних ознак народного колориту вішовані вправи видаються ледве чи не за новаторство.

Гарні традиції ніколи не заважали навіть у такому утилітарному мистецтві, як будівництво житлових споруд. То що вже говорити про літературу, особливо ж — поезію, котра бере свої витoki з матеріної коліскової!

Традиції, як і все в цьому світі, ростуть і розвиваються, приносячи в нові часи, на нові, вищі етапи поступу лише те неперехідне, що визначає обличчя національної поезії, а не декоративні аксесуари шароварних декларацій.

Усім кращим, чого досягла українська поезія, вона завдячує своєму пракореню — народній думі і пісні, якщо ж брати поезію останніх років, то й тут усі справжні відкриття, усі справді сміливі новації, усі найновітніші пошуки поетів лише тоді приносили успіх, коли вони жилися глибинним корінням народних традицій. На цих засадах твердо стояв поет.

За рубежем, та й у нас спалахують дискусії: чи треба писати для «мас», чи орієнтуватися на так звану «еліту». На це поет дивився в принципі так: поезія буває або гарна, або погана. Третього не дано.

* * *

Це зібрання поезій вінчає дев'яностолітній ювілей видатного поета. З верховин його відкриваються віхи, до яких була спрямована енергія мудрого і мужнього таланту.

Поет чесно пройшов свою життєву дорогу.

Мої розлуки почалися змалку,
Іще як в дитмістечко із села
Ішов по вогкій польовій стежині.
Я оглядавсь, аби побачить хату,
Свій двір, стареньку кузню над сагою
І матір за воротами смугну.
Я оглядавсь, але високе жито
Мені, малому, заступало все,
Лиш матері чомусь не заступало.

Хай шумують високі жита поетичних дум і ніколи не заступають матір. Да святиться ім'я її.

Борис ОЛІЙНИК

ПОЕЗІЇ

1943 — 1945

В ІМ'Я ТВОЄЇ ВОЛІ

В ім'я твоєї волі,
Твого життя, добра
Упав з коня у полі
Розвідник Качура.

Упав — догнала куля
На золотій стерні, —
Купе йому зозуля
Століття в гущині.

А вітер гладить русе
Волосся на чолі...
Не діждеться матуся
В далекому селі.

Їй потім хтось розкаже,
Як син її Іван
Трощив навалу вражу
В загоні партизан.

І як за батьківщину,
За цвіт свого села,
За вільну Україну
В бою упав з сідла...

1943

ПОХІДНА

Із Путивля на схід сонці,
На схід сонці рано
Виїжджали ковпаківці —
Грізні партизани.

Дід Ковпак стояв на возі:
— Прощавайте, друзі!..
Як загинемо в дорозі,
Не ридайте в тузі.

Не сумуйте, йдіть за нами,
Добувайте зброю! —
Курява стоїть ланами,
Де ідуть герої.

Затужила Ярославна,
Сум з грудей полинув:
На Карпати хлопець славний
Пішов та й загинув.

Не загинув! Через гори,
Через ріки-броди,
Через галицькі простори
Славний хлопець ходить.

І повернеться, прилине
До твоєї хати,
Як під самим під Берліном
Зарубає ката.

1943

Старий батько питає сина:
— Що ти хочеш, сину?
— Бить фашистів, щоб звільнити
Нашу Батьківщину.

Спитав дочку карооку:
— Що хочеш, Оксано?
— Іти в табір на Дубину
З братом партизаном.

Старий батько спитав дітей:
— Що ж мені робити?
— Ходім з нами, рідний тату,
Воріженьків бити.

1943

ОЙ НА ГОРІ

Ой на горі село горить,
Під горою курай курить,
А в кураї зоря зорить —
Червона зоря.

Вийшла в поле мати сива
Виглядати з бою сина —
Чорнобрового Максима,
Ще й богатиря.

Ідуть хлопці, браві, дужі,
При музиці, при оружжі,
Ситі коні на попружжі
Гризуть вудила.

Вийшла в поле. Тільки стала —
Пролетіли, просвистали,
Стару неньку привітали
На краю села.

Всі, мов клени у діброві,
Кучеряві та здорові
І, як рідний, чорноброві —
Всі богатирі.

Може, й син її промчався?
Може, з нею пострічався?
Поклонився, привітався
В полум'ї зорі?

Може, й він — та не пізнала,
Пролетів — та не догнала,
Стара мати заридала:
— Ой зоря, зоря!

Ой світи ж ти, ясна зоре,
То на поле, то на море,
То на ті високі гори,
Де Максим гуля.

А як пізньою порою
Десь поранять — будь сестрою,
Будь сестрою серед бою,
Зіронько моя!

1943

МЕСНИЦЯ

— Звідки ідеш ти, мала?
— Я із поліського краю.
— Як на Поліссі діла?
— Дуже багато вмирає.
— Що тут, в ріжечку мішка?
— Їжа, привітливий друже.
— Мабуть, занадто важка?
— Ні, то слаба я ще дуже.
— Дай попоїсти мені.
— Що ж тобі, рідний мій, дати? —
Взяв я мішок,
А на дні
Три бронebійні гранати.
1943

РОЗВІДНИК

Старий гуцуле, ось мій кріс,
Мені вже зайвий він.
Бери цей кріс, сідай на віз
І їдь мерщій в загін.

Знайдеш найстаршого у нас,
Він зветься Борода,
Скажи, що виконав наказ
Розвідник Лобода.

Скажи: канони на горі,
Гостинець під вогнем,
Всю ніч мигають ліхтарі.
А стежка на Черем...

Поки що вільна.
Хай ідуть,
Там скрізь густий полинь.
Скажи, що хай мене не ждуть
Додому, на Волинь.

1943

ПАРТИЗАНСЬКА МАТИ

Вона пройшла з Сумщини на Карпати,
Старенька, заклопотана, м'яка,—
То син її, кремезний та кирпатий,
Привів якось до штабу Ковпака.

Вона варила, поралась в обози
І всіх синами звала: «Ну, сини,
Сідайте пообідайте на возі.
Давай, Мишко, полагоджу штани».

— Та хай приїдем...

— Жди, поки приїдем.—

І непокірний, гордий партизан
Скорявся їй... І тут же по обіді
Спішив помити матері казан.

Вона завжди ридала слізно-слізно
Над свіжою могилою в кущах.
І поверталась мати в табір пізно,
Сховавши біль в заплаканих очах.

Тепер її могила під горою,
Там, де шумує Бистриця-ріка.
Похмурою, осінньою порою
Ідуть у бій зағони Ковпака.

1943

ВЕСІЛЬНА

Нарви, стара Чередиho, лепехи,
Суши, сива Стоянихo, реп'яхи,
Посип хату, ще й кімнату підмети:
І в дорозі, й на порозі — все свати.

Наші хлопці на вигоні,
Ваші дочки на виданні..
Гей, гей, не біда,
Якщо в кого молода,
Приїдем з бою — підросте,
За героя віддасте.

Наші хлопці-ковпаківці — соколи —
Вашим селам вічну волю здобули.
Пролетіли Україну з краю в край.
Кого хочеш, Стоянихо, вибирай.

Наші хлопці на вигоні,
Ваші дочки на виданні..
Гей, гей, не біда,
Якщо в кого молода.
Прийдем з бою — підросте,
За героя віддасте.

Вибирай героя зятя, побажай,
Щоб на внуків був хороший урожай.
Ой розбіглись ясні очі у дочки,
Що зібрались, як соколи, парубки.

Наші хлопці на вигоні.
Ваші дочки на виданні..
Гей, гей, не біда,
Якщо в кого молода,
Прийдем з бою — підросте,
За героя віддасте.

1943

КОВПАКІВСЬКА БОЙОВА

По високих карпатських відрогах,
Там, де Бистриця — злюща ріка,
По звіриних стежках і дорогах
Йде незламний загін Ковпака.

Він гримів на дніпрових долинах.
Кров'ю зрошував хащі, гаї —
І тепер на крутих верховинах
Підіймає пожежі, бої.

Хай Синичка-гора в напівколі,
Хай стискається коло стальне —
Партизан не здається ніколи,
Поки в рідній землі не засне.

Вже нема й половини загону,
І не видно кінця боротьбі.
Партизани не знають полону,
Не гукають на поміч собі.

Не гукають далекого брата,
Що на фронті веде тягачі,
Із-за Дону на сині Карпати
Не підійдуть полки уночі.

На Делятин упали герої,
Наче води з порогів Дністра.
Тільки грози боїв під горою,
Тільки луни гримкого «ура!».

Місто взяте. Нова перемога
Поведе в переможні літа.
Нас гуцулка старенька з порога,
Мов сама Україна, віта.

1943

ГУЦУЛЬЩИНА

Гуцульщино, Гуцульщино,
Загублена краса.
Лежить твоя розпущена,
Зеленая коса.

Затих веселий гомін рік,
Став гуркіт грозовий.
Гуцульщино, Гуцульщино,
Мій краю неживий!

Замовк сопілки голос твій
З високих полонин.
Стальних джмелів смертельний рій
Гуде із верховин.

Гуцульщино, Гуцульщино,
Кривавая роса!
Лежить твоя розпущена,
Обірвана коса.

1943

Поколошкане, забудьте,
Витоптане жито,
Сірим попелом окуте,
Мінами порите.

Серед жита ходять коні
З обважнілим серцем,
Світло-сірий у попоні,
Чорний під сідельцем.

Ходять коні в пізнім житі,
Степ гуде безсонний.
В тому житі хлопці вбиті —
Хазяї цих коней.

Згодом підуть коні в плузі,
Але мусять стати
Там, де впали їхні друзі,
Де й могил не знати.

1944

ТРИ СМЕРТІ

— Ми вирвемось, ще є у нас набої.
А там, за Прутом, села, хутори.
— Не годен, друже, я повзти з тобою,
Покинь мене, набої забори.
Залиш хіба запал і шашку толу,
Я підірвусь, коли настане час.
Якщо зустрінеш Кібчика Миколу,
Убий його за те, що зрадив нас.
Убий, але не зопалу, з наскоку.
Пристав наган до серця і почни:
«Згадай, Миколо, гору Діл високу,
Де ми лежали з Нестором Гучним
Під стовбуром опаленого бука.
Лиш ми утрьох, а більше ні душі.
І ти казав:
«Аж поки серце стука —
Ми будемо утрьох, товариші».
Вночі утік, забравши кулемета,

Харчі, що в нас, поранених, бул'ї.
В'юном зав'ється, в нього є кебета.
Не слухай Кібця, кулею звали.
Тепер повзи.—
І щоб звільнити друга,
Гучний рвонув чеку.
Ревнув стократ
Короткий грім по хащах та яругах
Луною серед зраних Карпат.

Один зірвав себе,
Той, другий,— з бору виник
І скам'янів, не взявши висоти.
А третій — зрадник — зна про смертний вирок,
Який за ним до смерті буде йти.

1944

ПАРТИЗАНСЬКА БАЛАДА

— Бісова ніч...
Голову з пліч
Буря збива.
— Що голова!..
Тол бережи,
Зброю держи:
Скоро мости.
Бродом брести
Прямо до паль.
В зуби запал,
В шапку — по два...
Що голова!..
— Буря, п'їтьма,
Стежки нема.
— Вліво держи,
Шашки в'яжи
Зразу по шість.
Хто із цих місць?
Групу веди
Вниз до води.
Вниз до води доведеш?
— Доведу.
— Слід заметеш?
— Замету по слїду.
Бісова ніч...

Прямо до віч —
Вражих бійниць...

— Падайте ниць.

Хто застогнав?

— Кулю догнав.

Просто в плече,

Жаром пече.

— Бісова ніч...

— В чому там річ?

— Берег, вода.

— Це не біда!

— Я не плавець.

— Що ж, молодець,

Плавать учись,

Падай і мчись,

Пень підмости,

Шпар під мости.

— Люта вода

Крутить, гойда,

Верне в боки.

— Що там?

— Бики.

— Шашки між палями класти підряд.

Шнур у запали — запали в заряд,

Швидше, бо швидко затихне гроза.

Палю теши, де запал не вліза.

— Бісова ніч...

Злива та січ.

Мало смоли...

— Трубку пали.

— Я ж підірвусь.

— Слухай, Петрусь,

Дай сірників.

Геть від биків.

— Ні, старшина,

В тебе жона...

Ляж у траву —

Сам підірву.

Рідних звіщай.

Прощай!.. —

Семеро друзів лягли в чагарник,

Восьмий до толу підносив сірник...

1944

Коли виносили із бою
Мене по чистому льоду —
Чотири впало на ходу,

А два дійшло.
І я з тобою
Тому, що там, на полі бою,
Чотири впало на ходу.

1944

Я знаю, що таке життя.
Коли в гарячій автоматі
Набоїв — нуль,
А німці в хаті
І мить веде у небуття.
І круто зведені стволи,
А ти живеш,
І серце б'ється,
Хоч куля рветься біля серця,
Яку для тебе відлили.
А ти живеш.

1945

Ішла війна,
Блищали каски,
Багнетів ступлені ножі.
Розрив тритонної фугаски
Підняв до неба бліндажі.
Каміння тріскалось, кололось,
Летіло хмарою у вир.
А на землі стрічали мир,
І викидало жито колос.

1945

Скільки проїхав, скільки пройшов —
Спитай у моїх підшов.

Скільки провів я безсонних ночей —
Читай по утомі очей.

Скільки жадоби кохання в мені —
Скаже, хто був на війні.

1945

Кажуть, легше повалити,
Ніж звести будівлі стіни.
Я тесав гранітні плити,
Закладав в підмурки міни,

І скажу: поставить легше
На будівлі сім рекордів,
Ніж на ній, сірник відтерши,
Підпалити шнур бікфордів.

1945

ПОВЕРНЕННЯ

— Закуримо, щоб дома не журились,—
Сказав один.

І сіли край луки

Похмурі друзі.

Димом закурились

Просмалені горіхові люльки.

— А хто ж у тебе дома є, Кіндрате?

— У мене — три могили при дворі.

— А в мене і могил немає, брате,

Самі головешки на пустирі.

— То, може, й не вертатися додому?

— Ні, вернемось, бо є жива земля.—

Вітрець дихнув,

Почувся рокіт грому,

І дощ полив затоптані поля.

1945

1946 — 1949

---

* * *

Десь на Збручі, коло броду,
Пили коні воду,
Осідлані,
Запінені,
З дальнього походу.

Десь на Збручі, коло хати,
Стрілися два брати,
Запилені,
Задимлені,
На них автомати.

— Здрастуй, рідний!
— Здрастуй, брате,
Як там наша мати?
— Наша мати жде розпілати,
Ходім далі, брате.

1946

Я ТОЙ, ЩО ГРЕБЛІ РВАВ

Той, що греблі рве.

(Леся Українка, «Лісова пісня»)

Я той, що греблі рвав.
Я не сидів у скелі,
Коли дуби валились вікові.
У партизанській лісовій оселі
На пережовклій, стоптаній траві
Лежав, покритий листям пурпуровим.
І кров текла по краплі крізь бинти.
А Лісовик з обличчям сивобровим
Питав мене:
— Чи всі порвав мости?

— Усі...—

Тоді, схилившись наді мною,
Сиділа ніжна Мавка цілу ніч,
Туманною повита пеленою,
Із карабінним чересом опліч.
Вона, зітхнувши, почала співати:
— Чому ж сього не можна запитати?
Он, бачиш, там питає дика рожа:
«Чи я хороша?»

А ясен їй киває в верховітті:
«Найкраща в світі».

— Ти найкраща в світі...

Врятуй мене,
Бо там на синім Пруті
Іще стоять не зірвані мости,
По них повзуть прожерливі і люті
Зелені змії.

— Можу принести

Жив-гой-трави...

Од смертного полону.—

І принесла, оббігавши луги.

І полетіли ферми й ланжерони

На прикарпатські гострі береги

У грозовому реготі веселім.

Я той, що греблі рвав,

Я не сидів у скелі.

1946

ЗГАДКА

Може, в цю замріяну годину,
Коли місяць жевріє в снігу,
Ти з хатини йдеш на верховину
Зустрічати згадку дорогу:

Як на кручу вершники спітнілі
Прилетіли в сірій куряві,
І пісні, давно вже віддзвенілі,
Піднялись на крила вітрові,

І сказав один тоді: «До згуби
Не забуду сміх твій чарівний,
Кіс розмай, твої вишневі губи!» —
Та й кругнув на виступ кам'яний.

Потім бій лунав на верховині,
Потім ти його знайшла в траві.
Руки білі, очі сині-сині...
Лиш біляві кучері в крові.

І тому в замріяну годину,
Коли місяць жевріє в снігу,
Ти з хатини йдеш на верховину
Зустрічати згадку дорогу.

1946

Я сказала йому, що прийду,
Та вночі заблудила в саду,—
І ніде я його не знайшла,
Бо акація рясно цвіла.

А коли опадали сади,
Я сказала йому: «Підожди...
Підожди до весни, до тепла».
Він промовив: «Здорова була».

Як пішов, та і досі нема.
Вже давно відшуміла зима.
Ой навіщо ж, собі на біду,
Заблудила я в тому саду!

1946

Сьогодні день народження твого.
Лютневий день ясний і чистий.
Чого ж бажати,
І чого,
Під келих повний, урочистий,
Тобі у долі попросити?

Чи ранню юність воскресити,
Чи повернути знову те,
Що стало в згадці золоте?
Лиш одного бажаю я —
Щоб ти повік була моя.

1946

Так, як Данте любив Беатріче...
Ні, не так!
Я земний, а земля
Від засухи поколеться тричі
І від спраги попалить поля.
Я не хочу скрипіть сухостоем
На курнім роздоріжжі роки.
Грозовим і буремним настоем
Розіллюся, як повінь ріки.
Затоплю тебе в радісній стрічі,
Захлюпну твою душу в теплі.
Данте в небі любив Беатріче,
А тебе я люблю на землі.

1946

Є на Слобожанщині зеленій
Молода весела слобода.
Тут колись пройшов огонь шалений —
Все спустіло.
Сива лобода
Піднялась повсюди, наче хмара,
Через хмару стежка-блискавиця,
А на стежці — попіл від пожара
Та суха затоптана криниця.
І здавалось: тут життя не буде,
Бо воно заглушене війною.
А коли сюди вернулись люди
І з риданням пісня далиною
Облетіла курені, кабиці,
То вода сама пішла з криниці.

1947

МОГИЛА ГЕНЕРАЛА РУДНЕВА

На горах Карпатах нетесана брила,
Над нею шумить краснотал.
Спинись, перехожий, вклонись: це могила,
В якій опочив генерал.

Славетний наш Руднев тут впав серед бою —
Душа партизанських полків.
З атаки в атаку він вів за собою
Звитяжних своїх юнаків.

Любили цього комісара палкого
Селяни Полісся й Карпат.
Ховався у доти, зачувши про нього,
Фашистський розлючений кат.

Лежить на Карпатах нетесана брила,
Над нею шумить краснотал.
Спинись, перехожий, вклонись: це могила,
В якій опочив генерал.

1947

Близька, замріяна, струнка,
З важкими косами тугими
Щодня у згадці виника.
Її словами дорогими
Говорить ніч.
Мені навстріч
Тоді летять юнацькі весни.
А хто вона?
Скажу вам чесно:
Не знаю — хто і як ім'я..
Це, мабуть, молодість моя.

1947

ХОДИМО, КОХАНА, У ЛІС

— Ходімо, кохана, у ліс.
— Ще холодно в лісі, мій друже.
— Не дуже,— кажу я,— не дуже!
Там зелень березових кіс.
Ходімо, кохана, у ліс.

— Ходімо, кохана на луг.
— Ще мокро на лузі, мій друже.
— Не дуже,— кажу я,— не дуже!
Там повинню криється Буг.
Ходімо, кохана, на луг.

— Ходімо, кохана, в степи.
— Ще вітер студений, мій друже.
— Не дуже,— кажу я,— не дуже!
Там квіти, куди не ступи.
Ходімо, кохана, в степи.

— Ходімо, кохана, в мій дім.
— Ходімо, назавжди ходім.

1947

У клуні під сіном чотири труни,
У тесаних трунах — чотири сини.
Чотири хрести у снопах на току.
Гарячим гвіздком по твердому дубку
Він випік на кожнім:
За що і коли..
І все заліпив пластовинням смоли.
Як прийдуть свої і весна припече,
Важкою сльозою смола потече,
І знатимуть люди,
За що і коли
Сини-партизани в бою полягли.

1948

Вдень накувала зозуля
Жити чотирнадцять літ,
Ніччю ударила куля,
Кров'ю обагрила слід.
Ранком повільно, сторожко
Смерті спустилась пільма.

Де ж ти, зозуле-ворожко,
Може, й тебе вже нема?

1948

Коли ти впав на полі бою
В тяжкому, ратному труді,
Тоді безсмертя над тобою
Здіймає крила молоді.

І ти уже без роти, взводу,
Без документів, нагород
Живеш, як честь свого народу,
Як сам народ.

1948

КОВАЛЬ МИКИТА

Мій батько славний був коваль —
На все село,
На кілька сіл.
В його руках співала сталь,
На сорочках блищала сіль.
Кував підіски, лемеші,
Варив поламани вали.
В двадцятім році гармаші
Гармату в кузню притягли,
І комісар сказав: «Біда!
Одна була на два полки...»
У батька сила молода,

В роботі все йому з руки.
Він положив свій молоток
І тихо вимовив: «Зроблю.
В гарматі з'їдений замок,
Але як-небудь підсталю».
І він сталив.
Жаркі бої
Гули над Ворсклою по полю:
«За волю-волю —
Нашу долю!»
І толочились пирії.
Мій батько славний був коваль —
Йому робота не страшна.
Він заварив гримучу сталь —
В той день закінчилась війна.
Орали стоптаний пустир,
Хмарки літали голубами.
І комісар промовив: «Мир!» —
Сухими, чорними губами.
І, вже прямуючи додому,
Зайшов у кузню.
Ось вона,
Гармата в блиску молодому,
Пряма, націлена, міцна.
— Хвала тобі за труд, ковалю!
Та ми вже нині не в бою.—
І батько мій сказав без жалю:
— Для миру, голубе, й кую.

1948

ДІВОЧА ПІСНЯ

Вийду ніччю до води —
Ой Дунай-ріка,
Ой поля мої, сади —
Юність гомінка.

Я нічого не втаю,
Все віддам — бери.
Первоцвітами в маю
Застелю двори.

Тільки, любий, щоб навів,
Тільки назавжди.
Подивись, який потік
Синьої води.

І любов моя така,
Бережи її.
Ой шумить Дунай-ріка,
Як літа мої.

1948

КОНІ ВОРОНІ

Копитами вдарте, вороні,
У степу ми з вами не одні,
Йде за нами нічка пізня,
Перед нами тиха пісня
В рідній стороні.

Копитами вдарте, вороні,
Он вогні засяли вдалині.
То з вікна моєї хати
Світить нам старенька мати
І співа пісні:

«Ой літа — ви коні вороні,
Скинули з сідельця на війні
Мого сина молодого
Серед поля золотого
В дальній стороні».

Копитами вдарте, вороні,
Я в сідельці, мамо, на коні,
І несуть мене по полю,
Де здобув я нашу волю,
Коні вороні.

1949

ПІСНЯ ВЕТЕРАНА

Ти кажеш — «дідусь». А який я дідусь?
Я шаблі і кулі в бою не боюсь.

Який я дідусь! Я солдат-ветеран,
В японську війну штурмував Ляоян.

В п'ятнадцятім році я був на війні,
В сімнадцятім році — в жовтневім вогні,

В війну Вітчизняну я був партизан.
Який я дідусь! Я солдат-ветеран!

Живу і тепер я у славнім труді
І заздрять в роботі мені молоді.

Який я дідусь! Я солдат-ветеран —
На тілі рубці чотирнадцяти ран,

П'ятнадцяту рану чи гибель свою,
Прийму за Вітчизну в майбутнім бою.

Так вип'ємо ж, друзі, налейте стакан!
Який я дідусь! Я солдат-ветеран.

1949

Доц пройшов,
І світлі ручаї
В синє море виливають воду.
Може, так і ці пісні мої
В океан співучого народу
Потечуть, як світлі ручаї.
Хай струмок те море не поглибить,
І не буде слави по мені,
Як хмарина мусить воду вилить,
Так і я — всю душу у пісні.

І коли по житу, винограду
Травень хлюпне воду із ковша
І підіймуть люди пісню радо —
Буде в пісні жить моя душа.

1949

ЩАСТЯ

Вона несла кохання повне серце,
Мов із криниці підняте відерце,
Все боячись у ямку не ступнуть,
Щоб і краплини щастя не схлюпнуть.
А щастя хлюпалось,
Усмішкою лилось.
В ту мить її зустріти довелось.
І я спитав красуню молоду:
— Куди ти йдеш?
— До вірного іду.
До любого, до тесляра Гордія.
Він робить хату там, коло Десни.
В правлінні кажуть: є усі надії,
Що ми у неї ввійдем восени.
Найкраща хата буде на селі.
Ростимуть наші діточки малі...
Та що це я таке наговорила! —
І, як маленька, хусткою закрила
Ясне обличчя.
Пройде ще півріччя —
І на весіллі музика загра,
І буде сонце,
Будуть зорі ніччю,
Ростиме в світлій хаті дівтора.

1949

Мені приснилась та білява,
Що у чернечому гаю
Спливла з туману, мов уява,
І душу вразила мою
Простими, ніжними словами.
Текла ріка між островами
І підмивала явори.
Багато літ з тії пори
Пройшло в минуле.
Промайнули
Юнацькі весни мандрівні,
Столиці, слободи, аули —
Аж до війни.
І на війні
Вона приснилася мені
Або привиділась —
Не знаю.
Вночі лежав я серед гаю,
І кров холола на льоду.
Тоді почулось:
— Бачу, знаю!
Іду, іду!
Лечу, лечу!
Сльозами рану омочу...
І підійшла моя білява,
То був не сон і не уява —
Вона сестрою підійшла.
Цілющі сльози пролила
На рвану рану вогневу.
І я живу.

1949

1950—1956

---

* * *

Прости, синок, за всі літа розлуки,—
Хіба я знав, що ти на світі є!
Горів літак, над ним кружляли круки,
В обривках строп життя було мое.

А потім кінь, відбитий у мадяра,
Нова сім'я в загоні Ковпака.
Через бої за гори, крутояри
Простягся шлях бійця-підrivника.

На сто мостів наклав я з болем руки,
Крізь сто смертей пройшло життя мое.
Прости, синок, за всі літа розлуки,—
Хіба я знав, що ти на світі є!

1950

ЛЮБЛЮ ПОЕЗІЮ

Я люблю поезію, як мати
Любить сина сповивати,
Як старий досвідчений коваль
Любить сталь,
Тверду та неслухняну,
І як любить хустку полотняну
Сива ткаля.
Чи вростає паля
Із пружинним трепетом під міст,
Чи іде гаями гармоніст
І співає пісню під гармонь,
Чи долонь
Гарячий дотик в дружбі,
Чи розвідник на тривожній службі,
Чи маля в шовковій оболонці,
Що мотає промені від сонця

У клубочок,
Чи один листочок
В зошиті із рідної верби,
Чи слова разючої ганьби
В кам'яне обличчя палія —
Все це я, поезія моя.
Не як форма,
А як мідь в литві,
Де лишились риси вікові,
Мідь, яку натхненний майстер лив
І при цьому душу опалив.
1950

І ЧОГО ТІКАТИ

Стрілася на полі, руку подала.
Чорною бровою тихо повела.

Ніжно усміхнулась, зникла у житах,—
Хусточка майнула, наче білий птах.

Я повів бригаду славних косарів,
Хвилями покосів поле перебрів.

Думав — заховалась в житі, в гущині,
А вона сміялась десь удалині.

А вона в'язала росяні снопи,
Колосок зривала з кожної копи.

Як ішла додому в житньому вінку,
Радо всі вітали дівчину швидку.

Лиш у мене серце билось гаряче:
Думав — чорноока знову утече.

Утекла б, та в полі скрізь уже стерня,
Утекла б, та серце дівчину спиня.

І чого тікати, як зійшлись путі,
Як любов еднає щастям у житті!..

1950

ЧЕРВНЕВА НЕДІЛЯ

Рік сорок перший.
Червнева неділя.
Мені подзвонили, що в Галі весілля,—
Уранці було це.
І раптом війна...
Я вийшов із дому —
Столиця ясна.
Іще не одквітла весна,
Ще троянди...
А в парку машини,
  зенітки,
  снаряди.
Весілля...
Червнева неділя...
Війна...
З весільної чаші я вже не нап'юся.
І скоро додому уже не вернуся.
Без мене весілля,—
  якщо воно буде.
Кудись поспішали озброєні люди.
В райкомі сказали:
«Зібратись у дві».
Вночі з автоматом я йшов по Москві,
Стояла тривожна важка тишина.
Так починалась війна.
1954

СЛАВА ПОЕТА

Не бронзою зелено-золотою
В забутих, забур'яненних місцях —
Дніпровою цілющою водою,
Любов'ю молодою
У серцях
І піснею в безхмарній далині
Дзвенить поета слава в наші дні.
Хороша слава!
Спалена Полтава
Іще курила попелом,
Іще
Над Ворсклою розгойдана заграда

Будила в душах біль страшний і щем,
 А в школі — недопаленім бараці,—
 Мов миру знак, пробіг дзвінок уранці.
 — Добридень, діти,— вчителька сказала
 Так просто, наче вчора тут була,—
 Читати вірші будемо.— І зала
 Широким човном в тишу попливла.
 Читати вірші — хто їх пам'ятає?
 Хвилинка, друга, третя пролітає.
 І раптом хлопчик в чорній сорочині,
 Що облягала плечики худі,
 Підняв слова, які уже Тичині
 І книгам не належали тоді:
 «Я єсть народ, якого правди сила
 Ніким звойована ще не була,
 Яка біда мене, яка чума косила,
 А сила знову розцвіла...»
 І підвелись опалені брівчата —
 Неначе пісня, вперше розпочата.
 «Я єсть народ...» — лунало навкруги.
 І вже бліді маленькі полтавчата
 Сиділи, повні сили і снаги.
 Він зупинивсь, а вчителька мовчала,
 Сльозинкою в журналі відмічала
 Роками незаповнену графу.
 «Я стверджуюсь, я утверждаюсь,
 Бо я живу...»
 «Живу!» — відлунням вторила Полтава.
 Оце і є поета добра слава.

1954

Я не заздрю соколові, друзі,
 Бо і сам крилату душу маю.
 Ні свободі повені на лузі,
 Навіть силі сонця серед маю
 Я не заздрю.
 Заздрю я бджолі найбільше в світі.
 Коли б так навчився працювати —
 Скільки міг би правди назбирати
 У життя,
 На буйнім його цвіті.

1951

В Москві у мене доня народилась.
Ось, на Арбаті, той родильний дім,
Де вперше серце Олине забилося,
І вперше голос прозвучав у нім.
І перша радість батьківська незнана,
Яка іще далеко від Москви
Зароджувалась в хлопця-партизана,
І все ество кричало: «Доживи!»
І я живий приніс чуття живі,
Щоб батьком стати у моїй Москві.
Але від Кіровських, де жив я, до Арбату
Мені прийшлося пройти через Карпати.

1952

НА РУЇНІ ДИТМІСТЕЧКА

Дитмістечко, де виховувався я,
Запустіле, бомбами розрите.
Але все минуле тут не вбите,
Не розтоптане підбором палія.

Є такі у згадки таємниці,
Для яких пожежа не страшна.
Ось вода джерельної криниці
Крізь вогонь пробилась крижана.

Ті ж ногами вичовгані брили
Підпирають урвище круте,
І садок, що ми колись садили,
Хоч старий, а все-таки цвіте.

Тільки шлях уже не з того боку,
Не кривий у коліях, а брук,
І не віл розорює толоку,
А мотор від лісу йде до лук.

І не так живуть в Чернечім люди.
Але в цьому новому і є
Те, що в мріях жевріло повсюди
Крізь дитинство звихрене моє.

1952

Колись давно в нас чорногуз помер
І подруга його сконала швидко в тузі.
Я був тоді ще юний піонер,
Були у мене перші вірні друзі.

Літа текли, неначе та вода.
Стрічались ми рідко, ненароком,
Зростали і мужніли з кожним роком,
Міцніла наша сила молода.

А потім і старіти почали.
Та сивина на скронях не лякала —
Її ми бачили, неначе з перевала
Димок світання десь біля скали,
Бо вірити у старість не могли.

Але при зустрічі, буває, і тепер,
Коли у згадці зрине щось далеке:
«Та це ж тоді, як чорногуз помер...»
І стане жаль дитинства, мов лелеки.

1952

Всі кажуть, що Дніпро старий,
І звать Славуту Дідом.
А він крутне у Чорторий
І — тільки піна слідом.
Або гуляє на лугах,
Цілує ніжну Десну,
І тій не спиться в берегах,
Любов глибоку, чесну
Зливає в серце молоде
Вона лише Дніпрові.
Такої вірної ніде
Я не стрічав любові...
Я не стрічав...
Але зустрів
За всі літа сьогодні.
Дніпро зірницями горів

У сизому бездонні.
Я тихо-тихо шепотів:
— Ще не було такої! —
Я одного лише хотів,
Щоб стать Дніпром-рікою,
А ти щоб Десною була,
Як у казках буває,
Аби лише мені лила
Любов свою безкраю.

1952

ВОРОН

Ворон приручений їсть бутерброд,
Дзьоб його повний і повний рот.
Він мені вдячний за щедрі дари.
Але, доведись, на поході умри —
Ворон забуде про дні затишні,
Виклює очі мені.

1952

ДАВНЯ ПІСНЯ

«Ой на морі хвиля грала.
У долині роса впала,
На калині
Поламала
Цвіт».
Так співала
На Купала
Дівчина, що в серці мала
Вісімнадцять літ.

«В лісі папороть розквітла.
Квітка, повна щастя, світла,—
Хто дістане цвіт,
Подарую серце тому.
А у ньому, молодому,
Вісімнадцять літ».

Як пішов юнак по квітку,
По широкому по світку —
Загубив і слід.
На Івана на Купала
Сумно дівчина співала
Ще багато літ:

«Ой на морі хвиля грала,
У долині роса впала,
На калині
Поламала
Цвіт».

1952

Тільки згадка торкнеться рукою
До моєї чуткої душі —
Ти стоїш над мутною рікою,
За тобою шумлять комиші.
Ти шепочеш:
— Іди, мій завзятий,
І до мене вертайся з війни.
Он лелека — товариш крилатий —
Прилітає в мій сад щовесни.
Прилітають сини його, доні,
А дорога тяжка, неблизька.—
Десь копитами вдарили коні,
Від руки одірвалась рука.
Я пройшов люті стужі і спеки,
Повернувся,
А ти у землі.
Прилітають з-за моря лелеки
І гніздяться на буйнім гіллі.
Та й між ними немає одної —
Так здається мені.
Вдалині
За весною вона,
За війною
У гарячій чужій стороні.

1952

КРИНИЦЯ

Коло шляху є криниця-жолобок,
А над нею липка і дубок.
— Це вже дітки тих, що тут шуміли
Дуба й липи,— згадує Самійло,
Випивши джерельної води,—
Я вже дід,
А ще мої діди
Говорили про оцю криницю.
Чумаченьки черпали водицю
З неї, від'їжджаючи у путь.
І тепер джерельну люди п'ють —
Щедра дуже.—
Дід хлюпнув з відерця.
— Будь криницею,—
Промовив я до серця.
1952

Було це, я пригадую, давно:
Заглянеш у відчинене вікно
З весною разом, схожа на весну —
І я уже до ранку не засну.
Весна минула,
Ми в порі новій,
Ти в дім ввійшла,
І глянуло з-під вій
Гаряче, щедре літо в пору жнив.
І я заснув
І щедрим літом снів.
А як шибки промила ранку просинь,
З-під вій густих уже дивилась осінь.
І я подумав:
Що ж, коли люблю,
То й пору осені в тобі благословлю.
1952

Коли хтось умирає —
По собі
Лишає труд і вчинки,
Більш нічого.
Якщо героєм був у боротьбі
І рятував людей від лиха злого,
Чи майстром був — палаци будував,
Чи відкривав закони у природі,
Чи просто палі в землю забивав —
Усе це залишається в народі.
Коли ж твій труд в народі не лишивсь —
Ти марно жив,
Даремно народивсь.

1953

Я не шукав кохання,
Бо само
Воно мене знаходило раптово.
Бувало, на завдання ідемо,
І втома давить плечі стопудово,
І твань холодна хлюпає з чобіт,
І обливає дощ тебе і піт.
Присядеш на годину в хутірці
Спочити, перевірити гранати —
І співчуття побачиш на лиці
У дівчини, що вигляне із хати.
Вона тобі віддасть останній хліб,
Води в ковші з криниці принесе.
Оце і все.
Але на скільки діб
Рівнішає розтерзане шосе
У чорному страшному передгрозі.
І, підірвавши толом вражий дот,
Ти думаєш,
Що краща з нагород —
Вертатися назад по тій дорозі,

Де жде тебе у тихім хугірці
Остання крихта хліба у руці,
Джерельний хміль в кленовому ковші
І рідне слово ніжної душі.

1953

Ти не жалкуй, що вік пробіг,
Коли зробив хорошу справу,
Коли ти встиг усе, що міг,—
Нехай шумлять осінні трави,
Хай сивини лягає сніг.
А як нічого не зумів —
То треба, щоб сніги розмів
І посадив своє зерно,
Ще, може, прийметься воно.

1953

Коли весною холодить,
то глід цвіте.
(Народна прикмета)

Дикі груші одцвіли,
Розцвітає глід.
— Ми з тобою не були
Тут багато літ.—
А навкруг весна-красна,
Кожен кущик люб.
Посміхнулася вона:
— Мій синок у клуб
В драмгурток почав ходить.
— Скільки ж йому літ?
— Вісімнадцять.
— Холодить...
— Розцвітає глід.

1953

ПАМ'ЯТНИК

Заснув солдат у чистім полі —
Йому наснився рідний ліс.
А потім бій.
На схили голі
Чотири дні з багнетом ліз.
На п'ятий день ворожа криця
Солдатські груди опекла:
— Хоча б одна якась вербиця
На цьому пагорбі зросла,
Щоб я з могили шум Полісся
Вчував у шелесті її.—
І вірні друзі поклялися
Зростити ліс.
Та знов бої.
І десь на Одері чи Влтаві
Вони згоріли край путі.
Їх імена у вічній славі,
А дружня клятва в забутті.
Та є народ — він чує, знає
Бажання мертвих і живих.
Курна висотка поринає
В дрімотних шумах лісових.
Дуби і ясені звелися,
Зняли до сонця сотні рук,
Щоб слухав казку про Полісся
В степах донецьких поліщук.

1954

КОВАЛЬ

Родився день з уранішніх пісень.
Веселий дзенькіт слався край дороги,
Немов коваль підковував той день
На всі чотири моложаві ноги.

І день пішов по кручах та полях.
А молот бив.
Горіла сталь зірками.
І тріскалось ковадлю по краях,
Затовчене могутніми руками.

Уже смеркалося в гуцульській стороні,
Гучніше билась Бистриця у берег.
Із полонин зажеврїлись вогні,
І тьмянився відрогів сизий шерг.

Та ще з годину не стихав коваль,
Луна від кузні слалась у Карпати
Аж по останній зроблений вухналь,
Щоб завтра день прийдешній підкувати.

1954

Винесла відерце за ворота,
Мідну кружку,
Вишеньок на блюдці.
«Як ітимуть хлопці із роботи,
Хай собі джерельної нап'ються».
Задрімала, сівши на колоду,
І наснилось, стало біля серця,
Ніби син прийшов її
І воду
П'є не з кружки —
Прямо із відерця.
Усміхнулась радісно бабуся
У годину кращого спокою.
«Я до тебе, мамо, не вернуся,
Я лежу за Одером-рікою»,—
Так луна докинула із далі.
А усмішка все жила, горіла,
Не хотіла гаснути в печалі,
Гріла серце,
Ніжну душу гріла.

1954

КОСМАЧ

Сиджу, палю,
Шукаю друге слово,
А перше — ти.
За ним твій сміх і плач.

Сиджу один.
У згадку лине знову
Село Космач,
Де чув твій сміх і плач.
Яке те слово?

Грізно, пурпурово
Заграва над Карпатами встає.
І ось обличчя злякане твое
Торкнула ніжна посмішка дівоча.
«Солдате, проведи мене до ночі
В село Космач,
Де матінка жиє.
Що хочеш візьмеш...
Проведи, благаю.
Вона помре, коли хоч день прогаю».

Вже надвечір'я гори облягає.
То там, то тут зловіщий блиск ракет.
З села плює німецький кулемет.
«Сама боюсь, бо стрілянина всюди»,
І болем стисло груди:
Будь що буде!
Тут кілометрів зо три до села.
Не я її —
Вона мене вела,
Гірські таємні знаючи стежини.
Тремтіла дрібно кущиком ожини,
Тулилася до мене, як мала.

Прийшли в село.
Вона у хату вбігла
І вибігла.
«Ще жива! Жива!»
В дворі і ніч раптово нас настигла,
Але не сонна ніч, а бойова.
Сміялася:
«В нас дуже файно тута».
«Бувай здорова, треба у загін».
А на ногах немов залізні пуга.
Дівча біжить і плаче навздогін.
«Не треба, не ходи!
Тебе уб'ють з-за мене.

Бери, що хочеш...
І мене бери...
Лишайся тут.
Що наробила, нене!
Я заховаю нишком у бори.
Носити їсти буду, аби жив ти».
Луна ледь чутно вимовила:
«Жи-и-ти...»
«Як хочеш, поцілую, обійму».
«Та ми ж годину стрілися тому».
«Нічого, буду вірною довіку!»
«Прощай, хороша!»
Я в загін... туди...»
І знов слізьми наповнились повіки:
«Тебе уб'ють».
Не йди!..
Не йди!..
Не йди!..»
Не назову коханою —
Не можу.
Але завжди в думках шумить Космач.
Лише згадаю, серце розтривожу,
Почую сміх,
Болючий сміх і плач.

1954

Ми їли картоплю в мундирах.
Ділились
Простими думками на тихій поляні:
А добре, коли б на землі залишились
Нарешті мундири лише картопляні.

1954

У озеро — камінь,
І підуть круги.
Так пісня луною іде навкруги,
Так згадка про тебе у душу впаде —

І я вже спокою не знаю ніде.
У озера є комиші, береги,
Вони розрізають хвилясті круги.
В душі не бува берегів, комиша —
Без тебе не буде спокійна душа.

1954

СТАРА МЕЛОДІЯ

Я забулася, як ходила в степ,
Я забулася.
Я забулася, як згубила серп,
Я забулася.
Я забулася, як топила піч,
Я забулася.
Я забулася, як настала ніч,
Я забулася.
Як опівночі пострічалася —
Не забулося.
Як до ранку з ним цілувалася —
Не забулося!

1954

ТІНЬ

За мною тінь блукала,
Немовби слідкувала:
Куди, чого іду.

Зі мною тінь ходила,
Неначебто водила
По свіжому сліду.

Я крикнув тині: «Годі,
Побуду сам в поході.
Доволі вже іти.

Чи ти не знаєш втоми,
Не хочеш бути вдома?» —
«Не хочу, як і ти!»

1954

Коли б ти знала, де я був
За сорок літ,
Великих літ,
Що я згубив
І що здобув,
Який безмежний бачив світ.
Коли б ти знала всі сліди
За сорок літ,
Крилатих літ, —
То ти б сказала:
— Наведи
Мене на твій щасливий слід.
1954

СТЕП

Ви бачили, як розцвітає степ?..
Заспраглий степ,
Де пилу сірій леп
Лежить одвічним шаром,
І пожаром
Проходить літ задушливих пора.
І вся природа снить важким кошмаром,
Неначе в лихоманці діввора.
Але буває час, коли степи в цвіту,
Коли всю землю спалену, пусту,
Вкривають вруна маків і тюльпанів.
І дивну ту красу червоних океанів
Не можете ви зором охопити.
І боязко верблюдові ступить
У жар квіток.
І шовк хусток
На голові туркменки молодої
Помітно губить барви всіх ниток
В святкові дні природи степової.
І думаєш:
О, скільки тут життя!
Минає тиждень.
Знову — в забуття

Усе квітуче.
Тяжко дише степ,
Барханами несе гарячий леп
І мов шепоче:
— Ти ж..
Людина ти!
О, дай мені родити і цвісти.

1954

ЮНІСТЬ

I

Вісім верст проїхав бором
Ніччю на коні,
Зупинився під забором,
Стукнув кованим підбором:
— Дома ти чи ні?
— Дома, дома, друже любий,
Мій соколе русочубий!
Заїзди у двір.—
Місяць із-за гір
Освітив подвір'я, хату,
Росяні кущі,
Дівчину струнку, кирпату,
Хлопця у плащі.
Карабін, патронів стрічку,
Річку неживу
І розпущену косичку.
— Сядьмо на траву.
— Їсти хочеш?
— Ні, Уляно,
Тільки гляну...
— Я щаслива...—
Кінь зірвавсь, побіг.
Наздогнав, схопив за гриву.
— Підждать не міг? —
З-під сідла дістав торбинку,
Розв'язав шнурок,
На плече поклав хустинку —
Парашутний шовк.

— Ну, прощай, мені пора.—
Та й поїхав із двора.

І квилять уста Уляни:
— Вернешся чи ні? —
Тільки луни і тумани
В сизій далині.
Тільки луни і тумани...
Скоро буде бій.
Полетіли партизани
І між ними твій.
Не поляже — то прибуде,
А уб'ють — заплач.

У бору на повні груди
Засурмив сурмач.

II

Натрудився, натовмився дуже,
Впав на лаву,
Сон зімкнув повіки,
А дівчата:
«Кохай мене, муже...»
Голоси, неначе скреслі ріки,
Затопляють хутір звідусюди.
Підступають хвилею до серця.
Він устав, розправив плечі, груди
І квапливо вмився із відерця.
Мати білу винесла сорочку,
Усміхнулась і зітхнула радо:
— Не барися, любий мій синочку,
Завтра рано треба у бригаду.
Я сінешні двері не засуну.—
Так і йй колись казала мати.
Він іде у ніч багатолунну,
До світання вже не буде спати.
Де той голос — чистий і високий?
На Корчівці?
Може, за лукою?
Шелестять незаймані осоки.
Ось вона біжить понад рікою,
Ніби так...

Звичайно, ненароком.
— Ти диви!..—
І хусточку на очі.
Далі тихим, дуже тихим кроком
Йдуть вони удвох до краю ночі.
І здається: що вже там казати?
А розмова лине, любо лине.
Прокидалась, засинала мати
П'ять разів.
Неначе з павутини
Мерехтить світання над лугами.
— Ну, прощай...
— До завтра...—
Завтра близько.
Ось воно, у росах під ногами
Золотим одсвічується блиском.
Він зайшов, не рипнувши дверима,
Лиш приліг — уже вставати треба.
І тече рілля добротворима
Від плутів аж ген, до краю неба.
Сталь тверда пітніла від втоми,
Мов казала:
Дай спочити, друже.
А його вночі покличе з дому
Стоголосе:
«Кохай мене, муже...»
Попливе він тихо над рікою,
Де в сузір'ях жевріють луги.
Скільки сил у юності такої,
У коханні скільки є снаги!

III

На ганок вийшла юна і вродлива,
В сукенці, обмережаній бузком.
Вона була щаслива й не щаслива:
Кохання ждала.
Може, за ставком,
Чи там, у клубі, де баян рокоचे,
Чи, мо', коло дубового млина
Зустрінуться оті жадані очі...
Минає вечір,
Йде собі одна.

Через вікно на постіль білу, теплу
Іще біліша місячна яса
Легенько стелеться.
Чого ж так серце клепле?
Чого так млосно горнеться коса?
І сниться їй нове, іще не знане:
Вона когось цілує уві сні.
Палає схід, імла поволі тане,
Дівчата в поле винесли пісні.
Ідуть з сапками ланом ряснолистим
За сонцем, що не спиниться й на мить.
А ким він буде?
Може, трактористом?
Чи агрономом з міста прилетить?
Чи капітаном славним з Чорномор'я?
Жаркі думки снуються в голові.
Уже вночі блякліше сяють зорі,
Шумлять жита зелено-полові.
Осінній дощ.
Під хмарами густими
У вирій пролітають журавлі.
Все холодить.
Вже скоро сніг ітимає.
І сніг пішов,
Пішов по всій землі.
У кожушку вона до лісу їде,
Зав'южена, маленька і чудна.
Тоді підсів до неї Гриць-сусіда —
Найменший син рибалки Тарана.
Вона його раніш не помічала
Чи парубійком звала жартома.
Він пригорнув її — не закричала,
Поцілував — потепліла зима.
Теплішає, милішає і гріє,
Течуть струмки весняні по землі.
Зацвів бузок,
Плетуться довгі мрії —
Тепер уже про люленьки-люлі.

1954

МІРОШНИК

Млинок гуцульський при дорозі.
 Щербатий камінь на порозі
 Лежить промелений, тупий.
 Мірошник, згорблений, сліпий,
 На нім сидів, як ми прийшли.
 Він паляницю з-під поли
 Дістав, подав її до гурту.
 Пішов у млин і купу брухту
 Згорнув з трухлявого коша.
 — Візьміть, а то болить душа:
 Коли помру, либонь, згниє.—
 Мірошник прапор подає,
 Бувалий прапор полковий.
 — Якось прибіг ледь-ледь живий
 До млину ваш-таки солдат,
 А вороги вже коло хат.
 Він щось віддав мені..
 І вмер.
 Я у руках цей шмат потер,
 Дивлюсь — червоне знамено.
 — Ви ж невидюці..
 — А воно —
 Я бачу,— мов листок на сливі
 У пізній осені горить,
 Таке червоне.
 Йдіть щасливі.
 Бо онде німець майорить.—
 Ми глянули в біноклі — дійсно,
 Колона йде від Крем'янця.
 А чим він бачить?
 Серцем, звісно.
 Які ж то добрі є серця!

1955

ДО ДРУГА

Ю. Мельничукові

Мій любий друже!
 Я в твоїм краю
 Гуцульському, барвистому, гірському.
 Я п'ю красу,

Немов заспраглий п'ю,
І не нап'юсь,
І не віддам нікому
Чарівний келих пишної краси —
Луги, ліси!
Твій рідний край —
Він рідний і мені.
Тут кров моя текла по бур'яні,
Любов моя прострелена упала,
Ми тут, немов на Йвана на Купала,
Через вогонь стрибали
І в огні
Горіли невідступні, мовчазні.
Люблю цей край!
Люблю його людей!
Захоплений, горнуся до грудей,
Твоїх грудей, Гуцульщино!
І знов
Я шепочу:
— Зі мною ти!
Зі мнов!
1955

КНИЖКА

Півзолотого в лавці за книжку віддав,
Над нею допізна зітхав і ридав.
Та скоро читати не стало охоти —
Звели лісоруба в могилу сухоти.
На миснику книжка лежала в пилу,
Забувши навіки людську похвалу.
Та ні, не навіки.
Піввіку пройшло.
Якось ми влетіли в гуцульське село.
Спаливши обози,
Розбивши гармати,
По кручах тоді пробирались в Карпати.
В селі обсушилися, поїли кулеші
І стали усі веселіші і легші.
Скрутили б цигарку, а де той папір,
Його не було із яких уже пір.

— У мене від мужа лишилась книжинка,—
Сказала стара заклопотана жінка.
Ту книжку узяв молодий підривник.
— А вирви листочок,
Давай-но сірник.—
І хлопець ураз палітурку відкрив —
Він теж, як і всі, днів із п'ять не курив —
На мить зупинивсь,
Прочитав: «Борислав...»
І згодом — «сміється».
До самих Ослав
Читали ми книжку в короткі спочинки,
Дбайливо складали подерті сторінки,
Тютюн загортали в кленові ріжки.
Які то бувають на світі книжки!

1955

«ЗАПОВІТ»

*Поетові Димитру Методієву —
перекладачеві Тараса Шевченка —
з любов'ю присвячую*

Мій друже Димитре, чудесна погода!
Поїдьмо на гори в дрімотні бори.
Розкажуй мені про гайдуцькі походи,
Покажуй, де крилися їх табори.

Розгадуй стежки злотоустого Христо.
Де месниця Вела в бою полягла,
Пригадуй, як сталь запорожців іскриста
У Варні турецькі полки розмела.

Виводь по відрогах у гнізда орлині.
На Шипку, де слави незайманий слід.
І раптом у нашій летючій машині,
Мов скресла вода, задзвенів «Заповіт».

Слова українські у мову болгарську
Вливались і свіжим потоком текли,
Підносили душу могутню, бунтарську,
Одвічним братерством народів цвіли.

Їх слухали люди в Родопах-титанах,
В безкраїм цвітінні трояндних долин —
Великий Шевченко ходив по Балканах,
І кожен йому уклонявся, як син.

1955

ЖАРТ

Мені приснилося, що я попом служу...
Перехопив снотворець за межу.
І ось тоді, як був попом у сні,
Про всі гріхи сказала ти мені
На сповіді в якесь велике свято.
Боюсь, що й наяву у тебе їх багато.

1955

За тракторами сизий дим
Понад ріллею горнеться.
І я, згадалось, молодим
Співаю пісню «Горлицю»,
Йдучи за трактором новим,
У році тридцять другому
Полтавським шляхом польовим
З Оксаною-подругою.
Вона, як завжди, мовчазна,
Високі брови зламані —
Любов моя.
А хто те зна?
Ще почуття незаймані.

За тракторами сизий дим
Понад ріллею горнеться.
Мов юнь моя, крилом крутим
Махнула птиця горлиця.

1956

СОПЛІКАР

Він продає денцівки на базарі
У Косові, веселий, молодий.
У нього очі мрійні темно-карі,—
Він не продать, а вигратись радий.

Чи купить хто сопілку, чи не купить,—
Аби нагода хлопцеві була
Співать про те, як вірно легінь любить
Гуцулку Ганку з Вишнього села.

Хай чують всі — він критися не хоче.
Хай знає всяк, хто поруч промайне,
Що в неї сині, наче небо, очі,
Що в неї серце сонячно-ясне.

Денцівочки лишилися у коші,
Базар затих. Він в гори вируша.
Які йому тепер потрібні гроші,
Коли піснями сповнена душа.

1956

СЛІД БЛИСКАВКИ

Блискавка над виром, як перила...
Вхопимось за неї — і туди.
Блискавка погасла.
Тільки брили
У кипінні чорної води.
Блискавка погасла.
Тільки білий
Залишивсь над прірвою слідок,
Наче вигук щастя онімільй,
Коли щастю випав скорий строк,
Наче ніжна посмішка дівоча
Із вагона, що іде навстріч.
Блискавка засяла серед ночі —
Тож не вся була імлиста ніч.

1956

В АМЕРИЦІ НЕМАЄ СОЛОВ'ІВ

Старий гуцул, який прибув з Канади,
Коли спочив і трохи попоїв,
Сказав мені:
— Які вже там принади...
В Америці немає солов'їв.

За вікнами безлюдної чайної
Ішли дощі осінні, неживі.
Лани горбаті марили весною,
Сховавши в ґрунт осоти межові.
Густі озимі вилізли з насіння,
Ім хочеться до сонця, не до снів.
Чого ж гуцул під ці дощі осінні
Згадав про солов'їв?

На крутизну летів старечим зором
І довго там блукав серед смerek.
Він дихав тим дрімотним сизим бором,
Який сходив уздовж і поперек
З Оленкою в юнацькі ранні весни,
Коли від мрій крутилась голова.
І зір кричав:
— На мить одну воскресни,
Вернись до мене, молодість жива! —
А молодість побігла на гостинець
З полатаною торбою в руці,
Із нею він за морем, як чужинець,
Збивав ногами гострі кременці.

Узяв топір, пішов ліси рубати,
Канадські непротоптані гаї.
Оленка снилась,
Батько,
Хвора мати,
І снились українські солов'ї.

Вони злітались хорами в галуззя
І так співали ніжно у імлі,
Що замовкали подруги і друзі
В обіймах,
У бентежному теплі.
І виглядала зорями-очами

Його Оленка — дівчина мала,
Вона іще боялась між кущами
Ходить, як упаде вечірня мла.
Хоча у грудях ніжно лоскотало
І шепотіло:
— Йванку, будь зі мнов...
Що се таке? —
У солов'їв питала.
А ті дзвеніли:
— Се твоя любов.—

Тоді і вітер кидав підмітати
Засипані пелюстками плаї.
І ночі, й дні —
Все б
Спати,
Спати,
Спати,
Коли у сні співають солов'ї.
А наяву їх не було в Канаді
Тоді, як травень — повинню навкруг.

Літа текли.
Немов у водопаді
Його жбурляло в тисячі яруг.
— Ще зароблю хоч сотку — і додому,—
Так думав він
І рік,
І два.
І три...
— Не вік же буць в далечині самому! —
А вік минав.

За вікнами вітри
Несли імлу вечірнього смеркання
Із верховин,
З омріяних країв.
Гуцул устав,
Сказавши на прощання:
— В Америці немає солов'їв.

1956

Поїхав товариш.
А слідом сніг
Такий, що не видно сліду.
І смуток у мене по серцю пробіг.
Чого б це?
Я теж поїду.
І, мабуть, за мною сніжок побіжить,
Сліди загібаючи в жмуток.
Хотів би я в серці чиємусь лишити
Такий же негаданий смуток.
1956

Дві вервечки обірвалось,—
Син би міг убитися.
Довго матері не спалось —
Матерям не спиться.

Як уперше йшов до школи,
Як у місто рушив,
Шепотіла:
— Ненько-доле,
Бережи Павлушу.

А коли остання звістка
З фронту прилетіла —
Довго плакала невістка,
Мати онімла.

Щось горіло, нуртувалось
У душі на денці.
Всі вервечки обірвались
В материнськiм серці.

1956

ВІРНІСТЬ

Колись давно, аж триста літ тому,
 Вона коня з криниці напувала
 І вірила в коханні одному,
 Лише його з походу виглядала.
 У тій криниці висохла вода,
 Курні шляхи покрили вже асфальти.
 Вона ж у пісні вічно молода,
 Все козака з походу вигляда
 Із-за Дніпра,
 Із-за Одери,
 Із-за Альти.
 1956

Я не забув того, о ні,
 Як ти до броду на коні
 Злетіла вихором, злякалась
 І закричала:
 — Зупини,
 Щоб я в одежі не скупалась —
 Наш кінь страшніший сатани.
 Дивись, мене у воду скине.—
 Я жеребця — за вудила.
 І ти з довірою дитини
 Мені на руки попливла.
 Раптовий грім,
 Рвучка гроза.
 Та навкрути така лоза,
 Що я лиш віття нахилив —
 І нам було вже не до злив.
 В серцях гули свої громи,
 І блискавки очей з пітьми
 Любов'ю сяяли до рану,
 Ясною мрією жили
 І не боялися туману,
 І не жахалися імлі.
 Я не забув того,
 О ні!
 В моєму серці молодому
 Ти, люба, й нині на коні,
 Але давно не чути грому.
 1956

НЕРОЗЛУЧНІ

Починався день
Боем-битвою
Не під гук пісень,
А молитвою.

Помоливсь козак
Та за отчину.
Взяв сталений кресак —
Шаблю точену.

І пішов стрічать
Пана шляхтича.
Мов бур'ян, тріщать
Вражі ратища.

А як сам поліг,
Сталю мічений,
То йому до ніг
Впала дівчина.

— Бач, случилось,
Ми й повінчані.—
І спинилося
Серце в дівчини.

А любов цвіте,
Юна, пишная,
Мов гілля густе
В клена з вишнею,

Що зросли рясні
Над могилою,
Де лежать у сні
Милий з милою.

1956

Там, де тирса шелестіла,
Йдуть плуги,
Там, де юнь моя летіла, —
Береги,
Береги нового ставу —
Синь-вода.
Лине дівчина в отаву
Молода.
Я покликав — зупинилась:
— Хто ти є? —
Усміхнулась, подивилась,
Не визнає.
Але я узнав, здається,
Ой краса!
Так іде і так сміється,
Та ж коса,
Та ж в очах ясна безодня.
Ні, не та...
Це її доросла доня.
Ой літа!

1956

Асену Босеву

Коли зроблено плуг —
Він оратиме поле чи луг.

Коли зведено дім —
Будуть мешкати люди у нім.

Коли квітнуть сади —
Будуть спіти улітку плоди.

Коли дружба прийшла —
Буде більше на світі тепла.

1956

СТАРА ВЕРБА

Стара верба, така стара,
Що вниз уже росте.
Возами злуплена кора.
Вона стоїть коло двора,
Де згарище пусте.

Хто підпалив маленький дім,
Лишив людей майна,
І як кому жилося в нім?
Те знає лиш вона
Та ще лиха війна.

Верба мовчить, війна пішла
Від спалених дворів.
Тут мила дівчина жила
З душею, повною тепла,
Яку я не зустрів.

І не зустрів її мій друг —
Веселий партизан.
Тоді дими тяглись навкрут,
Сліпили очі іскри хуг
Або сирий туман.

Вона в Німеччину ішла
В жіночому гурті.
Їй зір затьмарила імла.
І впала дівчина мала
На дальньому путі.

А скільки ніжності було —
На двох, на всю сім'ю!..
І все те пилом замело
Війни залізне помело
В нерідному краю.

Сама стоїть верба стара
У шрамах по гіллю.
Та де залишилась кора,
Із того боку, що з двора,
Я прочитав:
«Люблю».

1956

Обійшов я без вагання
І поділля, й гори:
Все шукав своє кохання,
Вірне, яснозоре.
Далі йтиму дні і ночі,
Круг землі об'їду...
— Ну й чудний,— дівча шепоче
У дворі сусіда.

1956

В ХУРТОВИНУ

Дівчино з Полтави,
Дівчино русява,
Пожовтіли трави,
Вилягла отава.

Відшуміла осінь,
Виє хуртовина,
А на серці — просинь,
Ти, моя єдина.

Ти завжди у серці
Будеш молодою.
Як зоря в відерці
З чистою водою.

Снігові обвали
Рвуться до світання.
Дівчино з Полтави,
Розбуди кохання.

Розбуди, бо роки
Сунуться в замети.
Юна, кароока,
Де ти?
Де твій сміх?
...За вікном широким —
Сніг.

1956

1957 — 1959

---

* * *

На жаль, чудес на світі не буває.
Та я б хотів, щоб сталося одно:
Коли героя куля убиває,
Спинився б час.
Відбите стремено,
Не долетівши до землі, зависло,
І на вершок від скроні чи щоки
Завмерла б куля, обірвавши числа
На мить одну, що довша за віки.

1957

ПІСНЯ ГАЛИНИ

У гаю заламана калина,
На лугах потоптана трава.
З ким ти ходиш тут, моя Галино?
Хто дівоче серце зігрива?

— Я сама калину заламала,
На луги виходила сама.
Все кохання вірного шукала,
Бо без нього радості нема.

Коли любиш — будь завжди зі мною,
Коли ні — забудь мої слова.
Хай цвіте калина під горою,
Хай росте незаймана трава.

1957

Є почуття такі прозорі,
Що, коли б з них відлити зорі,
Вони б світились, як небесні,—
Прямі вони, відкриті, чесні,
Ті почуття.
А в мене ні.
Вони десь там, у глибині,
То заболять, мов давня рана,
То душу вивернуть до дна
І запитають:
— Де кохана? —
А я не знаю, де вона.

1957

БОЛГАРСЬКІ МОНАСТИРИ

Монастирі болгарські це — святині,
Джерела волі в'ярмлених земель.
Вони були мов гнізда соколині
Серед гайдуцьких спалених осель.

Василій Левський в них знаходив схрони,
Повстання план виношував у них.
Турецька знать, німецькі злі барони
Перед зірками вогників нічних

Дрижали, як вони зоріли з келій.
Там кулі відливались в тигельках.
І ними пальці пік монах Аврелій,
Рушниці заряджаючи в кутках.

Рушниці ті в кутках стоять і нині
Між топірців, тяжких зубчастих блях,
Не образам, а їм, немов святині,
Вклоняюсь я у всіх монастирях.

1957

НІЖНІ ІМЕНА

Милиця, Радонька, Блага —
Ніжні які імена!
Певне, гайдуцька звитяга,
Рабська страшна давнина
Їх породили у пісні,
В темних планинських борах.
В ночі холодні і пізні
В дальніх лісних таборах
Кликав юнак на пораду
Радоньку вірну свою,
Як йому вражу засаду
Знищить в нерівнім бою.
З гір підійти чи із поля,
Може, по хащах — вужем?..
З пушки пальнуть,
Чи з пістоля,
Чи полоснути ножем?..
Радила Радка, що краще,
Хоч і в бору не була.
Лунами повнілись хащі,
Зорями сяла імла.
Так і в турецькім полоні
Милицю хлопець просив:
— Милая, змиє мені скроні,
Ласкою біль погаси. —
Милиця лише в уяві
Губи тулила до скронь, —
Очі кохані, ласкаві
В ранах гасили вогонь.
Мабуть, і повний відваги,
Сивий підбитий боєць
Тихо звертався до Благі,
Стиснувши в грудях свинець:
— Я не зведуся ніколи,
Смерть підповзає, мов тать.
Благо моя світлочола,
Діткам даруй благодать.

Кожне ім'я це ласкаве
В скруті рятунком було,
Кожне до волі і слави
Мужне юнацтво вело.

Милиця, Радонька, Блага —
Ніжні які імена!
В вас моя добра наснага,
В вас моя згадка ясна.

1957

ПО ГАЙДІ ЧУТИ, ДЕ ВЕСІЛЛЯ

Гайда — народний музичний інструмент,
кожен екземпляр гайди має свій тон.
І тому в Болгарії є таке прислів'я:
«По гайді чути, де весілля».

По гайді чути, де весілля,
А серцем чути — друг чи ні.
Не від нудьги й не на дозвіллі
Я в цій гарячій стороні.

Мене, Болгаріє, ти звала,
Неначе юності весна.
Із-за крутого перевалу
Світила вогником з вікна.

Або кострищами повстанців.
На буйні хвилі слала дим,
І я стрічав його уранці
З дунайським вітром молодим.

Вдихав терпкий і гіркуватий
Той дим великої борні.
І в нас гриміли автомати,
І в нас димилися вогні.

З твоїми мужніми синами
Я рвав під ворогом мости,
Коли лежала перед нами
Дорога праведної мсти.

І плакав так, як плачуть друзі
Над свіжим горбиком в степу,
Коли у полі чи на лузі
Другар зустріне смерть сліпу,

Читав твої книжки хороші,
Співав твої лункі пісні,
Які за вірність — не за гроші —
В житті судилися мені.

Твоя історія хоробра,
Твоя сучасність молода
Мені знайомі здавна добре,
Як в домі рідному вода.

І я зустрів твоє привілля
У дні розковані, ясні.
По гайді чути, де весілля,
А серцем чути — друг чи ні.

1957

Кажуть люди:
«Розвіявся як дим».
Коли ж був я блискучим, твердим,
І коли з-під землі добували мене,
Зігрівав я і діло, й життя не одне.

Не розвіявся я, а згорів.
Хай розтанув димок з димарів,
Та вогонь, що у сталь перелився,
Стане трактором, плугом колись,
Стане лезом сокири твердим.
Не розвіявся я наче дим.

1957

Коли вже ти вийшов із дому,
І раптом завихрений сніг
Дорогу замів невідому —
Назад не вертай на поріг.
Іди в заметіль до знемоги,
Питай, де вогонь у вікні,
Бо завтра цієї дороги
Не знайдеш, товаришу, ні.

1957

ПЛАТОН ВОРОНЬКО
СЛОВО ДО ВОЄНКОМА

«Не годен в мирний час
І годен в час воєнний» —
Так написав мені военкомат.
Не по плечу солдатський труд щоденний
Молодші люди візьмуть автомат.
І вріжуть крок підковані підбори,
Завихрять пісню юні голоси,
Есмінцями запінять сине море,
У небо здіймуть ЯКів корпуси.
А в мене рани,
Вража куля в боці.
На дот-макет не вилечу стрибком,
Як це було у тридцять п'ятім році.
Але правий і мудрий военком.
Він залишив в моїй душі солдатській
Слова залізни:
«Годен в час війни».
Наш батальйон ударний, ветеранський
Зі славою, що лине з давнини,
Підійметься в атаку
І висоти
Одні по одній братиме ривком.
Люблю я мир,
Натхненний час роботи.
Але правий і мудрий военком.
1957

БЛИЙ ХЛІБ

Йду до вдовиної хати,
Хата низенька, мала,
Скільки їй літ — не знати.
Наче в яру край села
Так і стояла одвіку —
Сіра, глуха купина.
Літ і вдовиці без ліку,
Хтозна відколи вона
Стала вдовою.

Бабуся
Стріла мене у дворі:
— Чий ти?
— Микитин!
— Ганнусю!
Де ж ти?
Обід на порі.
З нами й Микитович буде...
Ма'ть, зголоднів у путі.—
Вийшло дівча від запруди,
Брівки підводить круті.
— Що ви, бабусенько, рано.
— Хліб уже випікся.
Йди!
Збігай на жолоб, кохана,
Свіжої треба води.—
Лиш на поріг — і до печі
Ніжно припала вдова,
Начебто слухала речі —
Добрі, ласкаві слова.
— Вже...
Пересидіти може.—
Швидко лопату взяла.
— Хай мені Бог допоможе.
Кружечку дай-но, мала.—
Вийняла хлібець.
Із кружки
Трошки хлюпнула води,
Вмила рожеву верхушку.
— На, на рушник поклади.—
Вийняла другий, умила.
Так умивають маля,
В личко всміхаючись миле.
— Це ж ти прибув звідкіля?
— З Києва.
— Хлібець прочахне,
Можна і їсти.
Побудь.
Ач, як парує та пахне
Білий!

Мені не забудь,
Що то є — білий!

На Пасху
Чи на Різдво, як коли,
Білого хлібчика ласку
Мати до столу несли.
Крихта впаде, як пилина,
Пальчик лизнеш — і піймав.

Світиться хата вдовина
Хлібом рожевим із лав.

1957

ДІВЧАТА БУДУЮТЬ ДОРОГУ

Дівчата будують дорогу,
Виблискують гострі кирки,
Хороша машина з-за рогу,
В машині міцні мужики.

— Привіт вам!
— Бувайте здорові. —
Сказало байдуже лице.
В очах ні журби, ні любові.
Хіба їм уперше оце.

Недавно в колгоспі бувало —
Довкола саменькі хустки
Вантажать колоди навалом,
В чувалах несуть буряки.

Хоча б бригадир з головою
Чи, може, красунь рахівник
Кивнули услід головою,
Спасибі сказав комірник.

Та де там!
Лайнути — це можна
При людях сяку та таку.
На серці до болю тривожно
За силу і вдачу мужську.

Дівчата будують дорогу —
Хіба їм уперше оце!
Я йду і дивлюся під ноги,
Не можу підвести лице.

1957

ПЕРШИЙ СНІГ

Д. Павличкові

Перший сніг на Прикарпатті
Запушив оселі.
Діти вибігли кирпаті,
Та які ж веселі!

Розлетілись поза тином,
Задзвеніли разом:
— Я зліплю собі хатину,
Пліт із перелазом!

— Я — біленьку бабу сніжну,
В руки дам яличку
І зроблю їй ніжну-ніжну
Посмішку на личку.

— Я.. А я зліплю кухлятко,
Щоб водицю пити! —
Жбаві, милі гуцулятка,
Що ж мені зліпити?

Може, дачу за забором
З брамою до неба
Між густим, тінисним бором?
Ні, цього не треба.

В мене дача у діброві,
В лузі на покосі,
Там, де хлопці чорноброві
І дівчата босі.

То зліплю чарчину, може,
Для вина міцного?
Випив я своє давно вже —
Чарка ні до чого.

Ви ліпіль, малі, що личить,
З білої полови,
А мене у далеч кличе
Слово,
Рідне слово.

Я піду по бездоріжжі
На круті Карпати
У незайманім засніжжі
Свій слідок топтати.

Може, хтось на нього стане
І піде за мною.
Потім слід нехай розтане
Ранньою весною.

Потече поміж кущами
Ріками у море
І повернеться з дощами
Піснею на гори.

1957

Час, мов сніг, проходить зимно, тихо.
За вікном народжується день.
Що несе він —
Радість, сум чи лихо —
Через гони тиші і пісень?
Що несе і що у згадці кине:
Променисту скалку на вині
В гущині смішків, балаканини,
Чи слова високі, вогняні,
Чи зовсім нічого, як учора,
В суеті почнеться, в маяті?
Протече вода його нескора,
Залишивши піну на путі.
Ні, вже ні!
Не хочу дня такого.
Краще — серце в грудях пополам,
Краще — все на порох і на злам,
Ніж хоч мить без творчого, нового!

1953

Люлька була в них на двох одна,
Й торба з харчами на двох.
Дівчина стрілась — краса неземна,
Кров запалала в обох.
Дружбу затьмарила ревнощів злість.
Жоден не курить, не їсть.
Хлопці сказали:
— Навіщо вона?
Хай їй, хорошій, грець! —
Все ж не проходила хвиля мутна.
Люлька і торба у них одна,
Та двоє юнацьких серць.

1958

Вечір весняний, мов літепло,
Тихо по луках тече.
Скільки його уже витекло,
Скільки пролеться іще.
Скільки високих, некошених,
Трав забує в теплі.
Скільки, любов'ю орошених,
Душ розцвіте на землі.

1958

Я той, що греблі рвав,
Я той, що рвав мости
Серед страшних заграв
У дні страшної мсти.

Коли бетон дробивсь,
Летіла ферми сталь —
Радів, бо я помстивсь,
Мені було не жаль.

Мені покірний був
Тротил і динаміт,

Як добре, що забув
Ту славу мирний світ,

Про це подумав я
У Празі на мосту,
Де Влтави течія
Цілує сталь круту —

Натхнення ковалів
Навічно влите в мур.
Як добре, що не плів
Я тут бікфордів шнур.

1958

Вересень з вітром осіннім
Стрівся у полі мені,
Став пригощати насінням,
Яблук приніс в пелені.

— Що ж ти не радий, солдате,
Рани болять чи душа?
Хочеш, почну частувати
Медом з нового ковша?

— Дякую, вересню-пане,
Вік тобі шани, хвали.
Краще мені крізь тумани
Бабине літо пошли.

1958

— Кого ти ждеш, додому не спішиш?
Чого сама до півночі стоїш?

— Не зачіпай, чекаю не тебе.—

І хлопець з сумом вигукнув:

— Цабе! —

Пройшли весна і літо.

По степу

Бредуть воли у ніч сиру, сліпу,

Через долину вилізли на горб,

І десь в імлі почулось ніжне:
— Цоб! —
Осіннє небо стало голубе.
— Тоді я ждала, милий мій, тебе,
Але сказати правду не могла,
Бо нічка дуже місячна була.
1958

Всі пють вино,
І всі його клянуть.
Я знаю лиш одно:
Що, хто узяв у путь
Баклажечку вина
І з ним дійшов до цілі,
Тому вже не страшна
Година у похмільї.
А хто узяв
І випив на порозі,
Тому нелегко буде у дорозі.
1958

Залишилася у полі,
Стихла, мов луна,
Не всміхнеться з-за тополі
Вогник із вікна.
І не скаже добра мати:
«Не ходи вночі»,
Хоч сама тобі від хати
Винесе ключі.
Приготує на сніданок
Хліба й молока,
Як повернеться під ранок
З гулянки дочка.
Не помітить, не полає —
Ні за що було.
Давню стежечку під гаєм
Листям занесло,

Стежку в поле, де ставками
Чистої води
Ти лишилась між ярками
В ранні холоди.

1958

* * *

Я уже іду до того віку,
Що, як кажуть, з ярмарку пора.
І хоч душу маю не каліку,
Та верну потроху до двора.
А коли зовсім недобре стане —
Заповіт короткий напишу,
Щоб за мене друзі-партизани
Випили по повному ковшу,
Щоб Літфонд на Байковім для мене
Коло Вишні місце відшукав.
А до того —
Хай дзвенять стремена,
Хай махає вишитий рукав
Вірного, великого кохання.
Скоро, бачте, з ярмарку пора.
Хай хлюпоче пристрасть не остання
З серця, наче з повного відра.

1958

* * *

Каштани падають і рвуться,
Неначе бомбочки малі.
А діти весело сміються
В бабинолітньому теплі.

Вони не чули бомб фугасних
І не почують за життя.
Багато років мирних, щасних
Для них готує майбуття.

Це їм сьогодні путь протято
До зір високих і ясних.
Збирають бомбочки малята
І грають в крем'яхи на них.

1959

Ми стали в небо поглядати
Тепер частіше, ніж колись.
Прозора вись
Гукає з хати,
Коли в вікно не подивись.
І відчуття зовсім нового
В душі у кожного живе,
Немов до кола вогневого
Уже на рівні Козерога
Хтось рідний в космосі пливе.

1959

Снігу широчінь така безмежна,
Що не степ, а Тихий океан.
Сам стою.
Болить душа бентежна,
Мов під снігом викоханий лан
Залишивсь.
Скосити і зносити
Я не встиг в полукіпки снопи.
Жовта осінь мжичкою крізь сито
Довго моросила на степи.
Я збирав то яблука, то сливи,
Не лічив своїх веселих діб.
По садах блукав хмільний, щасливий.
І забув про хліб.
Насущний хліб.
За дощами хитра хуртовина
Щедрий лан снігами занесла.
Сам стою.
Широка полотнина
Морщиться від раннього тепла.
Це весна,
Нехай бує повінь!
Хай проміння землю прогріва.
Я натхненний,
Я ще сили повен
На нові посіви й на жнива.

1959

В МОЇМ СЕЛІ

В моїм селі цвітуть сади,
Звисаючи на хати.
І в кожній хаті, як завжди,
Стара чи юна мати.
Одна чекає:
Буде син
Чи доня...
Думи ніжні.
А інша жде — з годин, хвилин
Пасмує дні і тижні.
Вони немов нитки в тканні
Тоненького утоку:
Чекання дні нудні, сумні
На валикові року.
Було писав, та перестав.
Ні вісточки з Тагілу.
Не дочекалась.
Їй хреста
Вкопали у могилу.
А у сусіди:
«Ну, ходім.
На ніженьки, на нозі.
Упав?..
Нічого...»
З дому в дім —
І «люлі» на порозі.
В моїм селі сади цвітуть —
Проглянути не можна.
А матері по хатах ждуть
І ніжно, і тривожно.

1959

НА ВОВЧОМУ

Ось Чернеччина, Вовче і берест
Той, що я посадив у дворі.
Тут гукала бабуся:
— Ой нехрист!
Йди до церкви.
Вже сонце вгорі,
Бо сьогодні ж неділенька Божа.—

Я на берег до Ворскли втівав.
 І за гріх мій тернова горожа
 Заганяла голки кризь рукав.
 А при Ворсклі купці шелюжини
 Били в дзвони густих верховіть,
 І гойдалися крони вільшини,
 Зеленаві, дзвінкі, наче мідь.
 Дзвін той був невимовно ласкавий,
 Не такий, як з високих дзвіниць.
 В нім осоки стрічки полоскали,
 Вчилися тьохкати підлітки птиць.
 Дзвін дрімотний наводив на мрії,
 На просторі дитячі думки —
 Поки ключ журавлів не замріє
 Й не розсиплеться мідь на шматки.
 Літо соку з лопуцьків давало,
 Розсипало в траві ягідки
 І, на щастя, частенько, бувало,
 Підганяло пліток під вудки.
 Це на березі в нас.
 А за лугом,
 Де на пагорбах ліс і поля,
 Небо падало біленим пругом
 І кінчалась велика земля.
 І хотілось добігти до бору,
 Не таємно, а всім напоказ
 Підійняти на шпиль косогору
 Й доторкнутись до неба хоч раз.

Я — на Вовчім.
 Стою серед двору.
 Вже тут матері, батька нема.
 А на пагорбах смужечка бору,
 Де ховається неба кайма.
 Та при Ворсклі купці шелюжини
 Б'ють у дзвони густих верховіть,
 І гойдаються крони вільшини,
 Зеленаві, дзвінкі, наче мідь.
 Й манить знову добігти до бору,
 Не таємно, а всім напоказ
 Підійняти на шпиль косогору
 Й доторкнутись до неба хоч раз.

1959

ЛЮБЛЮ Я ЗИМУ УКРАЇНСЬКУ

Люблю я зиму українську,
М'яку, з легесеньким сніжком.
Люблю дорогу Підзінківську,
Яку сходив колись пішком,
Бо змалку був до мандр голінним.
Бувало, зранку, й не наїмсь,
А вже за слідом парокінним
Я заздрю чоботам чиїмсь.
Вони виблискують на глабцях,
Юхтові витяжки міцні.
«На санях можна бути і в капцях,
Коли онучі вовняні.
А добрі чоботи для піших,
Щоб снігом литку не пекло»,—
Так думав я.
Але тепліше
Мені від цього не було,
Бо на ногах старі повстини,
На плечах клапті сіряка.
Та що мені!
За дві години
І так дійду до вітряка.
У вітряку нема нікого,
Завмерли жорна крижані.
І, боячись чогось лихого,
Я все ж лишався у млині.
Робив кубло з соломи долі,
Вкривавсь дрантям старих мішків.
Тоді збиралася поволі
У млин ватага козаків.
Усі високі і кремезні,
Несуетливі, мовчазні,
У них рушниці довжелезні,
Криві шаблюки на ремні.
Вони питають в кошового:
— Либонь, уже помер від ран? —
І кошовий шепоче:
— В нього
В живого серце рве султан.
Ця мука тягнеться роками,
Бо в Байди серце як вогонь —

Лиш доторкнеться хто руками,
Вугілля сиплеться з долонь.
Не стогне Байда, а сміється,
Та все звертається до нас:
«Не плачте, діти, серце б'ється!
Я повернуся в добрий час!»

Скриплять на вітрі і морозі
Старі дверцята підвісні.
Почувся тупіт на дорозі —
Хтось мчить на доброму коні.
Шапки козацтво покидало.
Чуби сивіють, мов туман.
І, наче світло запалало,—
Влетів до млину отаман.
Не отаман, а гетьман — в колі
Старих полковників своїх.
В очах його недавні болі,
А на устах щасливий сміх.
Він побратимів обіймає —
У них аж сльози із-під вій.
— Я знову з вами в ріднім краї,
На Україні дорогій! —
Це славний Байда Вишневецький
Живий з Туреччини утік.
Кунтуш розідраний стрілецький,
Тупим гаком пробитий бік.
На грудях рана.
То виймали
Поганці серце в козака.
Блищать із кремнем самопали,
При шаблі жилава рука.
Розповідає, як із лука
Убив турецького царя.
Довкіл веселі перегуки
Вславляють Байду-байдиря.
— Іще не час бенкетувати,—
Говорить Байда,—
У Царград!
Народ хрещений визволяти
Із-за султанських мурів, ґрат!
Де все козацтво?

— Там, у Січі.
— Нехай ідуть до байдаків! —
І вже відлунює по двічі
Звитяжна пісня козаків:
«Як ударим з гаківниць,
Гримнемо з гармати,
Блиснемо шаблями!
А чи пан,
Чи пропав —
Двічі не вмирати!
Гей, нумо, браться до зброї!»

Я прислухаюсь до пісень тих,
Вони стихають вдалині.
І чую голос:
— Цілий день ти
Отак просидиш у млині.
Іще замерзнеш.
В хату гайда, —
Дідусь над вухом гомонів.
Це він вночі казав про Байду,
Щоб я вечерять не хотів.
— Чекайте, діду, додивлюся...
— На кого?
— А на козаків.
— Іди додому. Як вернуся,
Ще розповім про чумаків.
Мерщій звертай на Підзінківську.
Та ти ж, дивись, не заблуди.—

Люблю я зиму українську,
В її снігах мої сліди.
Мое замріяне дитинство,
Мої мандрівки в цілий світ,
У Січ, в чумацтво, в турське здирство,
У млин із хати без чобіт.

1959

Розпутані коні втікали
Від Одера аж до Дністра.
І коні в полоні бували?
Бували — така вже пора.
І люди страждали, і коні,
І навіть тихенькі пісні
Вмирили в страшному полоні,
В німецькій, чужій стороні.
І часто, йдучи до загону
З двора мовчазного села,
Я думав:
Сюди із полону
І пісня втекти не змогла.

1959

Шумом врожайним, п'янючим
Повен, мов чаша, степ.
З сивої вдовоньки-тучі
Блиснув на небі серп.

Мабуть, вдова пригадала
Горбик в житах під кущем,
Серп золотий заховала
І заридала дощем.

Степ ще п'яніший у зливі,
Колос — важка голова.
Ранком проміння дбайливі
Дружно пішли на жнива.

День у жаркому зусиллі
Жне, аж іскриться яса.
А на солдатській могилі
Довго ще буде роса.

1959

1960 — 1963

---

* * *

Страшного бачив я багато.
І не боявсь?
Бувало всяк.
Але ішов, бо був солдатом,
У кризі кляк,
Та не закляк.
І кривці вихлюпав добіса
В чотири рани,
А живу.
Не маю прізвиська гувльіси
Й святим себе не назову.
Хотів зробити велике діло —
Ще й півділа не зробив.
Проте, коли любив, то сміло,
І тільки сміло не любив.

1960

* * *

Чи почуваш старість?
Ніби ні.
Але коли уже про це питають,
Скажу:
Що роки швидше пролітають,
Ніж в юності здавалося мені.
Збагнуть не встигнеш —
Літо наймиліше
Розквітло, забуяло й одцвіло.
Це, може, тим, що діла стало більше,
Чи літ лишилось менше, ніж було.
І хочеться скоріше завершити
Все розпочате, що болить, як наріст,
В моїй душі.
Й частіше слово «жить»
На думку сходить.
Може, це вже й старість.

1960

Я знаю, знайдеш ти маленьку радість,
А потім занудьгуєш, як завжди.
І все частіше буде хитра старість
Топтатъ до серця плутані сліди.
В підозрі друзі стануть ворогами,
Любимі книги пилом припадуть.
Ти будеш бачить в себе під ногами
Лиш сірий камінь...
Камінь, а не путь.
Казатимеш:
— Все — вічна суєта.—
Як страшно, коли втрачена мета.

1960

Нижний димок од кострища
Тепло цілує у губи.
Каже:
— Підіймемось вище,
Тяжко холодним і грубим
Жити на світі.
Зі мною
Будеш м'якіший од вати.
Стрінемось в небі весною,
Будем зірки обіймати
В тихім зітханні.
— Не хочу!
Краще я каменем буду.
Хай мене руки робочі
Десь покладуть у споруду.—
І розшумілися верби,
Ніби хотіли сказати:
— Каменем, димом — не треба,
Добрим і людяним стань ти.
Стань до роботи охочим,
Не до раптової слави.
Йди поможи серед ночі
Тим, що скиртують отави.

1960

Поклала спати коло хати
 Свого натомленого мужа.
 Оце піти б та заспівати
 З дівчачьми: «Ой не шуми, луже».
 Не треба — надто голосиста,
 Ще він прокинеться від пісні.
 Взяла і скинула намисто.
 Отак щоразу в ночі пізні.
 Уже скінчилось дівування.
 Хоча б скоріш родились діти,
 Бо їй до самого світання
 Дівочу пісню ніде діти.

1960

— Наталочко, чуєш-но, любко! —
 Гукав парубійко з гори.
 Вона ж, закопилівши губку,
 Втікала туди, де двори,
 Де більше людей,
 Бо у лісі
 Їй страшно.
 Ще й той легінець
 Сидить на дубку чи горісі
 І кидає в ноги чебрець.
 Шепоче про вірне кохання,
 Про те, що із дуба впаде,
 Що довге її гордування
 До смерті його доведе.
 Було по шістнадцять годочків —
 Аж смішно, яка там любов!
 А й нині з горішин, дубочків
 Вчувається:
 — Буду з тобов...
 Візьму тебе, викраду, любко! —
 Тепер би сказала:
 — Бери!..—
 Мов згадка, біленька голубка
 Злітає щодня із гори.

Звертаючи в гай, стрепенеться
Над тихим, зеленим селом,
Неначе торкнеться до серця
Минулого ніжним крилом.

1960

* * *

Кине сонце перший промінь —
Ти очима улови,
Родить хмара пісню в гromі —
Тою піснею живи.
Задзвенить льодок на Ворсклі —
Оціни у нім кришталь.
Бо без цього плюсклі, плоскі
Роки будуть —
Жити жаль.
Бо без цього ввійде в звичку:
Наче бачив, чув усе.
А життя, мов буйна річка,
В кожній хвилі світ несе,
Новий світ
Новому вслід,
І щомить мільйони літ.

1960

КОЛИСКОВА

На колиску бильця
З явора тесались,
Щоб, немов на крильцях,
Доня колисалась.

На тонкі вервечки
Конопельки пряла.
Спи, мое сердечко,
Поки діла мало.

Виростеш, сама ти
І вервечки, й бильця

Будеш лаштувати —
Довго не поспиться.

А заснеш, розбудить
Чи синок, чи доня.
Хай щасливе буде
І твоє безсоння.

1960

Знов наснились батько, мати.
Прокидаюсь у тривозі.
Вже немає навіть хати,
Де стрічали на порозі
Сиві рідні.
Два горбочки
В вишнику на кладовищі.
Як у всіх, хрести-дубочки,
І за всі вони не вищі.
І ніколи тут не стануть
Обеліски мармурові.
Дві могилки ці розтануть
У земній холодній крові.
Та довіку снитись будуть
Батько й мати біля дому,
Поки серце не остудить
Кров земна мені самому.

1960

Хмара закрила півнеба.
— Милій,— сказала,— не треба
Лиш на півсерця любити.—
Весни несли оксамити,
Гони піднявши на руки.
Скільки тих років розлуки,
Скільки стежинок шукання
Повного в серці кохання.
Я повернувся до тебе.

Осінь хмарилось небо,
Видно лиш цятку сузір'я.
Дзвінко тоді на подвір'я
Впало продавлене скельце
Шибки. Було мое серце
Повне й гаряче, як сонце.
— Треба заскрити віконце,—
Ти шепотіла,— бо осінь.
Щось мені холодно, босій,
Швидше ходімо до хати.
Де тобі, любий, послати?

1961

«ЗАПОВІТ»

До мене раптом підійшла уява:
Над касою з верстаткою в руці
Стоїть друкар.
Давно вже спить Полтава,
А він бере метал при каганці,
Й на літерки течуть старечі сльози.
Либонь, зіниці витруїв бабіт.
О ні!
В очах рвучкі пробігли грози —
Це душу переповнив «Заповіт».
«Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Україні милій,
Щоб лани...»
Схилився до стіни.
Легені обриваються поволі.
Сухоти. Все ж у жилах тишини
Ритмічно б'ється пульс:
«ши-ро-ко-по-лі».
Важка строфа хитнулась на долоні,
Ударилась об стіл, і загуло
Вночі, у невсипущому безсонні
Усе, що в серці гнівному жило:
«Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте

І вражою злою кров'ю
 Волю окропіте».
 Іще строфа. Каганчик загасає.
 Підлити гасу?.. Підійняти гніт?..
 І чути голос: «Відпочинь, Ісаю,
 Стомився ти на гонах трудних літ».
 Хто може так ласкаво? Не збагнути.
 Чоло високе, мудре... Це ж поет
 Ввійшов і став при касі:
 «пом'янути» —
 Бабіту стук. Не стук, гримучий лет.
 А добрий голос: «Незабаром нові
 З цих літерок-зерняток проростуть
 Слова революційні в нашій мові.
 Тож відпочинь. Бо завтра знов у путь
 За вольними, звитяжними словами,
 В яких свинець друкарень і повстань
 До бою встане. Щасними жнивими
 Те завтра прийде в полум'ї світань».
 О завтра!
 Впали дві тоненькі шпони,
 Погас на касі тьмяний каганець.
 Напомацки набрав металу тонни
 В рядочок: «тихим словом» —
 І кінець.
 Приліг друкар,
 Йому вже не вставати,
 Як завжди, із верстаткою за світ.
 Юнак уранці винесе на шпальти
 Його останнє слово — «Заповіт».

1961

КОЛИ Я В КИЇВ ПОВЕРТАЮСЬ

З циклу

I

Вертаюсь в Київ не байдуже —
 За домом я скучаю, друже.
 Та, мабуть, більше, ніж за домом,
 Скучаю знов за невідомим,

Що завжди манить далиною
В отой незнаний хутірець,
Який в хатинах за Десною
Скарби ховає злото-серць.
І я, зустрівши друзів давніх
І пригорнувши любий рід,
В думках шукаю перебрід
До тих скарбів незнаних, дальніх.

IV

Прибув я до Києва ранком,
Тоді, як обірвані сні
Зливаються з білим серпанком
В рожевім галуззі весни.
Замріявся я, задивився —
І чийсь недобачений сон,
Мов спомин тривожний, з'явився.

Підскочив до неба перон
І рухнув, цегляно-кривавий.
Над ним бомбовози пливуть.
З бетону чуб дроту іржавий
Розкинувся прямо на путь.
По ньому проходять вагони,
У кожному стогін і жаль.
— Чого розходився, Платоне?
— Мене коли вже у шпиталь,
То в Київ!..
— Не можна, і кришка!
— Мерщій! Бо застрелю! Скидай!
— Ну, скатертю, брате, доріжка.
Як виживеш, звістку подай.—
Виходять вагони із виру,
Стрибаючи, мов по грудках.
І смерть підіймає сокиру
У кволих, байдужих руках.
Безлюдно у чорнім вокзалі,
В підвалах сидять патрулі,
Хуртеча змітає печалі
В розранені груди землі.
А той — біля колій, живий ще,
Лежить, мов дитя в сповитку.
Фугаска злорадливо свище

Востанне йому на віку.
А воїн лежить при пероні,
Не чує розлючених бомб,
Стискає палаючі скроні,
Сніжком охолоджує лоб.
— Спасибі за зустріч ласкаву,
Мій Києве!
Друже, здоров! —
Гукає.
І Київ заграву
Несе до рожевих дібров,
До ранків співучих, погожих.
Це справді вже спогад, не сон.

То ж я біля колій на ношах
В дротах арматури...
Перон
Шумить, розтікається людно
У білім серпанку весни.
Тривожне, засни непробудно,
Не рвись в недобачені сни.

VIII

Минуле, сучасне, майбутнє,—
Як прадід, як батько, як син,—
Усе тут живе і присутнє.
Ось дядько кричить:
— Карасин! —
Поставивши повну бляшанку
На брилу із написом:
«Дарь»,
Колгоспник ховає у шаньку
У «Біблію» вшитий «Кобзар»,
Квасолію з німецької каски
Вдові висипає вдова.
Андріївська церква, мов з казки,
Підводиться вічно нова.
І тільки бабуся єдина,
Сплакнувши хустині в ріжок,
Шепоче:
— Була Десятинна,
Святиня,
А нині — торжок...—

Святиня!
Ви праві, бабусю.
Тут витязі київські сплять.
Торжок заклубочився в русі —
Два «юнкерси» місто бомблять.
Та це лиш на мить.
У буфеті
Пішов по кружках чортопик.
Кінчався страшний сорок третій —
Надтисячний київський рік.
Кінчався..
А тому ялина
Цвіла пелюстками порош
У срібних стрічках серпантина
З фольги конденсаторів «бош».

X

Я повертаюсь в Київ після довгих
Морських гримучих миль і миль
звичайних,
Після розкішних і безбожно вбогих
Кафе, духанів, трапезних і чайних.
Після облич усіх відтінків шкіри,
Після очей щасливих і печальних.
Я завжди повертаюсь повний віри
З країв близьких і неймовірно дальніх.
Я вірю в те, що душ прямих і добрих
На світі більше, ніж зірок у неба,
Не кволих душ, а пристрасних, хоробрих,
Яким всього багато нині треба.
Достатку треба,
Справжньої свободи
На всій землі для інших і для себе.
Їм треба мати суходоли, води,
В космічний світ відкрити просторі входи,
Лиш у війні немає в них потреби.

XIII

Коли я в Київ повертаюсь
З мандрівки, з довгої розлуки —
Зірчастий лист беру на руки,
Кленовий лист.

Із ним вітаюсь
І наймиліші чую звуки
У тім пожовклому листочку.
Він по голівці гладив дочку,
Русявокосу і кирпату,
Лягав на вишиту сорочку
Моему брату.
Шепотів
Листок довірливий,
Що влітку
Ти відставала від гуртів
Товаришок, моя лелітко.
В жазі заспраглих почуттів
Горнула к серцю свіже листя.
А я тоді в краю вогнистім
Шукав небачених світів.
Мені всміхалась Нефертіті
Через багато тисяч літ,
А ти, либонь, одна на світі
Несла в собі мій теплий світ.

XVII

Я повертаюсь в Київ.
На пероні
Стоїть в чуднім бушлатику маля.
І тягнуться пушиночки-долоні
До чемодана,
Мов до корабля,
Який проплив по Тихім океані
І повернувся знову на Сирець.
А що привабне в тому чемодані?
Замок бляшаний?
Може, ремінець?
Чи кутики, зачовгані до блиску?
Та ні, щось більше в оченьках-зірках!
Либонь, жага у нас іще з колиски,
Яка зове кудись — аби не близько,
Аби не по затоптаних стежках.

1961—1962

ПЕРША ПЕРЕМОГА

Колишній богунець Парася
Виводив загін чималий,
Що вчора лише згуртувавсь.
— Хлоп'ята,— промовив старий,—
Уже побіліло на сході,
До ранку у ліс не дійти.
Тримати гвинтівки на зводі,
Сліди за собою мести.
Не лізти в петлю головою.
Я лазив... Нелегко було.
Ми підемо прямо на Лою
І з ходу захопим село.
Там німці, поліція — знаю.
Є танки, гармати... Так що ж. —
І вчувся від краю до краю
Хлоп'ят необстріляних дроз.
На танки, гармати і міни
З гвинтівками?..
Як же?..
Куди?..
Та про перемоги у війни
Легенди складали завжди.
Село захопили.
В загоні
Лишилося вісім зі ста.
Парася їм тиснув долоні:
— Цей бій — наших душ висота!
У чім висота?
В перемозі,
Орли мої славні, сини!
Попадали хлопці в знемозі,
І кожен почув з тишини,
Що кличуть оті дев'яносто,
Яких і сховати не змогли.
Хоча б на лопату, не товсто
Прикидати їх.
А тили?!
Та де ті тили в партизанів?
Самі вони завжди в тилу.
Останній патрон у нагані,
Гвинтівки ковтають імлу

Своїми стволами пустими —
Заряди розстріляні всі.
З нас кожен ще довго нестиме
Бинти, обважнілі в росі.
Яка ж перемога у чорта!
Розвидниться — лізь в ожеред.
Парася командував:
— Рота,
Повзводно — за мною вперед! —
Аж смішно, коли б не печально —
Вісьмірка повзводно іде.
Парася мугикав:
— Тотально
Тепер ми їх вріжем хоч де.—
Що значить «тотально» — не знали
Хлоп'ята, та, мабуть, і дід.
Скрізь месницька сила скресала,
Рвучи окупації лід.
За місяць і справді в загоні
До роти при зброї було.
— Поротно іти в батальйоні! —
Команда.
І рипне сідло!
Пішли й батальйони-герої,
Вже брали не села — міста.
Парася ж казав:
— Ось у Лої
Був бій!
Наших душ висота!
А це лиш на раз прикурити.
Дивізійка пльова пливла
Додому, на фронті побита.
При Лої — ото, брат, діла! —
Й тоді, як водив за собою
Шість тисяч на битви-громи,
Парася пригадував Лою
У маршальським колі восьми.
А ті, підіймаючи зброю
Мов жезли,
Казали щораз:
— Сумна перемога у Лої
Священною стала для нас.

1962

ДУБИ У ЧОТИРИ ОБХВАТИ

А навіщо дуби нам в чотири обхвати?
(Валентин Бичко)

А навіщо дуби у чотири обхвати,
Як отой, що при Хортиці має гілками
Літ сімсот уже з гаком?
Струхлявіли хати,
В котрих кремінь Сірко спочивав з козаками,
Розгрібаючи думи гарячі, мов присок,
Про заламану долю своєї України.
І на зло ворогам він фортецями висік
Краєвид січовий.
Вже не стало й руїни
Від фортець кам'яних —
Грає море на них.
І стежки, де гасало кріпацтво повстале,
Підіймаючи скіски криві коліями,
Щоб на рідній землі хоч півправди настало,—
Протекли ті стежки у Дніпро ручаями.
Та й пізніші сліди із ріллею злилися.
Не пройдешнім —
Прийдешнім живуть покоління.
Все ж як падав з коня таращанець Орися,
То прохав поховати дубам під коріння.
Бо народний герой не боїться нічого,
Крім того забуття, що спішить опадати,
Мов дрібненький пилок на славетну дорогу.
Тож нехай прадуби у чотири обхвати
Не дають нам забути
Те, що гріх забувати.

1962

ВІДГОМІН БОЛЮ

Човен був із течею —
І втопилась дівчина,
Що з гори Чернечої,
Молода, невінчана.

Що зросла сиріткою
В панщині-пропашині

І розквітла квіткою,
Мов троянда в хашині.

Та дівчина була остання втіха,
Остання пісня вигнанця Тараса.
Потрухла хата, з крокв опала стріха,
І стежка диким хмелем заплелася.

Лишилася одна нехитра згадка,
В якій і ймення стерлося дівоче.
Колись отут була вербова кладка,
Де човен місяцем гойдався серед ночі.

Він відпливав удосвіта. І коси
По вітрі маяли, і жеврілися губи.
А на горі поет ішов у роси,
Всміхався мріям ласкаво і любо.

Пливли тумани по рожевій хвилі,
Підводивсь ранок, дум печальних повен.
А човен ніс рясні надії милі,
Велике серце ніс непевний човен.

Той човен був із течею —
І втопилась дівчина,
Що з гори Чернечої,
Молода, невінчана.

Човен був несмолений,
З трухлодуба тесаний.
Нестерпучий боле мій,
З давнини занесений.

1962

* * *

Він ввійшов у старість, як в палац,
Зведений за вік його руками.
Сам король і сам собі паяц,
Сів за стіл з минулими роками.
Добрі стіни, кривля не тече —
Цей палац найвищий у окрузі,
Але сум підвалини січе —
В пишних залах ні дітей, ні друзів.

1962

НАДІ МНОЮ ДІВЧИНА ЖИВЕ

А наді мною дівчина живе,
 Така ж самотня, як і я в цю пору.
 Байдужа ніч за шибкою пливе.
 Я міг би підійнятися угору
 По мармурових сходах сіруватих,
 Освітлених лиш зіркою з вікна,
 І стуками, м'якішими од вати,
 Збудити тишину.
 Не голосна
 Якась би відповідь долинула з кімнати.
 Але коли б почулося: «Зайдіть»,—
 Я не зайшов би, мабуть.
 Що сказати?
 У мене серце стало — наче мідь,
 Яка гуде під вітром на дзвіниці,
 Не те, що під ударом язика.
 Коли вночі крилом торкають птиці
 І як луна долине здалека —
 Чутлива мідь тихесенько гуде,
 Мов где когось. Але ніхто не йде.
 Таке і серце в мене.
 Що це — старість,
 Чи юності глибинне джерело
 Прорвалося через вапнисту нарість
 Прожитих літ?
 Мороз дихнув на скло
 І залишив казкових квітів гори
 Якоїсь неземної чистоти.
 Коли б узяти квіти ці й нагору
 До дівчини в кімнату віднести,
 Либонь, зраділа б, мила і вродлива,
 І розцвіла б між ними, як весна.
 Вона щаслива?
 Може, і щаслива,
 Але про це іще ніхто не зна.
 Здається, в неї завтра іменини —
 Прийшла зима двадцята.
 Ой пора!
 Я до світанку буду щохвилини
 Бажать їй щастя,
 Щастя і добра.

А як засну — нехай мені приснитися:
Вона зі мною на багато літ.
А то хай прийде в сон
Як птиця,
Із котрою рушає птах в політ.
Щоб десь над морем в грозовій тереблі
Крилом підтримувати змах її крила
І згадувать той край,
Той час,
Ту землю,
Де наді мною дівчина жила.

1962

Як легко йти мені!
Іди, лети!
Як легко йти мені, як синьо серед степу!
Немає літ тяжких сирого лепу,
Мій — цілий світ, мої — нові світи!
Чого це так?
Знайшов жаданий слід
Не серед гін, а у собі самому.
Оглянувся — нема «колишніх» літ,
А є роки, прожиті серед грому.
І є майбутнє, збуджене думками,
І віра, мов перила під руками,
Коли спишиш над виром глибокості
До дальнього, намріяного в гості.
Чому ж не йти, чому не поспішить?
Як легко йти, хоча й не легко жить.

1962

ЗЕМЛЯ

Могутній лайнер «Каравела»
Понад Атлантикою йде.
Лиш сірі води.
Ниви, села
Не зустрічаються ніде.

І острівок, немов кубельце,
Що показався іздала,
Збудив усмішку в каравельців:
— Земля!
— Earth!
— Erde!
— Terre!
— Земля!

Земля, о скільки в слові цьому
Злилося вищих почуттів!
Земля — це знак вітчизни, дому —
Найближчий світ з усіх світів.
І в тому світі є єдина,
Мов рідна риса на чолі,
Земля.
У мене — Україна,—
У ній краса всієї землі.
1962

Мій друг мовчить, і я мовчу при нім,
А ми говоримо.
В відлунні голоснім
Бредем по Голосіївському лісі.
Зозуля на старезному горісі
Кує нам роки.
Скільки їх, зозуле?
Замовкла птиця — так ми й не почули.
Але хіба важливо, скільки літ,
Важливо те, який лишиться слід.
Про це ми і говоримо в мовчанні,
Бо роки йдуть,
І вже вони не ранні.
1962

ЗУСТРІЧ У ПІСНІ

Платону Майбороді

Рідко говоримо, бачимось рідко,
Хоч живемо через вулицю ми.
Пісню твою, злотоусту лелітку,
Хлопці виводять щоночі з пільми.
Я підіймаюсь, тулюся до шибки,
Скло, мов струна, то дзвенить, то бринить,
Вчується голос далекої скрипки —
З серця до серця протягнеться нить.
З'явиться посмішка трохи печальна:
«Ось ми й зустрілися знов уночі...»
Смуга Хрещатого яру нейтральна
Зникне.

І ми, до світання йдучи,
Раді, що в роки такі необжиті,
В роки, де все на бігу, на ходу,
Можемо в пісні іти, як у житті,
Люблячи землю свою молоду.
Можемо стати над прірвою в полі,
Щоб одвертати людей од біди
Голосом пісні і доброї волі.
Друже Платоне, ходімо туди.

1962

Я повсюди звертаюсь до тебе
У думках, у надіях, в жазі.
Де б не був я, а ти, наче небо,
Наді мною в ясі і грозі.

І, напевне, в останній тривозі,
Як утомиться серце старе,
Горілиць упаду при дорозі,
І в очах твоє небо замре.

Зашумить наді мною ліщина,
Вкриє рястом остання весна.
Україно моя, Батьківщино,—
Рідна земле і доле ясна!

1962

Весна — поезія, поезія — це й осінь,
Коли у небі ледь помітна просинь,
А на землі є золото у всьому
І срібло в павутинні лісовому.
Але не цим лише багата осінь,
У ній дві чаші терезів на осі
Підтримують одвічну рівновагу.
Ви бачили в воді з вином баклагу —
Вона не виринає і не тоне.
І я оце сказав собі:
— Платоне,
Дні осені прийшли до твого двору,
Прийми ж до серця рівноваги пору.

1962

МЕНИ Б ТУ ПІСНЮ

З Опішні глек.
Йому стонадцять літ,
А поливо на нім як полум'я горить,
Не світло відбиває —
Цілий світ,
Що у гончарні зупинивсь на мить.
На мить, на день,
А потім на віки.
Блакить весняна в глибині ріки,
Стрільчаті ружі,
Вишня у цвітінні,
Аж до остріхи журно-довгі тіні

Від козака,— він їде на війноньку,—
Його коханої
І неньки, що за доньку
Печалиться у дні походу грізні.
На глек вони, либонь, зійшли із пісні
І ожили під поливом удруге.
Любив гончар співать над бистрим кругом,
Коли скресала Ворскла при Опішні,
І розцвітали яблуні та вишні,
І гомоніла птаством далина.
Тоді у вічність входила весна.
Три долі — з глека:
Вишня,
Стріли ружі,
Блакить ріки
І за рікою рунь...
Я заздрю гончареві,
Заздрю дуже!
Мені б ту пісню,
Ту весняну юнь.

1963

Над колискою в віконці
Хустка біла-біла
Все гойдалась,
Поки сонце,
Встаючи до діла,
Ситець праний не змінило
Золотим серпанком.
Нахилилась хустка біла
До колиски ранком.
І підскочила уранці,
Мабуть, від проміння.
В материнській колисанці
Надлюдське терпіння.
І любов така велична,
Що й кінця не знати.
Як життя, вона одвічна
І свята, як мати.

1960

1964 — 1968

БЕРІТЬ МОЄ СЕРЦЕ

Серце дуже болить.
Малувато
Стало в грудях його мені,
А на те, щоб усім роздати...
Ні!
Підіймаю, тривожне й болюче:
В кого мало любові — беріть.
З ним пройшов я карпатські кручі,
В ньому є детонатора мідь,
Партизанська круга невтома
І вогнища тих пожеж,
Коли ми із рідного дому
Палили, мов з танкових веж.
Коли вся Україна врочисто
Лезо помсти звела з дібров...
В серці кривця,
                                як совість чиста,
І пречиста моя любов.
Підіймаю, беріть тривожне,
Як дитя із пожежі, в огні.
З ним умерти за Отчину можна,
А збайдужіти —
Ні!

1964

Ти бережи свою хату,
Навіть коли немає
В полі її чи у гаї.
Ти бережи стріхату,
З вікнами прямо на луки,
Бо звідки ж вийде мати,
Щоб взяти тебе на руки.

Ти бережи свою хату
До найбільших сивин,
Бо нічого буде віддати,
Як скаже про спадщину син.

1964

Червоне вітрило згадки
На тихій імлістій воді.
— Ти бачиш той берег, солдатко?
— Не бачу, він зник у біді.
Він зник за тією війною,
Яка у мені навек.—
Вітрило пройшло стороною,
А слід, мов кривавий потік.

1964

ТРИ СУМКИ

Три сумки везли козаки мандрівничі
В свою Слобідську Україну —
В одній повно злата,
У другій — щедроті,
А в третій — пісні про дівчину.

Упало козацтво в бою за свободу,
Упали три сумки в ліщину —
В одній повно злата,
У другій — щедроті,
А в третій — пісні про дівчину.

Три сумки лежали в землі моїй рідній,
Три сумки старі, шкуратяні —
В одній повно злата,
У другій — щедроті,
А в третій — пісні про кохання.

Три сумки знайшли земляки мої добрі,
Козацькі оті стародавні —
В одній повно злата,

У другій — щедроти,
А в третій — пісні про кохання.

І тому при Ворсклі, над Сеймом-рікою
Стрічають погожі світання —
В полях повно злата,
У хатах — щедроти,
В серцях молодечих — кохання.
1964

* * *

Завжди чую:
«Слова — не діла».
А без мудрого слова мала
І робота до сьомого поту.
Мовчки вергають люту роботу,
Завтра мовчки руйнують її,
Мовчки ділять нестатки свої.
Там, де творчість жива,—
Нерозлучні діла і слова.
1965

* * *

Широке небо окрилив
Жаги земної птах.
Ми блискавок чекаєм, злив
І зустрічі в житах
На стежці, де ніяк, ніде
Удвох не розійтись,
На тій, що, може, приведе
У трепетне коли сь.
Ми ждем —
Бо в серці каламуть
І спрага на устах.
Чи діждемось?
Все може быть
В дожнив'ї у житах.
1965

Листок залетів у вікно —
Осінь повісточку шле.
Ще ж літо...
Дзвенить стремено,
Шумує велике й мале
В шаленім зеленім галопі.
Та раптом в грузькім конотопі
Літо упало в минувшину літ,
І осінь у спадок взяла його плід.
А я ще в зеленім галопі,
Здається, дзвенить стремено,
Але при грузькім конотопі
Чи знайдеться в мене зерно?

1965

Сагайдак з копою стріл
Вартий був три копи жита.
Селянин трудивсь, як від,
Все за сніп, аби прожити.
Воїн зброю брав за так,
Ще й з припасом на поході.
А якщо й платив юнак,
То життям своїм, та й годі.

1965

Не знаю щаснішої миті,
Як під тобою вірний кінь.
І чвал його у стокопитті,
І з-під підків рятунку дзвін,
Що аж у скроні...
Коні, коні!
Волога ваша теплота
І самовбивча доброта,
Як в спрагу смак води з долоні.

1965

БАЛАДА ПРО ЩАСТЯ

Злото тешуть юні теслі,
Що пахтить ялиною,
А дівча на перевеслі:
«Люлі-люлі — лину я».

До піддашся золотиться,
Цідить сонце рамою.
А дівча — воно вже птиця:
Крилоньки заламує.

Крокви, наче з човна весла,
В небі над березою.
А дівчатко перевеслом
Щастя підперезує.

Новосілля!
Мрія-хата
Полум'ям охоплена...
«Люба нене,
Рідний тату,
Я у Рейні втоплена».

1965

Червоний кораблик труни
Пливе по червоному листі.
Немов немовля у колисці —
Дівчинка.
Я із війни...
Набачився,
Ой, надивився...
Тепер — хоч назад вернися
В контужений сум війни.
Дівчинка начебто спала,
З корабликом в землю пливла.
На губки пелюстка упала...
Що ще добра осінь могла?
А я і того не міг —
Лиш грудочку глини до ніг...

1965

Ця Гостра могила давно вже не гостра,
Та й нині над нею і слава, і жах.
У житі гуляють, як в тирсі гуляли.
На Гострій — тумани від річки Каяли...
Немає Каяли — пішла за туманом,
Хмариною стала над згаслим вулканом,
Росою — на спілих житах.

1965

Страшно,
Коли обірветься беззвучно
Струна чекання, що бриніла завше.
І ти на постіль падаєш незручно,
Безсилі руки по боках поклавши.
Уже ніхто не прийде до порога —
Ні дружба, ні кохання, ані слава.
Жахнися!
То не спокій, то лукава
Байдужість —
То найтяжча занемога.

1965

БАЛАДА ПРО БІЛЬ

Вільний кінь,
Але не має волі.
Ходить він в залізних путах болю.
Ходить кінь у полі при могилі,
Й загнuzдять його ніхто не в силі.
Лиш один живий із партизанів,
Що привіявсь вихором з курганів,
Тільки свиснув —
Кінь в одну хвилину
Підлетів, підставив стременину
І поніс мінера в ніч до мосту,
На святу, на самогубну помсту.

Тол під палю —
Грім покотиполем.
Ходить кінь із давнім путом-болем,
Вже й не знає, де тепер могила...
І зросли із того болю крила.
І Пегасом став солдат-коняга,
Щоб не вмерла месницька звитяга.
1966

Мов з блискавок твою ліпити душу,
Твою красу, затоптану боями,
І сміх, і плач над ріками, пляями
Нелегко нині, але мушу, мушу.

Бо тільки я зібрав твою тривогу
У кошіль пам'яті, а пам'ять — то ж не ремінь.
Я горіцвітом гоїв ніжні ноги,
Об час розбиті, об любов і кремень.

Це я тебе ховав коло Маняви —
Бодай той день у пам'яті згубився.
Та саме він росте, немов отави,
На стернях літ, що порохом взялися...

Росте в коханні вбитім, в давнім болі
Вже не отава — то берізка в полі.
1966

ХУДОЖНИКИ

*Касіану Василю Іллічу
з любов'ю присвячую*

Поки пливли по Уралу,
Він малював казаха,
Він висікав казаха
З червоно-плямистої яшми,
Бо так зажадало сонце,
Що плавало зліва по борту.

Сонце — воно художник,
Пензлем, різцем проміння
Творить портрет казаха,
Сильний портрет людини,
Звужує очі в зіницях,
Скручує шкіру камчею *
На лобі, щоках, підборідді,
На губи — густезний кобальт,
Сизо-чорнявий кобальт,
Бо ж нащо йому, старому,
Рожеві юнацькі губи.
Художник — митець правдивий,
Василь Касіян, земляк мій,
Змагатись не став із сонцем,
Співавтором сонця не став він,
Співавтором сонця самого,
Що поруч на дошці сиділо,
На вчовганій палубі судна,

Гаряче, мале, біснувате,
Сонце із хвилі Уралу.
Воно посміхалося любо.
Давало щомить припалити
Цигарку, яку художник
Ніколи іще не палив.

Він рису за рисою вдячно
На білий планшет переносив
Так обережно і тонко,
Аби не згубити й краплини
Від того, що він переносив
З сучасника нашого в вічність.

А сивий казах-натура,
Мальований ще Шевченком,
Мальований у дитинстві
Зацькованим жебрачком,
Сидів, як господар мудрий
Найбільшого в світі краю.

Дивився у прищур ока
На ним намальований простір:

---

* Камча — нагайка.

Чи все на отій картині,
Чи все він зробив як треба
У довгім, тяжкім натхненні,
Бо швидко її доведеться
У спадок онукам лишати.

1966

З ЯПОНСЬКОГО О ЗОШИТА

(З циклу)

У ХРАМІ НА ОЗЕРІ ЮНОКО

Танцюють богові дівчата,
Ляльково юні і вродливі,
Такі усміхнені, щасливі,
Немов от-от почнуть вінчати
Їх з тим, що в бронзі угорі.
Над ним шовкові ліхтарі.
Такі шовки і на дівчатках.
В таких орнаментах поділ,
Як хитра богова печатка,
Віками зчовгана довкіл.
Бог молодий і життєствердний,
Аж бронза сяє на бровах.
Не той, сивенький, милосердний,
Що в наших мешкає церквах.
Він посміхається дівчатам.
Він пригорнув би до грудей,
Коли б не люди скрізь на чатах,—
Чорт би побрав отих людей.
Про це дівчата добре знають.
Піднявши руки догори,
Тремтливі стегна вигинають:
— Єдиний боже, на, бери! —
І зупинились.
Поряд — в ноги:
— Котру з нас візьмеш?
Чи обох? —
Я перший раз позаздрив богу.
Дівчата...
О японський бог!

1966

ЯПОНСЬКА АКВАРЕЛЬ

Над затокою ключ журавлиний,
Вдалині Фудзіяма в тумані.
Ключ ніколи уже не пролине,
І туман на горі не розтане,
І хатина з бамбука тонкого
При затоці
Стоятиме вічно.
Все це створене з дуже стійкого...
Із натхнення в годину ліричну.

1966

* * *

Давно лежать ці дрова у дворі.
Палило літо,
Осінь полоскала,
Зима товкла об хуртовинні скали,
Набивши крижанисті пухирі.
Яке життя у хмизових дровах?
На дровітню —
Та в піч або у грубу...
Аж ось весна
Із проліском в зубах —
І поцілунком спалахнули губи.
І дрова забрунявіли в дворі,
Заляпали долоньками листочків.
І мати сумно мовила: — Сирі...—
А донька любо:
— Ще живі дубочки!

1966

* * *

Я сам собі щоночі снюся:
Йду з автоматом на Поліссі...
Іржа глибока по залізі —
Уже не вистрелить, боюся.
І як не тисну я на спуск,
Мовчить іржавий автомат.

І прокидаюся.
І рад,
Що не стріляє автомат,
А лиш бруньок весняний луск.
О, як я рад.
1966

Кресало та губка, тютюн в кисеті,
На люльці сережки тонкі золоті.
Це все, що було в козака-гармаша.
Ні, мабуть, не все.
А козацька душа?
Такої у хлопців з усього села
Красуня Марина знайти не змогла.
І врешті сьогодні в сорочці з мережки,
В спідниці у кубовій вийшла за пліт
Марина.
У вухах — мов сонце — сережки,
Яких вона ждала тринадцять літ.
1966

Чумак загубив десь кресало
І їв непідсмажене сало.
Побуркав, а потім подумав:
— Дарма,
Як гіршого лиха нема.
Напали вовки у діброві,
Порвали воли чумакові.
Заплакав сердега,
А потім:
— Дарма,
Як гіршого лиха нема.
Чужинці прийшли на Україну.
Чумак підійняв коліїну
Й поліг у нерівнім бою з чотирма —
Бо гіршого лиха нема.
1966

Шляхів моїх, стежин криві рядки
Закреслюються новою добою,
І вже біліють чисті сторінки,
Овіяні майбутньою курою.
До болю шкода,
Бо життя ж одне
І сила духу теж була єдина.
Щасливий той, хто вчасно сам збагне,
Що нова пісня скластися повинна.
1966

Старий сатана з молодим сатаною
Зчепились і б'ються в мені і зі мною.
В них різні характери,
Погляди різні.
Вони аж дзвенять, неутомні, залізні.
Таких не упиниш, не витуриш геть.
Воюють — і їм наплювати на смерть.
Воюють уранці,
У ночі запізні.
І все це заради веселої пісні.
1966

Усе у ній співало:
І сукня, і хустина,
І брови з чорнотала,
І навіть та хвилина,
В яку вона влітала.
Усе у ній звучало
Поемою, хоралом
Безсмертного начала.
Усе в ній трепетало
Чеканням, новизною.
І брунька чорнотала
Зрослася із мною

На радості й печалі
В ясні літа і грізні.
А пісня лине далі,
На те вона і пісня.
1966

Тінь від стріли — тонка, швидка,
Але ж вона була.
І ти була.
Твоя рука
Торкнулася чола,
Мов тінь стріли, тонка, швидка.
Проте на скільки літ
Лишила тінь ота легка —
Жаги і болю слід.
1966

Я нічого не чую іще,
Я не бачу,
Але знаю:
У мене стоїть за плечима
Щось нове із розквітлими вперше очима,
Що ні сміху не знають, ні смутку, ні плачу.
Та за мить, поки я повернуся до нього,
Світ увійде у нього, як в мене колись,
І в очах, як погляну, у того нового
Буде сміх,
Буде плач,
Буде мисль.
1966

Упаду, всю землю обійнявши,
По підземних водах потечу,
Потім сіллю виступлю в Сиваші,

Десь під лемешами заблищу.
Збільшу я культурний шар планети
На якийсь мікрон у товщину,
Але дух мій воїна-поета
Ще зігріє душу не одну
Під крилом солдатського намета
За Полярним колом льодяним.
Я до того, як зійти у Лету,
Ще розквітну літом не одним.
1966

ЗА БЕРЕГОМ – ЗНОВ ЧОРТОРИЙ

Чого поглядаєте?
Надто старий
І буду в дорозі до всього байдужим?
Не буду!
Бо я через цей чорторий
Пробився із мертво закрученим гужем,
Щоб міст навести через цей чорторий.
І що не кажіть,
Але є уже міст.
Опори його на живісінькій крові.
Дошки на помості постелені влист.
Ідіть на той берег.
Бувайте здорові!
До річчї — той берег,
Щоб мертвим не був,
Обжив я,
Всю юність поклавши на ньому,
І він дорогий мені.
Я не забув —
Душ наших скільки в покрові твердому!
Обірваних дум!
Незавершених спроб!
Вони,
Наче вимерлих мамонтів кості,
Лежать між кістками,
Де куля — у лоб.
Від того не гладко й тепер на помості.
Та берег цей,

Міст —
Найдорожчі мені!

Але не забудьте, сміливі, горласті:
За берегом — знов чорторий,
І на дні
Нам знов доведеться підвалини класти —
По груди у смерті,
По шию в огні.
До чорта іще чорторіїв до щастя...
Я — з вами!
Туди по дорозі мені.
1966

* * *

Не хочу, не можу я бути мудрим.
Премудрі вже й так перегріли планету.
Та ще як душа затушкована хутром
Несхибного розуму —
Де вже до лету!
А тільки у леті рятунок, здається.
Я — не про Місяць
І не про Венеру.
Я — про планету, що Совістю зветься.
Летіти й не бути на ній піонером.
1967

* * *

Душе моя, не віща і не вічна,
Чого ти розтривожена щодня?
Ганьби і слави мітку пересічну
Майбутнє переступить навмання.
І все, що я надбав до болю трудно,
Замулиться.
Та ні, либонь, не все.
Прийдешній хтось, як я, і радо, й сумно
Мою тривогу далі понесе.
1967

Хуртовина гуде, замітає стежину людини,
А людина торує свій слід, не зважає на сніг.
Під заметами тріск, бо іще ненадійні крижини
На озерах, на ріках — на пасмах майбутніх доріг.

Ну чого ти, людино?
Он поруч — асфальтова линва,
І бульдозерів пхай, і розкручений дріт помела.
А людина у прірві
Дорогу шукає, щаслива,
Бо в незвіданім слід,
Мов тугу тятиву, натягла.

1967

СИНОВА ПІСНЯ

Янці Брилю

— Чи чуєш, сину, чуєш, чу?..
— Я чую вас, мамо.
— Скажи мені слово...—
Та він же стоїть кам'яний, стопудово,
А, бач, перед мамою скинув каску.
— Що вам, ріднесенька, пісню чи казку?
— Краще вже пісню,
Бо в казці неправда.—
І враз переповнились веснами груди,
І губи у трепеті юні та ніжні...
Співає.
Дівочтво згадалось заміжнім.
А мати:
— Не ти під залізні запруди
Упав головою у році засніжнім?
Чи чуєш, синочку, в засніжжі не ти ж то?..
— Ні, мамо,
Тоді красувалося жито
У рідному краї,
В буремному краї.
Та годі про це.
Я ж вам пісню співаю,
Мамо...
1967

О, ЯК ВОНИ СХОЖІ

Мої побратими казали, коли їх виносили з бою,
Казали, ділились пожитком останнім, любов'ю.

Казали:

– На чоботи, шкрьобай,

Підметочка добра ще, груба.

– Коня забери, молодий, не дивися на зуби.

– Візьми мій наган, там чотири патрони... патрони...

Гранату залиш, мо', собі пригодиться, Платоне.—

Казали: як голову вдасться донести до миру...

Один — щоб у Груню,

А другий казав, щоб у Сквиру...

І всі — щоб до матері, а до дружини рідко...

Бо юні вмирали.

І ось я приходжу до тітки.

Матусю убили

І батька убили,

Сестрицю єдину в Дахау спалили.

Приходжу до тітки, у неї чотири онуки;

Чоломкатись пнуться,

Та все, щоб на руки, на руки.

І кожен з онуків на друга убитого схожий.

Оцей на Миколу, що впав під лозою на Сожі.

А той, білобровий, — на сина загону Павлушу,

Павлушу Приходька, що болем розранює душу.

А тітка розумна мене пожаліла, як мати:

Про небожа зовсім нічого не стала питати.

Бо знає, що тяжко, мовляв, і на тому спасибі.

Малюта дзвіночками котяться геть по садибі.

А котре погляне — аж ноги залякнуть у дрожі:

О, як вони схожі

На тих, що...

О, як вони схожі.

1967

Дівчинка сонце ловила руками,
Сонце у чистім карпатськiм озерці.
І верби ловили гнучкими гілками.
І радісно сонцю від того на серці.

Воно утікало крізь пальчики мокрі,
Крізь листяні жменьки, тоненькі галузки,
Котилось намистом, кололось на друзки
І ранило душу сивіючій Мотрі.

Заплакала Мотря, заплакала мати,
Покинула праник, присіла на кладці.
Дівчатко злякалось: «Не буду хапати...
І верби не будуть... Хай плаває, мамцю».

— Хіба я бороню? Лови, моя мила.
І я твому нянькові сонце ловила.

1967

— Журавлі, журавлі,
Скільки треба вам, любі, землі,
Скільки моря вам треба?
— Небагато землі,
Щоб прожити в теплі.
Моря — тільки шматиночку треба,
Щоб було куди впасти із неба.

1967

Стріляють дуби жолудями у зорі кленові,
Схиляють чуби травники на болотах шовкові,
Лелеки в безмежжі небеснім кудись утікають,
Далекі пожежі довкіл сизу рунь обступають,
І сонце незвично важке, багрянисте, неясне.
Ой, що це в природі —
Тривожне, убивче, негасне?
А люди спокійні, веселі від свіжого хмелю.
Не буде тривоги,
Бо знають:
То осінь — на землю.

1967

То полин над тобою, Волинь, чи сніги —
Забіліли сніги, забіліли білі?
Ой упав же з коня, бо не стало снаги.
Мак червоний розцвів на козацькому тілі.

Партизани зійшлись, нахилилась печаль.
«Забіліли сніги...» —
Та й пішли на Карпати.
То не сніг, не полин,
То посивілий жаль,
То біліє над полем лебідонька мати.

1968

Мені ввижається блакить,
Коли хурделиця курить.
Коли згущаються дими,
І чути вибухів громи,
І небо зранене болить,—
Мені ввижається блакить.

Коли ж небесна синява
Ясою землю обвива,
Серпанком стелиться на води,—
Мені вчуваються негоди,
Мені ввижається гроза,
І кров із трав,
І з хмар сльоза.

1968

Лише на мене загадай,
Як зірка упаде,—
Прийду.
А ні —
То заритай:
Нема мене ніде.

1968

Стоїть на Поліссі висока береза,
Довкіл всього стовбура ймення:
«Terese».
Береза засохла,
Тереза здорова,
Кладе до каміна березові дрова
У Мюнхені.
А над каміном —
Хустина,
Де вишите шовком імення
«Христина».
Ще вишита вишня,
На ній дві зозулі.
Нитками вгапована дірка од кулі,
Вигадливо навіть:
Неначе до хустки
З рожевої квітки припала пелюстка.
1968

Він помилився,
Дон-Кіхот мій милий,—
Узяв на щит уявлене і ніс
Через життя, аж поки стало сили,
За честь людську піднявши щит і спис.
Суєтний світ був радий посміятись,
Аж ситі вола з реготу тряслись.
Хотів би я так світло ошукатись!
Душе моя, нестямно помились.
1968

О пралісе мудрий, навчи мене жити
Тим спокоем дивним, що ти живеш.
Як променем, грамом дощу дорожити
І як воскресати опісля пожеж.
Як в струпі вугілля крізь нитку пронести
Всю силу земну в верховіття нове
І тихо шуміть з Біловежі до Бреста...
Я славлю безсмертя твое лісове!
1968

1969 — 1972

С О Н

На Вітоші* вогні горять,
Немов царя Шишмана** рать
В тяжкім поході зупинилась.
Я спати ліг.
Мені наснилась
Через віки простерта гать
Поміж могил,
Поміж хрестів,
Поміж посічених щитів
І твань,
Бо осінь чи весна.
При гаті сива та сумна
Стоїть Болгарія сама —
Сестра моєї України.
О Господи, яка пільма!
Які провалля та руїни,
Які колючі бур'яни!
І в них Болгарії сини.
Десь поміж ними цар Шишман.
Та де ж він, де?
Знайти не можу.
Холодний морок скрізь до дрожу,
Холодний морок і туман.
А гать через віки, віки...
Йдуть козаки
І гайдуки,
Опришки йдуть,
Залізники,
І ботевці***,
Й кармалюки.
— Де ж цар? —
В Болгарії питаю.

---

* Гора біля Софії.

** Борець проти турецького панування.

*** Христо Ботев — національний герой Болгарії.

— Де прах його, того не знаю.
А сам Шишман завжди в поході,
Він у синах моїх,
В народі.
Той дух Шишманів і в тобі,
В натхненній творчій боротьбі.
Десницю він в майбутть простер,
Щоб час народу слід не стер.

1969

ВІЗНИКИ

О візники!
Давним-давно вже зникли
Із пам'яті живої візники.
А ви ж, було, в моїм юнацтві звикли
Вплітати в гриви коням кісники,
Намащувати салом фаетони,
Підводить халабуди шкіряні,
Аби тобі у Харкові, Платоне,
Не снились незнайомки чарівні.
Стук-стук, стук-стук — по молодій столиці
Під вікнами вузькими БРП*.
То лихачі,
То коні —
Коні-птиці,
Аж ніч під ними збуджено хропе.
В холодну шибку вплине ніс кирпатий:
Можливо, й я на лихачі в село
Приїду за коханою до хати...
Та так цього ніколи й не було.

А хата снилась довго.
При вікні
Заб'ється дрібно дзвоник під дугою —
І в ніч несуть нас коні вороні,
Попоною укриті сніговою.
Давним-давно і сни оті забулись,
В яких Оксану віз на лихачі.
У тиші із глибин вузьеньких вулиць

---

* Будинок робітничих підлітків.

Підківок стук відлунює вночі.
Не ті уже бундючні фаєтони,
І коники не птиці, не орли.
Та я кажу:
— Вклонися їм, Платоне,
За те, що любу згадку принесли.—
Стук-стук, стук-стук — у сонному Хісарі
Майне в снопі ліхтарнім фаєтон.
І знов мені насняться очі карі
Оксанині.
Та це вже тільки сон.

1969

Ці пагорби, як мамонти воскреслі,
Прийшли в Хісар* на теплий водопій,
Де сонця сніп в слабкому перевеслі
Колосся ронить,
Де дитячий змії
Згори ласкає їм косматі спини.
А мамонти цілющу воду п'ють,
Три хоботи із репаної глини
Схиляються в озерну каламуть.
«Сльоза дівоча»** в джерелі живому
Прибавить їм здоров'я на віки.
Закохані, йдучи вночі додому,
Край хобота сідають під гілки.
І мамонтам — богам палеоліту —
Приємно чути поцілунки з віт,
І згадують вони про те далеке літо,
Про ту любов,
Якій мільйони літ.

1969

---

* Курорт біля Пловдива.

** «Дівоча сльоза» — назва болгарської цілющої води.

Заметіль отави покосила,
Очерети,
Тільки шелюги
Косам-січням повалить несила.
Навесні, лишаючи луги,
Вогкий сніг збагнув свою вину,
Мовчазний, розчулений, ласкавий
Напував малечу трав'яну,
Витягав за чубчики з отави.
А кущам упертої лози
Повені підлив по самі плечі,
На бруньки зронив сльозу роси
І обняв туманом по-старечи.
1969

ЛІСОВА КАЗКА

Засніжений ліс в дивній тиші,
Сріблясто-блакитний ліс.
Шмагають кленові лижі
По ніжках тонких беріз.

Здригають білявки шалено,
У згадці холодний біль:
Недавно ж високі клени
Вітри переймали з піль.

Приймали на себе грози,
Шпарких блискавиць вогні.
І навіть страшні морози
Тоді не були страшні.

Весною гілки зірчасті —
До трепетних світлих кіс...
І шепіт:
— Ростить на щастя.—
А ті хвилювались до сліз.

А потім було весілля,
На Йвана Купала було,

Тоді баборєбрєне зілля
Казковим вогнем зацвіло.

Тоді танцювали мавки,
Співало усе живе,
І келих підносив білявкам
Той вільний, що греблі рве.

І сам він був ніжно-п'яний,
Складав про любов пісні,
Все кликав якусь Оксану,
Але не докликався, ні.

А потім...
Аж страшно згадати,
Та згадка тече сама,
Коли на гілки кошлата
Снігами лягла зима,

Кленочки пила звалила,
Галузки обгризла коза,
Тепер їм, берізкам, крила
Шматує хуртеча, гроза.

І навіть ці лижі кленові
По ніжках все хлись та хлись.
Забувши слова любові,
Що з уст зеленавих лились.

Хіба їм тепер збагнути
Печаль молодих беріз —
Лакованим гонтинам гнутим
З залізним замком навкіс?

1969

Іду в літа,
Несу життя єдине,
Коротке, як у кожного в юрбі.
Воно величне ствердження людини

В шуканні,
У коханні,
В боротьбі.

Мале воно у просторі діяння.
Та я, прийнявши вічну круговерть,
Не про безсмертя дбаю —
Про надбання
Людського духу,
Бо безплоддя —
Смерть.

1969

Коли я умирав на Волині,
Наді мною волошки сині
І блакитний поліський льонок
Щедро, щедро лили з пелюсток
Роси в рану мою вогневу —
І тому я живу.

Коли я умирав на Карпатах,
То черідка сміливих, завзятих
Гуцулят коло мене блукала,
Гой-траву на Говерлі шукала,
І знайшла ту цілющу траву —
І тому я живу.

Коли знов умиратиму...
Годі!
Довго житиму я у народі —
Бо в мені із Волині роса,
Із Говерли гой-цвіту яса,
Кров Вітчизни влилась в мою кров —
Довго буду я жив і здоров.

1969

Її коханий вбитий на війні,
Ще й не цілував,
А тільки мріяв
Про неї,
Про її легенькі вії,
Про зустріч на стежині в ячмені.

І стежка та пропала на війні,
Снарядами розрита, тягачами.
Вона сивіє.
Днями і ночами
Усе його чекає при вікні.

Аж страшно, наче справжнє божевілья...
Вже їй минуло сорок літ і зим.
А жінка вірить, вірить у весілля,
У щасний вік у любій парі з ним.

Від жаху серце часом уклякнеться,
Що вмре сама,
Умре —
І не діждеться.

1969

Хто тобі розкаже про мене,
Нене?
Друзі мої впали, мов клени,
Нене.
Я також упав між ярами,
Мамо,
Під сухими яворами,
Мамо.
І горбочка немає у мене,
Нене,
Тільки рути листя зелене,
Нене.

1969

Найперший спомин із дитячих літ,
Мов шрам болючий,
Наче леза слід..
Я воду в глеку ніс на косовицю.
Між колосками двох багнетів глищі
Метнулися.
Луна несла по полю
Незрозумілий гук
Чи реготу, чи болю.
А потім вже ясніше:
— Пити..
Пити...—
Лежав солдат у чоботях розбитих,
Бо путь за ним важуча та далека.
Ударив постріл — і не стало глека.
З багнета кров густе стирало жито.
Я геть побіг —
І плакати,
І жити.

1969

Голодний степ.
Чого він зголоднів,
З якого лиха,
Від якого болю?
Чи батько не навчив своїх синів
Ядерне зерно сіяти по полю?
Чи лють загарбницьких мечів
Примусила плуги перекувати
На зброю
І послати орачів
Чужу спустошити, а рідну занедбати
Родючу землю?
Журно снить снопом
Голодний степ під місячним серпом.

1969

Могили скіфські,
А поверх — козацькі,
Над ними партизанські.
В три шари
Лежать солдатські кості
І повстанські
Із давньої й недавньої пори.
Невже ж над ними й далі
Шар за шаром
Побиті кості війни покладуть,
Аж доки ці могили зливним хмарам
У високості путь не перетнуть?
1969

Мороз.
Лущить дерев кора,
І наст рипить сердито.
А ти як вийдеш із двора,
Землі наснитись літо.
На теплій хустці проти губ —
Морозяні кульбабки.
Я їх здував, як був ще люб...
Тепер пушинки-згадки
Згори сніжинками летять,
Та не до губ —
до чуба.
Яка то світла благодать —
Сказати вперше:
«Люба!»
1970

Кипучий вир гортає сторінки —
Хвилюючі, глибокі спогадання.
Спливають радощі, днедавні поривання
За дні минулі, за роки, віки,

Як обіймались юнки, юнаки
У плескоті його — у трепеті кохання,
Як сумно згасла, наче зірка рання,
Красуня, що із мосту — в потоки...
Та в спомині і разу не сплигло,
Як, узбережжя вирвавши круте,
В безодню він жбурнув усе село,
Або коли, крутнувши круто вбік,
Млини з людьми ковтнув його потік —
Такого ніби зроду не було.

1970

Руде, циbate йде за возом вслід,
Тонкими ніжками мов грається лоша.
Поглянеш — і зласкавиться душа.
Йому копитця миє перебрід.

Лизнуть хотіло жовтоокий глід,
Вколось і до мами поспіша.
Всміхнувся сонців зайчик з лемеша.
Який привабний і коллючий світ!

Дідусь дає лошаті теплий хліб,
Мале радіє, вибиває дріб
У барабан розбитого шосе.

Кобила і не дивиться убік,
Вона через курний шляху потік
Вчуває, бачить, розуміє все.

1970

Коли я приходив на твій хутірець
Уранці до твого віконця,
Сонях мені подавав корець,
Повний хмільного сонця.
А як уночі я приходив туди ж —
Соняшник спав,

А маленький спориш
Зірку мені простягав у долоньці.
Ледь чутно питав я:
— Люба, ти спиш?
— Не спить,—
Посміхалася зірка в долоньці
При тихо відчиненім
Темнім віконці.

1970

Не втікай, бо від себе ніяк не втечеш
І не знайдеш ніде тих загаданих меж,
Де почнеться нове, зовсім інше життя,
Де минуле навек —
В забуття...
В забуття...
Є один порятунок самому собі:
Перемогу здобуть у тяжкій боротьбі
Із собою самим.
Зброя —
Совісті меч.
І не треба тоді ані сховів, ні втеч.

1970

Коли набридає нежить
Не те що людині —
Природі,
Осінь іде полежать
У полі чи десь на городі.
Похрумає трохи капустки,
Бо ж більше нічого нема,
Погляне — довкола пустка,
І думає:
— Швидше б зима...

1970

Пальці мої зацвіли пелюстками,
Рано весною таке бува.
Я проліски ніс над роками, віками
І юність губив з рукава.
Доніс просто пальці без пелюсток.
Сміялася ти чи ридала в душі?..
А серце моє, мов осінній листок,
Билось осінньо в глухім комиші.

1970

— Зірка упала в криницю!
Гляньте, лежить на дні! —
Ніхто не хотів подивиться,
Люди такі чудні!
А як упустили відерце,
Бовтались цілих два дні,
У мене щеміло серце:
Зірка ж лежить на дні.
Я плакав.
Щеміло серце.
Чотири було мені.

1970

Пам'яті Максима Рильського

Ти майстром був. Майстрів шанує світ,
Про них пісні складають і казки.
І не страшні тобі роки, віки,
Які спішать зітерти кожен слід.

В труді — натхнення. Це твій заповіт.
І на поживклі в часі сторінки
Не кине осінь висохлі листки —
А молодий безсмертниковий цвіт.

Юнак тривожний і старий мудрець,
Що доторкнуться до твогого спадку,
Подумають: у всьому був творець —
Чи шить нове, а чи й покласти латку...
Ідеться не про шевський фах вузький —
Про дух людський.

1970

Ревуть воли чумацькі навесні.
Набридли їм тісні, брудні подвір'я,
І спів півнів, засиджене їх пір'я
І сновидіння затхлі, неясні.

А може, й не ревуть — вчувається мені.
То предків кров, то невмируща мрія,
Яка вела в степи із Гулогір'я
Прапрадідів моїх у давнині.

Який порив до дикої свободи!
Ревуть воли, ревуть весняні води,
Сурмлять вітри, як ватаги, у ріг.

І вже несила жить в своєму домі.
Тривога солодких руки невідомі
Беруть за душу, тягнуть за поріг.

1970

Залізо працює, в роботі стирається швидко,
Іржа-шкуродерка бере десятину за рік,
Його заставляють впиватися в серце, у литку
І вічні дерева валити в хапучий потік.

І все ж я тебе величаю, залізо чорняве,
Хай срібло і золото — прикрас найдорожчих
душа.

У тебе немає шляхетного блиску і слави.
Без блиску не вмерем,
А чи виживем без лемеша?

1970

ЖУРАВЛИНИЙ КЛЮЧ

Журавлиний ключ хрестоматійний
На сторінці небокраю сірій
Малювався в глибині незмінній,
У тривожній суті слова «вирій».

В гострому куті ключа живого
Йшов старий вожак, давно вже сивий,
Він сміливий, мудрий і красивий.
В цьому все!
І зайвого нічого.

Він, поки живий,— незамінимий
У сорокакрилім легіоні,
Як Ковпак у нашому загоні,
Усіма любимий, боронимий.

Глупа куля зі ствола дурного
Проколола сталь пера блискучу.
Впав у воду, і ріка вкруг нього
У вінок сплела глибинь текучу.

Той вінок поплив широким колом
І зів'яв поміж очеретами.
Але ключ не впав на землю з болем —
Далі плив над сизими світами.

В гострому куті ключа живого
Був новий вожак, давно вже сивий.
Він сміливий, мудрий і красивий.
В цьому все!
І зайвого нічого.

1970

Затанцюй мені, циганко,
Маки ситцеві розвій
На пустому полустанку,
У пустелі степовій.
Розбуди любов тривожну,

Щем надії розбуди.
А коли цього не можна —
Розмети, розвій сліди,
Ті, що видавила танком
У душі моїй війна.
Хустка впала з кіс циганки,
А у косах сивина.
І заплакала вона.
Від пуского полустанка
В ніч відходила війна.

1970

Мати життям прикриває життя,
Коли в небезпеці її дитя.
Справжній звитяжець, виходячи з бою,
Роту свою прикриває собою.
Каже:
— Ідіть.
Відступайте.
Я туга...—
Сам собі пуга,
Залізні пуга —
На ноги.
На руки —
Залізо зброї.
Відходять такі ж, як і він, герої.
Вони, як і він, відступають уперті,
Вони — до життя,
А він — до смерті.
Не роті солдат прикриває життя —
То матері борг віддає дитя.

1970

Вклоняючись могилам і хрестам,
До них стопалу стежку проторую,
Я предків прах загарбникам не здам,
А коли здам,

То сам і відвоюю.
Але, йдучи в далеке майбуття,
Стругать дошки я маю не на труни,
А на бандури,
Де саме буття
Напне любові найдзвінкіші струни.
Нехай до них торкнеться ніжність рук
Людей, яких іще нема на світі.
Хай витчуть музику найвищих щасть і мук,
Зароджену в солдатським заповіті.
1970

Землянки партизанські, як могили,
Зливаються з землею назавжди.
У Часу більше, ніж у Слави, сили,
Йому не скажеш:
— Сивий, подожди...
А знаєш, скільки тут звитяг народних
Жило, вмирало від нестерпних ран
І скільки серць великих, благородних
Переросло у сон-траву, в катран? —
І Час шепоче:
— Знаю, сину, знаю.
Із болем славні болі поглинаю,
Бо вся земля була б з кривавих ран.
1970

НА ХОЛОДНІЙ ГОРІ

Це Холодна гора,
Та, де юність моя ночувала
У гуртожитку сірим, над грифом семи залізниць,
Де матрасик луцав із бувалого в мандрах чувала,
А дими паровозів за вікнами — зграями птиць.
На Холодній горі через день в нас топилися печі —
На вугілля, на хліб, на одержу ми бідні були.
Та ніколи мороз так не пік мене в ноги і плечі
В ті роки,
Як тепер.

Я стояв у потоці імлі
На крутім острівці, на безлюднім, із чорної ріні,
Між залізних дерев, під пагінням дротів-проводів,
Потім хтось мене вів у підвал по слизькому камінні,
Де із гільзи ліхтар, наче рана на стінці, рудів.
Вже на захід пішли фронтові броньові криголами,
На Холодній горі нині вишням цвісти на порі...
Сизий дим паровозів котився гіркими валами
Через скелі руїн по моїй, по Холодній горі.
А уранці я вздрів у страхітті залізного стиску,
Серед битої цегли, в навік почорнілім вапні
Справжню вишню живу, молоденьку, гнучку білокіску,
Ї на Холодній горі знову юно зробилось мені.
І на грифі доріг в чотирнадцяти струнах звучала
Паша пісня колишня на давній солдатський мотив.
І до Харкова рідного, до «Золотого причалу»
Поверталось тепло, котре я назавжди не згубив.

1970

МИСЛИВСЬКА ПРИГОДА

Побратався мисливець з ведмедем,
Частував косолапого медом,
Напував ласуна молоком,
З ним поважно гуляв за гайком.
Наступила холодна зима.
У мисливця кожиха нема,
Ї ведмежатина взимку смачна,
Взяв — застрелив свого братана.
М'ясо є, і пошив кунтуша...
Та в цей час геть пропала душа.
Заспокоїв мисливця сусіда:
Сів до столу, хильнув, пообідав
Смажениною з того ж ведмедя
І промовив:
— Сусіде мій Федю,
Що звірюку забив, то не зло,
А душі в тебе й так не було.

1970

Полин, полин — на всю Волинь.
Я підвестись не маю сили.
Косили кулями полин —
Мене в дорозі підкосили.

Земля гаряча, мов черінь,
Лежу один на косогорі.
Довкіл полин.
Мені — амініь...
За мене зорі у дозорі.

Я прикладав полин до ран,
Вночі під ним від зливи крився.
Він шепотів, як дідуган
У сиву бороду:
«Кріпися!»

Пекуча, люта гіркота,
Мене зцілила ти єдина.
Полин, полин — трава свята,
Ти схожа на життя людини,

Що через лють боїв, заграв,
Через болотяні облоги
До медяних гречок і трав,
На отчі, вибиті пороги
Доносить пору Перемоги.

1970

Я вчув Бояна спів із давнини
У перший день, у першу мить війни.
Не звук струни,
Не зграї лебедині,
То долітали хмари соколині
І гинули у битві й воскресали
Над хвилями цілющої Каяли —
Ріки, яка текла у давнині.
Той спів ішов зі мною по війні,

І соколині хмари пролітали,
В слідах копит жила вода Каяли
І рвані рани гоїла мені.
Я чув Боянів голос на війні.

1970

ПІСНЯ ВОРОНОГО

Коли був я тонконогим лошаком,
Називали мене люди вороньком,
Заплітала в сизу гриву кісники
Миля юнка, що водила до ріки.

А тоді, як стали звати вороним,
Підтягли мене попружжям шкіряним,
Прип'яли дзвінкі стремена до боків,
І носив я в славні битви ковпаків.

Не упав і не підбився на війні.
Мирний день мені зустрівся в борозні,
Тяг я плуга по толоках степових
Ради хліба, ради щастя для живих.

Юнка стала удовою по війні.
Бригадирку носять коні вороні.
Мене ж, сивого, як стріне за гайком,
Сумно й ніжно називає вороньком.

1971

Погасло вогнище.
Лежать огарки хмизу,
Прим'яті трави стеляться донизу,
І два сліди від босих ніг до річки,
Такі близькі й нерівні, мов потічки,
Що після зливи в'ються по стежині.
Я усміхнувся вогнищу, ожині —

Вона також згасала в листопаді.
А два сліди, ті два потічки раді,
Не по землі — по серцю пробігали.
І на огарках знов затрепетали
Погаслі вогники, мов пелюстки багряні
Шипшини дикої,
Не хатньої герані.
І я відчув таке п'янке тепло,
Якого в юності, здається, не було
В моєму серці.

1971

На старій, покинутій шаланді
Рве борей полотнища вітрил,
А вони зустрять стихію раді:
Оживають трепетанням крил.

Сниться їм: з північними вітрами
Стрінеться південний теплий бриз,
Роджений засмаглими горами,
Що стікають пальмами униз.

Заштормить гривасто-чорна хвиля...
Та вітрилам все тепер — дарма!
А в шаланди — ні бортів, ні кіля
І керма давно уже нема.

1971

ДО ІНШИХ ВИМІРІВ

Ми звикли навіть без обротьки
Водити шкапу стовікову:
«Людське життя мале, коротке...»
У шкапи зчовгані підкови,
Бо обійшла вона держави,
Які вже й світ забув, здається.
Із копита вухналь іржавий —

Мені занозою у серце.
Ну проженить кульгаву шкапу:
«Людське життя мале, коротке...»
І набакир брилі, пілотки —
На корабель, в літак по трапу.
Хай дротяні, туті перила
Бринять, мов струни під рукою.
І за плечима — раптом крила,
Що не дадуть тобі спокою.
Хай свіжий вітер — у обличчя,
І свіжий день — в бентежну душу!
А далеч кличе,
Далеч кличе...
Твій перший трал підняв горбушу,
Мов срібний скарб із дна морського.
Яке негадане багатство!
Тепер би друга, ще й близького.
Довкола тебе справжнє братство.
Але про дружбу тут — ні слова,
Це не пивниця в підворітні,
Де слів про дружбу, мов полови
А чи як хмизу при дровітні.

Погасло сонце — ніч смолиста,
Немає сивого смеркання.
І вибух Сонця, даль пречиста,
І новий день труда, шукання.
Чого шукать — материків?
Вони давним-давно відкриті.
Своїх загублених років?
Вони копитами зариті
Нудної шкапи вікової:
«Людське життя мале, коротке...»
Себе шукать, судьби нової,
Де роки глибші океану,
Життя — безмежний шир Вітчизни,
І дні твої, немов кругизни,
Сягнуть до сонця із туману.

1971

НА ТОМУ Ж МІСЦІ, В ХАРКОВІ

Тут годинник був,
Ліхтар,
Аптека
(Майже як у Блока).
Плюсклий сквер.
Все це зникло,
                                мов старий лелека,
Котрий десь у вирії помер.
Нині тут гігант прямолінійний,
Кинутий у небо сторчака.
А у хлопця все такий же іній
На бортах тонкого пальтечка.
Хлопець жде на тому ж місці, певне,
Де і я стояв,
Де я чекав.
І годинник не з дуги кронштейна —
Хай годинник схований в рукав,—
Але й цей кричить:
— Вона спізнилась
Вже на тридцять!..—
Дзвонить часу мідь.
За годину також не з'явилась.
І не прийде,— треба б зрозуміть.
Опівночі вернеться додому,
І хлопчині буде невідомо...
Так, як і мені колись було.
І напише з Харкова в село.
Розповість, як місто виростає,
Що багато друзів завелось.
Що у нього грошей нестачає
На книжки, звичайно, не на щось.
Скромно натякне,
                                як і годиться,
Про всілякі успіхи свої.
Потім йому буде
Сниться,
Сниться
Місце те, де й я чекав її,
Де годинник був,
Ліхтар,
Аптека
(Майже як у Блока).

Плюсклий сквер.
Все це зникло,
                                мов старий лелека,
Котрий десь у вирії помер.
Все змінилось,
Тільки юнь незмінна.
До будинку із панельних стін
Не прийшла о сьомій нині Зіна.
Прийде завтра!
Завтра — неодмінно!
Вірив я у це.
І вірить він.
1971

ЩИТ-РОЗЛУКА

Ходи, ходи, Ізольдо Злотокоसा...
Ізольда Білорука проведе.
(*Леся Українка*)

Тут Ізольда Білорука,
Там Ізольда Злотокоса,
В'ється радість, б'ється мука,
Ніч сміється і голосить.

На півнеба — хмари, грози,
На півнеба — зорі ясні.
Тут дощі змивають сльози,
Там квітують душі щасні.

А зі мною в теплу днину —
Лиш хурделиці розлука.
Десь далеко ти єдина,
Злотокоса, білорука.

Не Ізольда, не казкова,
А моя сумна Олена.
Підо мною Ковпакова
Путь кремниста і зелена

Із Путивля на Карпати.
Як пройду її — не знаю.

Сталь гаряча автомата
Руки й душу обпікає.

З кулемета черга коса
Смертю цілиться у груди.
Білорука, злотокоса,—
Хай щитом розлука буде.

«Хай щитом, стальним шоломом,
Хлібом, хлібчиком-каленком!»
Над твоїм звелися домом
Ці слова, моя Оленко,

І до мене долунали,
Підкріпили серед бою,
Щоб довіку цінували
Їхню поміч ми з тобою.

Із важким щитом розлуки
Я прийшов до тебе в маї,
Злотокоса, білорука.
А тепер щита немає.

Вже на нас лягли сивини,
Наче паморозь на луки.
Повний місяць в небі лине —
Срібний щит від стріл розлуки.

1972

СПОМИН ПРО ГНИЛЯК

Пригадую, як, повід обірвавши,
Летить чийсь кінь на Вовче в хмарі пилу.
— Чого ревеш, Платоне, то ж не наша,—
Казала мати,— випасай кобилу.
Вона стара, розумна, не наступить.—
А я все плакав, думав: «Кінь гарячий
Загрузне в твані, й вовк його облупить,
І ворон-крук тоді над ним закряче
У Гниляку.
Там часто грузнуть коні,
Тоді їх вовчі зграї загрисають».

Пригадую.
Ті спомини безсонні
Летять, летять...
Нехай не загрузають.
Нехай вони у ритмі молодому
Повторюють той тупіт, мов у танку.
Давним-давно вернувся кінь додому,
Натомлений, уткнувся в повну шаньку.
Тепер у мене посмішка щаслива,
А сльози — у далекому розмаї,
Коли при кузні розцвітала слива,
Від котрої й пенька уже немає.
Які вовки на Вовчій оболоні?..
Вже й сам Гниляк осушений під вику.
Але ж летять, летять гарячі коні.
Їх вільний тупіт прибавляє віку
Мені, старому.

1972

У поле вийшла. Очі волошкові
Із квітами злилися польовими.
І ковили куделиці шовкові
До кіс торкнулись нитями живими.

Вона ішла в легесенькій обнові
Стежинами давно вже не новими.
Зустрівся хлопець — і в єдинім слові
Незнаний світ відкрився перед ними.

Яке те слово? Пригадять не можу.
Воно було на яре сонце схоже,
Що осяває далечі росисті.
Я знав його в мої юнацькі роки,
Ним відкривав новітній світ широкий,
Тепер згубив його в осіннім падолисті.

1972

ПАМ'ЯТІ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

Який поет пройшов переді мною
 До верховин, лишивши власний плай.
 Він дихав передчасною весною,
 Наказуючи серцеві:
 Палай!
 Палало серце полум'ям скресання,
 Будило гуки піністі, вири.
 Струмки підсніжні, кинувши блукання,
 У повноводдя рвалися з гори,
 І валуни ворочали замшілі,
 Розповнюючи душ людських Дунай.
 Під наступом зеленої неділі
 Смарагдом наливаввся небокрай.
 Обдерте смертю листя в тому лісі —
 Зеленої неділі не було.
 В гранітному тяжкому моноліті
 Холоне під чуприною чоло.
 Холоне, та ніколи не прочитає,
 Бо на віки в нім — дивного тепла.
 Могильний дерн широким степом пахне,
 Де шелестить безсмертна ковила,
 Де біль горбів, залишених війною,
 Де в колосках дзвенять нові пісні.
 Який поет пройшов переді мною,
 Яка душа зів'яла навесні!

1972

Старий моряк, просмолений, як човен,
 Що винесений морем на пісок,
 Мов трюм тріскою, споминами повен,—
 Дістався в рідний, бажаний куток.
 Є досить їжі, чарка, як захоче,
 Є друг — дружина, віддана по гроб...
 Не вистачає штормової ночі
 І кочегарських остогидлих роб.
 Не вистачає довгої розлуки,
 Під кораблем ревучої пучини,
 Не вистачає отієї муки,
 Яка за сотні миль від батьківщини.

1972

1973 — 1977

КРУТИТЬСЯ ЖОРНО

Крутиться жорно,
Підстрибує жорно,
Борошно в мисочку сиплеться чорно,
Потім світліє, біліє потроху.
Борошно з жита й цвілого гороху.
Жердка пружинить, у бантину вперта,
Мати казала
(Вже б краще умерти),
Зобла тягаючи жердку кленову:
— Ти пам'ятаєш, Платоне, корову
Ту, що позаторік з голоду впала? —
Мати питала,
Вдесяте питала.
Так з надвечір'я до пізньої ночі
Кожної днини у хаті на Вовчім
Крутиться жорно,
Підстрибує жорно,
Батько у кузні задимлений чорно
Сталь добуває з іржавих фугасів.
Крутиться жорно,
Як стогін,
Як заспів.
То заспів у нашу величну епоху,
То пам'ять народження віку нового —
Дорожче за неї немає нічого.
Крутиться жорно,
Підстрибує жорно,
Борошно в мисочку сиплеться чорно.
1973

ЩАСЛИВА МИТЬ

*Другові дитинства
Іванові Микитюку*

Полковник (тепер у відставці) Іван
Мій брат, ми з одної сім'ї.

При зустрічі

згадки ранковий туман

Зволожить охтирські гаї.

Краплинами пам'яті зроситься шир,

Вільшані, лозові луги,

Дитяче містечко на кручі Охтир

У срібній підкові саги.

Течуть спогадання,

мільйони краплин

Зіллються — заграє ріка.

На палі трухляві спирається млин,

Мов дід у драпті сіряка.

Із кручі дзвіниця не злотом хреста —

Червоним крилом промайне.

І Ворскла всміхнеться,

Немов запита:

— Чи ви не забули мене? —

Із Ворскли вилазить маленький, міцний

Хлопчина, голодний завжди.

У нього є терем лозовий, сінний,

З вербовим дуплом до води.

У теремі тому є хліба мішок,

Є сало, і риба, і мед.

Це мрія...

Насправді — там жменя грушок,

Рогозу тугий ожеред.

Рипучий, рожевий рогіз-молодик,

Коли з окоренком нарвеш.

Ванько це уміє, Ванько — водяник,

Навчить голодуха, авжеж.

— Ходімо, Платоне.

— Рогозу даси?

— Найтовщого дам, з куширів.

У теремі сядеш, їси і їси.

Напроти — тички ятерів

Хитаються, манять:

— За тичку смикни,

Під мотуз підваж гузиря —
І кидай на берег минки та лини,
Аби не порвав ятерія.—
Тоді набридають слинявий рогіз,
Грушки...
Вже й оскома скрипить.
А тичка:
— Герой, на дзвіницю заліз!
Ну, що тобі мотуз підбить! —
І чується трепет линів та щучок
Напроти, у сітці тісній.
Є сіль і кресало, а скільки шпичок
Над нами в лозині рясній!
— Іване, потрусим чужі ятері?
— Ні, краще не треба, не лізь.
Навіщо кістляві оті пупирі,
Як є і грушки, і рогіз.—
І знову мечем рогозина в руці,
Червоно-кармінний ефес...
Зненацька дідусь-риботрус на ріці,
Здається, не вплив, а скрес.
Поглянув — на місці ліскові тички,
Всміхнувся і кинув линка.
Вогонь розіклали, лина —
на шпички...

І чуємо з човна-дубка:
— За правду, хлоп'ята!
Отак і живіть,
Не лізьте в чужі гузирі.—
Над нами вільшини гойдається мідь
І місяць — як дзвін угорі.
І радість шугає по Ворсклі линком,
І смаженим вітер пахтить,
І свіжа ікра на губах — молоком,
І хочеться жити — не тужити!

Тепер і гаїв тих на кручі нема,
Лишилась дзвіниця безверха сама.
Та є наша пам'ять велика, як світ,
В ній смуток
І щастя світанкових літ.

1973

Ми мовчки поглядаємо на схід,
Важкий туман в душі пряде Непрядва.
Довкіл ніхто не кличе у похід,
У сідлах не рипить смолиста дратва.

На Куликовім полі мирна жатва,
І літо найтихіше з сотень літ.
Чому ж на серці — знов горючий слід
І на устах — прадавня клятва?

Що це — осмута іга підійшла
У споминах, немов сумна імла,
Чи завтрашнього зранена година?
«Гостри свій меч!» — відлунок з далини...
Мужайтесь, вольні внуки і сини, —
Непрядва в нашій долі не єдина.

1973

Дитячий плач,
Дитячий сміх
Далекий — мій,
Мойого сина,
Тепер — онука.
І невпинна
Та музика жалів і втіх.
То переможний, ствердний герць,
Випробування душ і серць
На цілий вік,
На цілий світ,
На безконечний опір літ.

1973

ШУКАЙ СЕБЕ

Шукай себе, перемагай зневір'я —
Нехай сімнадцять літ чи сімдесят.
Сміливо йди в знелюднене міжгір'я,
Знайди забутий, здичавілий сад,
Де родяться на яблунах кислиці
І виноград — дрібніший за горох,
Де на чийсь базальтовій гробниці
Опалий лист на порох пересох.
Ти прищепи пагіння симиренки
І виноградник давній воскреси,
Могилу, срібних буків окоренки
Повий травою в трепеті роси.
І викидай каміння із криниці,
На себе глянь у люстро джерела,
І дай напитися заспраглій птиці,
Яка в міжгір'ї згинути могла.

1973

Людей покликав Час на Суд
За марно страчені години.
В його портфелі справ із пуд:
Все дріб'язкове, швидкоплинне.
— Чекайте трохи,— каже,— тут,
Закінчу діло остогидне
І розпочну Високий Суд.

З'явився знов за кілька літ:
— Пробачте, люди, дуже прошу.
Ніяк не скину клятву ношу
Суєтних справ.
Йому услід:
— А Суд коли?..—
І кинув Час:
— Судіть самі себе щораз,
Як випаде вам вільний час.

1973

ЯК ВИПАДЕ СНІЖОК

Сніговій з розгону впав додолу,
Мов солдат, підтятий на бігу,
Буйний, білий чуб його спроквола
Огорнув червону шелюгу.
І над ним схилився друг-світанок,
За світанком вийшов день-юнак.
І дівчатко вибігло на ганок
Напувать теля чи просто так.
Ні, не просто так. Дівча стрічало
День новий, і рік новий, і вік..
Скільки щастя обіця начало!
Ось воно у дівчини з повік
Сиплеться живими світляками
В борозни ледь видимих стежок.
Він сказав тоді, за лотоками:
— Повернусь, як випаде сніжок.—
Млин, поміст і лотоки дебелі
Запушив жаданий сніговій.
А дівча у самоті на греблі.
Це сльоза? Ні, це сніжок між вій.
Бо дівча надіється: засніжжя
Це розтане, потім справжній сніг
Упаде. По білім бездоріжжі
Прийде він.
А він в той день поліг.

1974

МЕНІ АЖ СТРАШНО

Мені аж страшно, коли десь почую:
«Военна тема нині не сучасна».
А та землянка у корчах нещасна,
Де мати з дітьми в попелі ночує,
А вдень при жорнах потом сіє рясно?..
І борошно у личану коновку —
Неначе туга, мов дрібненькі сльози?..
Чи ранній грім, чи знову бомбовози —
Убивчий рокіт в небі безумовку?
І ти сидів у тій курній землянці.

Ще був малий, не зміг запам'ятати,
Як старшенькій сестриці — полонянці —
Тавро при лікті стали випікати.
Я крик її і нині чую з ночі,
Він блискавкою чорною — у душу,
Аж сліпне глузд.
«Не хочу!
Я не хочу!»
Той біль нуртує океани, сушу.
Не хочу й я, та пам'ятати мушу.
Бо в забутті загроза є подвійна:
Черствіє дух,
У мреві забуття.
Пильнуй!
В цей час запліднюються війни.
Не забувай про те усе життя.

1974

В КАМ'ЯНІЙ НАПРУЗІ

Вони стоять, мої полегли друзі,
Піднявши автомати у руках,
Мов перед боем у тяжкій напрузі.
За ними юність бродить по стежках,
Нові пісні співає під гітару,
Плете кохання голубі вінки.
Вони стоять і ждуть того удару,
Коли усе — на попіл, на шматки.
Їм сонце каже:
— Вже не буде бою! —
Шепоче вітер:
— Тиша на віки. —
Вони стоять і чують над собою,
Як знов на ціль заходять літаки.
— Ідіть до гурту! —
Кличуть їх відлунки.
Пелюстками скипає далина.
А друзі, взявши автомати в руки:
— Не можемо з окопу, бо війна! —
...Гуде напруга їхня кам'яна.

1974

Гілки у дуба зрубані снарядом,
І кожен сук стирчить, немов культя.
Дуб-інвалід стоїть із кленом рядом,
Клен-підліток лиш розпочав життя.
Та дуб-солдат обов'язок свій знає
Й на мить не опускає з висоти
Червлений щит.
Хуртеча завиває.
А він шепоче юному:
— Рости.
Ми перемогу відсвяткуєм в маї,
Весна знамено нам розгорне голубе
І нагородить зелен-зорями тебе.
А я вже нагороджений судьбою
Тим, що живим лишився в пеклі бою.

1974

Вступає в силу мир. Так тіло богатирське,
Посічене двогострими мечами,
Могуттям повниться. В кубелечку колиски —
Майбутнє з незабудками-очами.

Ще від zenіток в небі рвані блиски,
Ще дим пожеж, мов саван, над корчами,
А мир безсмертю ставитьobelіски
І сячем іде за орачами.

«Родися красно, жито і пшенице,
Посійся рясно, молода пашнице»,—
Співає він, захмелений весною.

У співі тім — жива людська надія,
Що нею зацвіте й помолодіє
Наш сивий світ, зістарений війною.

1974

ТИ ПОГЛЯНЬ В МОЇ ОЧІ

Ти поглянь в мої очі, поглянь —
Там негасна заграва на дні.
Важко йде череда спогадань
По колючій, іржавій стерні.

Йде зі мною за тисячі гін
І за тисячі зраних верст
По слідах, де пройшов мій загін
Із Путивля на Галич і Брест.

Чорна Вежа вела до Карпат,
Біла Вежа вела в Білорусь.
У Яремчі — Приходько, мій брат,
В Біловежі — Алесич Пятрусь.

А між ними ще безліч могил
Під сузір'ям залізних зірок,
Де жита, пшениці, та ковил,
Та мій біль, що не згас і не змовк.

Ти поглянь мені в очі, поглянь —
Над загравами світла блакить,
То весняна, скресаюча рань
Мирним цвітом вишневим кипить.

1974

БАТЬКОВІ ДОЛОНІ

Знаю я ковальські батькові долоні,
Де злились мозолі у цупкому гроні,
Котре з кожним роком гусне, тужавіє,
Вже немов залізо те, що не ржавіє.
Ними без лещат він вдавлював підіски,
Виривав осколки, що зарились в піски.
«Аглицька сталина лезо держить добре»,—
Говорив мій батько,— і в кулак, для проби,
Наче той осколок був кавалком глини...
Руки роботящі — дивотвір людини.
Ті долоні батько клав на наші плечі,
Гнулися під ними плечики малечі.

Кличний жар долонь тих відчуваю завше,
Коли йде в безділля рань квітнева наша,
День жнивварський, хлібний, дорогий
серпневий,
Золотом налитий вітер вересневий:
Сором перед батьком, хоч його й нема вже.
Чистий аркуш сталю на столі заляже,
Та в словах холодних кособочить думка,
В душу не підсиплеш вугликів з оклунка,
І коли світанок стрінеш у відчаї —
Справжнього натхнення в тебе нестачає —
Ось тоді раптово на сторінки звислі
Ляже перше слово збудженої мислі
І заб'ється жилка вогником на скроні —
То жаданий дотик рідної долоні.

1974

ВІДДАТИ ВСЕ

Віддай усе, що взяв, і освятись.
Ще більше, ніж узяв, зумій віддати.
(Борис Олійник)

Я намагався все віддати, що взяв,
І навіть більш.
Та де вагар суворий,
Чи комірник,
Чи незабудько-зав,
Які б розклали на полицях море
Оте, що на путі першопрохідців
В пісках і малярійних болотах
Змивало слід,
вогнем ковтало хлопців?..
Та все ж лягав на слід камінний шлях,
Де у бруківку падали рубіни,
Огранені алмазами сердець,
І по яких трудяги-карабіни
Несли в собі не тільки злий свинець,
А й первоцвіт багряно-прапоровий;
Масні стволи пускали пагінці,
Щоб у сім'ї великій, вольній, новій
Родилися сади і пшениці.

Ви бачили, як квітнуть карабіни,
 Як наша кров з водою акведук
 Наповнила для Вахшської долини,
 Як на ців'ї забрунився урюк
 І виноградні лози потяглися,
 Бавовник снігом вкрив гарячий діл?
 Неначе й не було пустель обліслих
 І вічно тішив плов селянський стіл.
 І вічно шлях цей вився серпантином
 Аж на Памір, в Хорог через хребти.
 Лиш чайхана з її дашком стодимним
 Розповіла б, як я тут міг пройти,
 І що віддав, щоб шлях цей протягти.
 Тієї чайхани уже немає —
 Басмач спалив чи змив сказаний сель.
 Новий готель про те уже не знає,
 Паркетний інтуристівський готель,
 І юрта екзотично-кучерява,
 Що тут проти готелю на виду,
 А та, ребриста, повстяна, дірява,
 Зітліла, вкривши вікову біду.
 А море бушувало.
 Хвилі років
 Здіймали в небо смерчі вогняні.
 Поліська стежка вимагала кроків
 По неопалимій купині.
 Не по біблійній і не по казковій —
 По нашій, ковпаківській, гужовій.
 Не семимильні чоботи — пудові
 Топталися по твані неживій
 За тисячу кілометрів од фронту.
 А де й були дороги чи мости,
 Ми бралися за чортову роботу,
 Щоб з бою їх тротилом рознести.
 З Полісся — на Волинь і на Карпати...
 За кожен крок —
 Віддай!
 Віддай!
 Віддай!
 Чи друга найдорожчого, чи брата.
 А що подієш — в морі чортограй.
 Віддай себе за ту весняну пору,
 Де в тиші забрунявіють стволи,

Де сталь вишневим цвітом —
 В світ,
 Угору,—
 За мир, якого вдосталь не пили.
 Нехай немає терезів на світі,
 Щоб зважити —
 А скільки хто узяв?
 Я взяв усе,
 І так, як нива в літі,
 До зернятка, здається, все віддав.
 А більше не судилось,
 Чи не зміг,
 Чи рано впав на поле серця сніг.
 1974

Дощу ми просим і сонця просим,
 Надію сієм ячменем, просом,
 Скородим жито, густу пшеницю,
 А думи — вдалеч, неначе птиці,
 Понад жнивками, понад токами.
 Ті думи-птиці живуть віками,
 В них щастя ждане, у них печалі.
 Вони, як нині, пливтимуть далі
 В літа прийдешні, у вік грядущий
 В жазі, тривозі за хліб насущний.
 1974

Сурми, щоб із міддю зросталися губи,
 Співай, щоб у пісню вривалися судьби
 Твого покоління й грядущого часу.
 Знічев'я не треба ні слова, ні гласу,
 А так —
 Щоб із міддю зросталися губи,
 Щоб вічними стали діла наші й судьби,
 Щоб дика шипшина розквітла трояндно,
 Щоб слово боліло й раділо громадно.
 1974

ВРОЖАЙНИК

Підперезаний дід перевеслом,
У старезнім брилі з околоту
Налягав на обаполи-весла,
Перевозив женців на роботу.

І завжди на обжинкових святах
Дід врожайником був — тамадою,
Розливав солодуху по квартах,
Колосковою тряс бородою.

Зі снопового житнього чуба
Клав зернятко у кожну чарчину,
Для врожаю сімейного любо
Вперевеслював хлопця й дівчину.

Молода, ще не вінчана пара,
В перевеслі ходила щасливо.
Посміхалась їй ніч темно-кара,
Й зорі в росах їй сипала слива.

У жнива, на дев'ятім десятку,
Дід помер.
З того літа не стало
На обжинкових святах порядку
І веселощів любих не стало.
В стан буфетниця винесе чайник
І закуску —
Лиш пий, не барися.
Та чогось нестачало —
Жнивварник
Вмер старий,
А новий не родився.

1974

НА КАЯЛІ

Славетні ріки, що давно померли,
Течуть лише у літописах десь.
А може, це від них краплини-перли,
Що сріблом заросили яр увесь.

Обриви — то колишні бережечки,
 Посередині — узмінь-бистрина.
 Був перебрід отам, де латка гречки.
 Куди вів шлях?..
 Тепер ніхто не зна.
 Єдиний свідок —

корінь краснотала,

Та в нього пагони давно вже неживі.
 Скажіть, степи:
 Не тут текла Каяла,
 Куди зигзицею княгиня долітала?
 Степи гортають книги вікові,
 У клинописних знаках колоскових,
 Мовляв: читай — все сказано в письмі.
 З'явилися витязі в шоломах, у заковах,
 Уста закам'яніли в них — німі.
 Із полку Ігоря,
 З дружини Святослава
 Ці воїни.
 Вклоняюсь їм, як син.
 Тоді в степах зарокотало:
 «Слава!»

І скрес в яру ріки безсмертний плин.
 Я нахиляюсь,

п'ю з Каяли воду

І не нап'юсь.
 О, скільки в ній снаги!
 Вона тече в серцях мого народу
 І розмиває часу береги.
 І світла тінь зигзиці-Ярославни
 Вгорі, немов хмарина золота.
 Тече ріка у будуче незнане,
 Де горда вірність йде через кургани
 І незабудки в коси запліта.

1974

КАМІННА БАБА

Камінна баба, темна і важка,
 Причорномор'я давнього Венера,
 Жона тарпанолова, рибака
 І воїна, завітчаного в пера,

На пагорб вийшла, стала навшпиньки,
 В самотньому чеканні скам'яніла.
 За вірність їй вклонялися віки
 І стріли не торкались її тіла,
 Щоб не тривожить кам'яну печаль
 Найпершої солдатки степової.
 Стоїть вона і дивиться у даль —
 В тисячоліть розгорнуті сувої.
 На білій тирсі, мов на полотні,
 Малюється боїв смертельний танець.
 І мариться, що їде на коні
 Її невразний бранець і обранець.
 Він їде до мільйонів матерів,
 Дружин і наречених сивокосих,
 До куренів, земляночок, шатрів
 І до квартир в новітніх хмарочосах.
 А прасолдатка, ставши навшпиньки,
 В самотньому чеканні скам'яніла.
 За вірність їй вклоняються віки
 І кулі обминають її тіло.

1974

СТАРИЙ ВІТРЯК

Старий вітряк — дубовий птах —
 Стоїть на пагорбі в житах.
 Хай ні зернини на коші,
 Та в жорновій його душі
 І досі борошно тече.
 На свята мати хліб пече
 Із того борошна...
 Це сни.
 Давно вже мелють двигуни
 Крупчатку білу і м'яку.
 Та не забути вітряку,
 Як ждала бідна давнина
 Того, хто їде із млина.
 Був рідний, наче серця стук,
 Підків об груддя срібен звук.
 І шепотіла тишина:
 — Наш тато їдуть із млина.

1974

І в січні сніг не випав — яснота.
Трава не знає, як тепер їй бути:
Чи зеленить лути і болота,
Чи під отавним валянцем заснути.

Уже й вітри, весняні баламути,
Прокинулись. Їм люба висота
Промінням, мов корінням пророста,
Гукає у мандрівочку гайнути.

Лиш неліні старезні в кожухах,
Застебнутих на випадок хуртечі,
Стоять на окоренкових ногах.

Бурани, навіть бомбові картечі
Вони знесуть для прикладу малечі,
В якої павутинка на губах.

1974

Зима мене задмухала снігами,
Обплутала відлигою липкою.
Стою над Узмінню, над сонною рікою,
Поміж двома німими берегами.

До хмар безбарвних дістаю рукою,
Забутий друзями і навіть ворогами.
Мов розквитався з усіма боргами
Заради тьмяного, дрімотного спокою.

Заквітніло. Ріка спішить скресати,
І повинь рве замулені загати.
Мене несуть крижини в чорторий.

Радіючи, лечу в шаленім звої
І не боюсь тривоги грозової —
Її обранець, друг її старий.

1974

І ось прибув із мандрів чорногуз
До нашого барвінкового двору,
В старе гніздів'я аж по шию вгруз,
Замислився: а чим почати пору?
Чи спав, чи ні, але надумав зрання —
І розпочав свою весну коханням.

Можливо, і мені коханням, як лелека...
Подумав: а весна уже далеко...

1974

Шелестять тополі на світанні.
Скільки в тому шелесті краси!
Дай же, доле, в дні мої останні
Вчути тополині голоси,
Славних друзів незабутні вірші,
Матері журний і теплий спів...
Шелестять тополі в білій тиші
Між безсмертям луків і степів.

1974

НЕМАЄ ЛАСТІВОК

Олексі Коломіїцю

Немає сього літа ластівок.
Не ліпляться гніздечка попід кривлю,
Не радуюсь швидкому гострокриллю.
Погляну в небо — і залякне крок:
Немає сього літа ластівок.

Збіднів сосново-липовий Ірпінь,
Де жительце муроване тулилось,
Лишився слід, неначе сіра тінь.
Яка ж то пошесть і чия немилість
Спинила лет крилатих поколінь?

«Ластівки літають» — це за Рильським, —
«І Гануся плаче, бо пора».
Мо', і я заплачу. Сизим блиском
Не рясніє вечір край двора,
Не пищить з причілка дітвора.

Скажете: які дрібні пригоди!
В ірії зустрілись хуги злі —
Скрізь циклони, нестійкі погоди...
Не дрібні!
Бо ластівки й народи
Зроду на одній живуть землі.
1974

ЯК У ПІСНІ КОЛИШНІЙ

Бігли хвилі одна за одною,
Йшла холодна вода за водою.

Зупиняли ті хвилі, ті води
Партизани, йдучи в переброди.

Зупиняли на Сеймі, на Збручі
Хвилі-води, ще й грози гримучі.

Зупиняли сонця і зірниць,
Ще й двосічні мечі-блискавиці,

Навіть кулі страшною ціною...
Хвилі ж бігли одна за одною.

Той, хто кулю зупинить ходою,
Сам за хвилею йде, за водою,

А хто йде за водою на гулі —
Не кують тому років зозулі.

Так і в пісні співалось колишній:
«Не стояти тому коло вишні,

Не іти до вінця з молодою,
Хто в поході пішов за водою».

1975

Виходила з хати стрічати весну,
А їй у лице — шкарубка хуртовина.
Гадала побачити вишню рясну,
Зустрілась, як доля колюча, тернина,

— Нічого,— казала,— я й терен трусну,
Бо ж нині за терен терпкіша година.—
В село не вернулась, пішла на війну,
На третьому році дійшла до Берліна.

Обплутані терном іржавого дроту
Були його площі, провулки, ворота,—
І душі, й серця у фашистській іржі.

Поранених німців у нашій шпиталі
Вона перев'язує. З туги й печалі
Болять милосердній ці люди чужі.

1975

СЕЛО НА ГОРИНІ

Горинь горіла, не село —
Села вже не було.

Вода стікала, як вогонь,
З порепаних долонь.

І ми вогонь отой пили
Край Чорної Скали.

І побрели у племін хвиль
З останніх злих зусиль.

Коли вогонь перебрели —
Скупий салют дали,

Бо щойно звільнене село
Могилою було.

1975

БІЛОРУСЬКИЙ МОТИВ

Не з хлібом і сіллю,
А з бульбою зустріч
В Поліському болотнім гостиннім краю.
Загублений в хащах прадавній Затулич
З незглибною щедрістю в душу мою
Ввійшов, оселився курними хатками,
Низькими віконцями в зрубах товстих,
Корчами смолистими під коминками,
Чутливими снами на лавах пустих.
Це — з першого погляду,
З першого рипу
На петлях іржавих дверцят сінних.
А далі був голос простуджений, з хрипом:
— Мой родни!..—
Хтось рідний мене осинив
Крізь зранений кулями плин часолетів.
Стара білоруска, мов мати моя:
— Йость бульбочка дробна...—
Тягар пістолетів
Лягає на лаву.
Дзвенить чаплія
Чи гострий рогачик.
Матуся стомилась,
І світла замало — дотіли корчі,
В зіницях привітність, турбота і милість
Іскряться, немов світлячки уночі.
Затулич маленький — чотири подвір'я,
Як зміг затулити від хуги загін,
На триста бійців поділити довір'я,
Тепло материнське і затишок стін,
Ще й бульбочку дробну без хліба і солі?
Це схоже на казку.
Та де тим казкам
Явить стільки ласки крізь муки і болі
З далеччини прийшлим вночі ковпакам.
Повз хутір Затулич розбита дорога,
На кожному кроці у твань шурханець,
Та саме по ній і прийшла Перемога
В тривожній любові великих сердець.

1975

ІДУТЬ ВЕТЕРАНИ

Ідуть вони — чуприни, мов туман...
Колона рідшає тепер із кожним роком,
І кожен з них несе по кілька ран,
Що мовчки скрикують за кожним кроком.
Ідуть вони під вигуки — «ура!»,
Форсують час могутньої епохи,
Як форсували чорторий Дніпра,
Поклавши кулемети на розсохи.
Несуть шовки посічених знамен,
Які схилились на могилах братських,
У них заткались тисячі імен
І зойк останній із грудей юнацьких.
В знаменах — вічна слава поколінь,
Що здобули найважчу перемогу.
Ідуть вони.

Мов золотава рінь,
Проміння сонячне їм стелиться під ноги,
Назустріч їм захоплення лунке
Людей, народжених під мирною зорею.
Весняне небо, сине і м'яке,
Доносить їм салюти батареї.
Ідуть вони — чуприни, мов туман...
Колона рідшає тепер із кожним роком.
Хоч кожен з них несе по кілька ран —
Гуде хода твердим солдатським кроком.

1975

ОЗНАКИ ПЕРЕМОГИ

На смак перемога — не мед, не вино,
А спирт найміцніший у світі,
Із колоса вим'яте житнє зерно,
Чорт-риба з солоної сіті.

На дотик вона — не м'яке знамено
З тонкої шовкової ниті,
А зламане в січі сталіне стремено,
Горючий бікфорд в динаміті.

Та в серці народу вона, як весна,
Що стужі осінньої зроду не зна,
В трояндах під нею дорога;

Пелюстками ружі квітують уста,
В зіницях пречиста блакить-висота,
А в думці: коли б це надовго.

1975

ТРИЗНА

Стоїть Ковпак високий, наче шпиль
Нової, рукотворної гори.
І чаші вишень підійняв Путивль
За нього в час весняної пори.

Весела піна ллється через креш,
Спадає з кручі в повінь Сейм-ріки,
І кришталеві чари зводять теж
Під вишнями молодші ковпаки.

Лишилось небагато їх тепер.
З п'яти загонів — сотня за столом.
Хто ліг в бою, хто по війні помер,
В живих цвітуть сивини над чолом.

Та з ними пам'ять. А вона за мить
Зведе в загони мертвих і живих,
Тоді вся Україна заgrimить
Грозою месницьких ударів вогневих,

І всяк себе побачить юнаком
У розвідці, в нерівному бою,
В тачанці з генералом Ковпаком
В своєму партизанському краю.

Розмова стихне. Пам'яті слова
Безгучні, а в душі — такі лункі.
Тоді юнацька пісня хорова
Хлюпне свої мелодії жаркі.

І ввілється у тризну спів синів,
Онуків, що зросли, немов дубки,
І сотня ветеранів-сивунів
Підтягне дужо юним залюбки.

А він мовчить. Заслухався, либонь.
Відлунки тиша відганяє пріч.
І в когось ув очах майне вогонь:
Згадається спадщанська перша ніч.

То вибухнув на міні, як вулкан,
Фашистський танк. В хрещенні бойовім
Він перший на рахунку в партизан.
Луна доносить той солодкий грім.

І згар мастила на губах, як мед,
Бо месники міцніші за броню.
Ковпак у наступ кинувся, вперед:
— Підсипте жару, хлопці!
Ще вогню!

І сорок шість гвинтівок ллють вогонь —
Хай роти, батальони проти пруть.
Пітнів приклад під натиском долонь...
На ранок в путь, тяжку, далеку путь.

А спогад далі грімко потече —
З Путивля за Дніпро, аж до Карпат,
Родину Рудневих той спогад опече,
Бо у Карпатах — батько, син і брат...

— За перемогу! —
Вигукне Ковпак.
Він з'явиться на мить коло стола
І стане знов на кручі, мов маяк.
Вінець зірок засяє вкруг чола.

Він бронзовий, високий, наче шпиль
Нової, рукотворної гори.
...І чаші вишень підійма Путивль
За нього в час весняної пори.

1975

МОЇМ РОВЕСНИКАМ

Не хиліться,— дивіться далеко,
 Шістдесят хай — чи й більше уже...
 Скільки сонць на полив'янім глеку,
 Лошаків скільки в лузі ірже!
 Вороні, білогриві, червоні.
 Чи не наші прийдешні роки?..
 Ще не сідлані, ще ж і не коні —
 Вітрогриві оті лошаки.
 А яке то незрівняне щастя —
 Взять вівса, ще й окрайця собі
 І ремінні розплутати снасті,
 Мов на палубі в першій плавбі,
 Підтягти обережно стремена,
 Прирости до шкураття сідла
 І летіти, мов жде наречена...
 Невідомо з якого села.
 Попереду незнана стежина
 Степова, лугова, лісова.
 І в'юнка волоока ожина,
 Теж небачена зроду — нова,
 І обжита Земля, мов лелека
 Полишає вторований слід.
 Не хиліться,— дивіться далеко
 У новий, ще не звіданий світ.

1975

Пливу по хвилі споминів. Пройдешне
 Тут поруч, наче скиба з кавуна,
 Мов ягода з присохлої черешні,
 Яку я сам садив коло млина.

Тону в минулім. Рукавом з човна
 Мені махає дівчина тутешня.
 Цвіт папороті, рак свистить у клешню...
 — Чого задумавсь, друже-старина? —

Питає мій ровесник бородатий,
 Рибальських саг, як жартом кажуть, ратай,
 Беззубий і спрацьований дідок.

— Сідай, минків підсмажим на вечерю.
Пригадуєш кирпатеньку Лукерю?
Щаслива — онучат прислав синок.
1975

В БЕЗСОННІ НОЧІ

Те, для чого слів нема людських.
(Максим Рильський)

Всі слова перебрані, а думка,
Наче троежилна тятива...
Та немає сил підняти лука,
Щоб стріла звелася, мов жива,

Полетіла, заспівала гучно
І, раніш ніж заніміє звук,
Затремтіла у мішені влучно.
Та немає сил підняти лук.

І тоді запалюєш цигарку,
На веранду сходиш уночі
І побачиш у ірпінським парку
Дві берізки, дві тонкі свічі.

Запалив їх місяць, бо самому
Не пробитись до трави униз,
Щоб стежину від мого дому
Я знайшов до тих сумних беріз.

Підійшов, погладив срібну кору
І відчув їх ніжність.
Літня ніч
Віднесла мене в далеку пору,
Де лишився трепет юних пліч.

Там зоря у травах стрепенеться
На стежках заросених, близьких,
І підступить солодко до серця
«Те, для чого слів нема людських».

1975

У слова свої закони вічно мінливого руху,
У слова свої ознаки світла, тепла, ваги.
Слово — клітина мислі, артерія сили духу.
Тільки воно єднає різні людські береги.

Слово плоти в'язало, перші здіймало вітрила.
І термоядерна бомба — слова разючого плід.
Тільки у слова — м а м а,
В любому слові — м и л а
Чує своє безсмертя наш балакучий світ.
1975

Борисові Олійнику

Яке то щастя — чути ймення друга
В родиннім колі шанобливих слів,—
Не за столом пивничних королів,
А на покосі, край низького луга.

Воно прийшло сюди і раз, і вдруге
Так просто, як приходять із полів
Сусід невтомний докосить яруги
Чи сіно брати в лещата рублів.

Пливла по Ворсклі верб коса русява,
Додому повертались косарі,
Між ними йшла поета юна слава;

Не сяяла зорею угорі,
А босоніж брела в росистих травах,
У сагах розривала куширі,
Щоб ніг не покололи трударі.

1975

НА ІРПІНСЬКОМУ ПАГОРБІ

У цім будинку жив Тичина,
Сидів при цім низькім вікні.
Ходила осінь, як причинна,
По знелюднілім Ірпіні.
З парчі легкої сукню бальну
Вітрець завів у гаї.
Було щось ніжне і печальне
В вечірнім погляді її.
Вона чесала гребнем коси
І злото кидала у лет.
Тоді до неї вийшов босий,
Вкрай зачудований, поет.
Вона йому вінок поклала
Не з лавра — з клена на чоло,
Схилилась і поцілувала.
На цьому пагорбі було
Оте побачення таємне.
Вертавсь Тичина крадькома
В свою кімнату.
Довго темним
Було вікно.

Й тепер нема
У ньому світла.
Пам'ять давня
Не хоче лампою сліпить
Печальний погляд.
Осінь рання
На тому пагорбі стоїть.
1975

ЗУСТРІЧ З РІЛЬКЕ

Найвищих довершень я прагну розпучно —
а може, їх прагну дарма?
(*Райнер-Марія Рільке*)

Все недовершене. А де
Оте довершене
І де та мірка?

Всю ніч сидить зі мною Рільке.
Уранці встане й пропаде
На полі власної сторінки.

А в іншу ніч, сумний, ласкавий,
Зітхнувши, вимовить: «Прощай.
Піду до кобзарів Полтави,
Які без грошей і без слави
Знімають думою відчай».

Я закриваю томик Рільке.
Світанок мие вікон скло.
А недовершеного скільки!
Ще більш, як звечора було.
До столу хилиться чоло.

І знову чую гостя голос:
«Дрібне й довершене — на злам
Повсюдно йде. Ти будь, мов колос,
Клади в глибінь своїм слідам
Зернята з кров'ю пополам.

Хай на посіві обірветься
І труд, і сумніви, й життя.
Крізь смерть твою зело проб'ється
І новим колосом налетється,—
Коли посіяв до пуття».

1975

Не посадив ти дерево єдине,
Хоч і збирався цілих сорок літ.
Що — сорок літ!..
То менше од хвилини
Для вічності.
І не помітить світ,
Що не зростив ти дерево єдине.
У тім-то й суть старечого відчаю:
Незвершеного світ не помічає.

1975

Колючою, стернистою рукою,
Долонею у мозолях могил
Земля мене в дитинстві пригорнула
І давала з кожним роком сил.

То проліском заманювала в хащі,
Щоб казку нелинів почув я вікову,
То сік березовий точила у коновку,
Щоб полюбив все те, чим я живу.

Я полюбив твої стернисті руки
З долонями у мозолях могил.
І та любов дала мені на радість
Буття земного двійко пружних крил.

Та не за тим я підійнявся в небо,
Аби сказати Землі: прощай, прости!
А щоб, відчувши гострий біль розлуки,
Припасти знов до неї з висоти.

1975

Мене кусали стріли крем'яні
Аж два чи, може, три мільйони літ.
Щоб звеселить нудний палеоліт,
Відкрив я музику у жилийній струні.

Молив я сонце у студені дні:
Ти розтопи льодовиковий лід!
Аби явить нам багатючий світ —
Ліси, і трави, й зерна житяні;
Щоб звірів нам явити, птахів, риб
І соняшників цвіт коло садиб
З теплом остріх, із чудом димарів.

Тепер стою над створеним на варті,
Аби у термоядернім азарті
Мій світ, мій дух доценту не згорів.

1976

Як звабливо малюється світанок
В тумані над завмерлою рікою,
Немов постель величного спокою,
Мов лебедів цнотливий шлюбний танок.

Ось день народиться. А поки — радий ранок!
Він, світла ткач, летить понад лукою
З новою полотниною тонкою,
А потім витче голубий серпанок.

Звелось сонце, сповнене діяння.
Від чар-полотен ниточка остання
Лишилася у затінку одна.

На ній прелюд натхненний промінь грає.
Не можна без мистецтва,— сонце знає,
Хоча й не чує, як дзвенить струна.

1976

ЖАДОБА РУХУ

Дзвінкий обручик поганя хлопчина
Рогачиком упертим дротяним.
Розколюється далеч перед ним,—
Жадоба руху в серці, мов лавина.

Він виросте. Окрилена машина
Над полюсом нестиме крижаним,
Затиснутий каньйоном крем'яним,
Він вирветься, зітерши кеди й шини.

— Глянь, з глузду з'їхав,— сидень прорече,—
На тих маршрутах все давно відкрито.
Дивак, яких не бачили іще!

А він в човні, не більшим за корито,
Десь неможливого поріг пересіче,
Закоханий у рух несамовито.

1976

САМОТНІСТЬ

Тополина гнучка,
                                 тополиночка юна, висока
 Трепет рук своїх зводить угору
                                 до подруги-зірки,
 Щоб, далеку її,
                                 пригостити захмеленим соком
 І пушинку живу
                                 дарувать їй з зеленої гілки.
 — Опустися, послухай,
                                 яка солов'їна весна,
 До листочків торкнись,
                                 до моєї хустини, запаски.—
 Зірка журно шепоче:
 — Між нами така дальина! —
 І коштовні перлини їй силе
                                 із неба за ласку.

1976

З календаря шипшини впав листок,
 Він був останній в третім тижні грудня.
 Його читав здивований сніжок,
 Притиснувши пальчатами до груддя.

Я також здивувався: зелен лист
 У зиму вніс живу краплину літа.
 О доле, дай мені шипшини хист —
 Дочасно не зів'януть, не зжовтіти.

Щоб у душі бодай одна пелюстка
 Лишилася рожева і духмяна.
 Он жінка молода всміхається у хустку.
 Хай не до мене...
 Але як весняно!

1976

Сузір'я з неба впало в воду,
І попливли два Гончі Пси,
Земну вдихали прохолоду
З медяним присмаком роси.

Поклавши морди на колоду,
Яка прибилась до лози,
Пили отав зелену вроду
В п'янкуму сні. Удар грози

Їх налякав: для них, небесних,
Страшні удари бур земних.
Але той сон, хмільний, чудесний,

Лишився в спогаді у них.
І щовесни Славута скреслий
Чекає Гончих мандрівних.

1976

Над журкотом весняних ручаїв
Невтомний жайвір бавиться в промінні,—
Лиш Рильський міг в його квапливій тіні
Обідати, як не було гаїв.

Він повставав на захист солов'їв
Од надто модних віршарів. І нині
Його вславляють хори солов'їні
За ніжну мужність, що в душі таїв.

Він у класично скорбних журавлях,
Які в піснях і віршах мандрували,
Веселиків одкрив. І на полях

Вони старому польку танцювали.
Не забуваймо слід його і шлях:
Світлиці душ нам любі — не підвали.

1976

СПОМИН ПРО КАТЕРИНКУ

Це я, зовсім іще маленький,
Крізь тин проскакую у дірку
На двір, до хати Коваленків,
Де дядько ставить катеринку.

Вона шипить, бряжчить спочатку,
Дрижить — калічка однонога,
А катеринщик крутить лапку
І не погляне ні на кого.

І катеринщик одноногий,—
Удвох їм тільки й можна жити,
Шепоче їй: — Ну, милка, трогай.—
І по серцях печаль розлита.

Бо десь Маруся отруїлась
Із-за нещасної любові.
Болюча музика троїлась
Аж за сагою, у діброві.

А катеринщик співом, словом —
Одної музики замало.
Під тихим шелестом кленовим
Маруся зраджена вмирала.

Дівчата плакали в хустину,
Жінки сварили кривдолюба.
І катеринка на хвилину
Змовкала. Дядько гладив чуба

І підставляв кашкет солдата
Під п'ятаки важкі, зелені.
Мовчав кугок, зітхала хата,
Аплодував бузько на клені.

1977

Пісень заспівають про мене,
Як падав убитий з коня
І як задзвеніли стремена,
У ніч летючи навмання.

І як заридала кохана:
— Його вже на світі нема...—
Над тілом бійця-партизана
Нахилиться мати-зима,

І сивими косами вкриє
Чуприну, холодне чоло,
В глибокім заметі заріє,
Неначе мене й не було.

Я сам зав'язав собі рану,
З сорочки зробивши бинта.
Ой пісне, вмирати ще рано,
Живому впади на уста.

1977

Вони стояли спиною до спини —
Останні на висотці кам'яній,
Летіли смертю послані краплини.
Лише одній краплині мідяній
Крізь два чола судилось пролетіти
І загубитися у хащах будяків.
Ту кульку знайдуть інтернатські діти —
Два хлопчики, що схожі на батьків.

1977

Пливуть тачанки і важучі дроги
В пісках Волині, у поліській твані.
Майне зв'язківець на коні буланім,
В його саквах іще нема тривоги.

Обіддя крають сонце у ковбані
Або ламають місяцеві роги.
Здається — із чумацької дороги
Повіє духом свіжої тарані.

Ракета перекреслює відразу
Картину ідилічного спокою.
Вставляю детонатори в фугаси.

Дрижить земля від здибленого бою,
Шматують небо фосфоричні траси,
І молодик — як шабля наді мною.

1977

Мені наснився знову кінь-вогонь,
Убитий кулькою малою на війні.
Кривава хмара в карій глибині
І трепет болю від моїх долонь,

Холодний піт, мов олово, зі скронь.
Я ріжу фінкою попруги шкіряні.
Не дзеньк, а зойк в залізнім стремені,
Останній слід ховає оболонь.

Був сильний кінь казкової краси.
І раптом жало мідної осі —
У зірочку біленьку між очима...

Безмежна ніч. Замету ожеред.
Куди пішов загін — назад а чи вперед?..
Стою один з сидельцем за плечима.

1977

Ми входили у села і міста...
Не входили — вривалися, влітали.
І нас, як переможців, не вітали —
Як рідних садовили до стола

Чи клали на лежанку обігрітись.
 Коли стола й лежанки не було —
 Із копанки давали нам напиться,
 Ділили куренів тісне тепло.
 Іще ділили глевтяка шматочок,
 Самі вночі ставали на пости,
 Приводили в загін своїх синів і дочок
 Заради волі,
 Не заради мсти.

1977

Наталі Кацук

Тополі, наче келихи модерні,
 Що тоншають угору аж по креш.
 Їм не до пари кухлі у таверні,
 Важучі кубки з вензелями теж.

Налиті в них світанки слобожанські,
 Подільські і волинські вечори.
 Руді таврійські півдні забаштанські
 І ночі мавчині весняної пори.

Я пив із них у колисковім леті,
 В мить першого кохання навесні,
 У мандрах по стривоженій планеті,
 В сідлі рипучім — в партизанським сні.

Я пив із них перед тяжким походом,
 В поході із Полісся до Карпат
 Й тоді, як над замерзлим перебродом
 Накрив мене шрапнельний вогнепад.

Я пив з тих келихів і намагався випить
 Одним ковтком по вирізьблену креш.
 Хрипіла смерть: — До ранку ти умреш! —
 Я ж пив, щоб жити,
 А не тому, щоб вижити.

1977

У капусті, в картоплі знаходили і в очереті
 Не малих немовлят, а дорослих вусатих синів.
 І кого біля ями, кого у тіснім лазареті
 Сповивали для снів.

Засинали сини — хто навік, хто на хвилюку,
 Не закривши очей, не розправивши тіл.
 Одному домовина,

а іншому скальпель та грілка,

Бо потрощені кості навпіл...

Так знаходили жданих уперше і вдруге
 Не свої й не чужі матері, матері, матері.
 А кого не знайшли — сповивали яруги,
 Присипляли вночі до зорі.

Ще і нині над ними співають сумну колискову
 Темно-сині сніги, посивіла, як сніг, ковила.

А як в ірій летять журавлі та лелеки,

то знову

Їм із рідного двору приносять дрібочок тепла.
 Не знаходять синів у проваллях зажурені

птиці,

І темніє, й тьмяніє сумне материнське крило.

...Чий то син на висотці лишився

в гранітній накидці,

Щоб: «Ніхто не забутий, ніщо не забуто!» жило.

1977

Троянд переможцю під ноги — не хочу:

Розлізлись підбори, поколеш п'яти.

У мене у згадці — з хлібиною мати

На партизанським шляху серед ночі.

І дівчина боса з відром край загати,

Що вибігла коней і нас напувати.

У неї крізь сльози усміхнені очі...

Я більшої шани не знаю й не хочу.

1977

ДОДОМУ ЙДУЧИ

Латаття схиляє тонкі капелюшки
В оздобі росистих купав.
Під сивим острішком руда завалюшка
Причілком схилилась на став.

Самотній лелека не кидає хату,
Вертає сюди щовесни,
Чекає, шукає русяву кирпату,
Яка тут жила до війни.

І я, мов лелека, в зажурі шукаю
Чи юнку, чи юності слід.
Тут щедра зозуля кувала край гаю
Багато окрилених літ.

Лічили ми роки, із ліку збивались —
Безмежне було майбуття,
Отак, як до сонця, тоді нам здавалось,
Далеко до краю життя.

Нас брали на рученьки мрії ласкаві,
Несли у завітчаний світ.
Та раптом всі квіти зів'яли в заграві —
Під хатою танковий слід...

Тут знову зозуля кує в яворині.
Не та, що була, — молода.
А вірний лелека на сивій хатині
Подружку свою вигляда.

1977

«Повертайте, лебеді, додому...»
Із якої пісні ці слова?
Як співалось далі?
Невідомо.
Випав сніг, посивіла трава.
То весна чи осінь? Не згадаю.
Знаю, що була тоді війна.

При словах цих згадка заригає
І здригне від грому тишина.
І дівчатко з'явиться біляве
В ватничку, в копитцях-постолах,
Зшитих із керзової халяви
Партизанським шевчиком в тилах.
«Повертайте, лебеді, додому...»
Чи знайшла домівку, чи жива
Дівчинка білява?
Невідомо.
Залишились тільки ці слова.

1977

Салют згадався в сорок п'ятім році.
Вогняна радість, наче на Купала...
Але щораз до болю мулько в оці
Ота барвіста злива зависала,
Оті багряно-сині перепілки,
Які шугали в небо цілий вечір.
То материнських сліз бездонні ріки
Нам водопадом падали на плечі.

1977

За руку візьми мене, весно, веди
В зелений свій дім, в яблуневу оселю.
Дай випить в дорозі живої води,
Щоб я подолав ті болота і скелі,
Де вже заросли партизанські сліди.

Коли ж на землі тих слідів не знайду,
Хай пам'ять мені розшукає дороги,
Де втрати тяжкі і тяжкі перемоги.
Я знов їм доземний уклін покладу
І в серце візьму молодої тривоги.

Не кидай мене, чародійнице весно,
Заквітчуй барвінком сивин серебро.

Веди мене в царство відроджень чудесне,
Хай творче натхнення розповінню скресне
Отак, як скресає з-під криги Дніпро.

1977

НА СТЕЖИНІ

День згорів, і вечір сизуватий,
Наче попіл, вкрив головешки.
Я іду по вигоні до хати
І читаю трав'яні стежки.

В кожної свій почерк неповторний
З відгисками ратиць і копит.
Тут пробіг табун лошиць проворний,
Ось телячий слід у Мокрий скит,

Це стежина рибаків тутешніх,
Ця — гайком веде до коваля...
А оця — до дикої черешні.
Як згадав — струснулася земля.

Схаменись! Оксани тут немає.
Ти старий, вона уже стара.
А стежина між кущів петляє
З перелазу від її двора.

Щасний я, що саме ця стежина
Бур'янами ще не заросла.
«Ну й дивак!» — всміхається ожина
Чорними очима, як смола.

Захопила ногу в гострі клешні,
Шепотить: «Ти далі не ходи,
Там її онука при черешні,
Й не сама... До ранку підожди».

Над сагою місяць волохатий
Зачепився за суху вербу
І за перелазом коло хати
Чеше бабі косу голубу.

1977

У зморшках гір — стежки людини, звіра,
Вітрів зимових і весняних вод.
Є і мої під скелями Паміра,
Давно засипані уламками пород.

Позич я вдачі у орла, в лелеки —
Знов не пройшов би по отих стежках,
Вони тепер так високо й далеко,
Як в небесах курний Чумацький Шлях.

І все ж стежки ті є, вони в граніті,
Що ляже десь в дорожнє покриття,
Вони в мені, моїм теплом зігріті —
Зелена брость на дереві життя.

1977

ПРОМЕТЕЙ І ДОН-КІХОТ

Прометей іде із Дон-Кіхотом
Під одним плащем, бо дощ і дощ...
І стежина вкрилася болотом
Там, де молочай і нехворощ.

Є про що двом лицарям згадати.
І промовив першим Дон-Кіхот:
— Я хотів у тебе запитати,
Та незручність загуляє рот.

Прометей по-дружньому сміється:
— Мудрі всі запитання земні.
Відповідей безліч набереться,
Є розумні, але більш — дурні.

Дон-Кіхот одкашлявся, питає,
Свій шолом піднявши над чоло:
— Ти великий бог! Чому ж немає
Свят твоїх, здається, й не було?

Ти вогонь подарував людині —
А на небі де твого ім'я

Зірка? Не світилася і нині
Славою твоєю не сія.

На твоїх жертovníках не били
Буйволів, не смажились бики,
Не тесались мармурові брили,
Щоби звівсь ти в храмі на віки.

Зупинився Прометей за плотом:
— Що мені ті забавки малі!
Був я на Олімпі Дон-Кіхотом —
І людиною лишився на землі.

1977

Зайди у хащі, упади на трави,
Радій лише тому, що ти живеш.
І над тобою здіймуться заграви
Багрянолистих, лісових пожеж.

Казковий чар обів'є диким хмелем,
Зеленоока Мавка заспіва
І піде в танок з молоденьким Лелем,
Коли заграє кобза вітрова.

Отак лежи, розхристаний і вільний
Від суєти, умовних строків, меж,
З землею, з небом, з сонцем нероздільний —
Щасливий тільки тим, що ти живеш,

1977

Коли заплющу очі на світанку
В рожеву яблуневу заметіль —
Дівоча постать з'явиться у танку
З прогрітих сонцем, із далеких піль.

Вона ніяк наблизитись не хоче,
Притишити окрилений танок,

Щоб я пізнав, поглянувши у очі,
Поцілував нев'янучий вінок.

Підскочить і розсиплеться у брості,
Укрие первоцвітом деревце.
То молодість вертається у гості.
Спасибі тобі, вірна, і за це.

1977

І стоїть вона триста чи й тисячу літ
Коло зрубу криниці з відром, у запасці.
На сирому піску босих ніг її слід.
Отака, як у пісні, така, як у казці.

Я стрічав її десь у юнацькі роки
В слобожанському краю, в хутірці лісовому,
Теплий усміх її, білий помах руки
Не у згадці моїй, а у серці живому.

На осінніх стежках сніжний подих зими,
Де літа проминулі туманом повиті.
Та скресає вона в далині із імлі,
І цвітуть її очі волошками в житі.

І стоїть, як і триста чи й тисячу літ
Коло зрубу криниці з відром, у запасці.
На сирому піску босих ніг її слід.
Отака, як у пісні, така, як у казці.

1977

НОСТАЛЬГІЯ

Старенька гуцулка полоще рушник у ріці
Святого Лаврентія. Крапля горить на щоці
Холодним промінням низького,

осіннього сонця.

Горянська хатина в чотири сліпеньких віконця
На тім рушникові, смерека, і Синя скала,
І Пруту кипіння в міжгір'ї, де сива імла.

На тім рушникові — ключем журавлі уторі.
В тонку полотнину вдивляються очі старі,
Здригаються руки... І ключ журавлів оживає,
З тканини лляної у небо вечірне злітає,
На крила бере її, наче дитину малу,
Несе на Карпати, саджає на Синю скалу.
Рушник полоскати біжить вона вниз до води,
Краплини-перлини мережають давні сліди,
Одна на щоку їй із Пруту... із рідного лона,
Всміхнулась, взяла на язик —
а краплина солона.

1977

Останній постріл грому. Наче крижень,
Упала блискавиця в комиші.
Іржавіють рогозу палаші,
І сохне крівця переспілих вишень.

Завересніло. Може, через тиждень
Лісок багряний — смутком до душі...
І золото степів, заховане в баржі,
Гойдатиме Дніпра глибокий стрижень.

Сиренький дощ із решета сійне.
І ти зітхнеш: стає іще одне
Гаряче літо вже минулим роком.

Чомусь помітиш саме в цю годину
Легесеньку летючу павутину,
Яка на чуб твій ляже ненароком.

1977

Яке то чудо — обрій! Утікає
І по собі лишає світ новий.
Як перейти його? Ніхто не знав, не знає.
А ти іди, іди, поки живий.

Ступи попід веселкою за обрій.
У тім глибинна суть твого життя.
Душі людській, допитливій, хоробрій
Немає простору без кроку в майбуття.

1977

СЛОВО ПРО ЗАВЕРШЕНІСТЬ

I

Ви бачили, як стіг кладуть на луках?
Спочатку нагромаджують валки.
Шумує день в піснях і перегуках,
З дівчатами жартують парубки,
Одягнені не так, як на роботу,
А так, як на святки чи весілля.
В сажку нуртує карасів дрібнота,
Пудовий сом на прив'язі гуля.
Коновка з медом, та кобушка з квасом,
Ще й збан із перваком у лепесі.
А день іде до вечора тим часом
В своїй липнево-сонячній красі.
Стіжок підвівсь дредноутом зеленим
В смугастій хвилі скошених лугів,
Між явором — водолюбивим кленом
І очеретяним забором берегів.
Тоді раптово наступає тиша.
Жінки і діти підгрібають дерть,
І чути таємниче слово — «криша».
Дядьки приносять сучкувату жердь.
У гору лізе майстер.
Жезл-трійчата
Над головою сонце золотить.
І осока, прив'ялена, стрільчата,
Уже на подавальцях шелестить.
І чуть, мов заклинання урочисте:
— Як вершить Гринь, то вже не затече!.. —
А він вгорі, високий і плечистий,
Трійчатами пригладжує, товче
Слухняні пасма.
Лиш махне рукою —
Ураз до нього сунеться рогіз.

Скресають співи, гамір над лукою.
Трійчата кинуті, вершило вниз поліз.

Зимою, як замерзнуть переправи,
Про майстра Гриня тільки й балачок:
— Не затекло, сухе, як чай, їй-право!
Вершив, неначе кривлею з дощок.—
І лихо там, де славолюбець вершить
Ледачий.

Стіг зогнив до дна.
Ревуть воли, кінь ледь оглоблі держить.
І як до літа жить — ніхто не зна.

II

Літ не лічи, нехай старий, недужий —
Берись до завершального труда.
Хай за вікном спекота а чи стужа,
Хай травень звабно в шибку загляда;
Хай суєта щоденна остогидла
Болотом лишне, пилом заміта
І час рипить, як віз без шмаровидла,—
Сухою глиною на осях — суєта.
А ти піднось покликання і волю,
Як у імлі гарячий смолоскип.
Йди на завод, їдь трактором по полю,
Сади малечу нелинів і лип.
Плекай дерева так, щоб їм жилося
По десять чималих людських життів,
Учись терпінню у зернят, в колосся
І стійкості учися у житів.
У тебе ж незавершеного, звісно,
На сотню літ натхненного труда.
Сорочку не пошиєш із повісма,
В відрі без дна не вдержиться вода.
Кому потрібні лиш до вікон стіни,
Хоч деревина в стінах тих суха?
Кому потрібні без кімнати сіни,
Світлиця без дверей і без верха.
О скільки їх — підмурків із бетону,
Які нагадують руїни древніх літ?..
На них вітрець гойдає ругу сонну
Або колючий, наче докір, глід.

Іще б одне напружене зусилля —
І теплий дим поплив би з димарів.
Лунали б тут веселі новосілля
Чи піонерський прапор майорів...
Це все й тебе торкається, поете,
Берись до незавершеного знов.
Хай вигадка — про сонні води Лети,—
А ти жахнись, щоб спалахнула кров.
І прийде слово, прийде мисль жадана,
Яких шукав багато спраглих літ.
І вчується у шелесті каштана,
Що вдягнений у полум'я багряне,
Шевченків невмирущий «Заповіт»,

III

О незавершеність — рядок передостанній...
Ти — поклик із докором і тягар.
Тебе вечірній промінь, а не ранній
Висвітлює.
І спопелілий жар
Шукає уцілілу головешку,
Що сонну ніч вогнем опломенить,
Щоб ти проклав натхненним пензлем стежку,
На котрій стрів кохання щасну мить
Чи ту, якою всеньку Україну
Ти з Ковпаком пройшов із бою в бій,
А чи дитячу рідну, що в руїну
Поверг залізним чоботом палій.
На ній, либонь, зупиниться думками
Нащадок, ідучи у майбуття.
Простелиться та стежка над віками
Завершенням... продовженням життя.

1977–1979

В МОЇМ СЕЛІ

«Постав хату, хату з лободи,—
Співалося у стародавній пісні,—
А в чужу, в чужую не веди».
Які слова печальні, лиховісні.

І в'януло кохання молоде,
І плакало дитинство коло плоту.
Осіньне листя мокре і руде
Вінчало безнадією голоту.

Усе життя стягались на хати.
Самі будови в споминах людини
Чаділи, наче смолені ґноти,
На гонах літ до смертної години.

В моїм селі зовсім іще недавно
Острішки очеретяні, курні
Стирчали за тинами, і захланно
Вітри кусали стіни крейдяні.

А взимку їх хуртечі замітали,
І лише кирпичи чорних димарів
Димком соломи прілої зітхали
Під голе віття верб і яворів.

Віконниці, немов дошки іконні,
Чорніли край підсліпуватих шиб.
Стежини до криниць на оболоні
Єднали душі ледь живих садиб.

Стрчала жінка у старенькій свиті
Сусідку в чоловічим сіряку
І дізнавалась, хто живий на світі
А хто помер в далекому кутку;

Що у сусідній слободі Журавне
Страшенна пошесть — віспа, може, тиф...
Що староста позбувсь ноги від рани,
А знахарка ж казала: в нього звих;

Що борошна лишилось у ріжечку...
І боязко рушати до млина.
А про війну японську — ні словечка,
Вона ж далеко, хто про неї зна.

Тут лік часу початок брав од хати,
Не від народження батьків або синів.
— Та це ж тоді,— казала наша мати,—
Як ми купили дуб для стоянів,

А це тоді, як хату клинцювали
Все літо. Не вдалася толока.—
І витре сльози біла хустка з валу,
Роз'ятрить серце згадка нелегка.

А хата, мов присохла печериця,
Недочуває споминів — глуха.
Давно їй, бідній, спиться і не спиться,
Замоклий бік ніяк не висиха.

Червона глина, крейда синювата
І липові у тріщинах лубки
Не помагають. Випирають лати,
Немов у шкапи схудлої боки.

Вона причілкою до воріт схилилась,
Вирипує вільховими дверми:
— Подайте, Христа ради, ваша милість,
На погорілих. Всі безхатні ми.

У жменю п'ятачок, у торбу — миску проса.
І далі йдуть безхатні по снігах,
І далі стукають, на погорілих просять
І замерзають на глухих шляхах.

А хаті сниться те, що й нашій нені:
Весела всегромадна толока.
Із пивом кухлі піняться зелені,
В печі присмагла тушка гусака.

А люди хвалять хату, теплі стіни,
Чіпляються на двері — чи міцні.
Зеленим шовком — на долівці сіно.
Таке було в цих стінах лиш у сні.

В моїм селі уже немає хати,
Від котрої ведеться літ лічба.
В одній порі мурована, оката
Звелась Чернеччина.
Яка густа сівба!

В будинку три кімнати і світлиця,
Окремо — кухня з цегли у садку.
Не в одного — у всіх, бо так годиться —
Така домівка нині до смаку.

Хто випалив таку багряну цеглу?
Хто вистругав луток цих ширину?
Хто на траву, лиш трішечки полеглу,
Не допустив отруту вапняну?

То сили, загальмовані віками,
Тепер хлюпнули з душ і розлились,
Своїми роботящими руками,
Своїми роботящими умами
З глибин земних до сонця потяглись.

Розквітла ружа, мов дівчатко, пнеться,
Щоб посміхнутись у дзеркальне скло
І запитати:

— Як тепер зоветься
Чернеччина — чи місто, чи село?
Воно село,
Але в такій обнові,
Що й місту в інший час не досягти.
Мій отчий краю!
Тільки у любові,
В моїй синівній, пристрасній любові
Незмінним залишатимешся ти.

1977—1979

1978 — 1980

БАЛАДА ПРО ЛЮБОВ

Сміються коні, падаючи в трави,
Сміється смерть на кутні, як завжди,
До хутірця прямуючи лукаво
По гущі лопухів та лободи.
Зненацька бій прорвався до шпиталю,
Де тяжко ранені лежали на возах.
Станкач пашів розпеченою сталлю,
Багато важив він на терезах
Нерівної, раптової дуелі.
Усі загони кинуті в прорив
На залізницю.
Лиш обоз в оселі.
Бабахкають гвинтівки із-за грив
Убитих коней.
Що ті гвинторізи!..
Десятків три їх у руках дідів.
Не менше роти в луговини лізе,
Б'ють автоматні хвилі в п'ять рядів.
Есесівців до селища болотом
Іуди-поліцаї провели.
Довбуть думки, немов тупі долота,
Бабахкають зачовгані стволи:
«А що, як до поранених прорвуться?»
Кричить станкач:
— Води мені, води!.. —
Обозні коні падають, сміються,
Сміється смерть на кутні, як завжди.
Ковпак, учувши дальній крик тривоги,
На залізниці Руднева лиша.
— Карпо, за мною! —
У стремена ноги.
За ним Карпова сотня поспіша.
Тепера — не брязкучі гвинторізи,
А шал вогню, громи святої мсти.
У землю втоптані караючим залізом

Залізні, з бляхи різані, хрести.
 Ковпак підходить до возів з будками —
 Пусті вози.
 Прим'яті сінники
 По-батьківськи розгладжує руками:
 — Пішли на гулі наші парубки.—
 Жартує, а в очах болючий спалах,
 Який гука на все Полісся: «Де?!»
 Поміж голобель, у траву опалих,
 До лісу свіжа стежечка веде.

Сміються коні тихо, без іржання,
 Сміється смерть на кутні, як завжди.
 Під тягарем убивчого мовчання
 На гвинторізи хиляться діди.
 Лиш повариха Марфа Лобанчучка
 Ридає при гарячій казані:
 — Як збіглися дівчата поліщучки
 Та на руках... в корчі... у курені...
 — А лікар де?
 — І лікаря з собою...
 Вони з'явилися, неначе з-під землі,
 Коли зчинилась веремія бою.
 Усі такі худесенькі, малі...
 А в мене ж каша видалась крутою,
 Не на воді варила, з молоком...—
 І Марфа, змучена своєю добротою,
 Ридає над гарячим казанком.
 Сміялись коні тихо, без іржання,
 І з ними смерть на кутні, як завжди...
 Кохання?
 Та яке тепер кохання?..
 Аби з землянки винесла води
 Поліська Мавка — мовчазна лелітка,
 Що стріла дівування в час біди,
 Слабенька і бліда, неначе квітка,
 Яка розкрилася в хуртечні холоди.
 І ось вона богатиря на руки
 Бере й несе в таємний курінець.
 У хлопця серце губить перестуки,
 Але тепер у нього двоє серць.
 Сміються коні білими зубами,
 Сміється смерть на кутні, як завжди.

Під сивими лозовими чубами
Вітрець розчісує заплутані сліди.
Кричить Карпенко:
— В розвідку!..
За мною!
Усіх в загін повернем!
Вируша-а-й! —
Ковпак за плечі обійняв рукою:
— Не поспішай, Карпо, не поспішай.
1978

ЖИТТЯМ — ЗА ЖИТТЯ

Балада

Над Києвом небо палає
В святковім, ракетнім вогні..
Три хлопці утоптаним плаєм
Заморені йдуть, мовчазні,—

Несуть свого друга Миколу.
Немов у покосі трава,
Він в'яне. Є шашечка толу
У нього мала, свердлова.

Засмолений в ній детонатор,
Бікфорд на сімнадцять секунд.
В міжгір'я, неначе у кратер,
З-під ніг осипається ґрунт.

Стежина — то бором, то лутом —
До Пругу від броду Дністра,
А там — буреломні яруги,
І знов — за горою гора.

Підбилися друзі хороші.
Загін попереду не жде.
Хоч би були справдішні ноші,
Та їх тут немає ніде.

Загублять загін — то загинуть,
Така партизанська судьба.
Та друга вони не покинуть —
Хай втома їм кості руба.

Це все розуміє Микола,
Бо сталося б з іншим таке —
Він ніс би його через доли,
Долав би міжгір'я глевке.

То інший... а він же з мінерів,
У нього душа вогняна.
Привидився стрій піонерів
У таборі «Юна Десна».

Він голос почув свій хлоп'ячий:
«Як треба — за друга умру!»
Десь ворон над прірвою кричє
І твань по коліна в яру.

Тоді посміхнувся Микола:
— Спиніться на перекур.—
Імлиця згущалась довкола
Густа і холодна, як мур.

Тютюн і саперні запалки
У нього в кишені, либонь.
Бікфорд підпалив од цигарки,
Сховавши його між долонь.

А шашка була коло серця
Кругленька, мала, свердлова.
— До мами зайдіть в Новосельці,
Вклоніться, як буде жива.

Секунди летіли нестримно,
Мов човник у вир без керма.
Заряд потаємний не гримнув,
А тріснув, немов крадькома.

Ракети спалахують жарко
У тихому сплеску імлі.
Стоять три діди серед парку —
Оті, що мінера несли.

Їх спомин завжди у дорозі,
Він гать крізь літа наготив
Туди, де їх друг у знемозі
За друзів життям заплатив.

1973

КОЛИ Я ЧУВ ОРГАН УПЕРШЕ

Павло Тичина вперше чув орган
В Німеччині, у довоєнні роки,
То він тоді благословив талант,
Відкривши в музиці незвідано широке.

Тичина чув орган уперше...
А я не знаю, де й коли...
І копитами пам'ять креше,
І спогадання соколи
Летять у всі міста і села,
Де був колись я.
Постривай.
Запізня осінь. Лиш омела
Вивершує зеленим гай.
У польським селищі неділя.
Іде по вулиці загін.
Стрічають нас із хлібом-сіллю.
Петарди ляскають, і дзвін
Гуде зовсім не малиново,
Дівча, одягнене святково,
Мені вклонилось до колін.
Дає, за звичаєм тутешнім,
Горіхи, сушені сливки.
Вона така, немов черешня
Із первоцвітом.
Що сказати?..
І не могла не говорить.
А за рікою, край загати,
Побитий дзвін гуде, хрипить.
— Ходімо, пане, до костьола,
Там нині знаний органіст.—
Органа ж я не чув ніколи.
Ідем за річку через міст.
Костьола велич рокотала
Всеvlаддям звуків, наче ліс,
Де кожна гілка трепетала,
Сюди одвічний сум заніс.
І тільки інколи, мов промінь,
В той невідступний звуків тиск,
Мов у п'тьму каменоломень,
Вривався магнієвий блиск.

Яріло щось не благочинне,
Не канонічно вікове.
Згадавсь мені тоді Тичина.
Черешня в музиці пливе.
Кипить бурштином світла піна
Коло вінців блимотних свіч.
— О панно Інно, панно Інно...
— Я — панна Інна, в чому річ? —
Прошепотіла цвіт-черешня
І далі в музиці пливла.
Й мене, за звичаєм тутешнім,
Поцілувала край села.
1978

МАЛЕНЬКИЙ СПІВАК

Йде загін Ковпаків по Волині,
По скатованій люто землі.
Ось хлопчина стоїть в пожаринні,
Мабуть, гріється в теплій золі.

— Хочте, я заспіваю вам пісню?..
Тільки дайте мені сухаря.—
У штанцях дві холошики різні,
Замість шапки — кубло з ятеря.

— Нагодуйте! — гукає дівчатам
Генерал і втирає сльозу.
У малого з халяви лапчата,
Твань роз'їла солдатську керзу...

Кровоточать порепані ноги.
Лікар мазь накладає руду,
В санчастині вкладає на дроги.
— Може, сам піхтурою піду,

Бо кому я потрібний — дохляка? —
За хвилину заснув волиняк.
Піднялась на полудрабках ятка —
Вже на зиму іде як-не-як.

Він проспав дві доби непробудно.
Винувато всміхався вві сні,
Часто кашляв надривно, простудно
І співав за сухарик пісні.

Він співав безголосо, губами,
Прикладав кулачок до щоки.
Як прокинувсь, пішов за грибами
І сховався в густі хвощаки.

— А!.. Не хочу я вас об'їдати.—
Взяв на руки хлопчину Ковпак:
— Ти, здається, умієш співати?
По заріз нам потрібен співак.

Будеш мати пайок, як годиться,
Одежину, нові чобітки.
Сам же знаєш — у кожній столиці
Знаменито живуть співаки.

І у нас, в партизанській державі,—
Хоч столиці, щоправда, нема,—
Будеш ти у пошані і славі.
Так що їстимеш хліб не дарма.

Хлопчик, справді, співав пречудово,
Озивалась розбуджена даль,
Але світло дитячого слова
Заступала болюча печаль.

Запитали — чи є в нього рідні?
— Геть немає, побиті усі.
Палії лютували аж три дні.
Я сховався в болотній косі.

А у твань побоялися вбивці...
То й zostався один я, один.—
У білявому чубику-гривці
Гірко пах підгорілий полин.

До Москви у годину засніжну
Взяв хлопчину прибулий літак.
Спогадання тривожне і ніжне
Залишив нам маленький співак.

1978

ВІДЛУНОК

Я іду із Петрівців у Лютіж.
Світанкова близиться пора.
«Ой, коли ж ти милую долюбиш?..» —
Вчулося у плескоті Дніпра.

Оглядаюсь — ні душі довкола,
Тільки тінь солдата ув імлі
Смичуть хвилі за суконні поли,
Наче рідні донечки малі.

Це на тому березі я бачу —
За Дніпром... на березі війни.
«Повертайся, голубе, козаче!» —
Знову чую голос тишини.

То квилить розлука віковична
З далини, з глибин, із висоти.
За квилінням сталь дзвенить двосічна
Об ремінні й бронзові щити,

Кашляють пістолі, гаківниці,
Ближче — б'ють гармати нарізні,
І «катюш» смугасті блискавиці
Над водою поруч, при мені.

А напроти, де каміння голе,
П'є солдат з шолома ув імлі,
І його посмикують за поли
Хвилі, наче донечки малі.

Нахиляюсь до води так само,
Як солдат з шоломом у руці.
А солдат поплив під парусами
По прошитій кулями ріці.

Паруси — то поли шинелини,
Корабель — сухий вербовий пень.
Мало ночі!.. За валами глини
Десь над Києвом народжується день.

А вода — в чотири океани...
Що та одіссеева плавба!

Руку подали йому тумани
З Лютіжа, з горючого горба.

Та рука в туманів надто квола
Там, де буря толова сліпа.
Хвиля вибухова не за поли,
А за душу воїна хапа.

Пасма куль трасуючих, як струни,
Густо напинає кулемет.
Серце в них ударилось — і луни
З кров'ю, з болем кинулись вперед.

А вода, мов лава у вулкані.
Що ті одіссееві моря!..
Придивляюсь: в сивому тумані
На шоломі жевріє зоря.

Рання качка під лозою криче,
Золоті заводи кришталь.
«Повертайся, голубе, козаче!» —
Ой, яка в тім поклику печаль!

1978

ОСІННЬОЇ НОЧІ

Блукає опівночі вітер —
Бродяга осінній, рудий.
Він лавку під кленами витер,
Погойдав ліхтарик блідий,
Сипнув листопадом із кручі
У чорні розтоки Дніпра.
Він кашлем глибоким, хрипучим
Давився — простудна пора.
Гайнув по Хрещатику шпарко,
Довкіл Бессарабку оббіг,
Звернув під муровану арку,
Коліньми уперся в поріг
І гримнув до мене у шибку.
— Виходь у купіль золоту!
Трусну твою душу, як липку,
Зів'ялі думки розмету,

Вдихну найсвіжшої стужі.
Засидівся, бачу, в теплі.
Згадай, як ішли по Залужжі
Удвох по трясинній землі.

Натяг я плаща, капелюха,
Поріжки злічив кам'яні..
Рудий мені хрипло до вуха:
— Згадалась та нічка чи ні?
Загони імла проковтнула,
А ти на узліссі один.
Стирчить автоматове дуло
Від тебе вперед на аршин.
Немов націлявся убити
Мене, бо кого ж бо іще?
Дощисько у рану відкриту
Тебе безугаву січе.
А я реготав:
Гей, солдате,
На людях і смерть, брат, красна.
Тут пустка — ні люду, ні хати...—
Ти кинув мені:
Сатана!
Навіщо замів падолистом
Недавно утоптаний слід?
А я коло вуха — зі свистом,
Зі сміхом холодним, як лід.
Я сили твої по листочку
Трусив, оголяв до кісток.
Звалив у багnistім ярочку —
То був твій останній місток
Між світом земним і тамтешнім,
Де пекло, де рай і т. д.
Та я схаменувся —
І клешні —
Туди, де багаття гуде
У сонному колі загонів.
Це зовсім поблизу було,
Як кажуть, за п'ятеро гонів,
Де пралісу щільне кубло.
Димку навалив повну полу,
До носа підніс тобі:
На!..

Ти звівся і вимовив кволо:
Спасибі, старий Сатана.
Та я не образивсь на слові,
Димком від багаття курив.
Ти біг по листвяній полові —
Всю душу уклавши в порив.
За це я назвав тебе братом.
А нині він є у тобі —
Той порив?..
Із вітром кошлатим
Стояв я всю ніч на горбі
І слухав його спогадання
Болючі, тривожні, страшні.
Роздмухував він дуже дальні,
Але не погаслі вогні.

1978

Рветься час на шматки, наче стерта вожжина,
Не натягнеш сирицю на згублений шмат.
У минуле веде партизанська стежина
Між відлунки давно занімілих гармат.

Тут могили моїх побратимів полеглих,
Їхня кров молода у пагінні лози.
Підіймає Волинь Світязь-озера келих,
Повен зелен вина і терпкої сльози.

Прагну я воскресить їх обличчя, імення...
Рветься пам'ять і час, випадають шматки.
Тільки кров їх сердець пломенить
в сьогодні, нині,
Той священний вогонь не погасять віки.

1978

Твердими, вузлуватими руками
Вхопився дуб за землю — і ні руш!
Спокійно він прощається з хмарками,
Що в інший край полинули за Уж.

Він землю цю оберігати буде,
Як рідну матір, що життя дала.
У нього куль свинцевих повні груди,
Вони уже не заподіють зла.

У нього пуд осколків під корою,
Насадки списів, зламані шаблі...
Вростив у тіло ненависну зброю,
Оту, що смерть несла його землі.

1978

Який солодкий дим, коли горить листва,
Дбайливо зметена до затишного рову,
І яблуня — матуся злотоброва —
Рожевий плід нам сипле з рукава.

Гіркий, задушний дим, коли садок горить,
А палії у небі, наче круки...
І яблуня безглуздий світ корить,
З плодом зів'ялим підійнявши руки.

1978

Стежки моєї пам'яті,
Немов судини в старості.
Ось тут я вчився грамоті.
При школі вишень зарості.

А берест той покручений
З галузками подвійними
Садив мій брат, замучений
Двома жахними війнами.

Із першої всесвітньої
Прийшов шаблями мічений,
А другою — новітньою —
З могилою повінчаний.

Тож цілий світ у пам'яті
Над стежкою єдиною,
Де я учився грамоті:
У всьому бути людиною.

1978

Закоханий в землю з дитинства
З літами ще дужче люблю...
У пору запеклого вбивства
Молив її —
Й нині молю,
Щоб насипом встала під кулю,
Поїла водою ріки,
В недугу послала б зозулю
Нові накувати роки.

1978

Моя земля і тепла, і м'яка,
Мов матері ласкавої рука,—
Вулкановою лавою тече
На того, хто підступиться з мечем
І стане, наче прірва при скалі
Тому, хто зрікся рідної землі...

1978

ДО СИНА МАКСИМА

Син пішов у солдати тоді, як мені
Поділилось навпіл все, що «до» й «по війні»,
Вже тоді, коли сьомий десяток років
Я розбив на чимало вузеньких шматків,
Щоб їх більше було до межі, до кінця.
Я думками звертаюсь до сина, бійця:
Досвід мій не малий —
Простріляв три війни:

Басмачі, білофінни, фашисти.

Вони

Залишили на спомин чотири рубці.

Але ж інші тепер арсенали й бійці.

Тому школа моя застаріла, либонь.

Лиш незмінним залишиться завжди вогонь.

Хай же буде тобі прометеевим він,

Що дарує життя,

А не попів і тлін.

Мусить мати солдат чисту совість і честь.

Вірю — скажеш мені по-армійському:

— Есть!

1978

ОСЕНИЦЯ

Спілою антонівкою пахне,

Прілим картоплинням і димком.

В казанку пшоняна каша чахне

Під старим розлогим берестком.

Родичі мої несуетливі

Повагом сідають на спориш.

Дядина шепоче: — Ми щасливі,

Коли ти додому приїздиш.

Поливає воду на долоні,

Подає вишиваний рушник.

І цвіте ряднина на осонні,

Мов у пряжу затканий квітник.

Біля каші в неширокім колі

Жилаві, спрацьовані діди.

А бабусі, мов сухі тополі,

Все стоять із кухлями води.

З рушниками білими лляними

Ждуть отих, кого в гурті нема.

Та вони ж не прийдуть.

Понад ними

Вже не осінь, а зима, зима.

— Починаймо, братці, осеницю,—
Мовив дядько Хлібопек Сергій.
Слово призабуте, наче птиця,
Пролетіло в пам'яті моїй.

Осениця — не гучні обжинки,
А спокійний гуртовий обід.
Мов по краснім літі на поминки
Сходиться в неділю всенький рід.

Будуть каша польова, горілка,
Квашені і свіжі кавуни.
Зрине пісня, наче перепілка,
І замре у гонах тишини,

Бо у вирій спомином полине
Сивокрила бесіда батьків.
Осениця — свято журавлине,
Прийшло із язичьких правіків,

Призабуте і воскресле нині,
Наче цвіт троянди на рядні.
Дома я при вогнищі родиннім,
Де нема найближчої рідні:

Батька, мами, двох сестер і брата.
Діда-кобзаря давно нема.
Наді мною осінь пелехата,
А над ними — все зима, зима.

Але тут усі серця і лиця
В колі Вороньків, Хлібопеків
Рідні звіку.
Власну осеницю
Я святкую на землі батьків.

1978

НА ГУЛИВІЙ ГОРІ

На Гуливій горі колись розбійник Гулий
Шугав, як вепр, з Пушкарщини в Букрій.
На Гуливій горі лежить полин поснулий,
Нескорений хизується пирій.

А де могила Гулого? Не знати...
Втопилась в чагарі та бур'яни.
Казки про нього вже не ходять в хати,
Лишились за порогом давнини.

Був батько Гулий лицарем, казали,
Що в пана візьме — кине кріпаку.
На бій із ним водили генерали
Полки... аж ліс тріщав у Бобряку.

То все легенди сиві, призабуті,
А я й тепер, як в юності, давно,
Шукаю камінь у посохлій ругі,
На котрім всічене козацьке стремено

І два пістолі схрещені стволами.
Чи був той пам'ятник далекої пори?..
Привиділось:
Мій прадідко волами
На Лебедин прямує від гори.

Навстріч гарбі, піднесене побідно,—
Знамено батька Гулого руде...
На нім пістолі, ще й стремено мідне.
І прадідко уклін йому кладе.

1978

Перший сніг —
То святкова пора
Із дитинства на серці донині.
Вилітаєш уранці з двора
По широкій пухкій полотнині.
Забіліло, заткалося все —
Двір, город, затишна луговина.

Наче згряя летить лебедина
І тебе в білу казку несе.
Угорі, уңизу — тільки сніг
В рукавичках м'яких волохатих.
Десь далеко, далеко поріг.
На порозі — усміхнена мати.
З того часу крізь перший сніг
Привиджається материн сміх.

1978

НА МЛИНАРСЬКІЙ ГОРІ

На Млинарській горі бездоріжжя й безлюддя.
Поза шкіру мороз утикає голки.
Шарудить коло ніг приморожене груддя,
Ревматично риплять на вітрах вітряки.

Тут збиралась колись парубота з дівками.
Вниз котились вози смоляні, вогняні
На Івана Купала. А ми малюками
Ще були і ховались в густім бур'яні.

Та коли грозовиця, було, нагодиться —
Всі гуртом прибігали під перший вітряк.
Всередину пускав нас мірошник Синиця
І розламував свіжий, пахучий житняк.

Сирівець розливав, присолоджений медом,
І казки повідав нам купальські страшні:
Як русалки з піску під сінним ожередом
Сеї ночі печуть пироги сатані.

— Не в печі, на жару, — лиш на місячнім світлі,
А в часину грози — на вогні блискавок.
Хто підійде до них — ті бездушниці підлі
Враз у Ворсклу поцуплять або ж у ставок.

Якось я повертав до млина через луки,
У шинку забаривсь. На Купала було.
Як уздріли русалки — за ноги, за руки
Та з обрива... Мене на бистрінь понесло.

Аж край Буймира я ледве виліз на сушу.
Обсушитись вертаю до шинку в село,
А русалки услід: «Дай нам, парубче, душу!»
І регочуть гуртом. Отаке-то було.

За дошками млина грім нагримує басом,
У маленьке віконце летять блискавки...
Від казкового жаху, солодкого квасу
Спогадання лишилися на довгі роки.

Я стою на горі. Вітряки, мов лелеки,
Сплять на грудді, до ніг опустивши коші.
Не русалкам, а їм у дитинстві далекім
Залишив назавжди я краплину душі.

1978

На плечі Шевченка голуб сизий
Гріється у бронзовім теплі.
Під гранітні багрянні карнизи
Жовтий лист кладе свої жалі:
— Прощавай, Тарасе!
Шум зелений
Принесе тобі нова весна.—
Шелестять напівопалі клени.
А поет у вічність порина.
Промайне зими м'яке засніжжя,
Прийдуть дальні весни і літа.
Інші покоління до підніжжя
Приведе сюди любов свята.

1978

ВЕСНЯНИЙ ДОЩ

Юрію Мушкетіку

Весняний дощ!
Зернята між грудками,
Мов злотні розсипи з водою залягли
В родюче лоно.
Нижними руками
Через всю ніч грозової імлі

Тяглось пагіння до Нового світу,
Що зветься днем,
Що з сонцем народивсь
І розпочав славетну еру літа.

Весняний дощ,
Своїм трудом гордись
І щедрістю своєю.
Дні грядущі
Тобі всміхнуться в вуса колосків,
Як молоді сини міцні, тямущі
Всміхаються завдячно до батьків,
За їх любов,
Терпіння і науку,
За спадщину в пориві до труда,
За їх безсоння
І за їхню муку,
Щоб кучерявилася зміна молода.

Чи як бійці — старому генералу
Що, розірвавши коло вогняне,
Відкинув геть розлючену навалу,
Мов знав якийсь закляття потайне.
У ворога ж і танки, і гармати —
А тут лиш батальйон під прапором полка.

З такою вдячністю дивились ми в Карпатах
На генерала — діда Ковпака.
Він заступив скажену смерть собою,
З оточення виводив — і не раз!..
Він став нам благодійною судьбою,
Що з пекла винесла у безнадійний час.

— Спасибі, дощику весняний! —
Скажуть люди,
Святкуючи обжинки на току.
Мале дівча пшеничник їсти буде,
Що голоду не знало на віку.
Олівчик візьме, аркушик блакитний,
Сто рисок густо проведе усторч,
В них намалює мамин посміх рідний,
Внизу підпише:
«Це — весняний дощ!»

1978

Мати хліб приносила від зайця,
Батько — від ведмедя піврибини.
Не було смачнішого окрайця
За отой, що випросили в зайця,
І жирнішої рибини-солонини
За оту, що сам ведмідь подарував,
Батькові засунувши в рукав.

1978

Коли в ріллю зануриться зерно
І діждеться жаданої вологи,
Тоді зеленорунне знамено
До сонця підіймають перелогі:
Тоді Прибалок, Вигін чи Пустир
Вже будуть величать Пшеничним, Житнім ланом.
Тоді пригорне під шатром багряним
Красуню Осінь незрадливий Мир.
Тоді ласкава матінка Земля
Покличе всіх на щедрі весілля
І кине кожному у келишок на дно
Не золото, не срібло, а зерно.

1978

ЦИКАДИ

Цикади риплять на скрипці
З потрощеної очеретини.
Яке те мистецтво дивне!
З потрощеної очеретини,
А звуки, немов жар-птиці.

Згодом в нудьгу осінню
Чи в заметіль давучу,
Здолавши студену кручу:
«Рип-рип...» — наче срібне насіння.
На серце, в самотність колючу.

І проросте, засміється
Кожна ота насінина
З ґрунту старечого серця,
І зацвіте калина.
І меду бджола нап'ється.

«Рип-рип...» — о, яке то чудо
В смарагдових вежах мигдалю!..
Сміх сонця в гірським кришталі,
І подих на повні груди,
І крапля ясної печалі.

1978

Курли... курли...—
З мого дитинства, з юні
Воно плыве щоосені вгорі,
Покотиполем даленіє в руні,
Димком чабанським пахне в пустирі.
Курли... курли...—
Шелесне у осоки,
У луговий плакучий верболіз.
Яке воно далеке і високе,
Яке воно близьке мені до сліз!

1978

Розсиплється залізний Карадаг,
Сюрюкая розвіється до денця,
Свята гора на порох розітрється,
Пилком осяде в моря на губах.

І тільки зорі — сестри торжества —
В глибинах вод бентежитимуть вічно
Серця людей врочисто і велично,
Як мисль
І як поезія жива.

1978

Чолом тобі, стара природо-нене,
Богине нескудіючого лона,
Де вічне чудо твориться зелене —
Насущний хліб, налиті сонцем грона.

Хоч я не пагін, зрослий од зернини,
Але ж — частина вічного творіння.
В сирій землі моє живе коріння,
Під небом — крона із лицем людини.

Мов кривний брат, я буду захищати
Зелений рід — берізку чи ліщину...
Так, як дітей боронить рідна мати,
Так, як солдат боронить Батьківщину.

1978

СТАРИЙ ТЕСЛЯ

Все зробив чоловік так, як треба було,
так, як слід.
Залишив по собі на камінні,
на дереві слід.
А коли умирав — зажурився,
заплакав тесляр:
— Хату Ганні не встиг...
а у неї ж маленький школяр...—
Він звернувся до смерті:
— На тиждень мій строк відклади.—
Встав, кулешик зварив,
пообідав, напився води.
Він під небо підняв
пари міцно пов'язаних крокв,
Рівно лати прибив, не поверх,
а в пази під шнурок.
Дранки смужку поклав,
і вона забіліла, як сніг.
І тепер, як маленький,
уже зупинитись не міг.
Він униз на санчатах
в хуртечу січневу летів,

Але вітер чомусь у обличчя
не сік, не свистів,
Тільки подих забило отак,
як малому з гори...

Дід лежав на траві.
Шепотіли над ним явори.

1978

Прийди, прийди в зелений діл,
В зелений діл, в зелений дім,
Під неба синій шовк.

Прийди у свіжий розсип рос,
У розсип рос опісля гроз,
Під місячний вінок.

Прийди, як любиш... Коли ні —
Піду я звідси по стерні,
І дощ розміє слід.

А згодом я і ти сама
Той слід шукатимем дарма,
Як папороті цвіт.

1978

Не лякала самота ніколи —
Ради слова прагну самоти.
Є родина, вірних друзів коло,
А вони — на всі земні світи:

По аулах, слободах і вьосках,
По тісних таджицьких кишлаках,
По містах планинських*, чорноморських,
По канадських фермерських кутках.

---

* Планина — по-болгарському — гора.

І коли в нічному теплі квартири
Сам сиджу — розсунеться п'ятьма,
Зійдуться до мене друзі щирі —
Всі живі, кого уже й нема.

Серце переповнює і душу
Їхня незабутня доброта.
Я про кожного сказати слово мушу.
Будь благословенна, самота!

1978

А вороття назад нема...
Як не було його ні в кого.
Ще можна йти, здається, довго,
Допоки спутає п'ятьма.
А вороття назад нема.

Вечірня сиза бахрома
Звисає на поля шовково,
Згасає сонце пурпурово,
Горить на заході кайма.
А вороття назад нема.

Ми довго йшли і не дарма,
Так зваримо ж чумацьку кашу
І вип'єм за дорогу нашу,
Що дух на крила підійма.
Вже ніч...
Листопад...
Сніг...
Зима...
А вороття назад нема.

1978

ПАРАД ПОЕТІВ

Пригадую: в святковім Самарканді,
Коли затихли здравиці палкі,
З імли, мов з вічності, з'явилися Сааді,
Фірдоусі, Хайям і Рудакі.

Червоним золотом гаптовані халати,
Снігами гір біліють їх чалми.
Із натовпу до ніг упала пелехата
Троянда на музейні килими.

Парад поетів склався артистично,
Від славних міст підносились дари.
Але найбільш правдива і велична
Була жива троянда з Бухари.

Вона та сама, що в рядки Сааді
Вливала неповторний аромат,
Що Рудакі сліпому у громаді
Квітчала сірий, латаний халат.

Ласкава муза юному Хайяму
У чаші різьбленій підносила її,
Аби слова співали солов'ями,
Влітаючи в безсмертні рубаї.

Фірдоусі одну її пелюстку
Поклав на серце, в мандри ідучи,
Туди, де голод, злигодні і пустку
Лишали завойовників мечі.

Проїшли поети. Стих оркестр естради,
Погасла феєрверків курява.
Лише поезія — шипшина лісова —
Цвіла в живому трепеті троянди.

1978

ДАВНЯ ВЕСНЯНА ПІСНЯ

Запрягайте коні в шори,
Коні воронії,
Та й поїдем доганяти
Літа молодії.
Наздогнали літа мої
На калиновім мості...
(Народна пісня)

Підвівся день.
Світлішає сорочка,
Його сорочка біла за вікном.
Пелюстки слів рожевих:
— Спи, синочку...—
І мати сон втушковує рядном.
Яка тоді була весна духмяна!
Я й нині чую свіжий аромат.
Тії весни моя любов Оксана
Родилася —
Сто літ тому назад.
І мати ще була жива й не сива.
Учора, може,—
Мати ж не вмира...
За вікнами іде рожева злива.
Он коні повертають до двора —
Крилаті, воронії..
Чи не з пісні,
На котрих молодість вдовиця доганя?..
Калинові мости тепер такі завізні —
Я вороних пускаю навмання.
Летить, крилаті, в торжество зелене,
Несить любов алюром три хрести.
На ту весну зверніте знов до мене —
Мо', звільняться калинові мости.
1978

Радіє лист кленовий тим, що є він,
Що колисається на гойдалці галузки,
Пісень наспівує берізці королевій,
Торкаючись гаптованої хустки.
Не журиться листок, що незабаром осінь,

Що листопад погрожує шалено.
При ньому стан стрункий,
Біленькі ніжки босі,
До нього хустка горнеться зелена.
Вслухаючись у шепоти дівочі,
Він зіркою засяяв серед ночі,
В сузір'я Ліри підійнявся вгору,
Закоханий в берізку срібнокору.

1978

Не написана книга єдина,
Хоч задумана зроду була —
Над якою б злостива людина
Мирний світ для душі здобула,
Лиш одкриє її, перегорне —
Усміхнеться землі, небесам,
Врівноважить все біле із чорним
І повірить своїм терезам.

1978

Осілля мряка з падолистом,
Прив'ялий присмак на душі.
Над очеретником імлістим
Стирчать іржаві палаші.

Дощі-хлющі, простудну стужу
Прийми в час осені, душа,
Аби не з'ятрила байдужа
Тебе, як віспою, іржа.

1978

Щодоби перековують місяць на інший —
І майстерність відточена в тих ковалів,
Сю ніч вийшов на небо він трохи повніший,
Ніж учора, тому зачепився за хлів,

Але стріха гнила, він же з доброї сталі —
Лиш черкнув, мов серпом, по соломі і вже
Із хмарини-овечки Венері для шалі
Криволезом своїм світлу вовну стриже.

А коли ковалі — новотворці безмежні —
З нього викують диск — зброю давніх часів,
Піде місяць в походи далекі, бентежні,
То зітре собі спину між ребрами Псів.

Мовчуни ковалі, притомившись немало,
В двотижневу відпустку гайнуть в Кагарлик.
Місяць зітреться геть, наче зубчик у рала.
Відпочинуть майстри і скують молодик.

1978

Не перша осінь.
Скільки їх стрічав я
В шовках, у ситці, в доброму намисті..
Чому ж так боязко іду по жовтій листі
І гладжу чубики сухому молочаю,
Немов онукам рідним?
З полянами
Вітаюся і гірко, і тривожно.
Ось-ось розлука ляже поміж нами,
Яку нічим зарадити не можна.

1978

Скрипить лаврове дерево старе,
Лишилося три гілки пишнолисті.
Вони вже знають:
Дерево умре..
На них же роси в зорянім намисті,
В них соловей закоханий співа,
Їм вітер довіряє таємниці,
Частує хмелем хмара грозова,
Вогнем черкають душу блискавиці.

Не думають три гілки про кінець,
Допоки повні ще земного соку.
Вони, можливо, ляжуть у вінець —
В вінок безсмертя на чоло високе.

1978

ПІД РІДНИМ БЕРЕСТОМ

В куточку Вовчим є криниця.
Коли протрух дубовий зруб,
Баграми витягли гнилицю
І кам'яницю кілець-труб
Углиб загнали.
На розсоху
Звели нового журавля.
Про будівничу ту епоху,
Здається, знала вся земля.
І як не знати!
Кухлі глею
Воли на ратицях несли
Туди, де небо над ріллею
Тримають Буймарські вали:
На Ясенове, на Журавне,
В Охтирку повз Нові Бори.
З-під ратиць плетиво багряне
Слідилося, мабуть, тижнів три,

Бо кілець-труб тоді готових
У всій окрузі не було.
Дві форми у стальних заковах
Волів три пари ледь тягло.
Потерту глину у чувалах
Тими ж волами привезли.
Червона цегла, наче спалах,
Лягла майстрам під постолі.
Вони її на шмаття били —
Таку рівненьку!..
Ну й дурні!
Щебінку в форму загатили
І у старенькому човні
Зелену глину із водою

Мішали веслами.
 З відра
 Понад щєбінкою рудою
 Лили.
 У нас коло двора
 Усе робилось.
 В мислі й серці
 Відклалось на усе життя:
 Як глина каменем береться.
 Й тому не буде забуття.

Прибивши защип до жердини,
 На славу Вовчого кутка
 Ми посадили кущ калини,
 Тоненьку липку й берестка.
 І липка всохла, і калина,
 Лиш берестина прийнялась.
 Широка крона, мов хмарина,
 Зеленим шумом налилась.
 І скільки в листі гнізд співучих,
 Жовтеньких дзьобів дїтвори!
 І скільки сил земних, могучих
 Під кострубатїстю кори!
 І скільки юності у бростї...
 Гїля сягає через плїт.
 Під шїстдесят,
 А він ще в ростї —
 Парубкуватиме сто літ.
 За нього старший я не дуже,
 А вік до гирлища тече.
 Я шепочу:
 — Нічого, друже,
 Ми посонцюємо іще.
 Рїдня зїйшла у домовину,
 І хати, й кузнї вже нема,
 Лиш велет берест коло тину
 Мене, як брата, обїйма.
 Прославши в трави прохолоду,
 З важкого, повного відра
 Дає глибинну свіжу воду
 Во славу рїдного двора.
 І, захмелївши тим напоєм,
 Я їду по стежці спогадань,

Що розгортається сувоєм
В заобрійну дитячу рань:
Ось тут була тверда долівка
Хатини,
Там — при клуні — тік.
Я щасний тим, що є домівка:
Озерце витоку в мій вік.
1978—1979

ТЕПЛА ДУМА

У грудні,— таке в нас буває не часто,—
Вляглися холодні, хапучі вітри,
Із лісу підскочило сонце гривасте
Й завмерло, не в силі сягнуть до гори.

Воно не здавалось земній холоднечі —
Яріло і кидало жмуття тепла
В усміхнені очі, на руки, на плечі,
На драні острішки старого села.

Вляглося на призьбу осоння затишне.
Обабіч стоять околоту кулі.
В садку спалахнуло засріблення пишне
Квіток, що в мороз розцвітають на склі.

Наш дід-бандурист задрімав на осонні,
Мов білий туман,
І сліпий, мов туман.
Прокинувся:
— Пригрівся, неначе в Херсоні..
Гай, гай, там лютує тепер бусурман.

А брат йому:
— Діду, не турки там, білі..
— Які в біса білі?!
Чорніші за ніч.
Неначе капусту, у п'янім свавіллі
Рубають мужицькїі голови з пліч.

Недавно вернувся з країв полуденних
Такий же кобзарик, як я, із Ромна,

Казав, що Херсон од порубок щоденних
Закляк.

Благодатна була сторона!

Туди ми під осінь, як гуси, летіли.
Вже стужа гасає на Ворсклі у нас,
А там щире сонечко гладить по тілі,
У гирлі вода, мов настояний квас.

Шумує, пахтить степовими медами,
Прив'ялою динею та буркуном.
На люднім базарі тісними рядами —
Всього, чого хочеш,—
Носи хоч рядном,

Аби тільки гроші, бодай нерипучі:
Відерце тарані бери за п'ятак.
Коли не посуха — степи там родючі,
У морі — чехоня,
В заплавині — рак.

Як сядем було — дві бандури та реля,—
Затягнемо думу на три голоси,
Бряжчать срібляки у залізній тарелі,
Хто — сома туди ж,
Хто — кільце ковбаси.

Та нам багатіти — воно ні до чого,
Аби попоїсти на завтра було.
А що наймиліше для тіла старого —
Тепло полудневе,
Осіннє тепло.

Жили ми на гирлі, у трухлій шаланді.
Там ліжка буржуйські, стіжок подушок.
Належала, кажуть, якійсь контрабанді.
Валявся шаблями посічений шовк.

Устанемо ранком, проміння в обличчя...
І ключ журавлиний —
Курли та курли.
Немов за собою гукає нас, кличе
Туди, де ми зроду іще не були.

Де, кажуть, зими не буває ніколи.
Чи правда,
Чи, може, розмови пусті?
Та нам і херсонські лимани, подоли
Були, наче райські сади золоті.

Як скінчиться битва кривава, болюча
І прийде свобода...
Скоріш би прийшла!
Здіймусь я, мов бусол, за хмари, за тучі,
Із сивих снігів полечу до тепла.

Чи знову знайду нашу трухлу шаланду,
Чи, може, на ній утекли паничі?
Байдуже!
Засну у кущах винограду,
В гарячій пісочку, немов на печі.

Аби тільки — сонце на землю і води.
Хай голод...
На зіллі я буду здоров.
І щоб над землею — година свободи,
За котру сторіками лялася кров.

Сховалося сонце, насунулись тучі,
Тривожно ворухиться листя руде.
Наш дід розминає суглоби скрипучі
І з теплою думою в хату іде.

1979

Ти кажеш: краплина людської снаги
У творчій стихії в хвилину свободи
Розбудить натхнення і мислі як води
Хлюпнуть на високі, нові береги.

Не так воно просто, бо мисль — не вода,
А в рудні глибокій залізна руда,
Дістань, розтопи у душі аж до дна —
І мисль задзвенить, наче сталь стремена.

1979

Що молодість минула — не тужу я,
Вона, як чиста совість у мені.
Стою, пройдешне з будучим межую,
Палаючи в осінньому вогні.
Палаючи, я світло залишаю,
Не сірий попіл, не чадливий дим.
В трудах набуте свіжим короваем
Приношу на весілля молодим.
В той хліб зібрав я зернятко к зернині,
Бджолою опиливши первоцвіт.
Високий коровай, завітчаний в калині,
У котрій накували много літ
Мені зозулі — ворожійки щирі.
В куці калиновім їх кузенька була.
Палає осінь.
В вирійному вирі
Вчуваю помах власного крила.

1979

ОЛЕНЬ

Біг олень по мінованому лузі —
Протипіхотні там вросли в траву.
Ми співчували, наче вірні друзі:
«О, пронеси ж ти душеньку живу!»

Він линув понад бистрою рікою.
«Стрибни мерщій із берега й пливи!» —
Я клично помахав йому рукою,
Красунь не повернув і голови.

Підвівши вгору мальовничі роги,
В попоні сонячній, неначе у парчі,
Плив по траві і не шукав дороги,
Жар-птицею шугав поміж куці.

Зітхнули радо:
«Пронесло, здається!..»
В цю ж мить осоки запеклись в огні.

Завмер наш погляд там, коло озерця..
Не їли ми уже два довгих дні.

Його вночі розтягне вовча згряя,
І злото ріг з'ятрить болотна ржа.
Лежить красунь за мінним полем скраю.
Ми добре знали, де жажна межа.

Але ніхто не вирушив до нього.
Хай цар Карпат — хоч в спомині біжить.
Хотілось бачить оленя живого.
Хотілось жить.

1979

ЖУРАВНЕ

Журавне — це сусідня слобода
При Ворсклі, у черешневій мережці.
Але є інше.
На поліській стежці
Стоїть і нас гостинно вигляда.

*

Ідем по здвиж-землі, де Прип'ять і Славута
Зливаються.
На ношах із лози
Петько Грунець.
Не подушка, а рута
У головах та чоботи з керзи.

Із кулемета розривними в ноги..
— Матусю рідна...— в непритомі він.
Блукаєм по трясині без дороги,
Не знаємо, куди пішов загін.

Ми підірвали гать і зупинили танки.
Було нас п'ять, лишилися удвох,
А третій у полоні лихоманки.
На ранах в нього — сорочки та мох.

Бинтів давно немає, санпакетів,
І парашутний шовк в крові згорів.
Надалі рватимем волоття з очеретів
І дратимем корицю з яворів.

Трясуть купини наші кволі кроки.
Голодні... з'їли б чорта, та нема.
І раптом — бабця, взута у опорки,
Хатина трухлу стріху підійма.

Поранена журавка при хатині.
Таке буває тільки у казках.
— Кладіть на лаву.—
Витягла зі скрині
Тоненький льон.
Корінчики в руках

У неї лускають, немов сухі горішки.
— Оксано, там на жердці гой-трава...
А ти, козаче, потерпи ще трішки.—
В хатину вбігла мавка лісова.

Зелені очі, мов зірки в хмарині,
Хмарина — із густих, русявих кіс.
— Вона сирітка... Батька на Горині...
Він теж пускав вагони під укіс.

А ви запруду впорали як треба!
— Про це розповіли вам комиші?
— Ні, журавлі, бо їм видніше з неба.
За друга не в'яліть собі душі.

Я вигою.
Журавку врятувала,
А парубка...—
І сльози на лиці.
— Сюди не зверне бісова навала.
Цдіть, воюйте, хлопці-молодці.

За яткою є човник на припоні.
Це ми з Оксанкою його у верболіз...
Там буде гілка, зчахнута на кроні.—
Бабусині зіниці повні сліз.

Оксанка притулилась до хатини.
Дві зірки із русявої коси...
При ній журавка, як мала дитина,
Спиває з ніг краплиночки роси.

*

Сходили ми за літо на Карпати,
Вернулися до Прип'яті, Дніпра.
Аж бачимо — стоїть болотна мати,
В якої ми залишили Петра.

— Живий ваш братик!
Мощний козаченько!
Рідніший сина став мені вояк.
Я вийшла в розвідку, бо чую далеченько.
У журавлів навчилась чути так.

Вони з-за моря чують, де домівка.
А я за тиждень вчула ваш прихід.—
В хатині чисто, мощена долівка.
Портретик мавчин — міддю сєє глід.

Біліє стріха в пасмах очерету,
Сосною пахнуть стругані лутки.
— Це все Петько... опісля лазарету.
Селянський син — усе йому з руки.

— А де ж Оксанка, юна чарівниця?
— Гайнула десь до лісу крадькома.
Вже дівкою стає.
Дівки — то птиці,
Як випурхне з гніздечка — і нема.

Ввійшов Петро, мов справдішній господар
Цього кутка.
В руках — коса, терпуг.
— Я тут за всіх: косар, тесляр і бондар.
— Тепер латай керзові — і на Буг.

На Буг і Сян пішли новим походом,
І там з Петром фугасили мости.
І там перед останнім перебродом
Закінчили тропу святої мсти.

Стоять бійці на західнім кордоні,
Де ще стовпів смугастих не було,
І дивляться, як їхні ратні коні
Впрягаються в леміш та чересло.

І я прибув до друзів зі шпиталю,
Поранений уже наприкінці
Походів славних.
З радістю й печалю
Зібралися при вогнищі бійці.

За чаркою прощались побратими,
Домівками наповнилась пора.
Невдовзі кожен в рідний двір ітимає.
— А ти куди? — питаю у Петра.

— Я дитбудинком вихований змалку,
Геологом пройшов півста країв.
Там, де поставиш хатку-полотнянку,—
Твій дім і двір між скель або гаїв.

Отак було.
Тепер домівку маю
В найкращому краю на всій землі,
Де здвиж-земля купинами гойдає,
Куди весну приносять журавлі.

Де очерет довірливо шепоче,
Де бусол в хату снідати іде,
Де матері такі ласкаві очі,
Яких не бачив зроду я ніде.

І там... чого таїтись?.. де кохана...
Чи, може, не кохана, а сестра...
Аби зі мною мати та Оксана
В живих обіймах Прип'яті й Дніпра,

— А як назвеш куток свій?
— Ще не знаю.
— Назви Журавним.
— Гарно... Назову.
Журавне, мій зелений, отчий краю,
Тобою і для тебе я живу!

Це саме там я вдруге народився
На неопалимій купині.
Прощай, Платоне.
Щоб не заблудився —
Журавка слід указує мені.

1977—1979

Минувшина, яка ти дорога,
Скарбниця пам'яті і записка дії!
Іду до тебе — серцем молодію,
Серпанком голубим колишеться юга,
І сивина моя, либонь, стає русява.
І знову стежка на снігу кривава.
Та навіть болем ти для мене дорога,
Моя минувшина.

1980

Вже за піснею десь ти одна, ти сама,
За відлунком її — твої очі скорботні.
Де картоплю копали в наїзди суботні,
Від сухої огудини й диму нема.

Наш картопляний край захопив Люботин,
Харків, мабуть, віддав його тихо, без бою.
По сей бік за відлунком стою я один
Із твоєю печаллю й моєю любов'ю.

1980

Важучі кетяги краси
Галузки вигнули бузкові,
Немов не справжні, а казкові
Суцвіття з перлами роси.

За день обламана, тонка
Стирчала билочка бузкова,
Краса — то ноша нелегка
Тоді, як справжня.
Не казкова.

1980

Мить, зупинися,
Ти прекрасна!
(Гете)

— Не зупиняйся, далі йди,
Ти не ота...
Не та — прекрасна.—
Мить усміхнулась любо, красно,
Відлунком кинула:
— Зажди,
Ще пожалієш в час біди,
Що не сказав тоді, колись:
О мить прекрасна,
Зупинись!

1980

Осінній день бухикав хрипко,
Укрившись хутром листяним.
Зурмила бджіл прощальна скрипка
За сторчаком хворостяним,
Де молоденький сонях цвів
Між лисих макових голів.

Мак співчував йому:
— Чого це
Так запізнився?
Йде ж зима.—
А сонях, влюблений у сонце,
Лиш посміхався крадькома,
І ошасливлена бджола
Солодкий сміх його пила.

1980

Сплесне галуззям над собою
Стара тополя і зітхне
Червоно-жовтою журбою,
Яка, мов спалах, промайне.
Вона з одним листком багряним
Притисне бростку до грудей
І огородиться туманом
Од зір, од сонця, од людей.
Коли ж дихне пора погожа,
Стара одягнеться в атлас,
Зламає трухлу огорожу,
Всміхнеться, мила і пригожа,
До зір, до сонця і до нас.

О, як вона на мене схожа!
А може, схожа і на вас?..

1980

За літо стомлена мілесенька ріка
Вповільнює ходу свою синяву.
Вона не мріє про Дніпрову славу,
Не хвастає стрибками з лотока.

Але коли в закови забере
Зима їй ноги і ласкаві руки,
Ріка обуриться:
— За що терплю я муки!..—
І повинню кайдани роздере.

В тім герці волею наповниться душа,
А тіло силою налетється молодію,—
Ріка млини затопить до коша,
А може, й греблю пустить за водою.

1980

Роботи стоять біля мартена —
Це прекрасно, їм не так пече.
Точно екранована антена
І на злам провірене плече.
Але страшно, коли робот сяде
За письмовий стіл чи за рояль:
Задзвонять штамповані балади,
Затріщить пластмасова печаль.
Твори модні, якісні, модерні —
На найвищий світовий стандарт.

Став Сальєрі майстром на консервнім,
А Дантес — підстаркуватий франт —
Нині доміношний дуелянт.

1980

Сіно пахне дужче, ніж трава,
Згадка більш тривожною бува,
Як сама подія промайнула.
Куля із націленого дула
На війні —
Тепер мене вбива.

1980

Ми часто час порівнюєм з рікою.
Ріка обабіч має береги,
Махни у радості веслом або рукою —
Вже й берег, трави, квіти навкрути.

І в часу є свій бережок, звичайно,
Лише один і поперек ріки.
Він вдалині нам видиться печально,
Хоча на нім ті ж трави і квітки.

1980

* * *

Нічна пора сягає середини,
Мов човен між далеких берегів.
Тоді одне вікно, одне-єдине,
Зоріє вогником нічліжним із лугів
Десь на бульварі Лесі Українки
Чи, може, на Батиевій горі.
Воно сумне, мов довгий погляд жінки,
Якій усе давно не на порі.
Чого ж воно всю ніч не засинає,
Чому розранює мій незглибимий жаль?
Можливо, там десь ти?..
Я вже давно не знаю,
На котрій вулиці живе твоя печаль.

1980

* * *

Не люблю я квіток у букетах —
Лиш розкидані десь по гіллю.
Не приймаю поета в поетах —
Я людину в поеті люблю.

1980

* * *

Зоряна музика з неба — на трави...
Треба забути про завтрашні справи,
Затамувати настирливі болі,
Припасти плечем до живої тополі,
Вчути в ній пісню під музику неба —
Більше нічого мені не треба.
Музика неба, пісня тополі
На рідному полі,
На хлібному полі.

1980

1981 — 1988

---

* * *

Синій птах, як я довго ішов за тобою
По горбах та ярах, із тяжкою судьбою,
Як боліли осколками січені кості..
І нарешті уздрів у тьмянкій високості.
Опустися, дай глянуть, який ти красивий!
Синій птах усміхнувся:
— Я не синій, а сивий.

* * *

Сидить у мене на столі чортяка,
Точніш — чорнявий чортик з чавуну.
Коли не спить, нудотно щось патяка,
А що, про що?... Їй-богу, не збагну.
Нагримав я: — Де сміх твій сатанинський?..
Де вміння з дошки виточить вино?
Сидиш святенький, наче папа римський...—
А чортик: — Лай, мені вже все одно.
В мій геній злий давно пропала віра.
Яке б я лихо людям не підніс,
Віднайдуть винуватця — «вища міра»!
Мені ж — бодай би дулечку під ніс...
Так і живу в облозі недовіри,
Не можна кари вигадати гірш.—
Зіскочив пломінець з його слизької шкіри,
Від аркуша лишився попіл сірий,
На ньому ж був написаний мій вірш,—
Безсмертний вірш, єдиний між усіх...
І вразив душу сатанинський сміх.

Птахи летять до літа,
Жовтень — під мокрим плащем.
Чаша моя долита
Вже не вином, а дощем.
Спасибі й на тому долі —
Страшно, коли пуста.
Осінь в моєму полі,
Озимина негуста
Вимокне чи перемерзне:
Зима — небезпечна пора.
Надіюся, може, на весну
Виживе нива котра.

Жаром калини зігріюся*,
Хмелевим цвітом уп'юсь,
Бодем, як листя, розвіюся,
З піснею в себе вернусь.

І зустрічатиму зиму
З вірою в красну весну,
В щасну зорю негасиму,
В крок на нову крутизну.

Ранне сонце, наче паляниця
З печі — розрум'янена, м'яка...
Я біжу по воду до криниці,
Деся коса дзвенить з-під молотка.

Може, мати вийме на лопаті
З печі, як на небі, отаку...
Від Різдва немає хліба в хаті.
Два ціпи танцюють на току.

---

* Першу строфу цього вірша написано на надмогильному пам'ятнику поетові на Байковому кладовищі.

Мати внесе околоту,
Зварить куліш у горняті.
Ми дрова не йдем колоти —
Вже й тину немає при хаті.

Коли ж розлилася повінь,
В город нанесло красноталю,
Прибився трухлявий човен.
Є дрова... Пшона не стало.

Смереки сині,
Сріблясті буки
Здіймають в небо стопалі руки,
Мені махають через Карпати:
— Приходь спочити,
Пісень співати.
Ми всі шумливі, живі, здорові,
У наших жилах — краплини крові,
Яку пролив ти на верховині.—
Гукають буки,
Смереки сині.
І я той поклик вчуваю радо,
Лечу душею до зеленграда,
Де грають гуки
В камінній ріні,
Де срібні буки,
Смереки сині.

Регочуть трави — злива йде.
Піднявши кухлики і глеки,
П'яніє луг, шумить, гуде
Опісля в'яленої спеки.

Кричить мені: — Чого стоїш...
Занурився в пузир болоньї?..

Бери в латаття мідний ківш
І пий з усеї оболоні.

Губами я ловлю краплини,
Мов поцілунки юні п'ю,—
А ти стоїш, моя єдина,
По той бік райдуги в гаю.

У кохання є свої права,
Свій непередбачений талан:
Зоряна хвилина торжества,
Самоти студений океан.

У кохання є свої шляхи,
Суджені лише для двох сердець,
Є свої святині і гріхи,
Миля згода і кривавий герць.
Лиш повторень в ньому не бува,
Ні фортець надійних, ні руїн.
Зоряна хвилина торжества...
Потім — буря з чотирьох сторін.

Я знов у сні ходив до себе в гості
Стежиною, де б'ється осока
Коло млина, де у вербовій брості
Шумить кипінь на зрубі лотока.
Купався у ласкавім шумовинні,
Між палями шугав і завертав
У найстрашніші закутки дитинні,
В озерця із косицями отав.
Я бачив справжню зеленавість лугу,
Врочисто-чисту неба голубінь,
Найглибші в світі прірви і яруги,
Найширший гін пшеничних широчінь.
Ці кольори, ці простори й глибини
Лише в дитинстві бачити дано.
Уздрів я те, що в літньої людини
Роками й розумом затьмарене давно.

Гребінь глетчера Кавказу,
 Мохом вицвілим обшитий,
 Чеше чубик скелелазу —
 Віковічному самшиту.
 Трохи нижче, у міжгір'ї,
 Там, де житла, мов скрижалі,
 Гріють в кожному подвір'ї
 Бабусів столітніх шалі
 Та надії:
 Вже невдовзі
 Їхні правнуки злетяться,
 В винограднім густолоззі
 Захмеліє сиве щастя.

Неначе пас на паровій машині,
 Летить шосе, гойдається в очах.
 Зненацька — стоп!..
 За трасою в шипшині
 Розлігся Час,
 Провітрився, прочах
 І задрімав.
 Наснились дні минулі:
 Незаймані степи — безмежна благодать.
 Давно вже одкувалися зозулі,
 Лелеки й лебеді у теплий край летять.
 О Господи, яка блаженна тиша!..
 І стрепенувсь:
 — Хіба поспиш тепер! —
 Знов рушив пас, мільйони шин колише,
 Несе на барикади НТР.

Був будиночок, сад яблуневий..
 Залишилися лавка і тин.
 Був стомісячний спілий, липневий
 Дивний вечір, як сам Лебедин,

Сухозлотка од фар на муравці,
Чийсь транзистор кохану зове.
Я сиджу на струхлявілій лавці,
Згряя літ лебединих пливе.

З-поміж них найбільша лебідка
Пригорнулась до серця крилом,
Що пливла в сороковому влітку
Над хмільним яблуневим теплом.

Якщо ти залишилась на світі
По сей бік вибухових лавин —
Хай привидяться липнем налиті
Чаші яблунь в далекому літі,
Коли нам лебедів Лебедин.

Хміль над Россю — полум'ям шаленим
З іскорками пуп'янків, квіток.
Він зеленим вогником до мене
Шепотів: — Чекай, настане строк! —
Строк був скорий. Рано восени,
За веселим пивом і вином,
Хміль-вогонь кричав: — Хильни, хильни!
І хоч світ коти доверху дном! —
Покохав тебе колись давно,
Ще зеленим вогником над Россю.
«Де ж ти, хмелю?..» Пиво і вино
На чужім весіллі пролилося.
Рось біжить вузьенька і мілка,
Як у пісні: «Схочу — перескочу!»
А у згадці — широчінь яка!..
Обміліла... Обміліли очі.

— В мене весняні промені!
Повен тугий сагайдак.
Всім, хто в життя закоханий,
Промені, промені, промені
Я продаю за так!

Ранішнім сонцем даровані,
Злотні, мов спілий знак,
Промені, промені, промені!
Беріть собі в душі промені! —
Гукає гінкий хлопчак.

Хай пломеніє у спомині
День, коли йшов юнак,—
Промені, промені, промені,
В пору сердечної повині
Всім продавав за так.

Вже запахла антонівка спіла,
А на серці — серпнева жаринь.
Воля прагне великого діла
Перед тим, як сказати:
Амінь.

В час, коли затуманиться просинь
На моему чималім віку,
Принеси мені, матінко-осінь,
Плід антонівки на рушнику.

У всіх є своя Чернеччина.
Добре, як є вона —
Мамина і лелечина —
В білому світі одна.

Добре, як є Слобожанщина,
Ворскла і шлях в Лебедин,
Де отчий твій край позначено —
Також на світі один.

Усе шукаю слово те,
Що наче папороть цвіте,
Вреальное жагучу мрію,
Рясніе зав'яззю в саду...
Зернята слів душею вію,
На серці їх лелію, грію
І свято вірю, що зайду
Єдине слово,
Слово те,
Що в ніч на Йвана на Купала,
Де мисль поета не ступала,
Мені на щастя зацвіте.

Щедра земле, стара житянице,
Плачеш — паморозь впала на рунь.
В сірім небі кигикнула птиця,
Гасне смуток прощальних відлунь.

До весни — самота материнська —
І надія лише на тепло,
Коли рунь приморожену зблизька
Приголубить жар-птиці крило.

Пагінці пожовтілі, опалі
Влучать в сонце смарагдами стріл.
Житниця по стернях у шалі
Хліб несе на обжинковий стіл.

І душа моя — вирвана грудя
З материнського серця землі:
Цілу зиму настуджена скрута —
А розповідь натхнення в теплі.

Хай на старість не часто жар-птиця
Опромінює серце мені.
Щасний тим, що у небі іскриться
В недосяжній уже вишині.

Мій пращуре, романтику печерний,
Вогонь твій ледве тліє,
Не засни!
Льодовики скували край озерний.
Сім тисяч літ лишилось до весни.
Носи колоди з вимерзлого лісу,
Клади в огонь, клади, клади, клади...
Ти при печері загородиш лісу,
Але віків з десяток підожди.
За тим — років за двісті чи за триста
Змайструеш зруб, складеш камінну піч.
А поки що — ведмедя маєш гризти
Й ховатися в свою печерну ніч,
Щоб вижити, мій пращуре.
Без тебе
Я не ввійду у Атомну добу,
І не діждусь тієї бомби з неба,
Яка мені пошле твою судьбу.

Із проміння скрутить перевесло
І зв'язати їм горстку думок,
Щоб рибалка наліг на весла,
Коли силам виходить строк;
Щоб недужа людина встала,
Усміхнулась до сонця й пішла;
Щоб надія, яка зів'яла,
У воскреслій душі зацвіла;
Щоб постала незламна Віра,
Як Шевченкова у «Кобзарі»,
І суєтності мряка сіра
Спалахнула од Віри-зорі.

ПАМ'ЯТТЮ ОСВЯЧЕНІ СЛОВА

Дні осінні швидшають раптово,
Як у крайній старості роки,
Хоч на плечі давлять стопудово
Не літа минулі, а віки.
Гальмувати б треба!
Ні, штовхає
Маховик часу нестримний пас.
Все — будьонівки, пілотки, малахаї —
А обличчя бачу через раз.
Лиш імення — прізвища все рідше.
Пам'ять торопка стає, либонь.
Та вона ж найближча, найрідніша —
То мій біль, мій хліб і мій вогонь.
Ні, цей скарб на дріб'язок не страчу.
Все, що залишилося, віддам —
Душу, серце і любов гарячу
Пам'яттю освяченим словам.

ПОДОРОЖНИК

Листя пожовкле і пріле,
Відбувши під снігом свій строк,
Підхоплене вітром, летіло,
Весні усміхалось, тремтіло
І падало в ближній яроч.
Гадало: спочинемо трохи,
Нап'ємось проміння, води
І знов озеленим горохи,
Галуззя вільшини-розсохи,
Свої молоденькі сади.

А вірний судьбі подорожник,
Всихаючи там, де він зріс,
Уздрів, що сягнув на порожок
Тонюній пагінчик-дворожок,
Росинку малому приніс
І мовив:
— Мій сину, рости при дорозі,
При щасті людським і тривозі,

Рости над стежинами лук,
Пий сльози гірких розлук,
Рости під обніжками піль,
Втамовуй пораненим біль.
Росою осяй на світанні
Куток той, куди востанне
Людина несе у кінці своїх літ
Уклін свят-землі,
Де родився на світ.

ПРО СУЧАСНІСТЬ

«Вона — в найголовнішому: в тобі».
Так мовив про сучасність мудрий Мисик.
А де ж іще?
В чийй душі, в судьбі
Лишиться неповторність рис і рисок,
Твій слід земний в труді і боротьбі,
Коли ти є жива клітина людства,
Глобальною тривоною гориш...
Коли ж тебе гордия себелюбства
Підкинула угору, наче пиж,
І в суєті зумів бочком пропхати
Ти сам себе в апостоли добра,
То знай:
Сучасність встигне передати
Грядущому рентген твого нутра.

Стріла обеліска запущена в небо від Лаври,
І вічний вогонь, мов з печери, пробився на світ.
Салют одлунав, затихають фанфари, литаври,
Троянди прив'яли, сивіє чорнявий граніт.
Минуле й сучасне нап'яте у струнну основу,
І човник щодення кладе свій барвистий уток.
О ткачу сумлінний, зотчи у полотнище слово —
В нім камінь не трухне, не в'яне лавровий вінок.

Я довго жив.
А далі — скільки буде.
Як задощить — зроблю з болонї буду,
А піде сніг —
Сховаюся у стіг,
Вихаркуючи старість і простуду.
Весною приголублю в первоцвіті
Ранкове сонечко, мов кошения руде.
Благословлю усе,
Чим жив на Білім Світі.
До серця пригорну високе молоде
Вселюдське плем'я.
Хай мир йому гряде!
Бо щастя іншого вже на землі нема.

Як швидко літо згасло,
Знов зима.
Я знов устами дүх весни ловлю,
Щоб знов поцілувать усіх, кого люблю.

Безсмертя посміхається не часто,
Тож перед ним, як блазень, не крутись.
Його увагу ні купить, ні вкрати,
Ні виплакать — хоч слізьми удавись.

Нехай твого нема поміж портретів...
Плекай дітей і доглядай сади.
Ти через них увіллешся в безсмертя,
Як струм до океанської води.

Воли чумацькі вимерли безслідно,
Як мамонти, як степові тарпани.
Дівчата не виблискують серпами,
І не цвіте над ними пісня рідна,
І не сичать гадюки канчукові,

Що цвіт пісенний сікли на прокльони.
В сільському клубі джазять саксофони...
Та не вмирають ритми гопакові.
Вони в дівочих модних каблуках,
З чобіт юхтових скачуть у кросовки.
А за кулісами на мажі при биках
Все їде прадід мій до Буймира з Каховки.

Уже й не знаю, де вона —
Моя стежина з круч до Ворскли.
Немов у вирій листя жовкле
Летить і в безвість порина.
У безвість?..
Ні.
Для всіх причали
Є в лоні матері-Землі,
Свої завершення й начала,
Де сиві, юні і малі
Живуть в однім гнізді широкім,
У тополінім, житянім,
Не сотні, а мільйони років,
І сонце, й зорі — все при нім.
Летять на луки комишані
Качки, чирята, крижаки.
І жовте листя у пошані —
Воно завітчує гайки,
Воно нуртується, кипить
Багрянцем і не википає,
Де жінка буряки копає —
Моя стежина мерехтить.
Вона у помаху руки,
В очах, ще вицвілих не дуже,
Які шугають не байдуже
На берег Ворскли край луки.
І я дивлюсь на жінку любо
Крізь незбагненну далеч літ.
Довкіл отава злоторуба —
Од стежки лиш на серці слід.

БЕРЕГ ДИТИНСТВА

Сонце на горбі цвіте трояндою
Аж за риботянською левадою,
Та за буймирянськими млинами,
Де сажки ховаються з линами.
За лукою, де дитинство бігає
По стежині за новою дзигою,
Я її учора з глини видавив —
То не іграшка, а дивне видиво:
Кружеляє на прутку осинному
І гуде тихенько по-осиному.
А качата хай собі купаються,
Хай самі під лозами ховаються
Од нальоту лугового кібчика.
Качка всіх їх приведе до хлівчика.
Мати стріне край воріт одчинених
І похвалить пастушка качиноного.

Мов жоржина сонце одцвітає
За млинами, котрих вже немає.
Їх давно немає і не буде.
«Де ж молоти жито стануть люди?» —
Я у мами подумки питаю.
Мама теж на світі вже немає.

Бабиноліття красне на дворі.
Тополі ще полив'яно-зелені.
А золотих зірок на молодому клені —
Хоч кожному на груді — по зорі.

Стара акація ще з довоєнних літ
Латає дрібнолистом ветху блузку,
Ховаючи колючі, наче глід,
Замшілі, покалічені галузки.

Вона й цвіте нерясно, та цвіте,
І щозими скидає суччя в сніг.
Я подумки вклоняюся до ніг.
Щось материнське є у ній, святе.

ПРСЬКИЙ ПОТІК

Потік біжить, співає на камінні:
«Я — кривця гір!
Я — чар-води струмок!»
Над ним схиляються смерек готичні тіні,
А верболіз в живій воді промок,
Щоб поряснішало за літечко гілок.
І я струмок в уста поцілував,
Він дарував ковток води дзвінкої.
Мов захмелів я.
Радості такої
Давно вже на душі не відчував.
Я пригадав, що пив з цього струмка
Ще молодим, у сорок третім влітку,
Коли проходив тут у лавах Ковпака.
Тоді струмком мені послала квітку
Чиясь вузенька з перстником рука.
То, може, не струмок,
А спомин в юнь завів?
Та ні, було це так давно й миттєво.
І обняло мене старе клен-дерево
З гніздечком вже замовклих солов'їв.

Ще не смеркло.
Ще горить над бором
Заходом запалена сосна.
Яро позолоченим собором
Віддзеркалює те видиво Десна.
То не дим —
Легкий туман із балки
На русяву гриву комиша.
Вийшла бабусина в полушалку:
Зарум'янилась, замріялась душа.
На той берег в човнику,
В минуле
Попливла...
Змінилася Десна —
Куширі болотяні, намули...
Згасла на тім березі сосна.

Зимою лісові наснився соловей —
Як срібний голосок дзвенить на мерзлім вітті!
А ранком сніг укрит густою сіттю
Діброву — щоб ні вікон, ні дверей.
Тоді старезний дуб напружився до болю
І вичахнув собі одну найвищу вітку.
— Нащо це? — поцікавилась сусідка.
— Щоб соловейка випустить на волю.
— Це ж тільки сон! — почулось від сосни.
Старому дубові хотілося весни.
Він ладен був позбутися півкрони,
Аби пригріло сонечко червоне,
Й почути солов'я бодай хоч уві сні —
Щоб він співав на волі навесні.

ВОРСКЛА

Ріка — то є пісня Землі і сльоза
Пречиста, як все материнське на світі.
Лоза, мов розпущена сива коса,
З бурштином у горобиному вітті.
Між косами лоз і чубами гайків
Спокійно, без гуків, але урочисто
Тече глибина з глибокості віків
І сонце і зорі несе променисто.
Вінками стрічають її береги,
Завдячно вклоняються яблуні, вишні.
А скільки вона втамувала жаги
Із кухлів, мальованих в славній Опішні.
Це Ворскла —
Моя найрідніша ріка.
Вона мене змалку поїла, купала.
Тут папороть квітла на Йвана Купала,
Щоб довгий і щасний судивсь мені вік.
Якась пелюстина казкової квітки,
Либонь, освятила мій кволий талан.
Судився вік щедрий.
Промовисті свідки —
Три чверті століття, подій океан.

Все тут почалося од пісні й сльозини,
В розповідь.
Та в долі міцні лотоки.
Летять спогадання ключем журавлиним
За вітром осіннім на берег ріки.

Огород підняв свою залізну
Булаву, наповнену мачком.
Осінь стелить випрану білизну
На траву, що полягла бочком.

І, щоб швидше сохли полотнянки,
Явір запалила над лужком,
А сама вляглася на лежанку,
Вкрилася легеньким кожушком.

Посмоктала сизої ожини,
В креймахи пограла жолудьми,
Прислухалася до кожної хатини.
Що про неї кажуть між людьми.

Там співають, в'яжучи цибулю,
Там шишки печуть на весілля...
А в новій світлиці: «Люлі-люлі».
Зірку з клена ловить немовля.

Все гаразд — не чути голосіння.
Йде на новосілля Оболонь.
Осінь із горіхами насіння
Сипле всім з натруджених долонь.

І відходить, тихо даленіє,
Щоби сліз прощальних не було.
На столі пахтить і золотіє
Паляниці теплої чоло.

Аж до третіх півнів...
 Аж до третіх!..
 Та хіба забудь хвилини ці?
 Люба, на твоім фотопортреті
 Милі риси назавжди зітерті —
 Лише зірка п'ятипала на лиці.
 Мабуть, ти листочок яворовий
 З карткою поклала у конверт.
 Пишні коси, трохи видно брови,
 Та для пам'яті достатньо й цих прикмет.
 Навіть зірки од листочка досить.
 Все з тих літ у зірочку злилось,
 Котра в світлім сяєві проносить
 Те, що ні у кого не збулось.

«Стелися, барвінку...» — транзистор співає.
 Вгрузають в асфальт каблуки.
 — Який той барвінок, ти знаєш?
 — Не знаю,—
 Сільські гомонять юнаки.
 А голос ласкавий:
 «Низенько, низенько...»
 — Барвінок — дрібний бур'янець,—
 Сказав агроном в окулярах вузеньких,—
 Давно гербіцидом звели нанівець.—
 «Присунься, козаче...» — мов промінь у серце.
 — А може, десь є за двором?..
 Візьму завтра рано лопату, відерце.
 «Стелися, барвінку...» — співав агроном.
 Співав потихеньку, щоб іншим не чути,
 І злився на себе: «Дрібний бур'янець?!»
 Юність...
 Дівчатко в керзушку узуте,
 Пучечок барвінку і в зорях Дінець.

БЕРЕГИ ТРИВОГИ

Вечірня фіолетова пора
Неквапно одягається у сизе
І входить в ніч.
Тоді Свята гора
Малі ялиночки вкладає на карнизи,
Вкриває в морі випраним рядном
Й колише немовлят зеленоротих.
А за Босфором ходять ходуном
Хмільні шторми в опущених ботфортах.
Свята гора вчуває дикий шал
Із далини і поверта до моря
Плече скелясте, гостре, мов кинджал,
А немовлятам силпе в росах зорі
З різного кришталевого ківша.
Тоді моя збентежена душа
Впокорено лягає на плоти,
Щоб в недосяжний мирний край пливати.
І я пливу аж за мільйони миль
Під зорями у шумовинні хвиль.
Та всюди береги покусані війною
З нейтронною гарячкою земною.
І люди ждуть, мов кораблів з плавби,
На многоліття мирної судьби.

БЛЯ НЕВІДОМОГО СОЛДАТА

Борису Олійнику

Стою я з другом.
Шпиль росте над нами,
Його коріння — в Вічному вогні.
Безсмертний батько мчить понад синами
Солдатом Невідомим на коні.
— Не плач, мій друже...— шепочу беззвучно.
— Та я не плачу,— мовчки мовить друг.—
Він охляп іде, без сідла незручно,
А скільки скель у Вічності, яруг.
— То для живих.
У нього стежка рівна,
Як промінь сонячний,

Як пасмо з маяка.—
 Через Дніпро лягла доріжка рінна
 З заліза рваного, неначе пух м'яка.
 Ще зовсім молодий над сивими синами
 Летить солдат,
 Мов дзвін гуде земля.
 Я друга обійняв, як вершник був над нами.
 І серце мовило:
 — Це батько мій, Ілля.

Тихе море смокче бережок,
 Мов маля беззубе пиріжок,
 Слинку полишає на піску.
 Наче риба у тіснім лізку
 Б'ється сонце в заводі між брил,
 І од сплеску золотавий пил
 Сиплеться на сивий краснотал.
 В море вривавсь крейсера метал.
 І мені зненацька до плеча —
 Гостра хвиля, мов удар меча.
 Але я не втік по міліні.
 Щось таке відчув у тій броні,
 Як за бруствером окопа уночі,
 Коли б'ють ворожі станкачі.

ЛІСОВА ПЕЧАЛЬ

Нелинь-дуб з гордині чи від болю,
 Як скорився злій бензопилі,
 Виставив у замкнутому колі
 Роки, наче зморшки на чолі.
 Лісники наждачили ті кола,
 Бо од пилки зріз, немов стерня.
 — Десь біля двохсот,—
 І підвелися кволо.
 В окоренку од снаряда — порохня.
 — Молодий ще.
 Міг би жити й жити,—
 Над труною чуть такі слова.

Дуб хотів гіллям поворухити
Проти вітру — не дала трава.
Він лежав могутній, в два обхвати,
Довший за свою колишню тіль,
Як солдат, що кинувсь форсувати
В сорок першим вогняний Ірпінь.

КРАСНА МИТЬ

Я лечу чи падаю — не знаю.
Обрій у захмарній далині.
Красна мить, мить зоряного маю,
Перебудь одвічністю в мені.
Не кажу: «Прекрасна, зупинися!»
Тільки рух,
Миттєвий, але рух.
Земле, ти за мене не молися,
Ангел-охоронець наш оглух.
Я лечу від атомної бомби?
Ні, назустріч, бо здавна — сапер.
Обірву всі потаємні пломби,
Переріжу вибуховий нерв.
Упаду із нею десь у море —
З мертвою, і сам уже в золі...
Мить прекрасна, щасна моя зоре,
Сил додайте синові Землі.

Встаю новим у день новий.
Таким здаюсь собі щоранку.
Та швидко відчуваю ранку
Під серцем десь. І вогневий
Нестерпний біль. То мить минула,
За нею — інша, й цілий вік
Із них росте. І чорним дулом
Мені упнеться до повік.
Я не заплющуюсь, о ні,
То ж очі пам'яті, то сам я,
Нехай розлізеться на рам'я,—
Я зшию кусники дрібні

Свого минулого жажного
І біль забутий розбуджу.
Лише при нім у світ нового
Переступаю я межу.

Ой ви коні, коні,
Білі, вороні.
Зірочки червоні
В сірому сукні,

На ремні шаблюка,
Багряніє стяг.
Мозолясті руки
В молодих звитяг.

Гупають підкови
На мосту, в ярах.
Матері і вдови
Тужать при дворах,

А роям дитячим
Любо в бур'яні.
Кожен в думці скаче
На баскім коні.

В бій за волю скаче —
Хай без вороття,—
Слід курить гарячий
Та й на все життя.

Не хмарся у тривозі, Білий Світе,
Ми збережем твої одвічні заповіти,
Вкарбовані у гени птаха, звіра,
В клітину явора, у височінь Паміра.
І змінимо у поступі єдину
Розбещену загарбництвом — людину,
Маною слави, люттю владолюбства,
Що ладна вбить тебе зарядом самогубства.

ПАМ'ЯТІ ВАСИЛЯ ЗЕМЛЯКА

Він світлий дотик в серці ніс
Такий відкритий, совісний,
Мов звільнений од снігу ліс
За Ірпенем напровесні.

Усе воскресле, все нове,
Промінням обполоскане,
Все чисте, мов рядно нове,
Виткане із плоскіні.

І партизанська стежка нас
Вела, як струм, вируючи,—
То у минулий грізний час,
То в незбагненне будуче.

І звичайнісінькі слова
Здавались вперше чути ми,
Торішня вицвіла трава
Смарагдилася рутами.

І спомин тих мандрівок в бір,
Теплом і болем пройнятий,
Мов фронтових листів папір,
Трикутниками згорнутий.

Крізь листя, мов крізь бурштинові злитки,
Просвічуються хижі павуки.
Стерня осіння, наче сіра свитка,
Спускається полого до ріки.

На стежці до загати — ні слідочка
Нового — лише віспа дощова.
Край берега стоїть кравцева дочка,
Як в пісні — ні дівчина, ні вдова.

Вітрець стовбурчить стрижене волосся —
Вона з полону.
Він у ковпаках.
Сімнадцять літ, життя лиш почалося.
Від сліз хустина в'яне у руках.

Він повертався зі свого загону
Поранений, та бравий і міцний,
І впав од дому за чотири гони —
Із лісу гримнув постріл потайний.

В хустині вже нема сухої нитки,
В очах двояться гаті і стежки.
Крізь листя, мов крізь бурштинові злитки,
Просвічуються хижі павуки.

Знову везуть до шпиталю,—
Так з року в рік по війні.
— Ти не жалкуєш?
— Без жалю
Я вам кажу, що ні!
А як і у цій мандрівці
Доля відмовить мені,
Скажіть:
Його вбили німці.
Він у Горині на дні.

Ну чого я тривожусь? Хіба мені випало мало
Тих висоток, окопів, сліпих і трасуючих куль?
Вже мої сімдесят, мов останнє сузір'я, опали
З яворів та із кленів.
Проходить воєнний патруль.
Молодий лейтенант, два солдати, високі,
плечисті,—
Всім їм разом утрюх ще немає, либонь, сімдесят.

Гаснуть, тихшають кроки у підсохлому
теплому листі,
То воєнний патруль з тротуару звертає у сад.
Як відбиток від цих — трійка юних звитяжних
солдатів,
Що з траншеї ривком... і у бронзу безсмертну
влились,
Не підняти їм рук од кирпатих своїх автоматів,
Щоб обняти ровесницю так, як бувало колись.
Все фарбує під бронзу, під густо-брунатні опали
Захід сонця, граніт багрить, наче шматок кумачу.
І здалося на мить — вже їх, бронзових, шестеро
стало.
Це лиш воїнська честь...
Це вечірня багрянь...
А у мене горюча в очу.

Зла війна по мені потопталася тяжко,
Вже, гадала, не встану.
Мене підвели,
Положили на віз, напували з баклажки,
І мій сон берегли двох наганів стволи.
Я хапався у сні за ребристі руків'я,
Дула в смерть націляв —
І втікала вона.

Давні рани болять.
І нема в узголів'ї
Двох наганів.
Про це Костомаха не зна.

Недомислив чогось, недотямив чогось
Первотворець людини в Началі.
Не єдиний огріх заорать довелось
З надзусиллям.
Так буде і далі.

Та чи зможем здолати промашку одну,
Що волів наш Творець залишити:
Кровожерну війну,
Братовбивчу війну?
Але мусим здолати, щоб жити.

Молодість кінчається,
Либонь, в ту крайню мить,
Як серце зупиняється
Й нічого не болить.
А доки мліє спина,
Прострілена в бою,—
Цвіте в дворі калина
І папороть в гаю.

Душа людська — безмежний світ.
Йй два чи й три мільйони літ.
У ній впритул добро і зло.
Сокира теслі, чересло,
Рушниця з дулом нарізним —
Куються молотом одним,
Із одного й того ж металу.
В душі людській живе немало
Тієї дивної краси,
Що крізь притоптані часи
Явилась нам зі скель печери,
В сліпучім мармурі Венери,
В болючій Думі, в пісні, в танці,
У полотняній вишиванці.
Цим обширом душа людська
Нам ще із тих часів близька.
Близька, жадана і страшна:
В цю мить в ній — мир,
За мить — війна.

Зима.
 Здається, їй кінця не буде.
 Хуртеча стогне, важко валить сніг.
 Я снігу не боюсь,
 Я не боюсь простуди,
 Я холоду боюсь, що всіх жене в барліг.
 В барліг свій, особистий, товстостінний,
 Із звукоізолятором довкіл.
 З вікном, заштореним од променів і тіней,
 Де двері — на замку, в скабі — дубовий кіл.
 Парадний хід заціпив домофон.
 Хто там — сучасник мій чи фараон,
 Засушений тисячоліття то́му?
 Ні сліду свіжого, ні стежечки нема.
 Товариші мої, та звідки ця зима!
 Прокинься, блискавко, проснися, регіт грому,
 Хай злива дружби душі обійма.

Кажуть, найкраще місто — Париж..
 Я в ньому.
 А душу сам чорт мені виїв.
 Звичайно, найкраще...
 Та хай ти згориш,
 Самотність.
 Мерщій би у Київ!
 Удома я сяду в дворі на спориш
 І згадувать буду
 Прекрасний Париж!
 Які там готелі, кафе, ресторани!
 Саме тоді, коли франків не стане.
 Негода всі рейси змела на табло.
 Опалий каштан, мов старе помело,
 Обхаркане брудом з мансардових криш.
 Не гнівайсь на мене, гостинний Париж.
 Просохла уже зльотна смуга Орлі
 І «Ту» одриває мене од землі.
 Позаду хмарина з турбіни, мов пиж.
 Назавжди прощай, незабутній Париж!

Рана в груди — від рапіри,
У печінку — від стилета,
Прямо в серце — з пістолета,
А у тім'я — від сокири.

То усе класичні рани,
Вікова луна за ними.
А у мене тіло дране
З кулемета — розривними.

Ні, не був я благородним
Дуелянтом, знаттю знаним.
Був я месником народним,
Українським партизаном.

І родством тим ковпаковим
Я пишаюсь більш, ніж княжим.
Сік я лезом вибуховим
Шлях під чорним «тигром» вражим.

А що рана не від шпаги —
Все одно болить, як рана.
Благородної ж звитяги
В борг не брав я в д'Артаньяна.

Та люблю цього гасконця —
Паладина честі, волі,
Серць ранимих оборонця
Од лукавої сваволі.

На стезі його звитяги,
Коли б стрів, назвав би братом,
Дзенькнувши по лезу шпаги
Кирпоносим автоматом.

Сибірська тропа острожна,
Яку завалив бурелом.
Хатина стоїть придорожна,
Поставлена болем і злом.

В хатині лежанка з моху,
З пропаленим дном казанок,
Згадавши свою епоху,
Він дужкою дзенькнув і змовк.

Майнула колодницька свита
І декабристки шаль...
Осіння пора сумовита
Засипала снігом печаль.

Прокинуся, як в юності,— щасливим.
Осіній сад шелесне за вікном.
Чорнявощокі переспілі сливи
Частують сонце молодим вином.

І джміль, одягнений в смугасті оксамити,
Баском затагне пісеньку: жу-жу...—
Бажає всім нам до весни дожити.
А я зітхну й нічого не скажу.

Бо до весни здається так далеко,
Неначе за Великий океан.
Летить у вирій дворовий лелека,
Мій побратим — старезний дідуган.

Він не повернеться наступної весни.
Я з болем це відчув ще восени.

Коли б осінь мені перескочить,
Промайнуть, як юга по сніжку,
Глянуть в сині волошкові очі,
Задрімати у свіжій стіжку
Й задихнутися в пахощах стогу...
Але так не буває, ні.
Смерть воліє помучить старого
Перед тим, як віддати труні.
Тож берися до праці щоднини,
Хай надворі туман, заметіль.
На завершенні — праця єдина —
Той бальзам, що втамовує біль.

Недоговорено багато,
А недослухано ще більш.
Наступний день зрина крилато
Все вище, ширше і тепліш.

І кожен погляд по дорозі
Мій дух збагачує щомить.
В постійній радості й тривозі
Він торжествує і щемить.

Нема дрібного — все величне,
Як на Чумацькому Шляху.
Не пил курить, а зорі вічні
Вінчають Землю в ніч сліпу,

Щоб ми те сяєво зірчате,
Як дар судьби, несли удаль.
Недоговорено багато,
І недослухано, на жаль.

Шарпають невдачі дріб'язкові,
Чорне лихо суне крадькома.
Десь на схилі віку — ти в закові,
До кінця життя — тобі тюрма.
Не ота, що з ґратами товстими,
А ні ґрат немає, ні воріт.
Кожен день тебе на суд вестиме
Власна совість за розтрату літ.

Він умирав.
Він знав, що швидко вмере —
За тиждень чи за два, але ніяк не більше.
Без болю пробудивсь,—
Тепліше і тепліше
Квітнева рань попідруки бере,
Як добра мати хлопчика малого,
Щоб одягти і йти у дитсадок..
За тиждень він помер.
Та з ранку осяйного
Вже не вмирав, а жив по крайній строк.
І написав дві чисниці сонетів,
Які живуть.
А всі його книжки,
Не гірші багатьох тії пори поетів,
Перемололи жорнові роки.

Ти оглянься на свій слід
В глибокості літ:
Що на нім росте — любисток
Чи колючий глід.

Ти оглянься на свій шлях,
Що проліг в полях:
Там пшениця колоситься
Чи бур'ян у тлях?

Ти поглянь в своє колись:
— Мила, відгукнись.—
Як обізветься відлунок —
Долі усміхнись.

А як тиша з далини,
Сам себе кляни:
Не вдихнув ти в юне серце
Теплої весни.

Суєта не жує, прямо з льоту ковтає
Наші дні, місяці і роки.
Все життя я збирався у хащі Алтаю...
Будь щасливий, що є Кончі-Заспи гайки,
Голосіївський ліс,
Феофанії ліс,
Над якими Чорнобиль регоче як біс,
Над якими — туманом моя сивина
Пропливає
І плаче остання весна.

Всі помилки, либонь, уже позаду.
Життя кінчається, здається — скільки можна.
Але зненацька знов гризе тебе досада,
Немов ошукана болить душа тривожна.
Не те сказав, що мав сказати людині,
Піддався побрехенькам недолугим,
Накликав сльози в очі сині-сині
Коханої, що нині стала другом.
А я ж добра хотів, кажу правдиво,
Я іскру щастя викресав жадав.
Когось хотів прикрити собою в зливу
І не прикрив — грозовий час проспав.

Пил туману.
Дбало вибивала
Мати-осінь килими гайків.
Раптом — вихор цокоту підків.
Як давно такого не бувало!
Юна радість давнішніх років
Полонила і зачарувала.
Вийшов на шосе — у далині
Гаснуть майки сині і червоні.
Бистрим чвалом пролетіли коні,
Душу розтривожили мені.
І чомусь — такого не бувало —
Я, старий, заплакав, як дитя.
Мабуть, очі впорошились:
Вибивала
Осінь путівець мого життя.

Дорога од воріт все далі й далі —
Через дитинство, юність, крізь війну...
Позаду рейди, вибухи, шпиталі —
Вона ж то вниз, то знов на крутизну...
Іти і йти незвіданій дорозі,
Аж доки не сягне у крайній строк.
Молю я долю:
В смертнім передгрози
За крайнім строком дай зробити крок,
Обняти світ, який покинуть маю,
Ту землю, що у всесвіті одна,
Всю Україну з краю і до краю,
Сказати їй:
— Прости, як є вина.

ПОЕМИ

1944—1975

ЯРОСЛАВНА

I

Моя невідступна і славна
Далека Путивльська земля!
Я чую твій плач, Ярославно,
Він хмарою криє поля.

Твій плач!..
Твоя туга жіноча
У час вікопомних розлук
Підводилась мороком ночі
До неба від Сеймових лук.

До сонця вона підступала,
Поволі проміння рвучи,
І раптом додолу упала
Пітьмою на гострі мечі,

На панцери, сповнені дзвону,
Які ще до бою гудуть,
На куті шоломи, що з Дону
Готові води зачерпнуть.

II

Затьмарення віщого крила
Лягли на церковні хрести.
Чого ж ти його не спинила —
Сказала: «Іди, коли йти...»

Іди, не зважай на прикмети —
Їх безліч на ратнім шляху».
А хмари, мов чорні замети,
Звіщали про бурю суху

Не в отчїм Путивлі — в чужині,
В степах, де колюча стерня.
Чого ж ти вклонилась дружині
І крикнула: «Князю коня!»?

Ховаючи сльози гарячі,
На сонце дивилась — нема...
Лиш ворон кружляє та криче,
Де повинню суне пїтьма.

Стихав за оградою гомін,
І терпили серця бойові.
А князь твій у срібнім шоломі,
З очей блискавки горові

У темряву кинув зловіщу.
За луку — і рвучко в сідло.
Шляхи на Спадщани й Лутищу
Піском куряви замело.

Затихли розгойдані дзвони,
Лиш луни гудуть вдалині
Про князеві славні загони,
Про князеві очі ясні.

Давно розійшлись путивляни,
Осів за обнїжками пил.
Росою покрились поляни,
Де стоптаний гнувся ковил.

А ти не прийшла до світлиці,
Не сіла за прядку різну —
До самого сходу зірниці
Дивилась в німу далину.

А потім за баштами стала.
Минули не роки — віки.
Замулились води Каяли —
Незнаної нами ріки.

Безвісної птиці зигзиці
Осипались крила гінкі.
На місці Святої криниці
Шумлять осокори стрункі.

І де вони, брами, причілки,
Високі ясні тереми?
То сонце на золоті гілки,
То люті хуртечі зими,

То цвіт весноліття стрічає,
То знов суховій на полях
Гарцює в кущах молочаю,
Де йшов колись Ігорів шлях,

Де зводили вежі селяни,
Трирядні вали на горбі,
Де чули твій плач путивляни
І падали в ноги тобі.

III

Пролинули сиві, далекі
Віки над степами життя,
Неначе у вирій лелеки,
Яким не знайти вороття.

А ти, невідступна в чеканні,
В коханні не знаючи меж,
Стоїш на високім кургані
У спалахах нових пожеж.

Лягають па плечі, на руки
Тумани від Сейму-ріки,
І роси, мов сльози розлуки,
І сльози, мов роси важкі.

Ти ждеш із Карпатського рейду
Мене в бойовім убранні.
Ось-ось перебродом перейде
І зрине з п'їтьми на коні,

Здається тобі серед ночі,
У ранки, в палаючі дні.
Заплакані очі дівочі —
Усміхнені, раді, ясні.

Ти думкою линеш до мене,
До щастя від болю і сліз.

І рвуться залізні стремена,
І гнеться густий верболіз,

І ллються розпущені коси
На плечі весняним дощем.
Курить суховій і голосить
Над кожним підбитим кущем,

Курить аж до самого Сяну,
До муки, що злість окриля.
Я чую твій плач, Ярославно,
Він хмарою криє поля.

Лягає імлюю на обрій,
Затьмарює сонце згори,
Щоб нашій когорті хоробрій
Пробитися в Чорні бори.

Щоб раненим вимити рани,
Останню конину спекти,
І знов зарядити нагани,
І далі до смерті іти.

До смерті або перемоги —
В нас іншої стежки нема.
Залізні фашистські барлоги
Густа заливає пільма.

І чорне, обвуглене сонце
Тоді зупинилось вгорі.
Хрестились ворожі дозорці,
Ховались в яри, чагарі.

Я вивів загін під Ославну,
Порвав за собою мости.
Спасибі тобі, Ярославно,
За горде:
«Іди, коли йти.

Іди, не зважай на прикмети —
Їх безліч на ратнім шляху».
О вірна і віддана, де ти
В годину буремну, лиху?

В Путивлі ти нині страждаєш,
Йдучи в хуртовині війни,
Чи з Пруссії ніччю втікаєш,
Забувши про спочив і сни?

Та де б не була ти, кохана,
Я чую ридання твоє,
Бо знов із-за Буга і Сяна
Затьмарене сонце встає.

Затьмарене сонце...
Та скоро
Проміння його золоте
Осяє нам вільні простори
І хмари жажні розмете.

І пісня — не плач твій полетється
На все наше спільне життя,
Вже кінь мій у подорож рветься
На зранений шлях вороття.

І здіймуться птиці зигзиці,
З походів повернеться рать,
І води Святої криниці
Нас миром земним напоять.

IV

Моя невідступна і славна
Зелена Путивльська земля!
Спасибі тобі, Ярославно,
За плач, що серця окриля.

За вірність, що в кожному столітті
Квітчала нам шлях бойовий,
За пісню, що вперше на світі
Замінить твій плач віковий.

1944

ЗА ВСІ ЛІТА РОЗЛУКИ

Нам не злічити всі розлуки
 За всі літа, як скатів стук
 Об гострі рейкові сполуки,
 Проте — я славлю біль розлук.
 Я славлю сльози Ярославни
 В Путивлі на міській стіні.
 Вони зціляли князю рани
 У половецькій чужині.
 Шаную неньки тугу давню,
 Що, сина вирядивши в Січ,
 Топтала стежку при кургані,
 Щодня йдучи йому навстріч.
 А він — синочок Морозенко —
 Давно вже в думках кобзарів.
 Розлуки стежка-борозенка
 Лягла назавжди поміж брів.
 Я уклоняюсь полонянці,
 Яка з лица свого красу
 Здирала терном.
 «Вам, поганці,
 Я тільки рани принесу»,—
 Вона, ридаючи, казала.
 З живої кривці в ті часи
 Рясна калина виростала
 Як символ рідної краси.
 Ділю я в серці смуток діда,
 Коли онук вночі в буран
 З пустим наганом охляп їде
 До ковпаківців-партизан.

Я прославляю біль розлуки
 Не тим, щоб викликати жаль,
 А тим, що в ній найтонші звуки,
 Які несуть із далі в даль
 В душі любов до Батьківщини,
 Всі риси рідної краси,
 Земне дихання України,
 Батьків і друзів голоси.

В розлуках вищий лет кохання,
Найглибший вияв щастя, мук.
Верни ж, недремне спогадання,
Мій біль за всі літа розлук.

* * *

Мої розлуки почалися змалку,
Ще як в дитмістечко із села
Ішов по вогкій польовій стежині.
Я оглядавсь, аби побачить хату,
Свій двір, вербову кузню над сагою
І матір за воротами смутну.
Я оглядавсь, але високе жито
Мені, малому, заступало все,
Лиш матері чомусь не заступало.
Вона, здавалось, над важким колоссям
Стоїть і кличе... Кличе повернутись
До хати, бо прочахне той куліш,
Який мені зварила на вечерю.
Я не вернувсь, а мати кличе, кличе...
Той поклик залишився назавжди,
Як голос першої найдовшої розлуки,
З літами інші добрі голоси
В моєму серці почали звучати —
Із дитмістечка, з Харкова, із Вахша,
Із Кушки і московських гуртожитків,
То голоси моїх юнацьких друзів,
З якими час і простір розлучили.
Ті голоси живі у кожному нерві,
На дотик споминів відгукуються лунко.
Я оглядаюсь, та високе жито
Нового поля заступає все,
Лиш матері чомусь не заступає.
Вона, здається, над важким колоссям
Стоїть і кличе, кличе повернутись...
Той поклик залишився назавжди,
Як голос першої найдовшої розлуки.
А ось іще один жагучий голос
Через літа розлук процебенить,
Мов кров із рани.
Почекай, розлуко!

Ще буде зустріч.
Ось вона.
Лечу
Із кручі вниз, у русокошу повінь.

* * *

Із кручі вниз, до хвиль Дніпра,
У піні місячного світла
Текла весни зелена гра.
І вперше яблуня розквітла,
І вперше випала роса
На пелюстки рясні, горючі,
І потекла твоя коса
З плечей до ніг на схили кручі,
На перекручені стежки,
Через гаї, провалля, ями.
Жбурнула в води з крутіями
Запруд потрошені дошки.

Твоя коса,
Твоя краса
В стрічках недотканих туманів
Тече на острів наш Труханів
І все померле воскреса.
Зринає з хвиль,
Шукає хати,
Спішить кохане докохати
На теплій, збудженій землі,
Де дні малі,
Короткі ночі,
Де роки злічені дівочі —
Майнуть і зникнуть уві млі.

* * *

А хвилі йдуть,
Русяві хвилі,
Шумлять, змивають береги,
На них кораблики безсилі
Пливуть і гинуть навкрути.
Куди ж тікати?
Куди брести?

Повсюди хвилі кучеряві.
Уже затоплені мости,
Човни потрощені,
Діряві
Старі причали на плотах.
Сирена вирветься і тане,
Мов у крило підбитий птах.
Лиш юних пристрастей титани
Летять униз по крутизні,
Бо їм не страшно в глибині.

А хвилі б'ють,
Кущі зривають
На Володимирській горі,
Могутні плечі заливають,
Широкий хрест в огні зорі
Того,
Хто сам купав у хвилі
Цей дивний край, як ти в косі,
І звівся на крутому схилі
У темно-бронзовій красі.
Він повен сили, повен віри,
Він бачив стріл страшні дощі,—
Тепер, збентежений без міри,
Стоїть в обвітренім плащі.
Йому здається:
Ось він з кручі,
Підмитий, звалиться в Дніпро.
І не спасе його колючий
Пернач, окутий сребром.

А з його місця в мить спокою
В світанок нової пори
Ти здіймеш мідною рукою
Гаряче серце догори.
Велике серце,
Повне страсті,—
Щоб з міді золото лилось.
Щоб всяк хотів його украсти
І щоб нікому не вдалось.
Хай буде так.
Я сам схилюся
Перед тобою на горі,

Якщо сьогодні не втоплюся
В твоїй красі,
В твоїм добрі,
В твоїм закоханім диханні,
В твоїм, моїм житті новім.

Ця перша ніч — уже остання?
Чи ще в розгоні віковім
До нас повернеться пора
У повномісячному світлі?
Із кручі вниз до хвиль Дніпра
Тектимуть яблуні розквітлі.
І перша випаде роса
На пелюстки ясні, горючі,
І потече твоя коса
З плечей до ніг,
На схили кручі.
Хай буде так!
Хай знову повинь
Русявих кіс — найглибших рік!
Щоб цілий вік — тобою повен!
І ти — моя щоб цілий вік!

* * *

Підводивсь день в промінні, у туманах,
Вже дотканих і вибілених ранком.
Труханів острів з тої полотнини
Одяг сорочку, вишиту гаями
І крилами розбуджених пташок.
Затихла повинь. Там, коло причалу,
Гойдав чиїсь розлуки пароплав.
Які розлуки?! В мене стрічі радість
На серці виграє, мов на бандурі,
І на устах горючі пелюстки
Твоїх цілунків запашні, рожеві.
І ти сама у сукні із туману...
Та ні, в звичайній ситцевій сукенці
Ідеш в реальнім світлі рідна, мила,
Зібравши коси в жмуток на плечі.
Краплиночки веснянок золотих
На носі, між бровами і на скронях
Сузір'ями уже не видаються,

Проте іще жива досвітня казка.
 Ти йдеш з пучком русявого проміння
 У день, що має швидко догоріти
 І повернути нам казкову ніч
 Під місяцем, під зорями рясними,
 Із котрих випромінюється вічність.
 А вічність і кохання нерозлучні.
 Це справді так. І розгорівся день.
 Він у вікно рукою листоноші
 Укинув звістку, що нездужа мати.
 Я не проїхав, а перестрибнув
 Чималу відстань з Києва в Охтирку.
 Мене зустріли Ворскла, жито в полі,
 Чернеччина осично-тополина,
 Подвір'я без хлівів, гнилиця-хата,
 Літами довгими утоптана у ґрунт.
 Яке збідніле все й збагачене за роки
 Своєю рідністю. Я кращого куточка
 Не зустрічав ніде на Україні.
 Проте він є шматочком України —
 Самою Україною він є.
 Слаба старенька мати підвелася —
 Це появ мій життя їй повернув.
 Вона куліш зварила у горнятї.
 Я їв його, як страву найсмачнішу,
 І пив солодку материнську мову,
 Скупу на слово, щедру на тепло.
 Вчував жагучий поклик з-за Дніпра,
 Та залишити матір був не в силі.
 «Залишиш!» — грізно мовила війна.

* * *

«Щоб цілий вік!..»
 Неначе вчора
 Це пролунало на горі.

Скрипить нав'ючена розвора,
 Повзуть zenіток димарі,
 Течуть хустини, коси, каски,
 Плачі дитячі з пелени.
 Знов буйна повінь,
 Та не ласки,

А пекла довгої війни.
В цім пеклі ти, немов причинна,
Несеш своє «Щоб цілий вік!..»
Реве та стогне Дніпр-пучина,
Сердитий вітер з боку в бік
Наш вік тяжкий хита громохко.
І скрізь уже до дрожу вогко
Від сліз та крові на землі.
І на вербовому гіллі
Роса мов сльози.
Бомбовози
Летять на захід і на схід.
Ти зупинилась, ломиш лози,
Щоб розшукати потім слід
До того місця, де ми стрілись.
Пусте зусилля, не ламай.
Назавжди, мабуть, відзорілись
Казковий квітень, дивний май.
Ти підійшла.
Верба хитнулась,
І нас осипала роса.
Не потекла, а колихнулась
Напівзаплетена коса.
Ти, певне, вибігла із хати
Лиш на хвилину.
А назад
Уже не прийдеш. Дім і сад
В диму чадному, бомбовому,
Та й я не знаю, як назад.
Мені в Полісся, в партизани.
А там...
— Не плач, моя краса.
— Хіба я плачу?
То роса...—
Ідуть у ніч, у смерть кияни,
Через Дніпро реве гроза.
— Прощай! За мною не ходи.—
Сказала й зникла край води.
Не зміг...
Оглянувся, підбіг.
Пропає і слід від босих ніг.
Куриць воронка під горою,
Лежить потрощена верба.

І Володимир наді мною
Стоїть з хрестом, немов судьба.
З його підмурків серце злота
Не піднялося догори.

Це все в уяві.
Я з пілотом
Лечу в поліські табори.

* * *

Літак уздрів багаття на галяві —
І вниз, бо дуже холодно вгорі.
До «дугласа» жаркими язиками
Підскачили шапки в стрічках червоних,
Колючі бороди, жарини сині, карі,
Погруддя у лагуні гільз та куль.
І дід Ковпак прийшов мене зустріти.
Він був у ватнику, приземистий, худий,
Ледь-ледь сивіючий, але в легендах — дід
І велетень. Та, певне, він і є
В душі таким, яким народ бажає.
Я дав йому шифровану пугівку.
Дід, не читаючи, насипав тютюну
В той папірець і закрутив цигарку.
— Мінер? Це добре. Звати як?
— Платоном.
— Клади, Платоне, міни, тол на віз,
У табір їдь і спи. А там... узнаєш.—
Ми попливли в гущавину Полісся.
Як лунко щебетали солов'ї
У тишині, в пахучих первоцвітах!
А верби, мов ті сиві матері,
Схилялися, щоб краще роздивитись:
Чи не синок вертається у дім.
— Так ось який ти, грізний вражий тил!
— Хіба я вражий? Це війна-загуба
Вселила в мене лють страшної помсти,
А так я край казок і дум величних,—
Почулося з листвяних уст гаїв.
— Приїхали у табір,— мовив хлопець
Так просто, мов — «приїхали додому».
Стоять вози, пасуться вільно коні,

І партизани сплять, хто де приліг,
 В траві — сідло під голову чи пень.
 Їм зручно, звично — це, либонь, в крові.
 Так спали запорожці на поході,
 Опришки, гайдамаки, таращанці,
 І ковпаківці сплять, немов Антеї:
 Земля їм — силу, а вони їй — кров.
 Я задрімав. У сні, здається, бачив
 Стареньку матір, що стоїть над житом,
 Тебе самотню в Києві на кручі...
 Не роздививсь. Прорвався рев моторів.
 Це «юнкерси» скидають жар терміток.
 Палає ліс, а солов'ї співають.
 Горять останні хати в попелищах,
 У хатах люди, скручені дротами:
 — Рятуйте... туйте! — Солов'ї співають.
 Аж страшно, як співають солов'ї.

* * *

Полісся вирує
                     Опаленим листом.
 В дорогу беру я
                     Нагайку зі свистом,
 Знаряддя гримуче,
                     Стару шинелину,
 Сідло нескрипуче
                     Та чорну хлібину,
 Коня молодого
                     У стайні таємній,
 Беру я в дорогу
                     Мій скарб невід'ємний.
 Можливо, при втечі,
                     У смертній знемозі,
 Я всі свої речі
                     Покину в дорозі.
 Кохання ж не кину,
                     Не буду ховати,
 Як рідну дитину
                     Не кидає мати.
 Ідуть партизани
                     По хащах, по твані,

В кишенях нагани.
У кожнім нагані
Хоч три, але твердо
Набиті набої.
І кожен відверто
Говорить з тобою:
— У мене є діти,
Хороша дружина.—
Ну, як не радіти —
Щаслива людина!
— Ось картка.— Дивлюся —
Сміється білява.
— А в тебе? — Хилюся
До кущика мляво.
— Спочинемо трохи.—
Присіли, де стали.
Коржі із гороху
І м'ясо дістали.
— У мене з моєї
Немає портрета.
Є коси у неї.—
І знову відверто:
— У кожної коси.—
Сміються хлоп'ята.
Розмотують троси,
Щоб міст переп'яти.
Ну що їм до кіс тих?
У кожної — правда!
Я кидаю їсти,
Готую заряди.
У кожної коси,
Та в тебе найкращі!
Й летять під укуси
Вагони у хащі.
Полісся, галяви.
Їдуть партизани.
І твань за халяви
До болю, до рани.
Звертати ж не можна
У месницькім ділі.
Земля бездорожна,
Далеко до цілі.
Година не рання,
Зросились катрани.

І в серці кохання
    До болю, до рани.
А кинуть не можна.
    Як мати дитину
В годину тривожну
    Ніде не покине.

* * *

З Полісся придніпрового в Карпати
Ми рушили сердиті, невідступні,
Зі зброєю важкою на плечах,
З пекельними машинами в мішечках,
З любов'ю в серці, з совістю народу,
Якому доля випала страшна,
Найтяжча доля.
Пам'яте людська,
Ти збережи цей час на довгі роки,
Із муками катівень, душогубок,
Щоб знали ціну щасному життю
Нові, грядущі, дальні покоління.
Ми йшли ночами по таких болотах
І драговинах, де лиш чорні вепри
Ходили дотепер та, може, мавки.
Сюди літак з Великої землі
Не прилетить із ліками й підбитих
Не забере в шпиталь. Не привезе
Трикутничок із штампом «польової».
.....
А ми ідем, нас люди зустрічають,
Як ту надію, що палала й гасла
Не раз уже у селах-попелищах.
Ми крапля в морі — три загони піші
Серед дивізій, армій. Ні, не крапля,
А сам народ в його стражданні й гніві.
Краплина висохне і зникне назавжди,
А в нас, коли загони порідіють,
Нові бійці беруть упалу зброю,
Гарячу ще, з набоями в стволах.
Тоді на мить лягає мертва тиша
Не тут лише, а скрізь по Україні.
В ту мить твориться клятва мовчазна,
Священна клятва матері Вітчизні

На вірність їй синівську. Так щодня.
 Безсмертні ми. Яка там крапля? Море!
 Великий і нетихий океан,
 Що грізно котить хвилі полум'яні.
 Незгибні ми, але худі, голодні,
 Розранені, утомою закуті —
 Умерти легше, ніж ступити крок.

* * *

Я втомився себе берегти,
 Рити землю, як риють кроти.
 Вже не м'язи болять, а кістки.
 То каміння, то твань, то піски
 На двох тисячах пройдених верст,
 Де сліди мої часто навхрест
 Залягали над сагами в грязь,
 Як до мосту ішов, як вертавсь,
 Підпаливши бікфорд.

Я лежу,
 Шашки толу в заряди в'яжу.
 Втома вперто шепоче мені:
 «Вражі дзоти в бетоні, в броні,
 А довкола колючі дроти.
 Не прорватись до них, не пройти.
 Не вагайся, мерщій підіймись,
 Куля блись —
 І на землю вались.
 І у землю свою назавжди
 Тихо, тихо по краплі іди.
 Знай, різниця лише у часі.
 Там по крапельці будуть усі».
 Я втомився себе берегти.
 Чую: «Сину, ти мушиш іти.
 А як вернешся в дім свій і рід,
 Житній хліб на розпечений під
 Я поставлю у формі новій,
 Полотна розкачаю сувій
 І пошию нові сорочки».
 Заскрипіли тугі вервечки,
 Потім спіле колосся звелось,
 І з'явилась на хвилі колось
 Рідна мати.

Гукала: «Вернись...» —
 Як в дитинстві у житі колись.
 Я втомився себе берегти.
 Але тут за вали і дроти
 Перелився, як хвиля за мол,
 Під бійницями викинув тол,
 Підпалив швидкодійний бікфорд,
 І замовк приголомшений дзот.
 Партизани пішли на прорив.
 Інший голос мені говорив:
 «Не хилися в пахучий курай,
 Лиш на поклик життя потурай.
 Знаю, рана горить на плечі,
 Але ж там серед круч уночі
 Зарегоче весняний Дніпро
 І підійме причал на ребро,
 І зозуля сто літ прокує
 Нам на щастя».
 Вогонь заграє,
 Чорний, толовий, злющий вогонь
 До моїх наболілих долонь.
 Цей вогонь треба швидше нести,
 За собою троцити мости,
 Щоб вогнем обірвати вогні,
 Ті, що ворог — у груди мені.
 Обірвав.
 А загони уже
 Десь в Карпатах пільма стереже.

* * *

Гуцульщино, хай славиться навіки
 Твоя земля зелена верховинська,
 Де велетні дерева і каміння,
 Малинником, ожиною повиті,
 Ведмеді, вепри, сарни-тонконіжки
 І люди із родини соколиних
 Злилися назавжди у щось єдине,
 Незайманої сповнене краси.
 А може, все реальне і достотне
 Казковим видається в леті часу
 І неймовірним з роками стає.
 Я, певне, сам спитаю в спогадання:
 Хіба ймовірне те, щоб три загони

Переступили вшир усю Україну —
 З Путивля до кремнистого Бескиду,—
 Стинаючи тупу арійську зверхність
 В полках, дивізіях, армадах броньових?
 Або таке, щоб вороги далися
 Порвать собі комунікацій жили
 Чи підпалить живі нафтоджерела?
 А вишки пломеніли, рвались труби,
 Та так, що, мабуть, сам Іван Франко
 Сказав би: «Засміялось Прикарпаття
 Ще дужче, як сміявся Борислав!»
 Гуцульщино, то, може, тим у тебе
 Зливається реальне із казковим,
 Щоб стать крилатою легендою в віках.
 Проте іще далеко до легенди.
 Я в дійсності суворій. Уночі
 Лежу коло поваленого мосту.
 Зі мною кінь прибудний і надія —
 Догнать, знайти загони у Карпатах,
 Як голку у великім ожереді.

* * *

Хижим криком орла,
 Клекотінням води
 Грозовиця ревла,
 Розмивала сліди,
 Підбивала коня
 У провалля, яри.
 Хто загін доганя,
 Той не знає пори,
 Не зважає на ніч,
 На грозу — хай гуде,
 Він тривогам навстріч —
 До загону іде.
 А тривоги такі
 В дикий рокіт і рев,
 Що галузки липкі,
 Мов гадюки, з дерев
 До чола і до щік —
 Аж по шкірі мороз.
 Ніч здається за вік
 Серед хащів і гроз.

Із гори до гори,
Поміж пасток із мін,
Через твані й бори
Доганяв я загін.
Все кричало: «Спинись,
Упадеш — пропадеш.
Хоч на мить схаменись,
Ти ж у прірву бредеш.
З тої прірви ніхто
Не вертався іще!»
Крик жахний долотом
Прямо в скроні січе.
Але в шумі грози
Десь текло по гіллю,
Мов у краплі сльози:
«Я чекаю, люблю.
До загону лети,
Парашут з-під небес
Вам докинув листи.
А з листами воскрес
В того батько чи брат
Із-за Ворскли і Псла,
Що у списки утрат
Ця розлука внесла.
Є й від мене листок,
Що здорова, жива».
Це я чув із гілок,
Це шептала трава,
Весь опалений ліс
Крізь громи шепотів.
Я по глинищах ліз.
Хай не жив — животів.
Хай штовхала імла
У провалля, яри.
Ти до мене ішла
З даліни, з-за гори
І вела у загін,
Мов у рідний куток,
Крізь буремний розгін
Докидала клубок,
І по нитці за ним,
За казковим клубком,
Під світанням ясним

Я зустрівсь з Ковпаком.
Не сказавши про міст,
Що на Пруті зірвав,
Я відразу про лист
В командира спитав.
Він сміється: «Та ні.
Ну, які тут листи».
Все ж на щастя мені
Відгукнулася ти.

* * *

І знов облога. «Ковпаки в мішку!
Одним ударом я покінчу з ними!» —
Кричав у ставці Гітлер. Крик злорадний
Дійшов до нас новими літаками,
Навалами дивізій і полків,
Натяганих з усіх кінців Європи,
Мов до Карпат переміщався фронт.
Стояли ми тоді на Діл-горі.
— Покинути обоз. Поранених — на ноші.
Гармати, міномети — під тротил,
Обвалами із круч вночі впадемо
В Делятин, де резерви і штаби.
Чим більше військ — тим паніка густіша! —
Так мовив Руднев — славний комісар.
Його звияту, розум, силу слова
Любили ми священною любов'ю.
Його накази до самопожертви
Виконувались чесно усіма.
Тепер жахнулись — як же без обозу?!
У нашім стані віз — це рідний дім.
На возі все: патрони, одежина,
Підметки, їжа, міни, тютюнець.
Поранять — теж полудрабок трястиме,
Аж поки не підіймешся на ноги,
Або... Або... А в тім «або» страшному
Знаходить заспокоєння боєць,
Що він не буде на плечах у друзів,
Вмираючи, важіти сотні верст.
Упали на Делятин. Залишили
В бою свого героя-комісара
І сотню з ним, кого спіткала смерть.

Оточення пробите. В різні боки
 Загонами, роями розійшлись,
 Щоб стрітися, як вийде, на Поліссі.
 А я тоді зі жменькою бійців
 Вернувся на Діл приманкою живою,
 Аби вогонь відволікти на себе.
 Ми вистріляли майже всі набої,
 Поки дійшли, поки настала ніч.
 До ранку можна спати — не полізуть.
 Я впав на мох під скелею-дугою.
 Твій голос намагався знов почути,
 Та в перший раз за всі літа розлуки
 Ні слова, ні дихання не почув.
 У пам'яті, неначе у потоці,
 Корягою крутилась притча давня,
 Яку на Шевці ватаг розповів.

* * *

Бідак золотого знайшов на землі.
 Зрадив, аж заплакав.
 Додому йдучи,
 Згубив свою знахідку десь уночі,
 Шукав до світання в імлі.
 А ранком, утерши спітніле чоло,
 Подумав:
 «А може, його й не було —
 Того золотого.
 Нічого, нічого
 Ніколи у мене в житті не було».

Лежала прим'ята ногами трава,
 Голки із ялини, бруньки неживі,
 В ярку шелестіли дуби вікові,
 На пні засинала сова.
 «А очі у неї, мов два золоті...
 Ой, що це зі мною?» —
 Бідак шепотів.
 І думать про знахідку вже не хотів,
 Та все ж зазирає по путі
 У кожне присипане листям дупло
 І думав:
 «А може, його й не було —

Того золотого.
 Нічого, нічого
 Ніколи у мене в житті не було».
 І кожного разу, куди б не ішов,
 Бідак повертав на стежину криву,
 Ціпком розгортав пожовтілу траву
 У полі, де він золотого знайшов,
 І в лісі, де потім згубив.
 «Оце б зо дві пари твердих підошов
 І свиту на зиму купив»,—
 Він думав.
 Повільно звертав на село,
 В землянку.
 «А може, його й не було —
 Того золотого.
 Нічого, нічого
 Ніколи у мене в житті не було».

Вже й ліс порубали. Корчівку нову
 Покрила хвиляста родюча рілля,
 Дідусь посивілий гукає:
 «Гиля!» —
 Гусяток жене в мураву.
 За мостом зупиниться:
 «Балочка та...»
 Києм колупає ріллю.
 «Дощок на труну у попівни куплю,
 А в пана дубок на хреста...»
 Всміхнеться:
 «Куди ж це мене занесло,
 Старого?
 А може, його й не було —
 Того золотого.
 Нічого, нічого
 Ніколи у мене в житті не було».

Цю притчу химерну я чув і раніш,
 Її нагадав мені вчора чабан.
 Тоді пропливла, мов легенький туман.
 Тепер — мов у рану пощерблений ніж...
 Зустрів я тебе — покохав, полюбив,
 Збагнути не встиг — і навік загубив.
 Мов блискавка, згасло жадане тепло
 Коханья.

«А може, його й не було —
 Всього дорогого.
 Нічого, нічого
 Ніколи у мене в житті не було».

* * *

Всю ніч ракети небо шматували,
 Неначе намагались завалить
 Нескорених громадям хмар грозових.
 На перевалах танки, тягачі
 Чадною сталлю іскри висікали,
 Щоб гори підпалити, ніби трут.
 А гори не горіли. Не свіtilись
 На полонинах ватр Волосожари.
 Усе пiтьма смолиста залила.
 І ранок нам не прояснив нічого —
 Захмарились Карпати, задощились.
 На Дiл-горі — ні стежечки, ні слiду.
 А може, то й не Дiл-гора була —
 Ми просто йшли з вогнем за перевали,
 В чужий вогонь. Оглянув я місцину.
 Фортецю справжню тут звела природа.
 Кремнистий бруствер перед нами, ззаду —
 Бездонне урвище, залите буковинням,
 Обабiч неприступні стiни скель.
 Ми залягли за бруствер — аж камiння
 Угнулося під гострими кiстками.
 Тоді з'явився головний дозорець
 На гору наступаючих частин
 Або ж безглузда розвiдка зухвальцiв.
 Фашисти молодюсiнькi завмерли,
 За мить вони умерли, хто де став.
 Iще за мить iх чоботи добрячi
 Були уже у хлопцiв на ногах,
 Якi ступали ранами по скелях.
 — Шкода, що лиш чотири завітало, —
 З журбою мовив Павлик босоногий.
 — Чекай, вони отарами посунуть. —
 Але до вечора нiхто не наступав.
 Самi гармати гавкали густiше,
 Та бомбовозiв збiльшилося втричi.
 У надсмерканнi з трави-росицi,
 Неначе квіти з пуп'янкiв набухлих,

З'явилися маленькі гуцулята
З кулешею, з овечим кисляком.
І ось тоді почув я знову голос
Твій рідний, що завмер було на час.

* * *

— Ти щасний, що діти, Платоне, ти радий?
Поглянь в їхні очі прозорі, чутливі.
Вони наче ягоди з грон винограду,
Просвічені сонцем. Ти справді щасливий?
І в нас вони будуть. Я чую край серця,
Як щось найрідніше ворухиться, б'ється.
Та все це в уяві, за тим чародієм,
Що Часом зоветься.
Ми разом зрадієм
Турботі про першу колиску дитячу.
Я пору ту наче за обрієм бачу.
Як жінка, як мати її виглядаю,
Щоб «люленьки-люлі» та «баєнки-баю».
А потім — за ручки і — «ходоньки-ході».
І сонце одвічне всміхнеться на сході
Людині, що вперше іде по планеті,
Людині, що вперше в казковому злеті
До нього дістане і візьме вогонь,
Який ще не грів наших душ і долонь.
Із дітьми і щастя, й турботи безмірні
Усім, хто обов'язкам батьківським вірні.
Ось ви залягли на горі умирати —
З'явилося гуцуликів плем'я завзяте —
І стали дорожчі життя ваші вдвічі.
Чого ж ти задумався?
Глянь їм у вічі.
В оті, що як ягоди з грон винограду.
На серці у мене тривожно і радо.

* * *

Кулешу їли, пестили маляток,
Неначе у родині, що зійшлась
На час короткий в пору вечорову.
— Звідкіль,— питаю,— як добрались, діти?
— Вздовж урвища, по жолобку старому.

— Тут жолоб є?
— Авжеж. Колись давно
По нім на Прут спускали деревину.
— Піду огляну. Може, всі униз
Потечемо, як та вода з запруди.—
А гуцулята: — Вломиться, трухлявий.
Три тисячі з гарматами?! Йой, ні!
— Які три тисячі?
— Так німці написали
В листівках, що скидають з літака.
— Бач, ось чому вони не наступають.
Зі страху й справді більше в очах,
Як три десятки з дисками пустими
Їм тисячами стали. Хлопці, вниз! —
Підкралися до урвища. І справді,
Риштак, неначе линва перетерта,
Хтозна на чім тримався поміж круч.
Ми вирішили йти. Густа імла скрадала
Страхотливу під нами глибину.
Старі обаполи скрипіли і тріщали,
Сприсали перекладки зі скель.
Гойдались ми, неначе на канаті,
Втрачаючи щоразу рівновагу.
Тоді над нами нахилились буки,
Гіллясті руки швидко подавали,
По-дружньому підтримували нас.
А діти шепотіли: — Вже близенько,
Кавалочок лишилось до долини.—
Вони втішали нас, самі ж дрижали
І липли до бійців, немов листки
Тремтливої вільшини молодої.
Опівночі ми вийшли із провалля,
А на світанні нам прославсь під ноги
Широкий і спокійний перебрід.
— Ліворуч — Ланчин, вправо — Коломия,—
Сказали на прощання гуцулята
І мов розтали на росистій стежці.
А ми пішли на той бік через Прут.

* * *

Гуцульщино — квітко цілюща до рани!
 В душі моїй бідність твоя і багатство.
 Як виживу —
 Буду і пізно і рано
 Тебе закликати до хати на братство.
 На братство країв, найдорожчих для мене,
 Людей, із якими зріднився навіки.
 Внесеш ти в світлицю убранство зелене,
 І думи як шелест, і співи як ріки.
 Ти глянеш очима отих гуцуляток,
 Що вивели нас із ворожого кола,
 Всміхнешся віконцями хижок і хаток,
 Де завше ми чули: «Спочиньте, соколи»,
 Тебе привітає русява, хороша,
 Вона залишилася там, за війною,
 Проте на Горині і на Черемоші
 Як вірна дружина, завжди ізі мною.
 Ще вчора в імлі шепотіла:
 «Ти радий?
 Поглянь в їхні очі пречисті, чутливі,
 Вони наче ягоди з грон винограду,
 Просвічені сонцем.
 Ти справді щасливий?»
 А може, це ти шепотіла за неї,
 Щоб вилущить з пекла зернята надії,
 Земною снагою заспраглих Антеїв
 Поїла, гукала на подвиги-дії.
 Гуцульщино — квітко цілюща до рани!
 Обагрена кров'ю моєю живою,
 Прощай!
 Он гуркочуть крицеві тарани.
 Шумуй же у згадці листвою, травою.
 Ні я в тім не винен,
 Ні ти в тім не винна.
 Що нова розлука роз'ятриться нині.
 В мені ти, напевне, побачила сина,
 А я в тобі матір,
 Ми рідні, єдині.

* * *

За нами Прут між ласкою травиці,
 Попереду дві колії, шосе;
 За ними — поле, клаптик старолісся
 Ріденький, із підчухраним гіллям.
 Лиш перебігли в той лісок непевний,
 Прогуркотів за нами бронепоїзд
 Так близько, що відчулась на губах
 Гірка волога диму парового.
 А по шосе грузовиків колона
 Із гарбузами касок, із мішками
 Солдатських спин лякливо проповзла.
 Ми сидимо між ласкою проміння
 І хижістю вогню порохового,
 Затиснутого в гільзах до пори.
 У нас немає карт, провідників,
 Куди на Чорний ліс — ніхто не знає.
 Я оглядавсь довкола: може... може,
 Хоч пастушок десь... І... з'явилась ти
 В уже знайомій ситцевій сукенці,
 Із косами важкими. Але коси
 Чомусь темніші стали. Це — війна...
 Обличчя я не бачу, бо на поле
 Ти дивишся, приклавши до чола
 Вузьку руку, ніжну й сильну руку.
 Я вискочив із лісу: — Стій, кохана! —
 Оглянулись великі сині очі.
 — Уже й «кохана»?!
 — Помиливсь, пробач.
 — Не помилився, легіню червоний,
 Почуть «кохана» — кожній дівці любо. —
 Всміхнулася. І в ту ж коротку мить
 За посмішкою виникла тривога.
 — Фашистів тутка нині — як піску!
 Ходімо, проведе до Чорнолісся!
 — У Чорний ліс? А нам туди не треба. —
 Хотів я трохи сплутати маршрут.
 — Мені ж відомо! Нащо хитрувати?
 Вам треба на велику Україну! —
 І вихором — на поле. Ми — за нею.
 Лиш повернулась, косами майнула —
 І знову не гуцулка, знову ти
 В своїм пориві з кручі вниз, до хвилі.

* * *

Із кручі вниз, до хвиль...
 Та ні,
 Не буйна повінь — вітер, вітер!
 Он колосочок на стерні
 Підскочив, пил із себе витер
 Об мураву і — в далеч гін...
 За ним насіння навздогін
 Із вісюгу.
 Ми на бігу
 Рвучку вдихаєм прохолоду,
 Мов з Чорторию гостру воду,
 Мов приморожену югу.
 А вітер дужче з чорних кіс
 Шумить, шмагує ржаву бляху
 Вагонів тих, що під укіс
 Я кинув міною до праху.
 Не вітер — буря грозова!
 Звідкіль ця пружність неймовірна?
 Твій стан — мов струнна тятива
 На спуску стріл.
 Уже Надвірна
 І Коломия у пилу,
 Під градом звихреної ріні.
 Піднявши рученьку малу,
 Ти по шосейному камінні
 Нас перекинула в кущі.
 Промчали танки, тягачі.
 А буря скручує, костричить
 Жита нескошені, проса.
 Й цього ще мало!
 Грому кличе
 Твоя хода, твоя коса.
 І вчули поклик небеса.
 Від гір, від палуків дністрових,
 З Поділля хмар товстий чавун
 Вгорі зварився. З гір громових
 Летять шматки залізних лун.
 А голос бурі: — Небезпека!
 Пригніться, хлопці, до межі.
 Кубло фашистське недалеко.—
 Питаю; — Танки? Бліндажі?
 — Та ні, фільварок за забором...

У нім катівня, клуб, шинок
 І те, куди женуть на сором
 Дівчаток наших та жінок
 — Багато німців? —
 Тільки злива
 Мені в обличчя як з відра
 Та грім.
 — І так я нещаслива...
 А як уб'ють коло двора
 Тебе і легінів усіх?
 О милий Боже, знову гріх! —
 Звела свій погляд на забори.
 Не очі — згустки болю, зла.
 — Тут не багато, інші в гори
 Пішли. Що кризь... Я вже була...

Дві протитанкові в ворота,
 У стогустий, колючий дріт.
 — Вперед, братва! За мною, рота! —
 І ми по той бік тих воріт.
 Не стільки куль, як «в бога!», «в душу!»,
 Й ворожа зброя — на плечі.
 Лежить босенький мій Павлуша
 В вікні на стихлім станкачі.
 Тепер у нас чобіт доволі,
 Але йому не до взуття.

Летять бійці по димнім полі
 У Чорнолісся, у життя.
 З боеприпасом, всі на конях,
 Нехай по два — аби в сідлі.
 Зі мною ти. На вогких скронях
 Дві жилки жевріють малі.
 — Ні. Є ще правда на землі,—
 Сказала тихо на прощання,—
 В мені гніздилося два жадання...
 Жадання перше — це добро
 Зробить комусь таке велике,
 Щоб, як жар-птицине крило,
 Воно світилося довіку.
 Жадання друге — правий суд.
 І ви звершили суд цей нині
 За сором лютий, звірства, бруд.—
 Стрибнув промінчик в очі сині.

Затихла буря.
 Вже не ти
 В сідлі, але така ж велична,
 Лиш не лірична — героїчна,
 Любові повна, повна мсти.

— Щастя вам, легіні червоні! —
 Гукнула й скочила з сідла
 Під Чорним лісом.
 Стали коні.
 Її нема.
 Тоді орла
 Уздріли ми перед собою.
 Яка у крилах ширина!
 Яка безстрашна воля к бою!
 Мені здалося — то вона
 Орла послала перед нас,
 Щоб дух звитяжний не погас.

* * *

— Добривечір, Полісся! — Добрий вечір! —
 Відповіли дуби дрімотним шумом
 І кинули набої жолудів,
 Мовляв, чи не підійдуть в автомати.
 Спасибі, друзі, жолудів не треба,
 А от щити із бронзи товстолисті
 Укриють нас надійніше броні.
 Ми стали в хутіречку Конотопі,
 Куди давно вже, наче у ставище,
 Стікались ручаї аж із Карпат,
 Виносячи кремністі самоцвіти,
 Яких вогонь фашистський не бере.
 Уранці я ходив по батальйонах,
 Неначе вів безмовну перекличку
 Між друзями. Багато нестачає
 Імен, жаданих посмішок, долонь,
 Які я міг на потиск упізнати.
 Ковпак стояв на глинистій дорозі,
 Вдивляючись у кожную прийшлу групу:
 А чи немає Руднева між ними?
 Тоді з'являвся вершник чорновусий,
 Стрункий, з високим вдумливим чолом,

Зі шрамом, червоніючим на шиї.
 До нього простягалося проміння
 Любові партизанської і слави.
 Це лиш на мить, це бажане — не дійсне.
 Ковпак схилився на товсту ломаку,
 Палив п'ятивершкові самокрутки,
 Щоб викурити думи нелегкі.
 І враз до мене: — Що, братву шукаєш?
 Підривників багато не вернулось.
 Та й шелесту ж, чортяки, наробили!
 Сам Гітлер, мабуть, спати не лягав.
 Нічого. Нам підкинуть мін, тротилу,
 І діло піде.
 — Міни — це не люди.
 — У тім-то й щастя наше — люди є!
 Одним полком ішли ми на Карпати,
 Великі втрати понесли в поході,
 Вернулися ж могутніші утрічі.
 Тепер уже — дивізія у мене!
 Читав наказ?
 — Ні, не читав нічого.
 — Новий загін учора приєднався.
 Полком він буде — тисяча штиків.
 А командир поранений. Осилиш?
 Народ як дзвін, поліщуки тутешні.
 Ну, будь здоров. Сідлай коня і їдь.

* * *

Листопад, сніг — не видно світу.
 Давно не чуть твого привіту.
 О, як давно не чуть, давно!
 Дзвенить залізне стремено,
 Рипить сідло,
 Гримлять копита,
 Лежить на повіді рука.
 Дорога, мороком покрита,
 Мені знайома і близька.
 Лети, мій коню, на край ночі,
 Де луни грозами пророчі —
 В боях спочинку не знайти.
 А ти?
 Де ж ти, моя далека?

Немов зажурена смерека,
 Стоїш на вискалі сама.
 І віє, віє сніговієм
 В лице нездійсненим надіям
 Холодних споминів зима.
 Ти проклинаєш?
 Ні, скорилась.
 З імлі у пам'яті з'явилась
 Велично-світла, як завжди.
 Гряди, намріяне,
 Гряди!
 А там сади,
 А там цвітіння,
 Джерельна з променем вода.
 І над усе живе створіння
 Ти вийдеш ніжна, молода,
 Як на Дніпрі у першу днину,
 До мене впливеш із пін,
 І я візьму тебе, єдину.
 Ні, не візьму,
 А до колін
 Тобі вклонюся,
 Так, як долі
 Повинні кланятись живі
 На бойовім, на смертнім полі,
 Де трави жевріють в крові.
 Я уклонюсь тобі.
 А нині —
 Мерщій у даль,
 Мерщій у ніч.
 Твого кохання зорі сині
 Летять...
 Летять мені навстріч.

* * *

Ми вже під славним Києвом, уже
 Ватутіну назустріч виступали.
 Готові з переможцями обнятись,
 Подати їм в шоломах свіжу воду
 З могутньої української ріки.
 Завершувалась битва за Дніпро.
 Над Києвом у радості й печалі

Схилялася зима — сестриця милосердя,
 До ран глибоких марлю притуляла,
 На кроснах неба виткану морозцем.
 Але крізь марлю кров рудого щєбню
 Все цебеніла. Треба камню, криці,
 Цементу і невтомних творчих рук.
 Та наші руки ще були при зброї,
 Яку не можна здать на переплавку,
 Аж поки мир не витопиш з війни.
 Ковпак захворів тяжко. У похід
 Ідем під проводом завязаного вояки
 Вершигори, що маяв бородою
 В новому рейді, що Варшавським звався.
 Зі мною був загін поліщуків,
 Обстріляних не дуже, та могутніх,
 Мов ті дуби, під котрими родились
 Вони. Ми вийшли на Горинь-ріку.
 За нею Столин — повен складів повних.
 Їх треба прямо з ходу відчинити,
 Поки добро не витекло на Захід.
 Через ріку по першому льодочку
 Ввірвалися до міста уночі,
 Де животів півротний гарнізон.
 Та в той же час, у ту годину згубну
 Зі шляху потяглись якісь частини,
 Не проти нас, а просто на нічліг.
 Ї зчепилися два гості в темнім домі.
 Одним із перших я упав на сніг,
 Пригрітий з кулемета розривними.
 Все потьмяніло враз. Я чув лише,
 Який вогонь в кістках моїх побитих,—
 І розумів, що це останній бій,
 Остання ніч за всі літа розлуки.
 Я потім написав оці рядки:

Коли виносили із бою
 Мене по чистому льоду —
 Чотири впало на ходу,
 А два дійшло. І я з тобою
 Тому, що там, на полі бою,
 Чотири впало на ходу.

З тобою... Так, я це скажу пізніше
 В напливі гомінливих спогадів.
 Сю ж ніч мені до тебе значно далі,
 Ніж до зорі зеленої крайнеба,
 Яку своєю звали в іншу ніч.
 Тепер немає зір, немає неба,
 Є блимунці ліхтариків, є очі
 Хірурга Скрипниченка наді мною.
 В них світиться натхнення боротьби
 З малою вірою у власну перемогу.
 Хірург пішов, сказавши щось тривожне.
 Він другом був, хорошим, щирим другом —
 І не хотів на рани порохити
 Слова байдужі: «Житимеш сто літ».
 За ним з'явилась Мавка-лісовичка
 Із карабінним чересом опліч,
 З малесеньким дрібочком шоколаду,
 Аби гіркотну ніч засолодити,
 Поки вона дістане гой-трави.
 Затим Вершигора укутав бородою
 І, перешерхлі губи притуливши
 До губ моїх, зашепотів про помсту,
 Про зустріч в шість годин після війни,
 Як говорив чудний сапер Водичка.
 А далі вже Василько Давиденко
 Потарабанив на залізнім ході
 Мене у ніч ще довшу, ніж полярна.
 Частенько ти з'являлася, кохана,
 Та я не бачив ні лиця, ні кіс
 І навіть слів не чув, чому — не знаю.
 Бо чув же голос Васі, голос бою,
 Що від Горині віддалявся поволі...
 Ми їхали і їхали у ніч.
 Коли стомився Вася, в нього мати
 Взяла ремінні віжки, батіжок.
 — Но! Но! — гукала.— Поспішайте, чалі,
 Сьогодні ми дуженько запізнились.
 А ти, синочку, спи собі. Но! Но!
 — Ой мамо,— я кажу їй ледве чутно,—
 Немає ж вас. Ви у землі, голубко.
 Від земляків ця чутка донеслась.—

І мати, на полудрабок схилившись,
 Заговорила тихо, урочисто:
 — То злі чутки. Я є, я вічно буду.
 Переступивши славу і огуду,
 Живу в словах найвищих: «мамо», «мати».
 Мое ім'я все рідне мусить мати.
 Ти не назвеш інакше, любий сину,
 Ту землю, де родився, — Україну,
 Чи мову, що уперше вчув з колиски,
 Чи у душі найтонші рідні зблиски,
 Окрім як словом з материнським корнем,
 Пресвітлим, чистим словом, а не чорним.
 І дівчину, яку чуттям плекаєш,
 Що лиш коханою допіру називаєш,
 В родині згодом зватимеш так само,
 Як доні і синочки: «мати», «мамо!».
 Я у землі. Але ж земля не мертва!
 Моя любов до тебе не пожертва,
 А найщедріший, найсолодший плід
 З усіх плодів за всі мільйони літ.
 Я у тобі, з тобою буду жити.
 Мене колоссям не заступить жито,
 Ліси і навіть далечі безкраї.
 Я мати,
 Я ніколи не вмираю.

Минає тиждень, тиждень наступає,
 А я усе гойдаюся на возі,
 Неначе на скрипучих терезах
 Між ніччю гробовою і світанком.
 Котра із чаш потягне вниз — не знаю,
 Хоча ми їдем прямо до схід-сонця,
 Принаймні так гадає Давиденко.
 Він в передку сидить у шинельчині,
 З короткою гвинтівкою опліч,
 А я лежу в кубельці із кожухів,
 Отавою прикиданий ізверху
 Від злого ока, від сердитих хуг.
 О мій Василько — син Полісся милий,
 У нім тепер — санбат, шпиталь, госпрота,
 Обоз і оборона кругова.

Він, відлучившись на малу часину,
 Розшукує харчі, фураж і навіть
 Поліських ворожбитів, знахарів.
 То люди всі неначебто із казки,
 Сумлінні, доброзичливі і мудрі.
 Вони мені давали дикий мед,
 Пиття із підболотного калгану
 І, як ведеться, тисячі порад.
 Коли ж кінчались мудрості нехитрі,
 Я починав життя розповідати,
 Своє життя — з дитинства, із початку,
 Або пісні співати бадьористі,
 Щоб не стогнати, не кричати дико,
 Ламаючи лубків тяжкі тортури.
 Я прагнув пригадати все значиме,
 Чим був наш вік багатий та славетний.
 Шукав часів спокійних для контрасту
 Із тим, що є. Але було замало
 Спокійного — чи й зовсім не було.
 Я народився у війну всесвітню.
 Мене обагрив Жовтень при колісці.
 У громадянську був я свідком битв,
 Денікінці мене шмагали двічі
 За те, що в ліс братам своїм червоним
 Носив куліш в німецькому шоломі.
 Вже підлітком я сам узяв гвинтівку.
 Ходив на куркулів, на басмачів
 І мерз між мінометами в Суомі
 У довоєннім році сороковім.
 Не встиг я навіть добре обігрітись,
 Ще зашпори в руках не відійшли,
 Ще вбиті друзі як живі сиділи
 Зі мною в гуртожитку до півночі,
 А тут фашизм підняв залізну руку.
 І я пішов у тил до партизанів,
 Страшне знаряддя взявши — тол і гнів.
 «І вічний бій, нам спокій тільки сниться».
 Рядок цей Блоків міг би стать девізом
 Всього життя могого покоління.
 Я говорив, а знахарі схилялись
 Над возом, наче нелині-дуби,
 І бородами-вітами кивали,
 Мовляв: кажи — ми все запам'ятаєм,

Співай — ми пісню понесем у лунах,
 Усе це лишиться між нами по тобі.
 І нелині-дуби, мов знахарі,
 Таємно щось про вічність шепотіли,
 Готові заховати під коріння
 Мене назавжди. І приходив сон —
 Найкращий лікар безнадійно хворих.
 Я прокидався знов на терезах
 В добі новій, та в тій же чаші ночі.
 Якось Василь вернувся із корчів,
 Де погорільці мешкали в землянках,
 Й почав ділитися новинами, чутками.
 Василь казав, що ми вже не в тилу
 Ворожому, а на землі Великій.
 Лиш тут таке глибоке болотище,
 Що німці й наші обійшли дугою
 І партизани сліду не лишили.
 Іще в народі дивна чутка йде:
 Либонь, тут є якийсь солдат безсмертний
 Немовби йде він шестериком
 Добрячих коней на залізнім ході.
 Йому три кулі влучили у груди,
 Чотири розпанахали живіт,
 Кістки побиті толлом та залізом,
 А він живий все йде до схід-сонця.
 При нім немає оборонців жодних,
 Один хлопчак з гвинтівкою старою,
 Та у руках в солдата два нагани,
 Але узять його ніхто не може,
 Хоч йде він по всенькій Україні.
 Фашисти танки кидали, піхоту,
 Із літаків жбурляли бомби тонні.
 Вже на землі ні цяточки живої,
 Лиш хмара пилу чорного вирує,
 А пил осяде, бачать — йде воїн,
 Ще дужче зраний, та не вмирає,
 Бо він з такого роду, кажуть люди.
 Не стогне той солдат і не ридає,
 А все пісень співає лунко, гучно
 Про плем'я невмируще комуністів,
 Про перемогу нашого народу,
 Про славний мир, що сходить над землею.
 Химерна чутка, на легенду схожа,

Але вона мене підбадьорила
 І повернула віру у життя.
 Кажу: — Васильку, поганяй гнідих,
 Нехай летять з останніх сил шкапини!
 Здається, Київ тут десь недалечко!
 А там...— Василько зрозумів усе.
 І заgrimіли дроги по грудках
 Замерзлої, незримої дороги,
 Неначе їх несло шестериком
 Баских гарячих коней. Терези...
 Які там терези?! Це хід залізний
 Гримить по всій великій Україні,
 Гримить, летить прямисінько до сонця,
 Яке ось-ось розколе ніч промінням.
 Я два нагани вгору підіймаю,
 Спустошую обидва барабани,
 Завзято салютуючи світанню.

ЕПЛОГ

Уже світає.
 Біла смуга
 Лягла над обрієм.
 Встає
 Із-за крутого виднокруга
 Життя незборене моє.
 Пливе над Києвом серпанок
 Добрий ранок!
 Од копита
 Підкова впала на ребро.
 Я взяв сталинку перебиту,
 Пустив конягу за Дніпро.
 Пора сідла скрипучі луки
 Мінять на тамбури, купе,
 Де паровик на всі розлуки
 Свистить, плюється і сопе.
 Проте за кожним стуком ската
 Чиясь розлука мовчазна
 Чекає нас.
 Ось біла хата.
 Із невеличкого вікна

Очей струмлять джерельця ніжні
 Сюди, у вікна мандрівні.
 Вони, тривожні і невтішні,
 Шукають тих, що вдалині,
 Очей.

Цвіте віночок свіжий
 Край хати в молодім куці.
 Ще стук —

І вже лісник-об'їжджий
 Стоїть в брезентовім плащі
 Коло поваленого бука.
 О, як він тяжко засмутивсь.
 У нього з деревом розлука?
 Чи з тим, що в юності колись...

Гудок.

Вокзал.

Іде додому
 Самотня жінка молода.

Вона вдова.

Давно відомо,

Що муж загинув.

Лобода,

Яку вона сама стоптала,

Іще нешвидко відросте.

З вокзалу й знову до вокзалу

Журба ходитиме помалу

Через покручене, пусте

Безладдя літ.

А де ж твій слід?

Навік загинув при Дніпрі?

Ні, он вони — глибокі, карі —

Аж на Різдвяному бульварі,

На димній Стрітинській горі.

І вибух радості земної

В розгоні мирної пори

Нас обійняв.

Ідем з весною

В життя по інший бік гори.

І певні ми, що в роки стрічні

Уже не буде бур війни,
Розлук..
О ні, розлуки вічні.
Як вічний подих далини.
Лишали ми свої оселі,
Рідню, коханих в самоті —
І з часом лишимо не землі,
А Землю вперше у житті.
Не стане слів, електророзлуки
Зітруться далеччю в імлі,
Тоді лише чуття розлуки
Назад поверне кораблі.
І як прислухатись до вчених,
То за одну космічну мить
В житті дружин і наречених
Доба чи тиждень пролетить
Тут, на землі.
Але не скаже
Ніхто: «Шкода надій. Амінь!»
Ще глибший біль розлук заляже
Тоді на десять поколінь.
Чого ж я знов про це?
Ми стрілись —
Аж зорі в росах загорілись.
Я уклонивсь тобі, як долі
Повинні кланялись живі
На бойовім, на смертнім полі,
Де трави жевріють в крові.
Ідем з гори у цілий світ,
Рука в руці, а думка в думці.
— Три літа ми були в розлуці..
— Яких три літа?
Триста літ!

1945—1962

РАНОК — НЕ ДЕНЬ ЩЕ

ВСТУП

«І ранок — не день ще,
і вечір — не ніч ще...» —
Ледь чутно шепоче
старе кладовище
В підгір'ї карпатським
устами калини —
Життям волелюбним
з глибин домовини.
Таке вже було те життя,
що й могила
Його до останку
суглинням не вбила.
Із кожним росточком,
з пагінчиком новим
Воно проникає
то цвітом, то словом
До зору, до слуху,
до серця людини.
І вчить, як любити
велике, єдине
Буття на землі
неосяжно прекрасне.
Шумує калина,
запліднена рясно,
Дуби суховерхі,
давно вже не юні,
Впиваються юністю
з серця красуні.
Вітри на могилі
розгойдують квіти,
Що садять дівчата,
а сонце і діти
Їх любо плекають.
І кожного літа,
Коли верховина,
щедротно зігрита,

Почне вибіляти
                                 тумани-серпанки,
 Тоді при могилі
                                 всю ніч аж до ранку
 Стоїть на протезах
                                 висока людина.
 З туманом зливається
                                 сива чуприна,
 І вуса пухнаті,
                                 мов пасма туману,
 Гойдаються тихо.
                                 І чути: «Кохана
 Моя рятівнице,
                                 скажи хоч імення...»
 І слово йому
                                 опіка піднебення,
 І тиша йому,
                                 наче грім грозовиці.
 В гаю прокидаються
                                 ранішні птиці,
 Світання вливається
                                 в сизий серпанок.
 «Скажи, моя люба,
                                 бо жевріє ранок,
 Пора у дорогу
                                 з Карпат до Кубані.
 Хвилини ці, може,
                                 навіки останні».
 Тоді зашепоче
                                 старе кладовище:
 «І ранок — не день ще,
                                 і вечір — не ніч ще».

* * *

В міжгір'ї Заліща
                                 була кам'яниця
 Страшна, мов примара.
                                 І звірі, і птиці
 Її обминали,
                                 немов купину ту,
 Що цідить довкола
                                 убивчу отруту.

Стояла вона
 чи не восьме століття.
 Хто прагнув до волі,
 там сталлю і пліттю
 Вбивали те прагнення
 разом з душею
 І з тілом, підтятим
 на палю чи рею.
 Та щонайстрашніші
 для волі тортури
 Ховали в собі
 запліснявілі мури,
 Із них, як з могили,
 ніхто не вертався.

* * *

Ковпак з партизанами
 в гори прорвався.
 Було це як грім
 серед неба ясного,
 Як пісня раптова
 із горла німого,
 Як подих весняний
 з грудей хуртовини.
 Накинувся ворог.
 Рясні верховини
 Обагрились кров'ю,
 аж води руділи
 У бистрих потоках
 з Говерли та Діли.
 На кожного нашого —
 двадцять чужинців,
 Бронею панахали
 бруки гостинців.
 Вони оточили
 Карпати стіною.
 Зрослись ковпаківці
 тоді з кам'яною
 Одежею гір вікових —
 і ні кроку.
 Неначе у прірву
 бездонно-глибоку

Щоднини зникають
рої, батальйони.
В палаючих танках
клепочуть прокльони.
Фашисти знегамлені:
«В чому їх сила?!»
І оберст промовив:
«Хоч полк — у могилу,
А треба дістать
партизана живого!»
Й за сотню арійців
дістали одного,
Побитого дуже,
облитого кров'ю,
В тяжкій непритомі,
та ще при здоров'ю.
Це був кругобровий
козак із Кубані,
Нащадок того,
хто в дніпровім лимані
До турків потрапив
у битві нерівній,
Хто влучив із лука
цареві й царівні
Між самії вуха,
хто сам був під гаком.
Такі не стрічались
ніде з переляком.
Уколами хлопцеві
пам'ять вернули.
На допиті й слова
від нього не вчули.
Вже кості поламані —
з уст ані пари.
«Нехай кам'яниця
завдасть йому кари!»
І тягнуть кущами
його під горою,
Щоб люди не глянули
в очі герою.
Припхали не плаєм —
слідчком собачим

Кубанця в Заліща.
Й ніхто не побачив?..
Ніхто не угледів?..
А зірка у хмарі,
А юна горянка
в квітчастім кептарі
Хіба не дивилися
в тернище лунке?
Хіба не здригнулося
серце в гуцулки?
Хіба не клялася
вона край загати
Життя за свободу
героя віддати,
А як пощастить —
по останнє дихання
Плекатиме в серці
безмежне кохання
До того, хто нині
в крові, у закові?
Віддасть вона душу
свою козакові.
Звідкіль почуття це
взялося в гуцулки?
Чи з гір донесли їй
звитяги відлунки,
Де юний кубанець
пішов на «пантеру»
Один і спалив
бронекуту химеру.
Чи стогін нестерпний
з катівні страшної,
Чи подих страждання,
що плив з тишиною,
Чи, може, в повіках
запалених очі
Жаринами впали
у груди дівочі.

* * *

Підважилась ляда,
і бухнуло глухо
Розтерзане тіло
у тьмяну задуху.
А з тілом — кайдани
в іржавій корості.
Навіщо ланцюг той —
поламани ж кості.
З імлі насувалося
чорне каміння.
Воно уростало у твань,
мов коріння
Товстезне, холодне
і мертве одвіку.
І хлопець заплющив
гарячі повіки,
Спустошений болем,
до всього байдужий.
І пити тепер
не хотілося дуже.
Порепані губи,
опечені лоем,
Завмерли з усмішкою
злою-презлою.
Лежить нерухомо
у затхлім багнищі.
«І ранок — не день ще,
і вечір — не ніч ще...» —
Докинуло добре
високе відлуння.
Воно зачепило
не порвані, юні,
Ніким ще не займані
струни у серці.
«То голос дівочий,
чи, може, здається?» —
Подумав юнак
із надією й жалем.
А голос удруге
бентежним запалом:
«І ранок — не день ще,
і вечір — не ніч ще,

І смерть ще не смерть,
коли бачиш зловіще
Націлені в груди
важкі пістолети,
І голод не голод,
коли півгалети...» —
Кахикнула пострілом
сонна бійниця —
І голос упав,
мов підстрелена птиця.

* * *

Давно вже пішли
ковпаківці в долини.
Розгойдана слава
над горами лине,
Крильми підіймаючи
смілих, упертих
Людей на Карпатах,
на Татрах, в Судетах —
Повсюди. Лиш там
уклякаються крила,
Де древня фортеця
стоїть, як могила,
Сірюючи з'їденим
бурею муром.
З бійниць кулеметів
нагострені бури
В життя упиваються
глупою смертю.
Не скрипнуть ворота,
камінням підперті,—
Не зрине з подвір'я
словечко чи пісня.
Серця у сторожі —
перепічки прісні.
Вони зачерствіли
в байдужості лютій
І мохом покрились,
мов камінь у руті.
А там, за підмурком,
в несохнучій твані

Іще животіе
     юнак із Кубані.
 Скалою на нього
     спирається тиша.
 Хоча б заскреблась де
     налякана миша,
 Чи навіть гадюка
     в кутку засичала.
 Трухляве паліччя
     з підлоги стирчало,
 Впивалося в тіло
     і ятрило рани.
 Одна лише думка:
     «Чи пізно, чи рано?» —
 Блукала у мозку
     важкім, задубілім.
 І пам'ять, неначе
     вода переміллям,
 Спинилась. Згадати
     нічого не може.
 І голос дівочий
     давно не тривожить.
 Либонь, і не чулось
     нічого ніколи.
 Буває, смутне
     спогадання заколе
 У скроні гарячі:
     «Тож пізно чи рано?»
 І сонце погасне
     багряне, мов рана.
 «Чого ти згасаєш!» —
     гукає кубанець,
 І сам не визнає
     свого голосу бранець.
 Чужий був той голос,
     хрипкий та байдужий.
 Торкнеться волосся —
     воно, ніби кужіль
 На гребені лоба,
     звисає додолу.
 На щоку наткнеться
     колючу, неголу,
 І дотик зовсім
     невідчутний самому.

Йому не боліли
кістки в переломах,
Не муляло навіть
паліччя в багнищі.

* * *

«І ранок — не день ще,
і вечір — не ніч ще,
І смерть ще не смерть,
коли бачиш зловіще
Націлені в груди
важкі пістолети.
І голод не голод,
коли півгалети
Учора, на щастя,
знайшов у кишені.
Ти вернешся, любий,
хоч хай на камені
Посіяла жменю
піску твоя мати.
Втечеш, хоч не можеш
відкрити каземати.
І сил в тебе стане
кайдани розбити,
І будеш ти вдома,
і будеш любити,
І будуть жаданії
діти родиться,
І буде щороку
родити пшениця
На гонах, де нині
убивниця свище,
Бо ранок — не день ще,
і вечір — не ніч ще».
«Це, може, почулось
чи голос насправді?»
«Насправді!» — відлунки
посипались раді,
Неначе із яблунь
квітучих пелюстки.
Ставала яснішою
темрява пустки,

І брили вологі
     здавались тепліші.
 А голос ізнову
     «Всі закутки, ніші
 Обмацуй до шпарки,
     шукай і борися.
 Щоранку за справу
     утечі берися.
 Безділля — загибель,
     рятунок — діяння.
 Борися заради
     життя і кохання!»
 «Кохання!» — майнула
     усмішка широка.
 З'явилась в уяві
     струнка, синьоока,
 В кептарі, розшитім
     гаями, квітками.
 Тернище густе
     розривала руками,
 Немовби воно
     й не кололо в долоні.
 У дівчини шрам
     багряніє на скроні
 Від кулі, що варту
     послала з бійниці,
 Коли вона вперше
     прийшла до в'язниці,
 Тоді, як уперше
     жахне гробовище
 Здригнуло від поклику:
     «Вечір — не ніч ще!»
 Яка ж то правдива
     у хлопця уява.
 І дійсно, гуцулку
     за смілу появу
 Ужалила куля
     вогнем коло скроні.
 Тяжку непритомність
     відлежала в схроні,
 А як опритомніла —
     знов до фортеці
 Несла передачу —
     кохання у серці.

Несла передачу
без хліба і солі,
А тільки зі словом,
що кличе до волі.
Розступиться терниця
віття колюче,
І зрине, мов пісня,
жадане, жагуче:
«Я буду, мій любий,
приходить щоднини
Уранці і світла
гарячі перлини
Тобі докидати
в холодну темницю.
Ми разом стрічатимем
красну зірницю».
А він, ідучи
із гуцулкою в парі,
Боїться зім'яти
квітки на кептарі
Шовкові, якщо
доторкнеться рукою.
Пливуть вони разом
гірською лукою,
Дорогу питають:
«Куди до Кубані?»
А люди ласкаво:
«До низу, кохані,
До Пруту гаями,
до низу, до низу,
А потім степами —
це зовсім поблизу».
«Стомилася я
і об терен колючий
Розранила ноги
до кривці болюче.
Залиш мене, милий».
«Повік не залишу!
Це ж ти розтопила
могильную тишу.
Це ж ти воскресила
мене, моя люба».
На руки узяв її.
Губи у губи...

Кохання найпершого
перший цілунок.
У грудях незнаного
щастя відлунок.
Вона шепотіла:
«Іще, мій хороший.
Це вперше на світі!
Як люблю, о Боже!»
Юнак зашарівся:
«І в мене це вперше.
І серце уперше
не б'ється, а креше.
Земля, наче кремій,
іскриться, зориться».
З кресання того
зайнялась грозовиця —
І світ охопила
щедротная злива,
Щоб швидше добралася
пара щаслива
Від гір Прикарпаття
до синього Дону,
В вишневу станицю,
до рідного дому.
Як люблю нести
юнакові лелітку.
Як легко іти
по широкому світку
І пити звойовану
в долі свободу,
Немов із криниці
бездонної воду.

* * *

Здригнувся юнак,
не дівча, а каміння —
Йому до грудей
з цвілиною і тлінню.
І в'язень відразу
вчепився у камінь
Твердими, зміцнілими
з мрії руками.

На диво, та брила
                                 йому підкорилась —
 Гнилими шматками,
                                 як губка, лупилась.
 То йшло через мур
                                 вікове корневище.
 «О, ранок — не день ще,
                                 І вечір — не ніч ще»,—
 Промовив кубанець
                                 в упертім завзятті,
 Трухляву дубину
                                 панахав на шмаття,
 Довбав без втоми
                                 руками самими,
 А потім клинками
                                 почав крем'яними,
 Що сам виробляв,
                                 мов первісна людина.
 І рот, і легені
                                 суха порохнина
 Йому забивала,
                                 а він корневищем,
 Здираючи шкіру,—
                                 все вище і вище...
 У тій порохнині
                                 і голос дівчати
 Завмер, занімів,
                                 бо не вільно кричати.
 Проте не вгасала
                                 надія й на днину.
 І кожного слова
                                 гарячу перлину
 Юнак відчував
                                 з прибуванням наснаги,
 Вростаючи тілом
                                 у тіло коряги.
 Повітря не стало,
                                 сама порохнеча.
 За день на вершок,
                                 піввершка порожнечі.
 Так скелі в горах
                                 пробиває пагіння,
 В якого до сонця
                                 всевладне стремління.

І так воно гине
 в холодній тіснині,
 Коли не стає
 снаги в насініні.
 Юнак задихатись почав —
 не прорити...
 І став себе криком
 хрипким бадьорити:
 «Нічого, не бійся!
 Чекай, моя любя!
 Вже швидко до тебе
 я вийду із дуба!»
 І раптом у відповідь
 виразно, чітко:
 «Я чую, я знаю —
 ти вирвешся швидко.
 Ти вилізеш прямо
 при брамі фортеці
 З дупла стародуба.
 Там сплять чужоземці,
 Та я підійму їх
 за хвильку єдину,
 У хащі, в яри
 потягну до загину».

* * *

Ще кілька ударів —
 і промені руба
 Упали снопом
 у дупло стародуба.
 Упали із небом,
 високим та чистим,
 Із вітром, зі співом
 пташок голосистим,
 З життям, від якого
 в очах засліпило.
 Кубанець відкинув
 кремневе зубило.
 Нестерпно хотілось
 йому закричати:
 «З'явись, рятівнице,
 хоч гляну, яка ти!»

А крикнуть не можна.
 При брамі і хвіртці
 Знічев'я куняли
 солдати-чужинці.
 Один з автоматом
 стояв коло ятки
 І грався намистом
 якоїсь солдатки.
 Набридло, видать,
 все на світі набридло.
 З нудьги покотив
 пересохле барило.
 Упало до дуба
 цвяховане днище.
 «І ранок — не день ще,
 і вечір — не ніч ще!» —
 Із гірки, з-за муру,
 мов спів, донеслося.
 Підхоплене вітром
 русяве волосся,
 Тонесенька постать,
 гнучка та висока,
 І губи, налиті
 калиновим соком,
 З'явилися на пагорбі
 з дикого терну,
 Неначе зросли
 із казкового зерна.
 І очі — дві блискавки
 сині, аж сизі,—
 Вогнем спалахнули
 в колючому хмизі,
 Із виблиском смілим,
 із викликом гордим
 Дивилась чужинцям
 у заспані морди.
 «Чого стоїте,
 набундючивши холки?
 Я є партизанка,
 я є комсомолка!
 П'ять тисяч за мене
 призначено марок,
 Землі сто гектарів,
 найкращий фільварок

Тому, хто доставить
     до штабу живою
 Чи навіть з моєю
     прийде головою!»
 І хустку червону,
     мов прапор, угору...
 Вся варта з фортеці —
     до терну, до бору
 Летить, не закривши
     ні браму, ні хвіртку.
 Один з автоматом
     стоїть при одвірку,
 Грабунки впишає
     в мішок брезентовий.
 Кубанець підвівся
     і днищем пудовим —
 По касці німецькій,
     аж тріснуло днище.
 За муром високим
     цвіли бур'яни ще
 В городах неполотих.
     Хто їх пополе?..
 За яром глибоким
     розкинулось поле,
 За полем ліси,
     а в лісах партизани.
 Кубанець поповз,
     підбравши кайдани.
 Він бачив, як бризнули
     в небо ракети,
 Він чув, як виттям
     залились кулемети,
 Та повз бур'янами
     до яру по схилу,
 Зібравши останню
     і волю, і силу.
 Відлунок доносив
     цілюще і віще:
 «І ранок — не день ще,
     і вечір — не ніч ще!»
 А вечір згасав.
     Розпливалися тіні.
 Червона пороша
     в останнім промінні

Упала на трави
і канула в роси.
І терпко запахли
на схилах покоси
Гірким полином,
лопухом та щавлями.
Котився туман
над борами, полями,
І хмарилось небо
на ніч горобину.
Юнак повертався
на боки, на спину,
Не повз, а котився
по хвилі покосу
У ніч глибокості,
униз по укусу.
Кубанець той мав
богатирську удачу,
І душу гарячу,
і силу чортячу,
Та все це розтратив
давно до останку.
Він каменем в яр
повалився. До ранку
Лежав під обривом,
як зрізаний колос.
Вернув йому силу
улюблений голос:
«І ранок — не день ще,
і вечір — не ніч ще!
І смерть ще не смерть,
коли бачиш зловіще
Націлені в серце
важкі пістолети,
І голод не голод,
коли півгалети
Учора, на щастя,
знайшов у кишені.
Ти житимеш, Любий,
хоч хай на камені
Посіяла жменю
піску твоя мати...»
Кубанець здригнув
і спромігся устати.

Та вставши, він знову
     упав на коліна.
 Струмок обгортала
     гаптована піна.
 В траву опадала
     ясна росяниця,
 До самого неба
     гора-кам'яниця
 Сіяла в промінні
     серпневого сходу.
 Під нею, хустину
     спустивши у воду,
 Відкривши великі,
     збентежені очі,
 Лежала гуцулка,
     і груди дівочі,
 Прострелені груди
     дихнули востанне,
 Коли він побачив
     у раннім світанні
 Уперше своєю
     рятівницю кохану.
 Над нею легенька
     завіса туману
 Гойдалась, пририта
     галуззям до схилу,
 Вмираючі губи
     шепнули безсило:
 «І ранок — не день ще,
     і вечір — не ніч ще»...
 А сонце здіймалося
     вище і вище,
 Промінням вкриваючи
     змучене тіло,
 Що ніби до сонця
     піднялись хотіло,
 Розкинувши крилами
     руки і коси,
 На мох жовторунний,
     на сріблені роси.

1946

СТОЯНИ

«Чи так було воно, чи ні —
Судить, звичайно, не мені», —
Казав кременний лісоруб,
Опершись ліктями на дуб,
Якого щойно повалив.
Він дав мені угорських слив,
Налив домашнього вина,
Люльчину вийняв з гамана,
Вмостився добре, закурив
І без прохань заговорив:

«Отож чи так було, чи ні,
Але по всій Галичині,
По всій Гуцульщині гористій,
На полонині трав'янистій
Тепер вам кожен розповість
Про теслярів із наших місць
Недавною притчу.
Дивина,
А, кажуть, справдішня вона.

На Збручі будували міст.
Возили дошки з ближніх міст,
Смолили дерево важуче
І говорили:
«Бистрий Збруче,
Ти не кордон уже для нас».
Вмирав на хуторі в той час
Столітній тесля-богатир.
Він перед смертю п'ять сокир
Вологим брусом нагострив
І так онукам говорив:
«Я цілий вік чекав ці дні.
У сні ввижалося мені,
Що я кладу на Збручі міст».
І дід підвівсь на повний зріст,
Сажений зріст,
Аршин в плечі —

Таких лякаються вночі.
 «Я цілий вік прожив в трісках.
 Немає шкіри на руках,
 А тільки шрами та рубці.
 У Коломиї, Крем'янці
 Оселі панські будував,
 Гірким вас хлібом годував
 Та все дививсь на схід, на схід.
 Одна земля,
 Єдиний рід,
 А долі дві
 І два шляхи.
 І за які ж воно гріхи
 Нас розлучили на віки?
 Ходімо, хлопці, до ріки.
 Жаданий час тепер настав».
 І тесля п'ять сокир дістав,
 Роздав онукам молодим.
 Та зір його затьмарив дим.
 Дід застогнав, на лаву ліг
 І вже підвестися не зміг.

«Ой тяжко, дітоньки, мені,
 Я весь неначебто в огні...
 Яка імла...
 Це смерть прийшла.
 Не в час...
 Не в час прийшла вона».
 І наступила тишина.
 Стояли хлопці мовчазні —
 Кремезні, жилаві, міцні,—
 Жаліли:
 «Дід не допорив».
 А тесля знов заговорив:
 «Кладіть мости, мої малі,
 Щоб на возз'єднаній землі
 Зійшлися всі шляхи-путі.
 Кладіть дубові, золоті,
 Не на роки,
 А на віки.
 Поглибше палі та бики...
 Щоб не розстались береги,
 Щоб не зіпхнули вороги,

Не змив потік,
 Не зрізав лід.
 Одна ж земля,
 Єдиний рід.
 Сміливі будьте і міцні,
 Як ваші предки в давні дні —
 Гірські прапрадіди мої.

Коли ще Довбуш вів бої
 В Карпатах,
 Панство проти нього —
 З наказом злапати живого —
 Послало війська тисяч три.
 Опришки вихором з гори
 До Пруту бистрого злетіли.
 Весняні води клекотіли —
 Тоді був глибший, ширший Прут:
 Ліси не так рубали тут.
 Сміливці б кинулись у воду,
 Мов лебеді із лету, з ходу,
 Але у них вози, гармати —
 Тож треба міст побудувати.
 І вийшли славні теслярі,
 Три Стояни-богатирі.
 Хоч Стоянами їх не звали —
 До того іншу кличку мали.

Навколо буки в два обхвати,
 Звалили їх, взяли у лати,
 Щоб був дебелиший поміст.
 А тут жовнірів цілий хвіст.
 Довкола пилу круговерть.
 Ідуть, кричать:
 «Опришкам смерть!» —
 Та все націлюють пищалі.
 Брати не стали бити палі,
 Вони взяли собі на руки
 Оті товсті важучі буки
 І в бистру хвилю понесли.
 Краями вперши до скали,
 Самі в воді за палі стали.
 Гармати їх не розхитали,
 Тяжкі зі зброєю вози.
 І, як на гріх, удар грози.

Знялося хвиль страшне кипіння,
 В потоці котиться каміння,
 Але уперлися брати —
 Дали опришкам перейти
 На той бік Пруту, у бори,
 В свої високі табори.
 З тих пір прозвали Стоянами
 Братів могутніх.
 І за вами
 Ця кличка славная іде.
 Ви їх пагіння молоде,
 Тож не зганьбіть хороший рід»,—
 Сказав і змовк навіки дід.
 І хлопці в п'ять дзвінких сокир
 Робили міст.
 Холодний вир
 Під ними бився, клекотав,
 Та паль тугих не розхитав,
 Не дохлюпнувся до перил
 І не підмив опорних брил.
 Дошки помосту слались влист,
 Зробили хлопці добрий міст,
 Дзвінкий і рівний, як струна.
 Їх похвалив би старина,
 Та він в землі.
 Його онуки
 До справ нових приклали руки.
 І де розмову не почни —
 Про них:
 «Це наші Стояни,—
 Любовно, гордо скажуть люди,—
 Довкола їхніх рук споруди —
 Велика школа,
 Новий міст,
 Що нас веде до східних міст,
 До сіл колгоспних,
 До братів.
 І скільки вже таких мостів!»

Лиш дві зими і двоє літ
 Пройшли жаданій волі вслід,
 І ось із заходу за Збруч,
 Мов громовиця з чорних туч,

Рвонули вражі бомбовози.
 І полилися з кров'ю сльози.
 Підступно, хижо, напролом
 Орда вже топче з лютим злом
 Нову радянську сторону —
 Рясну мою Галичину.
 Гуцульські селища малі
 Хоронить в попелі, в імлі.

Останній полк червоний, свій
 Проплив у хмарі вогневій
 На схід по новому мосту.
 В дошки ногами стук та стук,
 Ішли позаду п'ять братів
 З мотками смолених дротів,
 З мішками толу на плечах,
 З важучим смутком у очах.
 До них під'їхав командир
 І мовив твердо:

«Міст у вир!»
 Із-під копит коня лиш дзвін,
 Ворожий вал за кілька гін.
 «Трощить свій міст?» —
 Зітхнув один.

А старший:

«Треба...

В п'ять хвилин...

Ми ще повернемося згодом,
 Зведем цей міст усім народом,
 І то вже буде на віки».

Сапери з ходу — до ріки.
 Заряди враз лягли до паль,
 В заряді кожному запал,
 Біжать до вибалка брати,
 За ними тягнуться дроти.

А тут снаряд.

І три підряд.

«Тікайте! —

Крикнув старший брат.—

Я сам управлюся.

Бігом!»

Суха трава горить кругом,

А він лежить і танків жде:

«Хай міст недаром пропаде.
Ось перший, другий, ще, іще...»
Вже криця дерево січе.
Але снаряд...
І сім підряд.
Не встиг крутнути ручку брат.

Аж три зими і троє літ
Пішли в дими, під чорний лід,
У води Волги і Дніпра,
В густі дощі з цебра-відра,
В ядучий пил, в огонь гармат.
Плече в плече, до брата брат
Пройшли сапери грізну даль.
Каміння, дерево і сталь
Із їхніх рук живуть в мостах
В яких краях!
В яких містах!
Де полк, було, не зупини,
Уже на місці Стояни.
Понтони кріпляться на триси.
Нехай вітри чи люті грози —
Не похитнеться добра кладка.
В селі зустрінеться солдатка:
«Спалили хату — ой біда»,—
І зронить сльози молода.
За мить в дворі чотири брати,
Вночі зведуться стіни хати,
А ранком — гей, сапери, в путь;
І новий міст уже кладуть.

І знов на Збручі славний полк.
В прориві — блискавичний стрск.
Тут ні хвилини не барись,
Бо злий і хитрий, наче рись,
Лютує ворог — відпусти —
Він може все вогнем змести.
Отож оточуй, не барись.
«А міст цілісінький, дивись...» —
Чотири брати, як один,
Сказали разом.
Збруча плин

Внизу гойдається, шумить.
 «Провірить міст в єдину мить!» —
 Звернувсь полковник до братів.
 Він ждять не міг — у бій летів.

Прийшли сапери до води:
 Дубові палі в два ряди
 Стоять.
 Не видно мін і толу.
 Уже замріяв з видноколу
 Маленький, рідний хутірець.
 І раптом слово як свинець:
 «Підріз...»
 «Підпиляно чотири...»
 Упали руки, наче гирі,
 У перший раз за всю війну.
 «Мерщій у ліс, рубать сосну!
 Зібрать в обозі всі канати!»
 Тут спалахнули ближні хати,
 І потяглись на Збруч дими.
 Тоді крізь вибухи-громи
 Немов почулося братам:
 «Не взяти Довбуша катам!» —
 Це кажуть предки Стояни.
 Тяжкий поміст несуть вони
 В потоки вод,
 Кипучих вод,
 Попід вогнем жовнірських орд.
 А замість паль самі стають,
 Відкривши Довбушеві путь.
 Перезирнулися брати:
 «До лісу ніколи іти.
 Чого ж нас кличуть Стоянами?
 Горить-палає перед нами
 Земля отецька дорога,
 У ній і сила, і снага.
 Ставаймо всі на зрізи паль,
 І кожен будь твердий, мов сталь!»

І побрели в мутній воді
 Чотири брати молоді,
 На зрізи стали, мовчазні,
 Звелись, розправились, міцні,

Плечима вперлись у поміст,
І зразу вирівнявся міст.
«В порядку!..
Йдіть!..»
Гуде луна.
На міст бійців тісна стіна
Пішла,
Ногами стук та стук
У вісім рук, залізних рук,
У стояни плечей сталєних,
У згустки м'язів крем'яних,—
Ідуть, ногами стук та стук.
Поміст, неначе добрий брук,
Під мужнім кроком не дрижить.
Відроги миючи, біжить
Грозою збуджена вода.
Важка, замулена, руда.

«Ну як, брати,— пита один,—
Чи не змиває Збруча плин,
Чи не вгинається плече,
І біль у жилах не пече?»
«Нічого!..» —
Кажуть Стояни.
Гудуть над ними двигуни —
Моточастини підійшли.
І чути голос із імлі:
«Тяжкі машини...
Там — бійці,
По двадцять в кожному кузовці,
Боезапас у всіх як слід...»
Плоти розірвані, мов лід,
По хвилях звихрених пливуть.
Дрижать дошки — «катюші» йдуть.
За ними танки...
Грім гуде.
Це бог війни за Збруч іде.
Сліди лишаючи масні,
Повзуть стотонні «корпусні».

Скрипить, вгинається поміст.
 Стоять брати на повний зріст,
 В сичанні сталі, у вогні
 Стоять, неначе кам'яні,
 Під гук броні, громи гармат.
 І знов питає старший брат:
 «Чи стане сили та снаги,
 Щоб не розстались береги?
 Одна ж земля,
 Єдиний рід!»
 «Не піде наше військо вбрід.
 Ще є снага і сила є!» —
 Найменший голос подає.
 Вже темна ніч змінилась днем.
 «Не уклякнем?»
 «Не уклякнем!» —
 Перемовляються брати.
 Проходять армії, фронти.
 «Хоч скелі з гір на міст вергни —
 Не уклякають Стояни»,—
 Казали люди.

«Так чи ні
 Було —
 Судити не мені»,—
 Закінчив сивий лісоруб.
 Погаслу люлечку до губ
 Підніс і ще додав у мрії:
 «Я чув про це у Коломиї,
 У Стрії чув...
 І вже не раз
 По хуторах пройшла у нас
 Ця притча.
 Ніби дивина,
 Та, кажуть, справдішня вона».

1953

ОБОВ'ЯЗОК

I

Здали екзамени дівчата.
 Ці почуття такі відомі!
 Нова пора в житті почата,
 Вона накреслена в дипломі
 Скупими літерами назви
 Не факультету, а роботи.
 Її омріяли не раз ви
 В години пізньої дрімоти,
 В студентські роки.
 Роки дивні!
 Мов ті вітри із Задніпров'я,
 Веселі, свіжі, неупинні
 В буянні сили і здоров'я.

Студентські роки!
 Не забуду
 Я вас.
 У першій п'ятирічці
 З крутих підмурків Тракторбуду
 Летиш до міста.
 І при свічці
 «Гризеш мотор» по Чудакову
 Чи йдеш на диспут в пізню пору.
 А потім гирю двохпудову —
 Замість вечері — тричі вгору.
 А далі — розкіш півтапчанна
 З Розкішним Ванею по-братськи.
 Устанеш, вмиєшся із чана,—
 І ні копійки у карманці.
 І без квитка на трьох трамваях
 (Який там штраф — у кого брати?!)
 По юних харківських безкраїх
 Робочих вулицях до парти.
 У пальтечку, що наскрізь рветься,
 Стрічаєш осені і зими.
 Але цей час в глибинах серця
 Живе як щось навік любиме.

При нім поставив я на чати
Свої найкращі спогадання.

Здали екзамени дівчата.
До цього скільки хвилювання!
Ще в дні прийому — чи зачислять?
Чи є куточок в гуртожитку?
У цьому всі турботи й мислі,
Вони тяглись, мов довга нитка,
Така тонка, що ось порветься,
І ти повернешся додому.
Аж поки друг не усміхнеться:
«Усе в порядку — вже відомо!»
Минали дні у бистрім русі,
Конспект гортала у трамваї.
На першій курсі...
Другім курсі...
Життя летить, не пропливає.
Вночі важкі сторінки тома
Виднілись тьмяно, мов крізь сито,
І не пускала тиха втома
Устати світло погасити.

Тоді з'являлися в уяві
Лікарні світлі і просторі
В Охтирці, може, у Полтаві
Чи у степах на Чорномор'ї.
І ти заходиш тихо, швидко
В свою палату кроком звичним.
І кожен зір, неначе нитка,—
До тебе струмом електричним.
Благання хворої людини
В очах палаючих, широких.

Пора лягати — дві години.
А до лікарні ще три роки.
«Пора, Меланю,— каже втома,—
Засни, хай рідний степ насниться,
І як тебе чекають дома,
І як дзвенить в куцах синиця,
І як Петрівна виїжджає
На хутори у пізню пору.
Нехай присняться урожаї,

Що линуть хвилями до двору».
Пора.
Ще скільки може бути
При кожнім іспиті вагання:
Аби від страху не забути,
Не переплутати питання.

Здаси на трійку —
Щирі сльози.
Бігом вертаєшся з їдальні,
З усіх книжок «туберкульози»
У тихім шелесті читальні
Тобі розказують про себе —
Бо не до заліку знання ці.
У них появиться потреба
В рибальській хаті на Лиманці,
Де вже професора не буде
І в книгах ніколи пориться.
А хворий стисне впалі груди:
«Допоможи мені, сестрице».
На те й літа оці студентські,
Народні кошти, дум надбання,
Щоб в хутори, частини енські
Ти понесла знання й дерзання.
«Тепер відмінно!
Чуєш, Грицю?»
Він усміхнувся, тисне руки.
Твоя душа легка, як птиця.
Навкруг веселі перегуки,
І пісня в гомоні зринає.
Бринить мелодія кохана
Із «Запорожця за Дунаєм».
«Чого мовчиш, виводь, Мелано!»
І ти в захопленні дівочім,
Мов у степах на Чорномор'ї,
Виводиш високо про очі,
Про блідний місяць, ясні зорі.

Погасла пісня.
В грудях ніжно.
Чогось іще душа шукає.
Цвітуть каштани білосніжно,
Над містом лагідно смеркає.

Куди іти,
 Куди летіти —
 Ти не подумала — не треба:
 Повсюди мрійне, тепле літо,
 І скрізь блакить близького неба.
 З розгону вибігла на гірку,
 Внизу Дніпро плоти колише.
 Знайшла в воді вечірню зірку:
 «Це наша зірка, чуеш, Гришо?»
 Рука в руці — і вниз по росах,
 Аж важко дихати в розгоні.
 Твої русяві довгі коси
 На мить заплутались у кроні.
 Злилися в першій поцілунку.
 Ти пригорнулася до Гриші.
 І соловей ударив лунко
 Грайливим посвистом у тиші.
 Ясні вогні на темній хвилі
 Пливуть у тихім колиханні.
 «Коли б на все життя ці милі
 Години першого кохання».
 Туман стікає через луки,
 І без кінця його потоки.
 «Коли б, не знаючи розлуки,
 З тобою бути довгі роки».
 «З тобою!» —
 Він зриває квітку,
 Вплітає в косу неуміло.
 Бере на руки:
 «Ой лелітко!» —
 Довкіл роменом забіліло.
 Стежина в'ється
 Вгору, вгору,
 І він до круч біжить з тобою.
 Жадає лету і простору
 Душа, окрилена любов'ю.
 Чого ще буде за три роки!
 Бліде світання в вікна лине,
 В очах замріяних широких
 Рядки неначе з павутини.
 Недовгий сон стає на чати,
 Сторінка падає на зломі.

І ось нове життя почато.
 Воно накреслено в дипломі,
 Воно —
 Неначе з перевалу
 Залитий сонцем шир планети.
 Згадала ти ряденце з валу,
 З яким ішла з села в студенти.
 А степ — як море!
 В далеч сонну
 По пшеницях, через овес
 Всі сорок буде до району
 І двадцять п'ять до МТС.
 Вечірній промінь плив по шовку
 Нової сукні із запасом.
 Поклала мати у кошовку
 Коржі м'які із хлібним квасом,
 Горнятко меду степового,
 Новий рушник, шматочок мила,
 Пшона важкого, ступового,
 Щоб десь кулешику зварила.
 Іще поклала сизі сливи,
 Неначе в інеї густому.
 «Іди, Меланю, будь щаслива,
 Частіш навідуйся додому,
 Я вже нездужаю».
 І сльози
 Такі важкі на тебе впали,
 Що попід шкірою морози
 Пробігли раптом і пропали.
 «Іди, не буду проваджати,
 Бо крутить ноги, ще впаду де». —
 І додала старенька мати:
 «Ти ж не гордуй — ми прості люди.
 Вертайся в степ, коли навчишся,
 У місті й так учених досить.
 Он бач, Мартинова Орися
 Шість літ не їде, як не просять».
 «Спасибі, мамо».
 Вийшла з двору —
 Бігом до Лідії Петрівни.
 А та книжок наклала гору,
 Паперів, зошитів
 І мрійно

На все те дивиться, шепоче:
 «Чи не забула щось важливе?»
 Такі ясні у неї очі,
 Неначе небо після зливи.
 «Це все тобі.
 За довгі роки
 Моеї лікарської праці
 Я завдала собі мороки
 В житті копатись, мов на грядці.
 І досвід винесла чиймалий,
 Про все писала, як уміла,
 Щоб інші з того користь мали.
 Тобі якраз воно до діла,
 Нехай не все, якась дрібниця,
 Як буде практики замало,
 Дивись, в роботі й пригодиться».
 Ти до плеча її припала.
 Як відповісти, що сказати
 І чим віддячити Петрівні!
 Вона ж із давна, наче мати,
 В своєму доброму сумлінні,
 Бувало, днює і ночує
 З тобою, хворою, при ліжку.
 Бажання кожне серцем чує:
 Подасть пиття, накриє ніжки.
 Сігнала кір і скарлатину,
 Раділа:
 «Житиме, голубка!»
 Ти всі думки ції людини
 Вбирала, наче воду губка.
 І ось прийшла розлуки днина.

«Пора іти»,—
 Сказали разом.
 Цвіли троянда і жоржина
 За невисоким перелазом.
 Зривала квіти, клала в книжку:
 «На згадку треба залишити».
 Поцілувала брата Мишку,
 Що раптом вискочив із жита.
 Ішла в жадане, невідоме,
 Назад оглянулась поволі —
 В траві дві стежечки додому,

П'ятнадцять хат у чистім полі.
 Минула хутір Криворівне,
 В задумі стала при Лиманці.
 З тобою Лідія Петрівна —
 Твій ідеал в житті і праці.
 Струнка, як дівчина, рухлива,
 Сивіють коси з-під хустини,
 Стоїть захоплена, щаслива
 В сріблястих пасмах павутини.
 Вона, мов подруга, з тобою,
 Хоча і старша втричі віком,
 Спокійно ділиться судьбою —
 Своім життям простим, великим:

«У чотирнадцятому році
 Пішла сестрою милосердя.
 З бинтами сумочка при боці,
 Відлунки опер Глінки, Верді
 В душі, бо музику любила.
 А тут співають батареї.
 В холодній твані, в купках пилу
 Йшли роки юності моєї.
 Піднявся Жовтня грізний спалах,
 Несли поранених із бою,
 У петроградських димних залах —
 Тоді була я медсестрою.
 Яюсь в ревкомі запитали:
 «До інституту є бажання?»
 Я бігла так, що за квартали,
 Здавалось, чуть було дихання.
 Учитись! — мрія давня, щира
 Збулася.
 Хай і голоднеча,
 В кімнаті холодно і сиро,
 А на вустах — «Заре навстречу».
 Летіли роки неупинні,
 Я на четвертий вже ступила.
 А тут чума на Україні.
 Збирай пожитки, Лідо мила.
 Які пожитки?
 Книг валізка,
 Квиток партійний — все з тобою.
 Замість відрядження записка,

В старім нагані три набої,
Бо там ще банди.

Чорномор'я
Мені пустелею здалося.
І скільки скрізь людського горя —
Поглянеш — сивіє волосся.
Чуму за літо погасили,
З'явилась тифова навала.
Немало ми поклали сили,
Щоб ця земля живою стала.
Немало сили і дерзання.
Як швидко старість наступила!
Уже, дивись, моя Меланя
В далекий лет здіймає крила!
А ніби вчора на світанні
В низькій зав'юженій хатині
Я чула збуджене дихання
В безсилій крихітній людині.
Учора ніби...
Роки, роки!
Та я печалитись не хочу.
Іди в життя своє широке,
Учись, вертайсь — а я на спочив».
Дихнуло цвітом волошковим,
Пушком безостої пшениці.
Ти рукавом своїм шовковим
Махала, мов крилом жар-птиці,
Бо все намріяне збувалось:
Десятий клас —
І Київ кличе.

Усе, усе тобі згадалось.
Чого ж це смуток на обличчі?
Чого ж ти ждеш?
Степів буяння,
Де сонце падає тепліше?
Ні, у душі твоїй кохання,
Воно сьогодні найсильніше.
«А Гриць зі мною не полине,
Йому ще рік в аспірантурі».
І ти з розгубою дитини
Стоїш, неначе серед бурі,

Перед обов'язком громадським,
 Який говорить прямо, строго:
 «Тепер під гомоном жниварським
 Веде у степ твоя дорога.
 Нехай рідні вже там немає,—
 Померла мати, брат на флоті,
 Але народ тебе чекає,
 Невтомний, сміливий в роботі.
 Чекає степ, де в далеч сонну
 По пшеницях, через овес
 Всі сорок буде до району
 І двадцять п'ять до МТС».

А ти злякалася розлуки,
 Моя закохана Меланко,
 Не підняла в надії руки,
 Як та далека путивлянка,
 Що князю коней напувала,
 Сказавши: «Йди, бо так годиться!»
 І десять літ аж до Каяли
 Літала в плачах, як зигзиця.
 Чи як із пісні комсомолка,
 Що йшла колись на громадянську:
 Йому — Орел,
 А їй — Каховка.
 Вперед — за владу за Радянську.
 Чи наша Зоя з Підмосков'я:
 Як залишала друга рано,
 То знала —
 Йде вона з любов'ю,
 Додому вернеться кохана.
 А ти не знаєш.
 Звідки знати?
 Чуття зажеврїлися лише.
 Ти посоромилась питати
 Про дальші зустрічі у Гриші.
 Ні, не про зустрічі!
 Щоб разом,
 Сім'єю рідною укупці.
 Хіба про це питаєш зразу,
 Хоча лиш це тепер на думці.
 Воно роздмухує вагання,
 Воно наповнює печаллю.

«А що, коли моє кохання
Навік загубиться за даллю?»

II

Гуртом, схвильовані і раді,
Зійшли по сходах інституту
В своїм зеленім Київ-граді
У ніч розбурхану, розкуту,
Неначе в повінь многоводну,
Що в лузі верби заливає,
Немов у пісню всенародну,
Якій ніде кінця немає.

Я пригадав далеку, сизу
Цю ніч у Харкові у травні.
Було усе тоді поблизу —
Любов і щастя — перші, ранні.
Любов і щастя завжди в парі.
Вони живуть в юнацьку пору.
Ми, мов зірки в Волосожарі,
Летіли, сяючи, угору.
Серцями сяючи, очами,
Чуттями чистими, ясними.
Палали щирими речами,
Цвіли піснями голосними.
Усе було в близькій окрузі:
Таджикистан — подать рукою!
«Поїдем, друзі!»
«Завтра, друзі!»

І ніч шумливою рікою
Несла нас хутко до світання,
В людські потоки на пероні.
Коротке, збуджене прощання.
І знову пісня у вагоні.
Таджикистан — подать рукою,—
Одна валізочка з книжками,
Пливе хмариною легкою
Ця ніч у згадці за роками.
Й тепер, коли раптова старість
Дихне туманами ізнизу,—
Згадаю ніч оцю, і радість
Говорить: «Ні, ще все поблизу!»

Дівчата, наші героїні,
 Зійшли по сходах, понеслися
 В потоки ночі сині-сині
 Під гук сирен і шелест листя.
 Рука в руці, неначе діти,
 Плече в плече, немов солдати.
 Їм шумно хочеться радіти
 І довго хочеться мовчати.
 Вони по мосту промайнули
 Туди, де бір шумить привітно.
 У них майбутнє і минуле
 Весняним цвітом буйно квітне.
 Сходили разом до криниці,
 Димок багаття закурився.
 Гудки з недалньої столиці
 Гукали їм, що день родився,
 Великий день життя нового —
 Пора швидкого розставання.
 Тривожно трохи,
 Та нічого —
 У них є дружба і кохання.

Кохання!
 Вирвалась Мелана
 З обіймів подруги Уляни.
 Прошепотіла:
 «Безталанна...»
 Побігла, сіла край поляни
 В бору шумливому, густому.
 Димком запахло від багаття
 Так само, як, було, із дому
 Димком несло, коли в латаття
 Гусят уранці виганяла
 Або ішла полоти просо.
 Її спідничка полиняла
 Збивала в полі світлі роси,
 А босі ніжки м'яли трави,
 Такі холодні і пухнаті.
 Несе димком — то варить страви
 Для неї мати в крайній хаті.
 Вона прогнала спогадання,
 Як щось далеке і нерідне.
 Чекає Гриця, та чекання

Чомусь тепер важке, обидне.
 «Немає, може, вже й не буде!
 Кого просить, питати в кого?»
 Немов вода коло запруди,
 Чуття нуртують.
 Більш нічого.

В гурті відсутності Мелани
 І не помітили,— буває:
 У всіх свої надії, плани,
 Думки у тім далекім краї,
 Де скоро їм в лікарнях бути.
 А підійди тоді до неї
 І розгадай причину смуги —
 Все б спростувалося.
 Алеї,
 Що ніжно пестили весною,
 В життя не виведуть, Меланю.
 Іди дорогою земною,
 І у розлуках вір коханню.
 Твій Гриць в лікарні,
 Чергування
 У нього довге і тривсьжне.
 Не зміг прийти на це прощання.
 Не прийде й завтра, бо не можна.
 Стоїть при ліжку:
 Тяжкохворий
 На кисні вже котру годину,
 Іде двобій прямий, нескорий
 З самою смертю за людину,
 Стоїть при ліжку Гриць на чатах
 Майбутніх літ старого теслі.
 Холоне їжа непочата,
 Думки, неначе ріки скреслі,
 Течуть під скронями жаркими.
 У них ім'я твоє лунає.
 З тобою кроками легкими
 Він лине в степ за небокраї.
 Меланю, ти заїдь в лікарню,
 Надінь халат, зайди до нього
 І в цю годину світлу, ранню
 Збадьор хірурга молодого.
 Скажи, що ти поїдеш нині,

Йому напишеш із дороги.
Поглянь з любов'ю в очі сині,
Та без надриву, без тривоги.
А ти поглянула на небо,
Воно від сліз таке імлисте.
Немає друзів коло тебе,
Десь там їх коло голосисте.

Парує каша на тринозі,
Вино до крапельки розлите.
Вони, неначе у дорозі,
Присіли трохи відпочити.
При тості радісно діткнулись
Чарки наповнені гранчасті.
Давно вже день,
Вони й незчулись
В своєму звихреному щасті.
Палкі прощання на пероні —
Ті — до Карпат,
А ті — в Полісся.
І подались залізні коні,
Легкий димок услід понісся.
Зелені очі семафорів
Привітно блимнули у вікна,
І ледь помітні білі зорі,
І літня ніч,
І даль привітна.
Усе всміхалося, раділо,
Схиляло вслід зелені віти.
«Ідіть, летіть на добре діло,
Пори нової кращі діти!»

Розстались друзі,
У вагоні,
Хоч не сама, але самотня,
Мелана.
Думка палить скроні:
«Ми не зустрінемося сьогодні
І завтра теж.
Все літо, осінь...
На рік чи вік оця розлука?»
В вікно грайливо леться просинь.
«За що ж мені судилась мука?»

Широкий місяць серед неба,
 І зірка близько біля нього.
 Щоб разом з Грицем —
 І не треба
 На світі більш мені нічого».
 Мелькають липи і ялиці,
 Струнки берізки світлокорі,
 А там поля — розлив пшениці,
 Як у степах на Чорномор'ї,
 В росі зірки сміються, плачуть,
 Вони аж ген до небокраю.
 У пшеницях візок маячить.
 В Мелани серце завмирає —
 Немовби в тім візку Петрівна
 Вночі вертається додому,
 Дорога вибита, нерівна,
 В липкому поросі рудому.
 А степ — як море.
 В далеч сонну
 По пшеницях, через овес,
 Всі сорок буде до району
 І двадцять п'ять до МТС.

Мелана зразу ж уявила
 Життя Петрівни до деталі:
 Зайшла у хату, шприц промила,
 Зігріла чай.
 В старенькій шалі
 У крісло сіла проти ліжка.
 На стінці картка у оправі —
 Там круглий столик, мавзер, книжка,
 І два матроси — хлопці браві.
 Один із них її коханий,
 Який залишився в Кронштадті,
 Матрос, далекий і незнаний
 Для всіх, що тут бували в хаті.
 Лиш до Петрівни очі мружить.
 Вона йому зціляла рани.
 «Чи не болить, Павлушо, друже?»
 «Побудь зі мною, легше стане!»
 А потім він пішов у море,
 Вона — на південь України.
 Листи летіли у простори,

А в них «люблю» цвіло щоднини.
 Земля розтерзана, буремна,—
 В морях що борт — то дуло враже.
 І де подівся він, напевно
 Ніхто Петрівні вже не скаже.
 Ця картка вицвіла за роки —
 Їх пролетіло майже сорок.
 На ганку чути тихі кроки.
 І знову коні на пригорок
 Нестримно рвуться.
 У візочку
 Сидить Петрівна в сірій шалі.
 «Прошу, врятуйте Маню, дочку!» —
 Шепоче батько.
 Далі, далі
 Несуться коні, мов крилаті,
 Свистять цупкі ремінні віжки.
 А хто ж лишився в неї в хаті?
 Нема нікого.
 Картка, ліжко.
 Здригнула дівчина.
 Поволі
 Від поля зір звела до неба.
 «Я не знесу такої долі...» —
 А другий голос:
 «І не треба.
 Приїде Гриць, напевне, швидко.
 Такий не може одвернутися».
 «Ні, почуття — вони як нитка,
 Чим далі, тим скоріше рвуться».
 Кілометровії, залізні
 Стовпи мелькають, б'ють з розгону.
 «А чи не буде надто пізно
 Вже після цього перегону?» —
 «Все може бути,
 Може бути»,—
 Колеса стукають у стики.
 «Все може бути...
 І забути...» —
 Летять неясні перекрики.
 «Ой, що це робиться зі мною?..
 Аби зупинка —
 Зразу встану».

Поля покрилися пеленою
Густого сірого туману.

Поспішно вийшла із вагона
На невеличкім полустанку.
Хтось гнав до неї через гони
Двокінну ковану тачанку.
«Ви не в Жовтневе? — дід питає,—
Ми виглядаєм агронома».

Зійшов туман.
І знов безкрає
Пшеничне море, наче дома.
Воно широкими валами
До ніг Мелани підступало,
Дзвеніло славними ділами,
До себе кликало, гукало.
На стрічний поїзд за хвилину
Влетіла.

«Що я наробила?»
Її, немов тонку билину,
Хитає продув.
Де та сила?
Зійшла на київськiм вокзалі,
Стояла довго нерухомо.
Куди іти, летіти далі,
Було Мелані невідомо.
До нього?..
Краще до Уляни,
Вона як жінка зрозуміє,
А він,—
Либонь, не так погляне —
І перше слово заніміє.

Ішла по Києву квітучім,
Мов сирота в чужому домі,
Колись такі жадані кручі
Тепер здавались невідомі.
На них і стежечки не видно,
А скільки їх сама стоптала.
О, як їй соромно, обидно!
Минула ніч:
Уже світало.

Хрещатик.
Клініка у сквері.
Дев'ята ранку.
Сніг халата.
І відхилились білі двері
У чисто вимиту палату.
Зайшла Меланка у печалі.
«Ну як працюється, Уляно?»
Ланцетів блиск тонкої сталі
У очі впав —
І серце в'яне.
«Меланю, що з тобою сталось? —
Халат шелеснув тихо-тихо. —
Квитка на поїзд не дісталось,
Чи тяжче трапилося лихо?»
«Відбилась трохи.
Будь-що буде,
Прийшла порадитись з тобою.
Боюся дружньої огуди,
Та що робить мені з собою.
Люблю!
Розстатися не можу.
І ось рішилася, Уляно,
Лишатись тут...
Хоч це й негоже.
Подам листа, нехай розглянуть».

III

Листа розглянуть.
Але інша
Дорога є в твоєї долі.
Вона почесніша й трудніша.

П'ятнадцять хат у чистім полі.
А степ — як море! В далеч сонну
По пшеницях, через овес
Всі сорок буде до району
І двадцять п'ять до МТС.
Асфальтів рівних тут немає
І, мабуть, скоро ще й не буде,
Але тут хліб як море в маї.
Його плекають гарні люди.

Вони працюють і кохають,
 Живуть у радості і в горі,
 Книжки читають і співають
 В своєму сизому просторі.
 У них народжуються діти,
 Такі, як скрізь,— кохані, милі.
 О, як уміють тут радіти,
 Коли маля у тілі, в силі!
 Коли воно ривком з колиски
 Цукерку ловить або пряник,
 Щаслива мати ставить миску:
 «Поїж, коханик-партизаник».
 На руки візьме.

Із-під льолі
 Маленькі ніжки мов лапчата.
 Вона дитя поставить долі.
 «Чи піде?

Треба вже привчати».

І заспіває:

«Сину, ході

По садочку, по городі,
 По доріжці й без доріжки,
 Щоб міцніли в тебе ніжки,
 Щоб міцніли і росли,
 Цілу землю обійшли.

Упав...»

Сміється.

Гарні люди

Теплом Вітчизни обігріті.

Коли добро — на повні груди,

Коли привіт — душа в привіті.

Вони при стрічах і в розлуці

Бажають кожному здоров'я.

А нині в них у смертній муці

Лежить хлопчина.

До зголов'я

Припала мати.

Жар за сорок.

«Чи скоро лікар?»

Стиглим ланом

Гривасті рвуться на пригорок

Поміж лиманом і курганом.

А степ — як море!
 В далеч сонну
 По пшеницях, через овес
 Всі сорок буде до району
 І двадцять п'ять до МТС.

На возі тато.
 «Колю, Колю!
 Тобою марив я в поході».
 І знов батіг свистить до болю,
 І знов тріщать дошки насподі.
 «Ти вже без мене народився,
 Не знав нічого я два роки.
 Зростав в неволі
 І, дивися!
 Вже став соколиком, нівроку.
 Твою усмішечку на картці
 Я потім ніс аж до Берліна.
 Щодня увечері і вранці
 Дививсь на тебе, сину, сину!
 Приніс недавно всі п'ятірки,
 Учився грати на баяні,
 Ходив з хлоп'ятами до гірки,
 Любив рибалити в Лимані.
 Здоровий був, швидкий Миколка
 І раптом зліг за хвильку рівно».
 Назустріч в куряві двоколка.
 «До мене, Лідіє Петрівно,
 Синочок при смерті».
 І зранку
 Вона з машини на двоколку.
 З села в село, бігом до ґанку,
 Рука ледь-ледь тримає голку.
 «Скоріш — хвилина за годину».
 Петрівні трудно крити втому.
 А він стареньку, як дитину,
 На руки, в сіно — і додому.
 Дорога є побіля балки,
 Та навпростець удвічі ближче.
 За віжки — і по гонах валко,
 Лише батіг над полем свище.
 Петрівні хворіти не можна,
 Хоча вже й шість десятків з гаком.

Земля полинна, бездорожна.
 Коріння коней ловлять гаком.
 «Писали, скоро зміна буде,
 Та щось не чути».
 Рветься збруя.
 Старенька стисла хворі груди:
 «Тихіше, любий, бо умру я,
 Чайку б ковточок, сохне в роті.
 Це нерви...
 Мабуть, треба брому».
 Тріщать колеса на звороті,
 З-під них неначе гуркіт грому.
 «Давно збиралась в санаторій,
 Дали путівку безкоштовно.
 Та хто ж pomoже Галі хворій?
 Поїду в жовтні, безумовно.
 А там на пенсію.
 В аптеці
 Тихенько буду працювати.
 Простіше — в пляшечці на денці
 Ментолу видать, трошки вати.
 Якби приїхала Мелана,
 Вона розумна, енергійна,
 І кожна стежечка за ланом
 Близька їй»,—
 Думала Петрівна.
 Колосся з шумом оббивало
 На вороних гарячу піну.

Згадалися їй часи навали
 Фашистських орд на Україну.
 Врожай палав.
 Важучі хмари
 Тяглися чорними степами.
 Дали Петрівні коней пару,
 Підкутих гострими шипами.
 Вони летіли не помалу
 Через рови, воронки, ями.
 Та вже до дальнього вокзалу
 Шляхи обірвані боями.
 В селі шукали комуністів.
 Невже хто скаже? —
 Ні, ні слова.

Ішли якісь таємні вісті,
Що у степах Іван Полова.
Усі надіялись — прибуде
Чи то із моря, чи по суші,
Бо вже фашистські самосуди
Народу вкрай з'ятрили душі.
І справді — вихором по селах
Гайнули хлопці-партизани.
В руках натруджених дебелих
Блищали витерті нагани.
І до Петрівни раз та вдруге
У шибку стукнув сам Полова.
«Загинув лікар наш,
Як друга,
Прошу вас».
«Я давно готова».
Взяла мішечок — до тачанки.
Помчали коні через гони.
Спадали ночі, сяди ранки.
Ішли і гинули загони.
Тоді народжувались дужчі,
З Путивля рвалися за Рівне.
Росли полки у кожній пущі,
І в кожному з них була Петрівна.

Вона й до мене серед бою
З бинтом зав'южена з'явилась.
Ні, не вона —
З її судьбою
Тоді немало поріднилось
Жінок радянських.
Але, може,
Це саме Лідія Петрівна
Прийшла в оточення вороже.
Взяла мене, мов мати рідна,
І принесла до штабу в хугу.
Я непритомний був, не знаю,
Але її і раз, і вдруге,
І сто разів на день згадаю.
І шепочу в своїм привіті:
«Спасибі вам, жінки-сестриці,
За те, що ми живем на світі,
Стрічаєм ранішні зірниці,

Що йдем на труд і на розваги,
Синам всміхаємось чудесним,—
Спасибі сповненим відваги
Рукам, умам і душам чесним!»
Прийшла Петрівна до тачанки,
Помчали коні через гони,
Спадали ночі, сяли ранки,
Ішли нові й нові загони.
І де та в неї бралась сила
В літах уже не молодечих.
Бійців поранених носила
На цих худих, маленьких плечах.
Аж до Каховки, Запоріжжя
Через густі дніпрові плавні,
В безкрайї повені засніжжя,
В пилу ядучім і тумані
Летіли коні в білій піні,
Як ці гривасті у знемозі.

Уже лягали довгі тіні,
Ранкові тіні при дорозі.
П'ятнадцять хат у чистім полі,
З одної плач нестерпний лине.
І мати видавила з болю:
«Спізнились ви на півхвилини!»
«Ні, ще не пізно...» —
Лікар каже.
Укол — і збуджене дихання.
Іще укол.
Іще.
А як же?
Минули день і ніч.
Світання.
Іще мільйон пеніциліну —
І посміхнувся блідий Коля.
«Що з вами, Лідіє Петрівно?»
«Нічого».
Йдуть комбайни з поля.
І гасне пісня коло хати.
«Ну, як Миколка?»
«Буде жити».
В широкі вікна степ багатий
Влетів пушком пшениці, жита,

Влетів вечірньою рососою,
Раптовим стрілом блискавиці,
Швидкою дужою грозою
І мирним сяйвом зоряниці.

Іще укол.

А шприц — додолу.

Зітхнула боляче безмірно

І похилилася до столу.

«Ой, що це, Лідіє Петрівно?»

«Не ворушись, лежи, Миколко.

Стомилась трохи, зараз краще».

І доторкнулася до голки,

А взять не може вже нізащо.

Тоді здалось їй,

Що Мелана

Прийшла, наділа голку зразу

Сказала строго:

«Вже не рано.

Лягайте».

«Слухаю наказу».

«Вам кисень треба — ось подушка,

Беріть же, Лідіє Петрівно».

«Ну, як живеш, моя пастушко?

Ні, не пастушко, а царівно!»

«Мовчіть — я вислухаю серце,

Лежіть тихіше, ще тихіше.

Вам пити?

Зараз я відерце

Внесу з криниці — холодніша».

«Ковточок, швидше. Де ти, люба?

Чого вода така солона,

Меланю...» — ледь шепнули губи.

І тяжко впала із ослона.

Микола випростався з ліжка:

«На поміч Лідії Петрівні!»

І знов свистить батіг та віжки

І збруя криється у піні.

А степ — як море!
В далеч сонну
По пшеницях, через овес
Всі сорок буде до району
І двадцять п'ять до МТС.
А до столиці триста рівно.
Летіть, гривасті!
День.
Смеркає.
Чекає Лідія Петрівна.
Та ні —
Вона вже не чекає.
До неї люди йдуть з любов'ю
З найдальших сіл всього району.
Кладуть їй квіти при зголов'ю
В тяжкому смутку похорону.
«Спасибі, Лідіє Петрівно,
Ви, свій обов'язок піднявши,
Багато літ щодня сумлінно
Серця вислухували наші.
Земля вам пухом.
В ріднім лоні
Нехай спокійно, мирно спитьсья».
А ви летіть!
Летіть, невтомні,
В район,
До області,
Столиці.
Летіть, гривасті, в плин туману,
Нехай світає чи смеркає —
І привезіть сюди Мелану,
Її обов'язок гукає!
Гукає степ,
Де в далеч сонну
По пшеницях, через овес
Всі сорок буде до району
І двадцять п'ять до МТС.

1953

НАРОДЖЕННЯ ЛЕГЕНДИ

Отак посуватимусь все далі і далі
та й зникну, обернуся в легенду.
(*Леся Українка*)

ЗАСПІВ

У цім краю легенд багато
В широких душах народилось.
Водою чистою струмились,
До гір підносились крилато
Землі грузинської сказання.

Високих пристрастей дихання
В серцях казкової відваги
Складали ці південні саги
Про вічну дружбу і кохання,
Про мужню силу Амірана,
Що йшов на смерть за батьківщину
І з вежі лютого тирана
Дістав красу Камар-дівчину.
Про доньку сокола, Етері,
Яка лягла з коханим в землю,
Про кам'яні до щастя двері,
Що закривали Таріелю
Усі загадані дороги.
А він у дружби брав підмоги,
У віри — сили,
В сонця — світла
І прямував до перемоги,
Аж поки доля не розквітла.

Легенди йшли у рід із роду,
Слова гранилися з алмазу
В серцях грузинського народу,
В душі звитяжного Кавказу.
Із тих легенд одна недавня
Зустрілася мені в Сурамі.
Вона неначе пісня рання
Весняних днів,
Дівочих літ.

I

Був дощ.
Візок лишив при брамі
Хистких коліс глибокий слід.
І вірні друзі обережно
Несли до хати на руках
Безсилу, хвору,
Та безмежно
Натхненну Лесю.
В кісниках
Не грався вітер,
Як, бувало,
Волинські гралась вітерці.
Густе, сітчасте покривало
Лежало в неї на лиці.
Але помітили усмішку
Усі у натовпі тоді.
Візник натяг ремінні віжки
І здивив коні молоді.
«Вона всміхнулась...
Стійте, скорі!
Яке то щастя...
Буде жить».
З-під брів його у орлім зорі
Зійшла надія в добру мить.

Всміхнулась Леся лиш очами.
А на вустах був давній біль.
І знову сонце.
Між куцями
Вогню й води чадна купіль,
— Скоріше в хату...
— Ні, не треба.
Я ще хвилину подивлюсь
У голубінь близького неба
І з ним хоч мріями зіплюсь.

І їй здалося;
Лине,
Лине
Вона за хмарами вгорі,
Під небом Грузії, України
У сяйві сонця і зорі.
На землю падає з росюю,

Іде по втоптаних стежках
З лункою піснею,
З косою
В рясних дівочих кісниках.
«О рідний краю,
Я до тебе
Душею рвалась довгі дні.
Твоє ім'я, земля і небо,
Твоя судьба
В мені,
В мені».

II

Лежить у тіні на помості
Далека гостя,
Як своя.
За виноградом в скорбнім тості
Давно звучить її ім'я.
Воно здається їй далеким
В тривожнім сні і наяву.
А десь гуцулка з юним лемком
Читають «Пісню лісову»
І плачуть з Мавчиної долі.
Від гір до гір — які путі!
Звідкіль їм знать,
Що в лютім болі,
У передсмертнім забутті
Зринає Лесине зітхання
В хвилини ці,
В цей скорбний час.
У них є пісня,
Є кохання,
Є образ красний без прикрас.
Той образ тут.
Він край долини,
Мов пісня, впливе із віт
І знов луною вдаль полине,
Лишивши ніжний заповіт:
«Не важ, не міряй, не вагайся,
Чи дужче любиш ти, чи ні.
Живи, лети, вогнем займайся.
Не відкладай в далекі дні

Оте чуття, що вже родилось,
Чим радо повниться душа».

І юні знову задивились
У сиву хвилю комиша.
В зелені урвища міжгір'я,
Де грає Бистриці вода.
І раптом з пісні
Чи з повір'я
Виходить постать молода.
— Це Мавка?
— Ні, людська в ній сила.
Іде — аж іскри з берегів.
Вона б не слізьми край зросила,
А кров'ю наших ворогів.
Дивись, на ній червона хустка,
Немов червоне знамено.
Вона іде —
І квітне пуста,
І щастя —
Сонцем у вікно.
Це, мабуть, Леся Українка,
Її стрічали в цім краю.—
І за сторінкою сторінка
Скликає збуджену сім'ю
То слобожан, то буковинців
Послухать Лесині думки.
Аж до канадських українців
Течуть пісень живі струмки.
Тоді бездомні лісоруби
Кладуть щербаті топори
На чужині,
В країні згуби,
І мови рідної дари
Беруть відкритими серцями,
Ховають в глиб своїх грудей
Слова, що підуть посланцями
У отчий край від їх дітей.

III

Вона лежить маленька, тиха.
Лиш мислі, мислі
На чолі
Зійшлись юрбою.

В них старчиха,
 Що уклонила до землі,
 За мить дрантя своє змінила
 На шати строгі і прості.
 Влилися в серце віра, сила,
 Мета відкрилася в житті.
 Здалося:
 В молодість вернули
 Жебрачку Лесині думки.
 На неї дивляться аули,
 За нею ходять юнаки.
 Вона — в уяві Українки —
 Героєм стала між людьми.
 Вона підкопує застінки,
 Виводить в'язнів із п'їтьми.
 Вона звитягу і пророцтво
 Несе у серці молодім.
 Гурти дівчат і парубоцтва
 Скликає в свій гостинний дім.
 Вона вогонь кладе на воду —
 Вирують іскри золоті —
 І провіщає всім свободу,
 Политу кров'ю на путі.
 Вона по заклику вітчизни
 Іде при зброї,
 У броні.

«Спасибі, сестронько»,—
 І тисне
 Жебрачка гроші мідяні.

Старенька вийшла.
 Гасне вечір.
 Гірське повітря — як вино.
 Вона звела худенькі плечі
 І подивилась у вікно.
 На брилах тесаних сиділи
 Старі грузинські знахарі.
 «Яке у них негайне діло?
 Чого зійшлись о цій порі?»
 Приїжджі кланялись недужій,
 Співбодем сповнені уцерть.
 Здавалось би, старі, байдужі,
 А бач —
 Прийшли бороти смерть.

Стояли мужні, благородні,
 Піднявши брови в сивизні,
 У них всі мудрості народні,
 Всі сили скупчені земні.
 І Леся мовила в напрузі:
 — Хто ви такі?
 Пошана вам.
 — Ми всі твої брати і друзі.
 А братня дружба — це бальзам,
 Ми принесли меди пахучі,
 Налитий соком виноград,
 Троянди золоті квітучі,
 І над усе —
 З нас кожен рад
 Віддати серця половину,
 Аби здорова і жива
 Ти повернулась на Україну,
 Що жде дочку не рік, не два. —
 Їй стало краще.
 Дивні ліки!
 Бальзам сердечний допоміг.
 На мить зімкнулися повіки.
 І сон зійшов, мов тихий сніг.

IV

І сніг наснивсь...
 Не білий, ніжний,
 А з димом,
 З кров'ю пополам.
 Шляхи летять у морок сніжний
 Та все на звих,
 Усе на злам.
 І лиш одна пряма дорога
 Поміж заводів і степів.
 На ній жадана перемога
 І «Варшав'янки» грізний спів.
 Піду по ній.
 Страшенні хуги
 Збивають з ніг,
 Одежу рвуть,
 Передніх кидають в яруги.
 А ті підводяться,
 Не мруть

І топлять сніг...
Яке болото!
Які холодні ручаї!
Передні кажуть:
«За роботу!
Кладіть мости!
Ведіть бої!»
Рубають ліс,
Ламають скелі.
Загони йдуть у всі боки.
Йй усміхаються веселі
Якісь незнані юнаки.
Світліє шлях із кожним кроком.
Засяла зірка уві млі.
І хтось вітає з Новим роком
І новим віком на землі.

Сніги зійшли.
Росте пшениця,
Шумлять заводи вогняні,
Тече Дніпро,
Кавказ іскриться,
Піднявши плечі крижані.
Москва співає лунко, дзвінко.
І все це тут —
В однім гурті.
«Ви натомились, Українко,
В своїй поборницькій путі? —
Питають люди.—
Спочивайте».
І запросили до стола.
А стіл без краю,
Непочатий.
Густе вино у гранях скла.
І теплий хліб,
І теплий подих
Нової, вільної сім'ї.
І чує Леся у народах
Пісні і помисли свої.
І так йй любо,
Так йй легко
За братню згоду між людей.
Так ясно видиться далеко,
І біль не сковує грудей.

— Скажіте, де я? —
Запитала.
— Ви у майбутній далині.—
І пробудилася.

Світало,
Тремтіли роси на вікні.
А за вікном зелена круча
Шпилем підносила до гір.
На ній туману мла падуца
Вкривала древній осокір
І молоду гнучку ялинку,
Що, наче дівчина смутна,
Запнувшись в білену хустинку,
На кручу вибігла одна.
І Лесі рідне щось майнуло
У тім самотнім деревці,
Надходив ранок.
Ніч минула.
Досвітні гасли каганці.

V

Були при ліжку муж і мати,
Грузинські друзі як брати.
— Пробачте,
Треба дописати
Мені поеми і листи,—
Ледь чутно Леся шепотіла.
Всі вийшли.
Чисті сторінки,
Давно зігріті жаром тіла,
Готові Лесині думки
Були прийняти.
Пісня зрима
Рядками стелеться, тече,
Уже летить на риму рима,
Слова пульсують гаряче
У звичнім ритмі.
Україна.
Весни квітучої пора.
Струна висока, солов'їна
Дзвенить над плескотом Дніпра,
І зразу пісню обриває
Сухотний кашель батрака.

Херсонський степ,
Шляхи безкраї,
Де гонить голоду рука
Заробітчан по чорній твані.
«Агей, з дороги, сарана!»
То колоніст на шарабані
Летить, аж стогне далина.
У нього знов забунтували.
«Скоріше карний батальйон...»
Проїхав.
Люди бруд змивали
І слали вслід йому прокльон.

А он з торбами тисяч сорок
Зійшлись в Каховці за Дніпром,
Покривши хмарою пригорок.
Це ж за яким стоять добром?
Вони, здається, ярмаркують:
Спішать самі себе продать.
І їх купують?
Всіх купують!
За гріш —
І той щоб не віддать.

Так от вона, жадана рівність!
О Україно,
Любий край!
Кріпи свою народну гідність,
Бунтуй,
Панам не потурай.
Борися!
Вибореш свободу.
У тебе є великий брат.
Він підіймається,
Зі сходу
Іде по кручах барикад.

На образ образ напливає.
Герой Ладо кайдани рве,
Гайдуцькі чоти біля Влдаї
Ідуть, аж Вітоша реве.
І благородство Прометей,
І революції діла —
І всю земну снагу Антея
Думками Леся обняла.

VI

Тепер листи.
 У Луцьк...
 У Гадяч...
 В Софію...
 Київ...
 Кутаїс...
 І облягли її обабіч
 Краї, куди двобій заніс,
 Двобій з хворобою тяжкою.
 Єгипет, Відень, Прага, Рим...
 І знов дорогою хисткою
 У рідну Грузію,
 У Крим.
 І знов Тифліс, Телаві, Хоні...
 Кому ж у Хоні?
 А отій,
 Що заплескала у долоні
 Назустріч Лесі:
 «Мама мій!»
 Дівчатко жваве п'ятирічне,
 В сукенці ситцевій легкій
 Несло своє вітання стрічне
 В юрбі дитячій гомінкій.
 Воно довірливо і радо
 На руки кинулось:
 «Ходім».
 Стежина в лозах винограду
 Вела в маленький тихий дім,
 Де Абакелії родина
 Трудом і правдою жила.

Навік лишилась та хатина
 У згадці подихом тепла.
 Грузинська дівчинка Тамара
 І справді стала як дочка.
 Її в душі ніяка хмара
 Не заступила здалека —
 А хмар було!
 І поспішила
 «Цілую!
 Леся». —
 Написать.

Оце і все,
 Що залишила
 Її думок могутня рать.
 Лежать сторінки чисті, білі:
 Перо не встигло,
 Не змогло.
 Уста відкриті, сполотнілі
 І жаром пойняте чоло.

VII

— Їй краще?
 — Ні.—
 У двір із двору
 Тривога йшла по всіх стежках.
 І підіймались люди в гори,
 Шукали в записах, книжках
 Оте незнайдене, цілюще,
 Що з давніх пір,
 У всіх віках
 Було твориме, зриме, суще
 Лише у мріях і казках,
 Що смерть уперту попірало
 На грані вічного кінця.
 Густе, сігчасте покривало
 Хтось тихо зсунув із лиця.
 То вітер був,
 То подих віри
 Із тисяч душ...
 Для них жила,
 І їм без краю та без міри
 Талант і серце віддала.
 І ні хвилини для розваги,
 І ні краплиночки собі.
 Усе народу,
 Все на благо
 Його розкованій судьбі.
 І та сліпа,
 Що Христа ради
 Від Лесі брала п'ятака,
 Вночі ходила до левади,
 Де квітне папороть липка
 Горючим цвітом на Купала.
 Стара у вічній темноті

Давно для себе накопала
Цілющі трави на путі.
Пекла, варила, розтирала,
Надовго клала до повік
В шматку тонкого простирадла,
Але сльозами сходив сік.
Не помагав.
Так то ж для себе...
А їй поможе,
Бо свята!

На Україні гнулись верби,
Росою плакали жита.
Але не плакали квартали
Робочих міст,
Бідняцких верст.
В її перекладі читали
«Комуністичний Маніфест».
Звитяжний вірш,
Де, наче зброя,
Дзвеніли ковані слова,
Де робітничого героя
Плекала муза бойова.
Вогні досвітні осявали
Уже близьку побідну путь
На ті високі перевали,
Що революціями звуть.

VIII

Останнє болісне зусилля:
Звелася Леся на руках.
У стиглих росах буйне зілля
На нижніх стелиться шибках,
А в вищих —
Місяць над Сурамі.
Іще хвилиночку зусиль.
Он перекошений у рамі
За ручаєм зелений шпиль.
На нім туман,
Мов павутина
Осінніх днів, поліських пуц.
А зверху що?
Гнучка ялина

Чи то троянд розквітлих кущ?

Ні.

У вишиваній сорочці,
Стрічки додолу од вінка,
Накидка в чорній оторочці,
Пряма, замислена, струнка.

Вона розкажує билиці,
Пісні співає про життя,
Іде по росяній зірниці
У світлу далеч майбуття.

«Які близькі уста,

Волосся,

Її чоло,

Її вбрання.

Де з нею жити довелось?

Яка вона мені рідня?»

До шибки Леся притулилась —
Дрижить і падає рука.

— Скажи,

З яких країв з'явилась?

Чия ти є?

Хто ти така? —

Питає хвора.

Постать з ночі

Гукає Лесі:

— Я — це ж ти! —

І знов пісні її пророчі

Течуть струмками з висоти.

— А то між нами хто сіріє,

Піднявши пилу круговерть?

Чого холонуть мислі, мрії?

Ага...

Це ти, уперта смерть!

— Це я, натовлена в двобою,

Бо й ти упертою була.

Я за слабенькою тобою

Уже півсвіту обійшла.—

Вона кладе на Лесю руку,

Двійницю пилом обвива.

А та, змахнувши смертну муку,

Іде незаймана, жива.

«Мене не візьмеш!

Я безсмертна!

Легенда я
І слава я!
Я світла зірка вічнолетна,
І в мене Лесине ім'я».

Легенда стисла мертвій руки,
Вклонилась низько до землі
Й пішла за дальні гори, луки,
По всій землі
В людським теплі.

Вона іде понад Кавказом,
По Україні,
По Русі.
Вона іде з народом разом
У всій своїй живій красі.
.....

ІХ

Ізнов її в зелений Хоні
Кохана згадка привела,
В казковий шепіт оболоні,
Де осокір, немов стріла,
Злітає з вигнутого лука
Кругого пагорба,
Де ліс
Навкруг обвив хвилясті луки
Тугим вінком духмяних кіс,
Де грають струмені весняні
По спинах витесаних брил,
Де в надвечірньому тумані
Чорніє змах орлиних крил.
Де стук підків,
Шумок отари
І звук сирен —
В один потік.
Де пісня юної Тамари
Струмить, немов цілющий сік.

Легенда йде у двір із двору,
Із саду в сад,
Із дому в дім
І лине птицею угору
В своїм пориві вихровім.
Знайомий край увесь в обнови,

Летить земля в нові світи.
 Ростуть казкові, калинові
 Поміж народами мости.
 І так їй любо,
 Так їй легко
 За братню згоду між людей.
 Так ясно видиться далеко,
 І біль не сковує грудей.
 Прибігла радісна Тамара.
 Дівчаті вже тринадцять літ.
 Легка і тепла, наче пара
 Із дружніх уст цілунку вслід.
 Їй закриває груди, плечі
 Червоний галстук з кумачу,
 Які сміливі в неї речі!
 Їй все під силу,
 По плечу.
 І щастя жар тече у скроні.
 Згадок дитячих в'ється рій.
 Ось-ось заплеще у долоні
 І знову крикне:
 «Мама мій!»
 Та ні.
 Вона зашепотіла:
 «Яка я рада,
 Ви живі».
 І пригорнулася до тіла,
 Йдучи по свіжій мураві.
 Вони удвох пісень співали,
 Відлуння пестили вітри.
 «Біжим на кручі, перевали —
 Всю землю видно із гори
 Із тих часів,
 Як чорні хмари
 Розвіяв Жовтня вольний рік.
 Вкраїну видно...»
 У Тамари
 Тоненькі ніжки: скік та скік.
 «А я «Кассандру» вашу знаю
 Усю напам'ять,
 Бо вона
 Неначе доля Картлі-краю,
 Немов грузинська давнина».

Земля духмянилася цвітом,
 Ронила зорі висота.
 Горіли щастям і привітом
 Чутливі Лесині вуста.
 «Рости, Тамаронько,
 На долю
 Тобі судилася краса», —
 Луна гукнула,
 І по полю
 Пішла легендина яса.

Х

Росла Тамара.
 В бистрім крузі
 Учення роки пронеслись.
 Талант і праця — вірні друзі
 Її підносили увись.
 Уміння творчого краплини
 Зливались в бистрі ручаї.
 І від картини до картини
 Мужніли задуми її.
 Скрипів мольберт,
 Цвіли пейзажі —
 Шматочки рідної землі.

То на старій чумацькій мажі,
 То у рипучому сідлі
 З'являвсь Давид Гурамішвілі
 До Абакелії в куток.
 Тоді сади вишневі, білі,
 І понад стріхами димок,
 І ніжна пісня солов'їна
 З'являлись в синій далині,
 І зацвітала Україна
 У гамі барв на полотні.
 Тоді, збудивши мислі творчі,
 З її чуттям, плече в плече,
 Легенда їй дивилась в очі
 І шепотіла гаряче
 Про самовідданість у праці
 В ім'я добра,
 В ім'я краси.

Тамара встане рано-вранці,
Летить на поле, у ліси.
В олії,
В світлій акварелі,
В звичайнім сірім олівці
Шукає образ Таріеля —
І радість сяє на лиці.
Змівши пензель на долота
Тамара йде в новий палац,—
І в горельєф заходить рота,
Що зайняла Потсдамерплац.
А на світанку
В тихій хаті,
Коли народжується день,
Вона бере чуття завзяті
З високих Лесиних пісень.
І вимальовується постать
В скульптурних рисах —
На віки.
Засяло сонце.
«Нині досить...»
І книжка падає з руки.

XI

Вона художниця відома.
Струмлять потоки творчих літ.
І раптом хворість,
Давня втома —
В гарячу душу наче лід.
І все дороблене здається
Дрібним.
У задумах лежить
Оте значне,
Що б'є із серця,
Що кличе жить,
Любить,
Творить.
Тамара йде у Сурамі.
В старенькій хаті давній штиль.
І перекошений у рамі
За ручаєм зелений шпиль.
На нім туман,
Мов павутина
Осінніх днів,

Кавказьких пуц.
 А зверху що?
 Гнучка ялина,
 Чи то троянд розквітлих куц?
 Ні.
 У вишиваній сорочці,
 Стрічки додолу од вінка,
 Накидка в чорній оторочці,
 Пряма, замислена, струнка.
 Вона розказує билиці,
 Пісні співає про життя,
 Іде по росяній зірниці
 У світлу далеч майбуття.
 «Які близькі вуста,
 Волосся,
 Її чоло,
 Її вбрання.
 Де з нею жити довелося?
 Яка вона мені рідня?»
 — Хто ти така?
 Пита грузинка.—
 Звідкіль прийшла?
 І як ім'я?
 — Не знала?
 Леся Українка,
 Сестра і подруга твоя.—
 Тамара кинулась до Лесі,
 А там —
 Лиш пісня навкруги.
 «О земле!
 Зорі в піднебессі!
 Життя прибавте і снаги.
 Подайте каменю і бронзи...
 Я ще не встигла...
 Не змогла...»
 В крові потріскують морози,
 В очах згущається імла.
 Тоді Тамарі йде на поміч
 Легенда Лесина.
 Вона
 Своім безсмертям стала поруч
 І прояснилась далина.
 І підіймають руки молот,
 І вирізьбляється чоло.
 Його боїться смертний холод,

У нім лиш світло і тепло.
Волосся звихрене на плечі
Заносить свіжий вітерець.
Сурамі спить.
Замовкли речі.
Але не падає різець.
І кожна рисочка живою
Стає в натхненному труді.
Не треба тиші і спокою —
Вернулись сили молоді.
«Які були у Лесі плечі?
Худі?..
Сутулі?..
Ні!
Міцні!
Вони — немов навстріч картечі
У буревісному вогні.
Які були у Лесі очі?»
І знов до неї з далини
Пісні доносяться пророчі
І рідні очі..
Ось вони.
«О як їх світло передати
І відтворити глибину?»
І дні, мов хвилі перекаати,
Течуть у зиму,
У весну.
«Іще..
Іще одне зусилля.
Витримуй, нервів тятива!»

І піднялась на брили шпиля
Легенда в бронзі, як жива.
Вона розказує билиці,
Пісні співає про життя,
Іде по росяній зірниці
У світлу далеч майбуття.
Й грузини, руські, українці
Несуть очей щасливих цвіт,
Уклін братерський
І привіт
Безсмертній в славі нашій жінці,
Великій Лесі Українці,
Що йде легендою у світ.

1954

СТЕЖИНАМИ ДРУЖБИ
ЛЮДСЬКОЇ

* * *

Голосіївський ліс.
Навкруги,
Мов дніпрові круті береги,
Стіни жител червоні і сірі.
Зір спинився на ближнім подвір'ї,
Де я був,
Де ще буду не раз,
Де прекрасні слова без прикрас
Виявляють незайману вроду
Й невичерпную душу народу.
Прийде пісня, мов дружна весна,
Шумовита, рвучка, голосна,
А відійде поважна, як пава.
Вслід за нею строфа величава
І звучати до півночі буде
У перекладі дивним поета.
Догорить, знов димить сигарета,
Пасмом білого диму зав'ється,
З сивиною легкою зіллється
Над високим безхмарним чолом.
Він рукою махне, мов крилом,
В безконечному мрійному леті,
Все привабне, людське у поеті —
Без картинного жесту і пози,
А проте й без нудотної прози.
Лине час, наче повінь ріки.
Не години отак, а роки
Я просидів би з Рильським на ганку,
Та пора...
Перші спалахи ранку
Заливають ліхтарні вогні.
Дорогі ті години мені.
Дорогі і години й роки,

Де щасливої дружби стежки
Залишилися між квітів і трав
Під розкриллями різних заграв,
По веселках — казкових мостах,
По густих українських житах,
Звідки хліб нам іде повсякчас,
Звідки шана до рідного в нас.
Голосіївський ліс.

Голосна

Тут сьогодні пташина весна.
Я сідаю на горбик зігрітий,
Щоб ключі журавлині зустріти.
Жду, не видно — либонь, не пора.
А навпроти галявка двора,
В глибині між вербицями дім,
Нині вірші народяться в нім
Ті, що будуть від роду до роду
Йти по збуджених душах народу.
Я пригрівся в веснянім теплі.
Наді мною летять журавлі
У недотканій смузі смеркання.
Журавлі?..

Це ж мої спогадання

З літ минулих летять і течуть.

Я із ними рушаю у путь

За любимим з дитинства поетом.

Фінський фронт.

Сидимо під наметом

На лежанці із чорної криги.

Хуртовини, мов чортові дзиги,

Сніг підносять до неба грибами.

Рідна земле, ти вже за горбами!

І до тебе зворотні путі

Не усім нам судились в житті.

Листоноша прийшов.

Добровольці

Розбирають листи.

Мужні хлопці

Порадили, мов діти малі.

Хоч листок із своєї землі —

Й то в студенім наметі тепліше

І у мороці сніжнім світліше

В крижанім і болотнім краю.
 «Не дїждавсь я листівку свою,—
 Чую, каже Луконін.—
 Платоне,
 Я згадав підмосковні перони,
 Де було в нас тривожне прощання,
 Скільки слів дорогих та зітхання,
 А тепер і словечка не чуть.
 Ой, яка ж на душі каламуть!»
 Чим утішити друга в журбі?
 І з'явились моря голубі
 У химерній уяві раптово.
 З України далекої слово
 Пробивалось крізь мерзлі гілки.
 Я згадав романтичні рядки:

«Коли полинуть бригантини
 На гребні пін,
 Зрадливу дівчину покине
 Моряк один.

Замає парус, крикне птиця
 Серед заграв...
 Тоді сльозою осріблиться
 Її рукав.

Є інший край, є інші трави,
 Є інший цвіт.
 Віддасть він їм свій кучерявий,
 Ясний привіт.

І інша дівчина докине
 Йому розмай,
 Коли прилянуть бригантини
 У новий край».

Десь Отрада кричить з хуртовини:
 «Тут щуцкорівська дівка докине
 Не розмай, а букет із гранат!»

В гущині затріщав автомат.
 Знов похід.
 Наче бистрі човни,
 Ми на лижах пливем з крутизни

В холоднющу купіль хуртовини.
Де ж ті білі, легкі бригантини?
Це намріяний сон.
Наяву
Шлях завів нас у балку криву.
І почався негаданий бій
У імлі, від сигналів рябій.
З того бою Отраду й Арона*
Проводжала печаль похоронна.
В міжозер'я,
В глибинь домовини.
Припливуть вже без них бригантини
У весну наших отчих земель...

Із суомських снігів в Коктебель
Я прибув. Чорноморський вітрець,
Наче літепла повний корець,
Жартівливо хлюпнув на чоло.

Як тут затишно, мило було!
Так не часто буває в житті.
Сніговії буремні, круті,
І замети сипучі, мов дюни,
І боїв наростаючі луни,
Кров, замерзла на чорнім льоду,
Втрати друзів моїх на ходу —
Все позаду, мов лютий кошмар.

Висне небо, блакитне, без хмар,
Без угаву цілується з морем,
До глибин недосяжних прозорим.
І повсюди п'янюче тепло.
Як святково, весняно було!

І під берегом вигрітим кримським
Незагадана зустріч із Рильським,
Що прийшла, мов найкращі слова,
Коли родиться пісня нова.
Дружба брала мене під крило.
Ой, як щасно в ту пору було!
Грало море, пливли кораблі.
Ми сиділи у ніжнім теплі.

---

* Йдеться про молодих поетів Миколу Отраду і Арона Копштейна, які загинули в 1940 році в Фінляндії.

Я читав про походи, бої
Перші вірші, балади свої.

Є у всіх початківців таке
Запитання пряме й нелегке:
Чи я буду поетом, чи ні?
Те ж хотілося знати й мені,
Рильський скаже упевнено: «Так!»,
Як повернеться з рейдів Ковпак..
Сій!

До цього ще безліч стежок.
Не один заскрипить поріжок,
Грюкнуть двері не раз і не два:
«Невиразно».

Ці вбивчі слова
Народились в широтах планети
Літ за триста, раніш ніж поети.
А поки що години летять,
Дні і тижні.

Прощай, благодать!
Нам пора вирушати додому.
Рильським в Київ,
Мені ж — невідомо..
У Москву, у Охтирку, в Ташкент —
Всюди знайде дорогу студент,
Як немає гуртожитку й грошей.
Рильський каже:

«І Київ хороший.
При щасливій нагоді такий
Заночуем в копиці м'якій,
В Ірпені потягаємо сіть».
І дружина всміхнулася:
«Їдь...»

Миколаївна — добра людина.
В домі гість — це ж турбота невпинна,
А для неї був дім без гостей,
Що родина без любих дітей.

До Одеси іде пароплав.
І поет мені руку поклав
На плече.

«Дивовижна краса!»
Справді неба грайлива яса,
Мов дівоче убрання святкове.
Море міниться — сизе, бузкове,
А надвечір воно золотиться.
Біла чайка, неначе жар-птиця,
Підлітає на щастя до нас.
Раптом злотний серпанок погас.
Повернуло на бурю, здається,
І вітрило над водами гнеться,
Ніби нам посилає уклін.
«Коли полинуть бригантини
На гребні пін...»
Знов прийшли ці юнацькі рядки.
Та у Рильського інші думки.
Він читає про збір винограду,
Нову пору стрічаючи радо.
Пору зрілості,
Пору врожаю.

Я з мандрівки в мандрівку рушаю.
Вперше море для мене...
І вперше
Батько Київ, долоні простерши
Зеленавих каштанових віт,
То до щік доторкнеться,
То вслід
Опадаючим цвітом війне,
Мов на вухо питає мене:
«Де ж ти їздив, синочку-блудика?
Батьківщина у нас превелика,
Хоч осилив немало доріг,
А до мене раніше не міг —
Під зеленоквітучий намет?..»

«Ось ми й дома,—
Промовив поет.—
Цей будинок зоветься Ролітом.

Знаменитий працюючим ліфтом
І письменством, що мешкає тут».

По обіді, мов коні без пут,
Ми пішли через площі і парки,
Завернули в корчму до шинкарки.
Там зустріли Охріменка й Костя
Герасименка.

В кожному тості
Прибавлялось налитих чарок —
Бо у Рильського друг — що не крок.
Ціле місто, мов рідне подвір'я,
Всюди погляди, повні довір'я,
Привітання, обійми міцні,
Побажання мисливські чудні:
Цей — ні пуху!
А той — ні пера!
Від воріт Золотих — до Дніпра...
Ну, а Київ?

Щедроти краси
Добрий геній ще в давні часи
Тут розсипав, неначе перлини,
До колиски Росії, України,
Білорусі.
Пологі горби
Обвивають тополі, дуби
З трьох боків,
А з четвертого — води.
Кам'яні підіймаються сходи
В Володимирів двір і до Лаври.
Сурми слави святої, литаври
Ще сурмлять і гудуть з давнини.
Але Київ цієї весни,
Щасним часом окрилений Київ,
Від Подолу по згорок Батиїв
Ще багатший, стрункіший, біліший,
Хоч на груди коралями вішай
Ці будинки прямі світлостінні
Русокосій моїй Україні.
Вперше Київ для мене.
І вперше
Те кохання, що, навіть померши,
Я б, здається, воскрес на хвилину,
Щоб продовжити зустріч єдину.

Щось казкове було в тій порі.
 На Аскольдовій древній горі
 Я і нині спиняюсь на мить.
 Як тут любо тополя шумить,
 Як привітно шепочуть вітри
 Теплим подихом тої пори.
 Рильський, Київ, Славута-Дніпро,
 Ви судились мені на добро,
 Щоб зустрітися знов за війною,
 За розритою сталлю весною
 І лишитись на довгі літа.

* * *

То пилок, то сніги, то сльота
 Партизанську вкривають дорогу.
 То ожина хапає за ногу,
 То колючий, зіржавілий дріт.
 Вийде мати стара до воріт,
 Це не мати,
 Сама Україна
 За синів і за дочок в печалі,
 Наче сива вдова, на причалі
 Перед морем буремним стоїть,
 Куль трасуючих блискає сить,
 Бомби, міни панахають гони.
 Йдуть крізь ночі безсмертні загони
 Із Карпат за своїм Ковпаком.
 І набой під кожним курком
 Щохвилини готові нести
 Смерть в німецькі колони й пости.

Нас в поході немало лягло,
 Та прогалин в рядах не було —
 Нових месників слала Вкраїна,
 Щоб не слабла сім'я соколина
 Й не ріділа звитяжна сім'я.
 Йшов підбитий, обдертий і я
 Із Карпат у поліські бори.

Листопадом шуміли вітри
 Понад Прип'яттю.

Осінь була
 В сорок третьому році не зла,
 Мов рішила:
 Нехай партизан
 Ляже спати в сухенький бур'ян
 Після трудних походів.
 Нехай
 Зорі вкраплять ясний небокрай,
 Щоб радянський пілот з літака
 Міг побачить вогні маяка
 Лісових партизанських осель.

І пілот між болотних пустель
 Розшукав ті маячні вогні.
 Описавши дугу в вишині,
 Приземливсь на галявці літак.
 В нім набої, тротил і табак,
 Із бинтами легенький мішок
 І важкий, де обойми книжок.
 Я відкрив ту скарбницю ураз.
 З палітурки поглянув Тарас.
 І з'явилися кряжі-гайдамаки.
 Ми підклали в багаття ломаки
 І розмову близьку завели,
 Бо й самі ж мов Яреми були.
 Йшли по месницьких давніх стежках,
 Лише з іншою сталлю в руках
 І під іншим жарким знаменом.
 Ніч бійців не приборкала сном.
 Хоч і втома нестерпна ламала.
 Як давно ми книжинки не мали,
 Не чували у колі бійців
 Українських славетних співців.

І коли гайдамаки прощались,
 Інша повість уже розгорталась,
 Ні, не повість, а пісня жива,
 Пісня-казка стара, лісова
 Повернулась в поліські гаї
 В ті, де Леся почула її.
 І при наших жаркому багатті
 Перелесник гасав у завзятті,
 І зливався в пориві зі мною
 Той, що греблі зриває весною.

І відносилось в крони дубові
Слово Мавчине, повне любові.

На світанні, як попелом сивим
Вкрилось вогнище,
З Рильським Максимом
Я зустрівся.
Не з ним, а з піснями,
Що палали боями, вогнями
І підносили волю побідну
Рідним словом про матінку рідну.

Слово друга своїми устами
Повторив я не раз під мостами,
Закладаючи в шашки запали.
З ним бійці у похід виступали.
З ним учителька йшла до землянки,
Де збирались малі полонянки
На підпільні короткі уроки.
Йшов епічним розміреним кроком
Рильський в нашій великій колоні,
Не жахаючись бути в полоні,
Бо за словом його — Україна
І стомовна радянська родина.
Сто народів братерських зі сходу
Вже шоломами черпали воду,
Світлу воду святого Дніпра.

Якось я завернув до двора,
Де повітка лише уціліла.
Сивий дід відірвався від діла,
І розмова ураз потекла
Про колишні веселі діла.
Був мисливцем той добрий дідок.
Показав саморобний курок,
Що зладнав до своєї рушниці.
«Скоро вернуться люди і птиці...
Мо', й Тадейович Рильський приїде
Полювати.
І я, і сусіди
Тут стрічали його на сазі.
Чи живий він?..
Чи в силі, в сназі?»

«Він живий.
Ось послухайте, діду,
Віще слово про нашу побіду,
Що прислав нам поет літаком».
І упала рушниця з курком
Зі старечих натруджених рук.
Видно, безліч у діда розлук
Безліч наглих пекучих утрат.
Він шепоче:
«Читайте, я рад...»
І пішли невмирущі рядки,
Наче в месницький бій ковпаки.

«Хто може випити Дніпро,
Хто властен виплескати море,
Хо наше злото-серебро
Плугами кривди переоре,
Хто серця чистого добро
Злобою чорною поборе?

Настане день, настане час —
І розіллється знов медами
Земля, що освятив Тарас
Своїми муками-ділами,
Земля, що окропив Тарас
Громовозвучними словами.

Хіба умерти можна їй,
В гарячій захлинутись крові,
Коли на справедливий бій
Зовуть і дерева в діброві,
Коли живе вона в міцній
Сім'ї великій, вольній, новій?

Горить Дніпро, шумить Сула,
Озвались голосом Карпати.
І клич подільського села
В Путивлі сивому чувати.
Чи совам зборкати орла?
Чи правду кривді подолати?

О земле рідна! Знаєш ти
Свій шлях у бурі і негоді.

Встає народ, гудуть мости,
 Рокочуть ріки повноводі!..
 Лисиці брешуть на щити,
 Та сонце устає на сході!»

«Месершміт» пролетів повз домівки
 І розсіяв жовтенькі листівки.
 Але що ті листівки? Полова —
 Проти Рильського мужнього слова.
 Слово це від далекого друга
 Йшло зі мною у хащі, в ярути.
 На горинським зрадливим льоду
 Збите смертю було на ходу.
 Ні, не смертю, лиш краєм її.

* * *

Придніпрові сади і гаї
 Зеленіли, пливли до весни.
 Я дивився на них з крутизни
 В лазарету широкі шибки.
 Тут маленькі, голенькі дубки,
 Наче діти, схилилися вниз,
 Ладні скочить на брилу, карниз,
 Потім кручі на гостре ребро
 І стрибком — на широкий Дніпро,
 Де уламки пливли крижані.
 Не дубочкам, либонь, а мені
 Вже кортіло гайнуть з крутизни
 В буйну повинь життя і весни.
 Але я не гайнув, не побіг,
 Обережно ступив за поріг —
 Був ще гіпс на руці, на бедрі.
 Я руїни минав, пустирі —
 До воріт Золотих, до воріт!..
 «Ти живий!» —
 Передзвонював дріт
 На похилених чорних стовпах.
 «Ти живий!» —
 Закричав мені птах,
 Повертаючи, мабуть, з-за моря.
 Скільки всюди привалено горя
 Залізччям і сивим камінням.

Та весна молоденьким пагінням
 Вже страхіття війни закривала.
 І не стогін, а пісня з підвала,
 Мов пагінчик, до сонця п'ялася.
 То Оксанка, Галинка чи Ася
 З душогубки-полону втекла
 І завдячна цій долі була.
 Тут немало завдячних цій долі.
 Я помітив горобчика долі,
 Що у пошуках їжі кружив
 І пищав собі любо:

«Жив-жив!»

До воріт Золотих, до воріт!
 У душі не тонесенький гніт,
 А надія з негаснучим блиском
 Вже палала на зустріч із Рильським.
 Знов зустрів я його випадково.
 Онімло намріяне слово,
 Лише потиск руки у мовчанні
 Й почуття у святковім звучанні.
 Чим змінився поет за війну?
 Я не можу сказати, не збагну.
 Не сивішим він став, а мудрішим
 І для мене утричі ріднішим.
 Лише рідні опісля розлук
 Зустрічаються потиском рук
 І не можуть нічого сказати.
 Може, вірші йому прочитати,
 Як було в Коктебелі?

Та ні...

Рильський тихо сказав:

«Я пісні

Ваші знаю, сердечно хвалю.

В них народність і пристрасть люблю.

Буде книжка».

І книжка була.

Хай м'якенька, тоненька, мала,

Але з неї єдиний листок

Не зміняв би на сорок книжок,

Що з'явилися згодом на світ.

Дружби щедрої пам'ятний слід
 То річками тече, то струмками.
 Ми в ірпінській заплаві з вудками
 По росистій стежині йдемо.
 За сосновим столом сидимо
 У маленькій дорожній пивниці.
 Шлях заносять рвучкі сніговиці.
 Хай заносять.
 Ми раді й негоді,
 Цій не першій жаданій нагоді,
 Щоб в розмові всю ніч провести.
 Трудно в згадці до купи звести
 Всі місця, де ми разом бували.
 Білі хати, залюднені зали
 У Москві, в Бориславі, у Львові —
 Всюди погляди, повні любові,
 Зустрічали в народі поета.
 Як то кажуть — щаслива планета,
 Під якою родився Максим.
 Та невже ж все безхмарним, ясним
 Протікало у нього в житті?

Ой, не все.
 Хай не йшов у дранті
 Він провулком в нетоплену хижу,
 Не шукав по кишнях на їжу
 Завалюючих, малих грошеньят
 І не мулив онучами п'ят.
 Та безглуздо був цькований, битий,
 Сміхом злого невігласа критий,
 Затаврований «ізмами» вкрай.
 Це тоді, як тополю й курай
 У петлюрівську купу валили.
 Стало в Рильського гідності й сили
 Вийти чистим з тієї борні.
 Що ж робив він в ті скривджені дні?
 Може, в чарці затоплював лихо?
 Чи, закрившись у келії тихо,
 Покаяння лукаві писав?
 Чи по місту до ночі гасав,
 Щоб підтримку знайти двохвилинну?

Ні!
 Він творчу роботу невпинну
 Ніс, як долю велику, як стяг,
 З героїзмом натхненних звитяг:
 Я в труді його бачив не раз.
 Мабуть, кожен позаздрив би з нас
 Вмінню плідно, невтомно робити.
 Так у ткалі полотнища грити*
 Із-під ляди невпинно ідуть.
 Не урветься мережана путь,
 Доки льону чи плосконі стане,
 Доки руки — маленькі титани —
 Не укриють в труні полотном.
 Бачим Рильського ми за вином
 У веселій дотепній розмові.
 Але знайте — кряжі стопудові
 Він до цього, в цей день переніс,
 Посадив там садок а чи ліс,
 Взявши плідні зернята-слова.

* * *

Нас на Внуково стріла Москва
 Золотаво-зеленим серпанком,
 Що стежини вкривав перед ранком
 Перед нами до Ленінських гір.
 Поїздами розколотий бір
 І дротами напружених ліній,
 Обтрусивши тумани, мов іній,
 Закликав на галявки грибні.
 Та не в бір нам хотілося, ні...
 На Тверський, на Лаврушинський,
 в Хімки,
 На Воровського, в дворики Спілки,
 В коло друзів, у їхні родини.
 Ми із Рильським везли з України
 Ті прості і святі почуття,
 Що не мова, а серця биття
 Їх у змозі лише передати.
 Не прийшлося нам друзів шукати,

* Грит — міра полотна, відстань від валика до ляди.

Навіщаючи кожну квартиру,
 Бо вони як поборники миру
 Всі зібрались в Колонному залі
 Людства волю писать на скрижалі.

У Москви сотні, тисячі рис.
 Їх злічити усі не берись,
 Величаві вони, благородні,
 Особисті вони й всенародні.
 І одна із тих рис багатьох
 Та, що ти з континентів п'ятьох,
 Мов злетів на чарівнім крилі,
 Можеш стріть на московській землі
 Давніх друзів, яких без Москви
 Не зустрів би, хоч вік проживи.
 Та про всесвіт почав я не в час.
 Ось Фадеєв підходить до нас,
 Обіймає Довженко Максима —
 В них земляцька любов не вгасима.
 Тут Прокоф'єв, наш Тихонов, Колас.
 Почуттів своїх радісний голос
 Кожен рвучко назустріч несе.
 І доріжка в фойе, мов шосе,
 Пробігає з Москви, Ленінграду,
 В алазанську лозу винограду,
 В білоруське Полісся, в Ташкент,
 Де колгоспник, шахтар і поет
 Зустрічають мого земляка
 Так, як брата, сябра, кунака.
 Не кінчається дружби шосе.
 Розповісти не можна про все,
 Коли зійдеться тисяча друзів,
 Що живуть у великім Союзі,
 Як не можна оглянути шир
 Океану.
 І поклик за мир
 Підійнявся з Колонного залу.
 Так світання встає з перевалу,
 Зачинаючи сонячні дні.
 Рильський мовив:
 «Не бути війні!
 Бо вселюдська за мир боротьба —
 Не похід, не парад, а судьба.

Це до бою буває наказ,
 А до миру —
 Те слово, що враз
 Викликає у серці тепло!»
 Скільки серць тих у залі було!
 Скільки серць тих було у столиці,
 В цілім світі,
 Що клали в скарбниці
 Сподівань всенародних слова.

* * *

Білорусь — це легенда жива
 Партизанської слави-звитяги.
 Це — останній ковток із баклагги
 І останній сухарик на двох.
 Це — на постіль галузки та мох
 В погорілім поліськім селі.
 Це — дитинка у мене в сідлі
 Зголодніла, обдерта і хвора.
 Ніби вчора було, ніби вчора...
 Та насправді немало вже літ
 Витирає не кривцю, а піт
 На чолі Білорусь.
 І мені
 Зустрічати урочисті дні
 Довелося в сусідів не раз
 В повний миром і дружбою час,
 Та й тепер я горну до грудей
 Твою землю і добрих людей,
 Незабутня моя Білорусь.
 Нароч-озеро. Довго дивлюсь
 Я на нього.
 Ну з чим порівняти
 Ці зелені опущені шати
 Над водою
 І чашу води
 Повну-повну? Лише прогляди —
 Перехилиться й вилетється всенька.
 Два сябри посідали близьенько
 Біля мене: Максим та Аркадь*
 Із начинням рибальських знарядь.

* Йдеться про Максима Танка і Аркадія Кульшова.

Враз про Рильського мова пішла.
Над водою згущалась імла.
І сябри уявляли багаття,
Що цвіло між осок і латаття,
Зігриваючи гостя вночі.

У воді, наче вогник свічі,
Перша зірка засяла на дні.
Світ в казковій пливе тишині —
Не шелеснуть ні віти, ні кроки.
Нароч-озеро, сизе, широке,
З чим тебе порівняти мені?
Ти — це чаша з зорею на дні,
Чаша дружби, оспівана любо
Нашим Рильським.
І тягнуться губи
Вже самі до живої води.
О, які-то глибокі сліди
Він у дружбі лишає повсюди,

Що при зустрічі з радістю люди
В першій слові згадають його.
Не хватає тут хисту мого,
Аби душу таку охопити,
Так, як чашу озерну допити
В білоруським зеленим краю.

Це було лиш торік у маю.
А раніше те ж саме у Польщі,
Там, де Вісла заграви полоще,
Я відчув,
Бо у дружній розмові
Почуття побратимства й любові
До Максима у всіх виявлялось.
І у згадці щоразу з'являлись
Ті Міцкевича твори-перлини,
Що із Рильським прийшли до України
І вселилися в душі людські —
Отакі вони стали близькі.
Я про Рильського чув у Варшаві,
У Софії, у Празі на Влтаві
І в Бразилії теж би почув,
Але там я ще досі не був...

Голосіївський ліс, мов розлив.
 Я по течії згадки проплив
 Дев'ятнадцять пройнешніх років.
 Але з цих швидколетних рядків
 Ти, читачу, либонь, не відчув,
 Ким для мене на відстані був
 Рильський в пізні години нічні.
 Строфи йдуть молодечі, міцні,
 Виростають герої кохані.
 Раптом пауза в довгій шуканні.
 Це не пауза — мертво гальмо,
 Мов на очі набігло більмо.
 Слів не стало, неначе повітря.
 Ти виходиш, блукаєш на вітрі
 В сонну ніч.
 Гамір вулиці вимер.
 І на кручі смутний Володимир
 Не проронить ні слова тобі.
 Це б до друга зайти, далєбі..
 Але пізно. Ти книжку береш.
 Як тут просто і вільно без меж
 Думці, рідному щирому слову,
 Що окрилюють душу і мову.

«Сіяючи у темряві негоди
 Неугасимим огненним стовпом,
 Мені ти грієш серце, мій народе.

Коли перед історії судом
 І я постану, птах малого льоту*,
 Востанне оглядаючись кругом,

І скаже суд; «Чи виконав достоту
 Призначення своє ти на землі,
 Чи, може, розмінявся на дрібноту?»

Чи відчував ти на своїм чолі
 Той дотик мозолястої долоні,
 Що живить душу й береже від тлі?

* Вислів Міцкевича.— Примітка М. Рильського.

Чи в час, коли твої сивіли скроні,
Ти міг сказати, що перша сивина —
Не тільки вицвіт дикої погоні

За радістю, яка себе лиш зна,
За піснею, яка тобі лиш мила?
Чи у твоїм доробку хоч одна

Сторінка є, що кров'ю обкипіла,
Що підживляє змучених в бою
І в праці підупалих бадьорила?»

Це відчувши, в стихію свою
Дум і образів знов поринаєш.
Партизанські багаття минаєш,
Розмовляєш в куцах з Ковпаком
Чи із Рудневим,
Хліб з молоком
Під гуцульським острішком їси
У краю чарівної краси,
Чи стоїш на суді з комуністом,
Із перінцем Вапцаровим,
Свистом
Закликаєш мінерів під міст,
Щоб за смерть поплатився фашист
Смертю рот, батальйонів, полків.

Скільки сивих борців, юнаків
Шепотять через мертві уста:
«Не забудь!
Ми є слава свята
України, Росії, Балкан.
Не забудь!
Ти ж поет-партизан.
І тебе запитають колись,
Як літа дорогі пронеслись?
Чи зробив щось корисне в житті,
Чи згубив свій наділ в маятті?»

Голосіївський ліс.
Голосна
Тут сьогодні сама тишина,
Бо про дружбу співає мені.
Я прокинувся, наче у сні.
«Добрий вечір!» — гукає поет
Ще із двору.

Відтятий кювет
Нас веде в лісову гущину,
У духмяну, чутку тищину.
І плететься спокійна розмова,
Де не стрінеш ефектного слова
Чи якийсь віршовий викрутас.
Вільна бесіда плине, мов час,
В ніч, у ранню погожу весну.
Все ж я потім ураз не засну.
Буду думать про зустріч дорану.
Не про зустріч,
Про дружбу, плекану
У тривожні і тихі літа.
Хай же наша мирська суєта
Не порошить стежини пилком.
Назавжди я лишусь юнаком
До святого цього почуття.
1969

ОЖИНА

I

Гострокісла, трохи в'ялувата,
Спить ожина соковитим сном.
В головах трава, суха, пухната,
А поверху листя пелехате.
Осінь пахне медом і вином.
Пахне духом прілої низини,
І туманом, що на глиці чахне,
І дубцем лозової корзини,
Вічністю вдоволеною пахне.
Тільки ні...
Щось дуже тягне чадом,
Сіркою горілою гірчить.
Сталь суха під мокрим листопадом
Як не б'є —
Розлючено сичить,
Груба, криводрана, рябувата...
Спить ожина соковитим сном.
В головах трава, суха, пухната,
А поверху листя пелехате.

В лісника
Три бутлі за вікном,
Партизан поранений на лавці.
І ожина бачить добрі сни:
Як вона пускає сік у склянці,
Цебенить по дудці з бузини,
Як по жилах сік її гуляє
З кривцею, густий, багрянний сік.
Партизан ожив,
Іде, стріляє
Той високий, сильний чоловік.
Про ожину не згада ніколи,
Бо лісник нічого не сказав.
Та коли затихне буйство толу
І стальна відсунеться гроза,
Прийде він у гості до ожини —

В нього в жилах кров її жива,
 Поцілує рученьки-билини,
 Бо чого на світі не бува.
 Так ожині снилось восени
 У поліських пущах України.
 О, які були високі сні
 В сорок першим році восени
 Навіть у болотної ожини.

II

Болотна, шорстка, сизувата,
 Ожинонька не хизувата,
 Вона з-під кістлявого хмизу
 Усе когось кличе знизу.
 Хапає тихцем за ноги,
 Коли угорі тривоги,
 Коли в ковалихи-зозулі
 Літа викрадають кулі
 І ніяк уже накувати,
 Бо там автомати, гармати...
 Хоча б по півліта...
 Та де там —
 І пів підстрижуть кулеметом.
 А в неї,
 В ожини, в ожини,
 Як у молодої дружини,
 Є ягоди більші за сливи,
 Поміті у грозяні зливи,
 Важенькі —
 Аж пальчики гнуться
 Із-під зеленого блюдця.
 І руки в ожини тонюні.
 Жалючі, жагучі —
 Бо юні.
 І постіль в дубовому схроні,
 І папороть-квітка до скроні,
 Ота, що на щастя казкове,
 На юнакове.
 Й підкови...
 Підкови з кленового цвіту,
 Щоб вийти у мирне літо.
 Вона тобі — ласки терпкої

В часину гіркого спокою.
 Уп'ється губами у губи,
 Як перша й остання люба,
 А потім уколе у груди,
 Мов скаже:
 «Йди, де люди...
 Йди!..»
 А сама заплаче:
 «Не слухай мене, юначе».

III

Упав наймолодший із хлопців,
 Спіткнувся об кулю і впав.
 До нього в живій позолотці
 Головки схилились купав.
 Це юні цікаві красуні,
 Їх душі тривога не ссе.
 За те, що вродливі і юні,
 Усе їм прощається, все.
 Заляпали губками дружньо,
 Аж геть відсахнулась трава.
 Буває і боляче, й тужно,
 Але ненадовго бува
 Купавам.
 «Який він гарний!..
 А брови!.. А чуб!.. А уста!..
 Навіщо отак незугарно
 В болоті губить літа?
 Наш буде тепер...» —
 Шепотіли.
 «Не ваш»,—
 Це ожина сумна
 Упала на змучене тіло,
 І стала ураз купина.
 І ручки — на луг, до покосів:
 «Дай ліків мені, катране...»
 Ці ручки цілують лосі,
 Коли умирають від рани.
 І голови буйні, гіллясті
 Кладуть на коліна ожині
 З думками про щастя,
 Про щастя...

Обірване кулею нині.
 Пухнаті вологі косиці
 І сизі припухлі уста
 У вирії згадують птиці,
 Як стрінеться суша пуста.
 І линуть відлунки з чужини,
 Із пекла сухої яси:
 «Ми гинемо, рідна ожино,
 Докинь нам краплину роси!»
 А вірна —

солдату на груди
 Долоньки до смертних ран,
 Бо знає,
 Що ліків не буде,
 Що вже не pomoже катран,
 Що папороть — квітка казкова —
 Не всадить його до сідла.
 Ожина тому юнакові
 Крізь серце уже проросла.
 Вогнем блискавиця кресала,
 Та не ворухнулась вона.
 З такої ожини зростала
 Ота, що святиною стала,—
 Неопалимая
 Купина.

IV

На пожаринні лісовому страшно!
 Немов шоломи,
 Обгорілі пні...
 І постаті безрукі...
 Рукопашна
 Була з вогнем,
 Була чотири дні.
 Хто вніс вогонь?
 Безумна блискавиця?
 Глуха байдужість з казанком ухи?
 Чи сонце — через скляночку на глицю?
 Чи з кременцем питливі дітлахи?
 Чи, може, ті скажені вогнелюби,
 Які весь світ — в багаття сатани,
 Щоб ідолу намазати кров'ю губи

Із попелом чужої сторони!
О, як боровся праліс величаво,
Щитів зелених виставивши мідь!..
А явори крислаті —
Вліво, вправо
По пломенях шмагала кожна віть.
Але не стало сил,
Не стало соку.
Шоломами лишились чорні пні.
Голодний ворон покружляв ізбоку:
«Бездарний бій!» —
І зник у даліні.
Учаділий упав на землю ворон,
Під ним була опалена трава.
І снилась кров йому за чорним морем,
Та не звелась важуча голова.
На пожаринні лісовому пустка,
Ні паростка у царстві небуття.
Взяла ожина волохату хустку
І вкрила головешкове сміття.
Поставила каганчики-пелюстки,
У них для бджіл —
Олива медяна.
І вже — галява,
Не страхіття пустки.
Так мати
Там, де грубка крейдяна,
Бувало, зробить ятку з очерету,
Город посадить, викопає рів.
І дворик є.
В ожині ті ж прикмети
І риси ті,
Що в наших матерів.

1966

НА ЗАЛІЗНОМУ ШЛЯХУ

Братові Павлові присвячую

I

Я ввійшов тривожно у вокзал,
У охтирський, тихий, тупиковий,
Де в поріг задовбана підкова,
Що гостей заманює у «зал».

В тому «залі» два стільці і лава,
Буряковий смалений дубняк,
Ще не спить шинкарочка ласкава,
Бо о третій ночі — товарняк.

Ой ласкава!
Каші миску з салом
І узвару кружку мідяну
Подала.

І знов клубочок валу
Влігся в полотняну пелену.
«Коротеньке» дівчина в'язала,
Модний був тоді льонковий вал,

Як пахтіла гречка з давнім салом!
Я ріднивсь прокурений вокзал!
Я наївся так, що вбий — не хочу,
І поклав на бочку свій п'ятак.
А шинкарка,
В неї теплі очі:
«З дитмістечка? Не плати: хай так».

Я наївся і пішов у люди.
Не пішов — поїхав...
На землі
Вже кінця дорозі тій не буде,
Що рікою, наче до запруди,—
Під вокзали,
Станції малі.

II

В Харкові,
У Харкові столичнім,
Під кінець двадцятих дивних літ,
В БРП*,
У закутку фабричним,
Вулиці зібрався вільний цвіт:

Вуркагани, сявки, роботяги,
Непмани, сезонники, бродяги.
А навпроти — станція, вокзал:
Двигуни, каміння, хліб, метал —

Все ішло щоднини перед нами
У вагонах, в пригоршнях платформ.
Ми уже не гралися ножами,
Все ж не видихався йодоформ.

Станція кололася гвіздками,
Ранила гранітом, дубом, склом.
Підлітки невмілими руками
Несли «індустрійний перелом».

Станція була нам інститутом,
В котрім життєзнавчий факультет
Міг закінчить і диплом здобути
Всяк, хто суть труда зумів збагнути,—
Майстер, зодчий, маршал і поет.

III

Я завжди у мандрах,
В жадобі злиття
З людьми і простором Європи чи Азії.
Дорога завдовжки така, як життя,
Ще й довша, коли врахувати okazji.

Ось хлопець влетів із книжками в вагон.
Він радий, що їде,
А дівчина плаче.
Ми враз познайомились:
— Марко.
— Платон.
— За дружбу й удачу!
А дівчина плаче.

---

* БРП — Будинок робітничих підлітків.

Хлопчина малює собі інститут,
В який він поступить,
Тривожно радіє.
Старий машиніст вивіряє маршрут,
У нього пелюстка тріпоче на віі.

На дівчину дивиться,
Гірко йому.
Й за ним побивалась...
Давно це минуло.
Розм'як паровоз у парах, у диму —
Пелюсткова ніжність під скати війнула.

— Чого ми не їдем? —
Нервує хлопчина.
На скроні забилася жилка гаряча.
Бере машиніст дротяну обручину,
Вже можна й рушати.
А дівчина плаче.

IV

Станція Термез.
Я досить мерз
На віку.
Ця станція в Союзі
Найтепліша.
Тут немає друзів,
Є чайханщик, добросердий крез.
В нього злото-чай за злото-пловом
І кишмиш з урюком золоті,
Саме в нього над ариком-ровом
Злото-спокій в сонця на путі.
Молодий садочок,
Чистий хауз*.
Звідти видно колії, тропу,
Глиняний приземистий пакгауз
І початок пекла у степу.
Поїздів немає —
Каравани.
Поїздів не буде —
Басмачі.
Я вставав з кошомки рано-рано
І не міг заснути уночі.

---

* Хауз — ставочок, копанка.

Шляховик я,
Технік-будівельник.
А в Данау збито два мости.
І старий десятник — наш пустельник —
Вбитий.
І завмерли поїзди.
І гуде, нуртує вся бригада:
«Де ж він дівся, так його, розтак!»
Це про мене.
Я ж під мідним градом
Вперше йшов дорогою атак
У Термез.
Мені в Данау треба.
Треба!
Доберися, хоч умри!
І на другий тиждень краєм неба
Поїзд рушив.
Тихо догори
Йшли вагони сірі, жовті, сині.
Прямо в небі колія вузька.
Паровози спарені, двожильні,
Бо до сонця відстань не близька.

То було видовище незнане.
Дід казав:
«Тепер добра не жди.
В небі часто бачив каравани,
Мінарети,
Вперше — поїзди...
Важко на землі,
Мости розбиті.
Тож до неба й здибались путі».
Аж до сонця в променистім ситі
Дві кайми лежало золоті.
І по них ішов звичайний поїзд,
Той, що направлявся у Термез.
Я нагана застромив за пояс
І пішов по шпалах.
Поїзд щез.

V

Я вчився будувать шляхи,
Тесать каміння, деревину,
Кріпити бруса до сохи...
Тепер прибув на Україну
І толом рву мости, шляхи.

Мені з дитинства, як зірки,
Були шибки нічних вагонів.
Тепер я всі оті шибки
Трощу тротилом на шматки
В імлі поліських перегонів.

І навіть радісно мені,
Коли на станції Олевська
Фугасна сила велетенська
Мішає сотні тонн броні
З вокзальним затишком Олевська.

А певне, той старий вокзал,
У хвою вдягнений шовкову,
Не раз мотав льонковий вал
Тривога дитячих на підкову,
Що всіх заманювала в «зал».

Так, я чекав ту щасну мить,
Коли на Горині чи Пруті
Залізний міст за мить згорить
І поїзд, наче на розпутті,
В уламках колій застремить.
Та я й до нього підійду
По павутинному льоду,
Під хвіст поставлю шашку толу,
І він кістьми впаде додолу
Уже на задньому ходу.
Затихне вибух.
Зникне враз
Скажене щастя.
Десь при шпалі
Чи коло вирваної палі
Впаду, бо душу стиснуть жалі
За весь безумством щедрий час

VI

Дві кайми,
Дві колії стальні,
І на них вагони рудуваті,
Мов літа мої.
А де ж ясні,
Вікнами широкими багаті?
Ось вони пробігли вдалині.
Не догнав:
Надбистрі тепловози.
У рудих,
Де дихають морози
В кожну шпарку,
Звичніше мені.
В них на нарах з друзями просторо,
Є де кинуть каску, автомат.
І руді вперед стукочуть скоро,
Та не всі вертаються назад.

VII

Колія пнеться по шпальтах-ладах,
Грає на дві струни.
Добре, що поїзд не хмарка, не птах,
Він при землі з давнини.

Стуки у стики, мов серця биття,
В шибі мінливий світ.
Хай півстоліття твого життя —
Шлях аж на тисячу літ.

В пройдених верстах твоє тепло,
Щастя, кохання, біль.
Там, де ніколи тебе не було,—
Пустки пісок та сіль.

В пройдених метрах твоя боротьба,
Сльози, і кров, і піт.
Шляхом позначена кожна доба,
Не тисячами літ.

Колія пнеться по шпалах-ладах,
Грає на дві струни.
Добре, що поїзд не хмарка, не птах
Він при землі з давнини.

Більшого щастя мені не було —
Рух по землі в майбутть,
Далечі вітер гарячий в чоло...
Більшого щастя мені не було —
Путь!
У незвідане путь!

VIII

Сніг змету,
Заб'ю костиль в тужаву,
У важучу шпалу смоляну,
І на край великої держави
Поїзд рушить знов, як на війну.

Буде бій з утомою, зі смертю —
Вийду переможцем — все одно!
Запружинять знову рейки стерті,
Як учвал пружинить стремено.
А у тій державі,
В тому краї,—
Все моє,
Бо то моє життя.
Віхола над білим краєм грає,
Віхола — не хуга забуття.

А дорога...
Ще жива дорога!
Полотно їй кожна днина тче.
Тропік Рака,
Тропік Козерога
Ще вона, либонь, пересіче

І поверне до Охтирки знову
Під малий засніжений вокзал,
На поріг,
Де зчовгана підкова,
Що гостей заманює у «зал».

І шинкарка з теплими очима
Промайне ясою в дзеркалах,
І тоді стодзвоном за плечима
Здалені мій залізний шлях.

1967

НІЖ, ТРАВА І СЛОВО

Трьома китами медицини
стародавні мудреці вважали
ніж, траву і слово.

1

Благословен — хто може краплю болю
З чола горючого в пораненого зняти,
Сто раз благословен — хто на кривавім полі
Підійме словом з гибелі солдата.

2

Ви знаєте, як страшно відступати
На край землі своєї, навіть далі,
Та ще й в обозі ранених. Карпати
Уже були за нами, як скрижали,
На котрих ми не встигли написати:
«О рідна земле, за горою ти».
В очах запалих гаснули світи,
Оті, що нам відкрила рідна мати.

3

Ми відступали в хащі до Говерли,
З двадцятого століття відступали.
Горіли, вибухали, та не мерли,
Робили з кулеметів самопали.
Бувало в партизанах, ой бувало!
Ставали чудом техніки гвинтівки,
Легендою — бризантність амоналу.
Бризантність — міф, як ти без вибухівки.
Електрика і радіо — забуті.
Безсилі батарейки, мов брикети,
Летять в огонь. Смолисті пні, добуті
З багаття, ми жбурляєм, як ракети.

4

Галяви, мов пустельніі такири* ,
Течем назад на дикі узбережжя.
Не чуть ніде ні пилки, ні сокири.
Яке безлюддя і яке безмежжя!
Вертається уміння дрюк сталити,
Щоб вепра ним стрічати на полянці,
І танки, наче мамонтів, ловити,
І салом з них світити у землянці.
Здається, в нас ніколи не вмирала
Тисячовічна школа кроманьйонця.
Ми із корчів могли зробити орала
І з вірою молитися до сонця,
До джерела священного могли ми...
В які б не лізли терни і гльодини,
Упертими були, крутими, злими,
Та завжди вірні образу людини.

5

Ми відступали довго в Чорнолісся —
Від Батьківщини ми не відступали.
І хоч обоз у древньовіччя втисся,
Ще є у нас гранати і запали.
Ще є гвинтівок трохи, автоматів,
До них набоїв — на годину бою.
Пораненим — ні ліків, ні санбатів,
Лише дошки, мов труни, під гарбою.
Хантикають вози по ринвах колій,
З напруги зуби ломляться у хлопців.
У їх тілах горять нестерпні болі,
Яких не знали давні кроманьйонці
(Не знали ті, що є бинти на світі,
Що, крім скобла, є ласка пантопона).
Полудрабки, немов звіринця кліті,
І замість ковдри білої — попона.
А на попоні горбляться Карпати
Дошем, суглинням, глицею, галуззям
І болем, що не в силі обірвати
Найкращі друзі — хай нестерпно друзям.
Ні крикнути, ні в господа лайнути
І навіть в прірву кинутись не можна.

---

* Такир — солончак між барханами.

Повзе обоз, плаечками погнутий,
В тривожний день, у ніч свою тривожну,
Здоровий може вихором по полю —
До амбразур у Коломию, в Снятин...

6

Благословен — хто може краплю болю
З чола горючого в пораненого зняти.

7

Він був натхненний лікар і співець.
Ні, не поет і не співак, а саме
Співець. Спинилися під Чорними лісами —
Григорій Ус підносив поставець
З наваром гой-любистковим на денці
І затірку в пом'ятому відерці.
Всміхався, мов хлопчисько, винувато,
А що він міг? Ні ліків, ні харчів.
Із губки товк руду колючу вату.
І дьоготь гнав з березових корчів,
Щоб мухи не засиджували рани.
Черпав, що міг, з народних медицин.
Григорій Ус відкрив біоміцин
У соках молочаю і катрану,
Але про це не знає світ науки,
На відкриття патенту не було.
За нами ліс, поперед нами луки,
Над нами смерті чорне помело.
Так, помело! Кого вже тут косити?
Усі лежать — візьми змети, й кінець.
Григорій Ус щось цідить через сито.
І знов по колу піде поставець.
І знову ніж Він ним почистить рани.
А далі — смерть?..

8

Ні, далі слово є.
Те слово не біблійне, не з Корану —
З народних дум те слово постає.
Почне про Байду розповідь урочу:
— Йому катюга серце вирвав геть,

А він плює султанові у очі
 І з посміхом стрічає люту смерть.
 Без серця повернувся на батьківщину,
 А мати Україна знов дала
 Козацьке серце.— Пташка на ліщину
 Присіла й далі думу повела.
 За пташкою озвалася трембіта,
 І заблищало лезо топірця.
 Струмком униз тихенько збігли діти.
 У них горнята теплі, мов серця.
 Кулешу віддали і — геть потічком.
 А дума у відлунках ще жила.
 І на вози схилялися смерічки,
 І клали руки хлопцям до чола.
 Крізь пальці-глиці — смоли чисті, роси
 І шепотіння: — Баю, Байди, бай.—
 І холодок несли жадані грози,
 Й Говерла, як весільний коровай,
 Стояла на столі Карпат широких,
 І трембітало сто лунких трембіт,
 І тисячі гуцулок карооких
 З поклоном легінів гукали на обід.
 І хлопці засинали в милій думці
 Або зітхали: — Ми ж не Байди, ні...—
 Григорій Ус був магом в цій науці,
 Він далі вів свої живі пісні,
 Старі повідував козацькі думи,
 Настроєні на партизанський лад.
 В них запорожці йшли із Січі в Суми,
 А далі на Волинь і до Карпат.
 У Чорнім лісі стали ковпаками.
 До нас пройшов Сірко понад віками
 І враз назвався дідом Ковпаком,
 Бо постарішав трохи.

9

За ярком
 Почався бій зненацька. Лікар Гриць
 Затяг у бір свої вози-палати
 І став перед возами між ялиць —
 В руках, мов два пістолі,— автомати,
 Два автомати сіяли вогонь.
 Яка-то сила в хлопцеві тайлась!

І раптом сила... де вона й поділась.
Дві цівочки тонесенькі зі скронь.

10

Поранені лишилися живі,
А Гриць поліг, пісні його померли,
Під Чорним лісом, десь коло Говерли
Довгенький горбик є у мураві.
Оце і все.

11

О ні, не все, не все!
Джерельно вибухає спогадання,
Коли відлунок думу принесе,
Проспівану Григорієм востаннє.
Коли натхненного зустріну юнака,
Крізь суєту і блискавиці лету
Впізнаю в ньому Усові прикмети —
Лягає на плече моя рука:
— Добридень, Грицю!
— Звуть мене Микола...—
В спорідненості молодість жива.
І заспів Гриця, стерши смертне коло,
Лунає міддю в марші торжества.
Трава, і ніж, і рідномовне слово
Із майбуття мені навстріч ривком...
Встає наш Байда з третім серцем новим,
Він обернувся натхненим юнаком —
Миколою, що йде у світ науки
І думу й жар поезії несе.
Він може взяти два автомати в руки
І стати перед санбатом.
Це усе.

1968

**КОЛИ Б МЕНЕ БІЛЬШЕ
НА СВІТІ БУЛО**

1

Коли б мене більше на світі було
У часі,
У просторі,
В душі...

Щоб я — первосуть і ясне первотло...
Підняв би із променів куте стило
І «Мир»
Написав би на вічному русі.
Не Богові дав би те слово —
Матусі!
Коли б мене більше на світі було.

2

Вдихаю мороз,
Видихаю тепло —
Я світ зігриваю собою,
Радію і плачу над тою судьбою,
Яку йому світотворіння дало.
Коли б мене більше на світі було,
Довкола б усе крутлорічно цвіло
І мирне крило,
Лебедине крило,
Неначе супутник у небі пливло
З моєю. як сонце, любов'ю,—
Коли б мене більше на світі було.

3

Над книгою людства схиляю чоло,
Скресають, ламаючи далі і строки,
Герої свободи,
Прогресу пророки,
Творці надбджолої вдачі,—
В їх роки
Метал говорив і каміння жило,
І відьма губила старе помело,
У хмарах «Священне Писання» гнило —

Лиш мислі буяння широкі.
Коли б мене більше на світі було,
Підняв би забуті народи,
Їх кроки,
Добра їхніх душ глибочені потоки,—
Коли б мене більше на світі було.

4

Над книгою людства схиляю чоло —
Скрізь попіл пожеж, як замети.
Батий підпалив моє давнє село
І Київ розніс,
Мов його й не було.
І «подвиги» ті оспівали поети,
Несли свої оди на ханські бенкети
За м'ясо, кумис, за рубіни і скло.
Коли б мене більше на світі було...
На жаль, не зметеш пожариння прикмети,
Диханням у сніг не посієш тепло.

5

Княж-Київ тоді поростав кропивою,
Мур-камінь тужив за душею живою
І попелом плакав на тисячі гін.
І дзвін без'язикий,
Розколотий дзвін
На вітрі дзвенів у безлюдній пустелі,
Тримаючи сволок в проваленій стелі.
З княж-Кієва того,
Слов'янка-билина,
Свій посох взяла молода Україна
І долю тривожну.
В вінку тої долі
Вінчалася з віком козацької волі —
Не дуже веселе весілля було.
Коли б мене більше...
Та все вже пройшло.

6

Про город Іван ви чували чи ні —
Великий зело
І багатий зело.
Коли б мене більше на світі було
В той час,
Як посунулись морем вогні,

Я б виніс його
І возив на коні
Усі сім століть при дзвінкім стремени.
Тепер би поставив його на чоло
Моїй Україні в злата житяні —
Коли б мене більше на світі було.

7

Коли б мене більше на світі було
Тоді на Карпатах,
Тоді з ковпаками,
Не толлом...
Закрив би грудьми і руками
Ту прірву, із котрої пеклом несло.
Я сам задушив би
Своїми руками
Фашистське,
Гадюче,
Ядуче кубло,
Коли б мене більше на світі було.

8

Нековані коні в бушованім возі
Везуть по відчаї, по лютій знемозі,
По ранах, по голих містах України
Мене, партизана, — кавалок руїни.
Поліссям везуть — і зненацька міжгір'я —
Міжгір'я, забите снігами і пір'ям,
Як після погрому, жахного погрому.
Хтось каже:
«Це Київ, ми їдем додому».
Зі стін скособочених виснуть патрони
Без лампочок, наче старі мікрофони, —
У них я на всесвіт гукаю:
«Ал-ло!
Ви чуєте біль мій із пекла земного!»
Волаю — аж кров через гіпс на дорогу...
Не чують...
Коли б мене більше було!

9

О сестри мої!
Кожна — ружі стебло,
Яке заламали доріг камнепади,
Доріг у Царгради.

Доріг в Бухенвальди.
Коли б мене більше на світі було,
Я б шаблю стоверстну тоді наголо!..
Як меч правосуддя на вічне зло —
За вас, мої сестри,
За вас, мої лади,
За ваших дітей, що у вас не було.

10

Круті балачки та рідка баланда,
Позаду, обабіч могольська орда,—
Як ми відступали з вогнем під Москву
В розхлюпану толлом купіль снігову.
А як наступали —
Вже й кухоль вина,
І посмішка панночки десь із вікна,
І геть до Берліна стрілою шосе.
Чому ж мені згадка щоразу несе
Круті балачки, та рідку баланду,
І західну дику могольську орду?
Бо кров, нами вилита,— це не вода,
Бо знову на Рейні могольська орда.
Бруниться затоптаних свастик хамло.
Коли б мене більше на світі було,
Щоб голос мій вчули народи:
«Біда!
Бо знову на Рейні могольська орда».

11

Коли б мене більше на світі було
З моєю любов'ю до миру,
Я сів би сьогодні в гаряче сідло —
Мерщій у В'єтнам, через гори Паміру,
У Африку чорну, в Америку сіру..
Зідрав би з війни її чортову шкіру —
Коли б мене більше на світі було.

12

Коли б мене більше на світі..
Та ні.
Таких три мільярди на світі.
Невже ж ми скорились тому сатані,
Що жити не може
Без війн, без різні?

Він вигадав луки, ножі крем'яні,
Пізніше —
Тротил і стволи нарізні,
Тепер термоядерні дав сатана.
І що з нами буде —
Вже й сам він не зна.

13

І все ж не загинуть верстат, чересло,
Натхнення Шевченка, Бояна,
Ні чудо-руки золоте ремесло,
Ні зодчого мисль полум'яна.
Коли б мене більше на світі було...
Та й так —
Маю віру титана.
Добро в наших душах сильніше за зло,
І світ —
Це є квітка,
Не рана.

14

Коли б мене більше на світі було —
Я б десь біля сонця поставив табло,
Де б вічно світилася дата одна:
Коли закінчилась
Остання війна.

15

На світі мене буде стільки, як є.
Не завтра при сонці засвітиться дата.
А тому Вітчизна мені подає
Коротку команду
На подвиг солдата —
І в подвигу тому
Спасіння мое.

16

Вдихаю мороз, видихаю тепло.
Несуть лебедине й орлине крило
Мій світ у майбутть —
Нелегка його путь.
Коли б мене більше на світі було!

1969

МАТИ ІДЕ!

I

— Мати іде! —
Всі діти...
Чуєш, Великий Світе,
Як вони криком — в пороги,
Повні надії й тривоги:
— Мати іде! Наша мати!..—
І вириваються з хати
Сотні мільйонів плачів,
Сотні мільйонів щастя:
— Мамо!
Суниць! Калачів! —
Мати усе їм віддасть:
Білий калач і суницю,
Мову — казкову жар-птицю,
Пісню,
Крилате кохання —
Сповнене щастя й страждання.
Дасть вона землю рідну,
Землю зовсім не срібну
І не блискучо-злотну,
Просто — жарку й холодну,
З явором коло озерця,—
Ту, що Вітчизною зветься.

II

Жінка іде по дорозі,
Жінка іде по тривозі,
Жінка іде в хуртовину,
Думає:
Може, загину...
Як їй хотілося вмерти —
Серце в могилі заперти!
Як їй хотілося жити —

Серцем чужим дорожити.
Ні, не чужим — коханим,
Тим, що уже під курганом.
А на кургані полин,
А за курганом Волинь,
А на Волині загони,
Сталлю розкраяні гони.

Жінка іде по дорозі,
Жінка іде по морозі,
Жінка іде в хуртовину.
Жінка чекає дитину.
В серце їй тиснеться, пнеться
Вічність загиблого серця.
Скоро та Вічність заплаче,
Скоро вона засміється.
Ніч на дорозі незряча
Через хуртечу дереться.

Жінка іде по дорозі,
Жінка іде в знемозі,
Жінка іде крізь полони.
Плаче мале, голодне.
Жінка під сховом байрачим
Тільки й живе тим плачем,
Тільки й живе тим писком,
Що в душу — гарячим приском,
Що подихом рідним, любим —
На приморожені губи.
Жінка іде по дорозі,
Смерть їй до ніг — з бомбовозів,
Із мінометів уперто.
Жінка не може стати,
Жінка не може вмерти
Тим, що вона вже Мати.
Мати — її величність!
В неї в пелюшці — Вічність.

III

Мати іде по дорозі,
Мати іде в перемозі
Рідного їй народу.
Вишень пелюстки — на воду.
Вишень пелюстки — на губи
Синові —
Трепетно, любо.
Вперше й навик незабутньо:
— Мамо! — квилить майбутнє.
— Мамо-о-о! — удалеч, ушир...

Мати заходить у мир,
Буде ним дихати, жити,
Буде той мир боронити
Мати — її величність.
В неї в обіймах Вічність,
Злита із мук і щасть.
Мати усе їй дасть:
Білий калач і суницю,
Мови казкову жар-птицю,
Пісню,
Крилате кохання —
Вічне і юне страждання,
Дасть вона землю рідну,
Землю зовсім не срібну
І не блискучо-злотну,
Просто — жарку й холодну,
З явором коло озерця,
Ту, що Вітчизною зветься.
Дасть і навчить шанувати
Все, що зуміла дати
Мати.

1971

СОЛДАТСЬКИЙ СКАРБ

Глибокий тил.
За Прутом на Карпатах
В оточення потрапив мій загін.
Стопасма куль трасуючих, мов ґрати,
Міжгір'я перетнули.
Той заслін
Мечем важучим обрубав стежини,
Які вели у табір Ковпака.

Завал зробили,
Дві останні міни
Поставили ми з тилу.
Хоч така
Хай буде в нас опора між корчами.
Попереду ж —
Вогнем кипіло все.
Ревіло,
лютувало тягачами
За пралісом Делятинське шосе.
Один рятунок,
Що густі смереки
«Пантерам», «тиграм» заступили путь.
Лишали гнізда хутірські лелеки,
Піднявшись над пекельну каламуть.
Гуцулів ще раніше табунами
Із гір погнали в стойбища тісні.
Тепер лише фашисти перед нами,
Розлючені,
Сидять в своїй броні.
А лютувать було чого:
На Пруті
Ми вчора висадили у повітря міст.
Тут є вода —
Потічок в сизій руті,
І м'ясо є —
Їмо сирий окіст.
Тепер палить багаття — самогубство:
Де пихне дим —

Наказую окопуватись глибше.
 Ждемо підмоги: мо', пришло Ковпак.
 Понад міжгір'я хрест зловісний пише,
 Мов хижий крук, розвідувач-літак.
 Той сірий хрест все нижче,
 Нижче,
 Нижче...
 Немов під ним і справді вже труна.
 Пілота видко.
 Він в два пальці свище,
 Він знахабнів —
 Про нашу скруту зна.
 Із-під крила —
 Листівок жовта згряя,
 Мов листопаду рання каламуть.
 «Здавайтеся!
 Вас фюрер не скарає,
 А коли ні —
 Усім вам смерть!
 Капуг!»
 А хлопці ринь копають,
 Корінцями
 Прошиту, наче дратвою — пітник.
 Снаряди, міни рвуться між зубцями
 Щитів скелястих,
 Трощать чагарник.
 Згасає день.
 Між віттям сонця рана
 Останнім болем ледве багрянить.
 Ми рятівного ждем з імлі тарана
 Від Ковпака.
 Мов павутини нить,
 Надія рветься,
 Знову напливає.
 І шепотить пільма:
 «Вогню!..
 Вогню!..»
 Загін в холодній прірві умирає,
 Упершись в скелі, в небо і в броню.
 Броня реве,
 Повзе прожекторами,
 Ракетами засліплює щомить.
 І чутно нам, що десь попід горами

При станкачі.
Але в загоні тиша.
Боялися натиснуть на гачок:
А що, як порох порохнею дише,—
Минуло ж чверть століття?
На курок
Дивився кожен, мов хотів спитати...
Мовчав затвор,
Мовчала сталь курка.
Тоді в траншеях підвелись солдати
Гвардійського polegлого полка.
Вони стіною стали у міжгір'ї.
Забутих предків тіні ожили —
Зруділі чоботи,
Товсті шинелі сірі,
І трилінійок зведені стволи.
Ми підхопились, щоб за ними стати,
За їхньою позицією вряд.
Спішили про патрони запитати...
Літак з'явився.
Вибухнув снаряд.
Тоді почувся голос офіцера:
— Патрони гожі!
З Богом в бій!
Вогонь! —
Станкач затрясся.
Крук розсіяв пера
І головешкою — за Прут, на оболонь...
Атака загула каменепадом.
Пробиті ґрати смертоносних трас.
Плече в плече ступали предки рядом,
Своєю мужністю окрилюючи нас.

Ми вийшли з бою із боезапасом.
І знову бій.
На табір Ковпака
Повзла піхота,
В небі круки-аси...
Під гору Діл стягав іздалека
Свої резерви оберст заповзятий:
Він похвалявсь, що знищить партизан.
І раптом наш загін —
Йому на п'яти,

Неначе до потилиці наган.
А в нас від скарбу немалі достатки,
Заховані на денці речмішків.
І впали трупом хвалені вояки
Під стрічними вогнями ковпаків.

Луцав хмизок в жаданому багатті,
Я засинав у таборі вночі.
Привиділось, що скрізь при нас на варті
Стоять в старих шинелях вусачі.
Стоять, пильнують із прадавніх шанців,
Зборовши болі давніх смертних ран.
Боронять нас,
Як юних новобранців
В тяжкім бою боронить ветеран,
Приймаючи прямиий вогонь на себе
Чи люте вістря вражого клинка.
Хоча в ту ніч
Вкривало тихе небо
На Діл-горі загони Ковпака.

У головах лежала в мене цинка
Зі скарбу,
Що дорожчий за життя.
Почувся голос тихий:
— Синку, синку,
Нехай тобі щасливе майбуття
І славен правий мир на довгі роки.—
Можливо, це вже чув я уві сні.
Та тіні предків,
Їх безгучні кроки
Священну вдячність збуджують в мені
Й тепер —
За багатліття по війні.

1972—1974

СТАНЦІЯ МАМИНА

*Світлій пам'яті
моєї матері Марфи*

I

Станція Мамина,
Ким ти уславлена?
Хто тобі дав найрідніше ім'я?
Хати попалені,
Печі завалені,
Всюди криваві сліди палія.
В сквері заламанім
З білого каменю
Постать жіноча висока, сумна
В нашу теплушку
Гукає: «Павлушко!»
Тяжко, безгучно — вона ж кам'яна.
Та кожен вчуває:
То мати гукає.
Негадана стріча цвіте на душі.
Тут все переможці —
Дівчата і хлопці:
Медсестри, танкісти, стрільці, гармаші.
Всі їдуть додому.
До Ворскли, до Дону,
Нараз у Поліссі ця стріча. Звідкіль?
Пішли ешелони.
«Іване, Антоне!» —
Живою луною з гаїв та із піль.
Станція Мамина,
Ким ти уславлена,
Хто тобі дав найрідніше ім'я?
В білому камені
Губи обпалені
Ледь ворухнулись: «Тривога моя».

II

Кур'єрські поїзди не зупинялись
 На тій маленькій станції. У вікна
 Швидких вагонів кидався вокзальчик
 Червоною цегляною стіною
 І гостроверхим гонтовим дашком
 З орлом дводзьобим у трикутті ганку,
 Ще кілька хат з острішками гнилими
 У крейдяній, крикливій білизні:
 Бо чим же ще прикрити чорні злидні?
 Кур'єрські поїзди не зупинялись
 На безіменній станції поліській.
 Вони, немов комети, пролітали
 З разком холодних вікон кришталевих.
 За вікнами безжурно сон блукав
 В шовках піжам, в зеленім оксамиті,
 А більш за все — у п'яних аксельбантах,
 В погонах сірих, срібних, золотих,
 Бо почалась тоді війна всесвітня.
 І поглядав той ситий панський сон
 На білий світ за бемським склом,
 Але нічого в нім не примічав:
 Ні хат під кривлями замшілими, гнилими,
 Ані вокзальчика під вимашченим гонтом,
 З перончиком вузьким цементовим,
 На котрім у печалі сива мати
 В спідниці білій, в білім полушалку
 Ногами босими вросла у цемент.

III

Похмурі, масні паровози
 Кашляють тяжко і жарко.
 Від кашлю отого сльози —
 Росинками на полушалку,
 Сльози в очах семафора,
 В зеленім дрижать, в червонім.
 Берізка стоїть сірокора
 Одна при вузьким пероні.
 Перончик такий щербатий,
 Не ремонтований звіку.
 Щербини ті боса мати
 Лічить, а їх без ліку.

Вчетверте вона їх лічить:
 В солдати — четвертого сина...
 Сльоза напливає на вічі —
 Він же ще зовсім дитина.
 Вагони, мов довгі труни,
 Куті залізом іржавим.
 «Мамо!» — і тільки луни
 Десь попід гаєм вільшаним.
 В ніч поповзли теплушки
 За паровозом димно.
 «Павле, мій сину Павлушко,
 Чом же тебе не видно?»
 Коля ледь біліє,
 Де шпал безконечна драбина.
 Чотири було надії,
 Нині — чотири щербини.
 Перончик такий щербатий,
 Не ремонтований звіку.
 Щербини ті боса мати
 Лічить, а їх без ліку.
 Наступить на злам цементу —
 Біль пропікає скроні.
 Павле, Павлушо, де ти?
 Він у далекім вагоні.
 Він у фельдфебеля в лапах,
 Що слово — тяжка образа:
 «Я покажу вам драпать!
 Без кулі уб'ю відразу.
 Що розпустили соплі,
 Слути царя й цариці?!
 Може, сальця, картоплі?» —
 Та кулаком по пиці.
 Вигнув метрові плечі
 Павлик і сплюнув зуби:
 «Ми не збирались до втечі,
 Сала такого не любим».
 Гупнув кулак, як молот.
 Фельдфебелю вклякли ноги,
 Кинуло в жар і холод,
 В холод, який надовго.
 У лісі, край Чорного Виру,
 Став ешелон зненацька,
 Обдерла Павлові шкіру

Пліть дротяна козацька.
 Штурхнули: «Іди додому».
 Три кулі по сліду прямо.
 Над лісом гучніше грому
 Довкіл простогнало: «Мамо!»

IV

Верталась додому пізно,
 Звернула на Прип'ять з дороги.
 Пливла за водою залізна,
 Залізна її тривога.
 Залізна, але не тоне,
 Камінна, пливе без весельця.
 «Іване, Андрію, Антоне,
 Павлушо!» — і руку до серця.
 Упала в холодні трави
 Під небо низьке, кошлате.
 Постало в очах криваве
 Обличчя, чие — не знати.
 Потім почувся голос,
 Жінка здолала болі,
 Звелась, наче житній колос,
 Що на обніжку в полі.
 «Мамо!» —
 «Та це ж Павлуша...
 Кличе найменший, Боже!»
 Дорога — загусла калюжа,
 Старенька іти не може.
 «Мабуть, війна скінчилась,
 Прибігли назад вагони».
 Сміялась, тужила, хрестилась.
 А серце чомусь холоне.
 Ось і перон щербатий,
 Хапучий, немов точило.
 Не лічить щербинок мати,
 Усі вже давно злічила.
 «Вчулось, не кликав Павлик».
 Згинули геть новобранці.
 Лиш інвалід-солдатик
 Тут на нозі-дерев'янці.
 Зойкнула, впала мати,
 Солдат нахилився до неї —

Прохала її поховати
При семафорній реї,
Там, у кінці перону,
Де з фронту синів чекала.

V

Саме у час похорону
Вийшов Іван з вокзалу.
Його до війни забрали
В каторгу чи в солдати.
Люди труну обступали.
Глянув — то ж рідна мати.
Поцілував їй руки,
Як у дитинстві було ще.
Сурми печальні звуки,
Прапор червоний полоще.
Потім: «Ви жертвою впали».
Прапор схиливсь до травиці.
А у вінку з красноталу
Вічнозелена ялиця.
«Що вам сказала мати?» —
Син у людей питає.
«Воліла усіх зустрічати,
Хто із війни повертає».
Горбик підвівсь край перону,
Коло малої берізки.
Мимо, обіч ешелони —
Наші, червоноармійські.
«Хреста їй не треба, люди.
Дякую вам за турботу.
Ставити пам'ятник буду, —
Мовив Іван, — за роботу!»
«Поможемо!» — чути з народу.
Іскряться гострі зубила.
І висікається врода
Мамина, ніжна, мила.
«Рідна моя, сивоброва,
Будете всіх зустрічати».
І піднялась мармурова
Біля перону мати.

VI

Мати стоїть при вокзалі
Третій десяток років.
Їдуть на схід шпиталі,
Бранки худі кароокі.
Хлопчики зовсім юні,
Вирвані нами з полону,
Їдуть в Полтаву, до Груні —
Зорями очі з вагону.
На Маминій станції встануть
Ноги слабкі розім'яти.
Спалахом вибухне пам'ять:
«Мати! Це ж наша мати!»
Пом'якшає і потепліє
Біла камінна правиця,
Торкнеться хлоп'ячої вії,
Щастя в очах заіскриться.
На захід ідуть ешелони.
Вишнями квітне весна.
Лишає останні кордони
Вперта, захланна війна.
І на початку травня
Звівсь над Берліном кумач.
Рушає на поле ранне
Антон Поліщук — сівач,
З Праги — Андрій лісничий,
З Софії — Іван генерал.
Дзвін відбиває двічі,
Знову, — стомився метал.
Ні, він видзвонює радо
Ранком, вночі і вдень.
Їде визвольна армада
Під гук переможних пісень.
Лавою йдуть ешелони
На Київ, Москву, у Сибір.
Вікнами щасні вагони
Сіють жаданий мир.
Три брати зійшли в Поліссі
В день свят перемоги й весни.
Голос земний пронісся:
«Дяка вам, славні сини!»

VII

Не зупиняються кур'єрські поїзди
На цій маленькій станції. У вікна
Швидких вагонів кинеться вокзал
Червоною стіною, дахом гострим
З нової оцинкованої бляхи,
За ним — бруківка, плетиво штахет,
Будинки білі в білих вишниках
Зливаються в травневім шумовинні,
Що б'ються у замшлі береги
Дубових пралісів і сокових беріз.
Ще загляне у вікно і в душу
Висока жінка в білім полушалку,
В спідниці білій, довгій — до землі.
Погляне так, неначе впізнає
Близького, найріднішого. Тривожно
Стає від того погляду в душі.
Тоді відразу пригадаєш матір,
Яка тебе чекала, виглядала,
Та так і не діждалася з війни,
Упала навесні у сон-траву.
А поїзд у зеленому тунелі
Летить, мов зачарований красою,
Сп'янілий від медів густих дупляних
І хмелю дикого в рожевих пелюстках.
Обабіч сосон мідні окоренки
Підтримують смарагдове склепіння
З перлинами живиці та роси.
А ти в отій казковій глушині
Шукаєш поглядом високу постать:
Чого б їй не з'явитися удруге?
Не стрінеш, залишилася вона
Коло вокзалу з гострим дахом срібним,
В нев'янучім вишневім шумовинні,
Де не спиняються кур'єрські поїзди.
Коли вже хочеш знов її зустріти,
Вертай назад через тунель зелений
Або заглянь в свою бентежну душу
І там побачиш рідну постать білу —
Вона в тобі, з тобою назавжди.

1975

ТВОРИ ДЛЯ ДІТЕЙ

1947 — 1977

ЛИПКА

Я, маленька липка,
Виросту велика,—
Не ламай мене.

Я медовим цвітом
Зацвіту над світом,—
Бережи мене.

Тінь тобі я кину
У гарячу днину,
Ти шануй мене.

Від дощу сховаю
Вранці серед маю,—
Ти полий мене.

Будемо з тобою
Ми рости обоє,—
Ти люби мене.

Виростеш за роки,
Підеш в світ широкий,—
Не забудь мене.

ОБЛІТАВ ЖУРАВЕЛЬ

Облітав журавель
Сто морів, сто земель,
Облітав, обходив,
Крила, ноги натрудив.
Ми спитали журавля:
— Де найкраща земля?
Журавель відповідає:
— Краще рідної немає!

ОЛЕНКА МАЛЕНЬКА

- Оленко маленька,
Чому ти раденька?
— Бо в мене весела рідня.
- Чому в тебе очі
Такі голубенькі?
— На небо дивлюся щодня.
- Чому це у квітах
У тебе суценка?
— В квітник я ходжу по росі.
- Розумна Оленко,
Чому ж ти маленька?
— Тому я маленька,
Що звуся Оленка,—
Оленки маленькі усі.

СПІВАНОЧКА

Я маленька Оксаночка,
А звать мене Співаночка.
Де я тільки не з'явлюся,
Сміхом, піснею заллюся.
Я Оксаночка!
Я Співаночка!

Ще, бува, мене й не видко,
А вже пісня лине швидко,
В полі, в лузі чи у гаї
Голосок мій помагає
І в'язальницям,
І тіпальницям.

Часом дома зажуряться,
А я вбїжу із вулиці,
Дзвінко, лунко заспіваю,
Наче пташечка у маї.
Ввійде пісенька у дім —
Стане весело усім.
Я Оксаночка!
Я Співаночка!

ЯК БАГАТО ЗНАЮ Я

В мене є книжок багато —
І новенькі, і старі.
Як піду до школи з татом,
Всі книжки віддам сестрі.
Хай вона сама читає
Про лисичку й журавля,
Хай вона, мала, узнає,
Як багато знаю я.

НІКОЛИ НЕ ХВАЛИСЬ

Хвалився кіт,
Що він убрид
Дніпро перебрєде.
Та як пішов —
І не прийшов,
Нема kota нїде.

І ти ніколи не хвалисьь,
Коли не можеш — не берись.

МУХА — ЗВІР

Сіра муха-цокотуха
Сіла Грицеві на вухо.
Грицик чує — щось дзижчить,
Та як крикне: — Звір гарчить! —
І сміються всі з тих пір,
Що для Гриця й муха — звір.

РУЧАЇ ТЕЧУТЬ

Ручаї течуть,
Білу піну тчуть.
По низинах, луговинах
Ручаї течуть.

— Ручаї-річки,
Нам на хусточки

Ви б наткали полотенця,
Ручаї-річки!

— Ми не тчем хусток,
А поллем льонок,
З нього будуть вам хустини
Білі, мов димок.

Ручаї течуть,
Білу піну тчуть.
По низинах, луговинах
Пагінці ростуть.

ХМАРКА

В літне небо вийшла хмарка,
Хмарці стало дуже парко,
Облилась вона дощем.
А малята під кущем
Їй гукали:
— Мила хмарко,
Хай частіше буде парко,
Проливай дощі-хлющі
На городи, на куці,
На жита, на пшениці —
Буде хліб нам і млинці,
Буде каша, буде борщ.
Лий нам, хмарко, щедрий дощ!

ПОМОГЛИ ЗАЙЧАТИ

Іде заєць на город,
Набрав води повен рот.

Він капусту поливає,
В нього ліечки немає.

Допоможемо зайчаті —
Візьмем ліечки у хаті,

Поллемо йому город,
Звільним зайця від турбот.

ХВОСТИК НІДЕ ДІТИ

Я пошила на святки
Нашій киці чобітки.
Шапочку наділа,
Тільки не зуміла
Трусики надіти —
Хвостик ніде діти.

ПРИЧИНА

Другий день лежав хлопчина
В ліжку у кутку.
І на те була причина:
В батьковім садку
Обірвав хтось грушку тихо
Аж до верхніх віт.
Ось у хлопця з того лиха
Й заболів живіт.

КАРТИНА

— В мене є
Така картина —
Краща від усіх!
Не картина —
Дивина.
Над горою —
Низина.
Спіють яблука,
Малина,
Зверху
Валить сніг.
На гілках
Сидять зайчата,
По ставку
Пливуть курчата,
Їжаки летять.
Світить сонце,
Сяють зорі.

Жолуді на осокорі
Гронами висять.

— От картина,
Так картина!
Що малюнок,
То й новина.
Хто ж її подарував?
— Це я сам намалював.

ЗАЙЧИКА ЗЛЯКАЛИСЬ

Ми ходили по гриби,
Зайчика злякались,
Поховались за дуби,
Розгубили всі гриби,
Потім засміялись —
Зайчика злякались!

КІТ В ЧОБОТЯХ

— «Кіт в чоботях» —
Гарна казка,—
Прочитавши, мовив кіт.
До шевця прибіг:
— Будь ласка,
Чобітки поший як слід.—
Швець пошив.
Узувся Вася,
Підківками стукотить.
Як до мишки він не крався,
Та почує —
Зникне вмить.
Кіт в чоботях — це чудово,
Ще як шпори —
Красень кіт!
Та котів йти на лови,
Мабуть, краще без чобіг.

БАЗІКА

- Мисливець-щасливець, звідкіль ти ідеш?
- Іду я, мій друже, із лісу.
- Мисливець-щасливець, а що ти несеш?
- Несу я хвостатого лиса.
- А чим же хвостатий той лис провинивсь?
- Курей пережер він без ліку.
- А де ж він, твій лис-курокрад, подивись?
- Утік через тебе, базіку!

НЕ БУДЬ КОЗОЮ

Іде коза,
Стоїть лоза,
Густа, рясна, зелена.
— Яка краса! —
Кричить коза. —
Ця вся лоза для мене!

І у кози
Аж дві сльози
На radoщах повисли.
Тріщить лоза,
Гризе коза
І всю красу погризла.

І ти, мала,
Що в сад пішла
Ранковою порою,
Не рви квіток,
Не псуй гілок,
Не будь, мала, козою.

КІТ ЗБИРАВСЯ ДО РОБОТИ

Кіт збирався до роботи,
Та завадили турботи.
Треба висушить хвоста,
Накрутити вусик

І зчесати з живота
Позапічний трусок.
Цілий день такі турботи,
Що не встигнеш до роботи.

ДРУЗЯКИ

Кіт з Рябком були друзяки.
Котик нишком у собаки
Брав щоразу м'ясо, сало,
Бо котові завжди мало.
А Рябко зітхав у тузі:
— Хай бере, на те ми друзі.—
Діти, ви скажіть мені:
Кіт був друг Рябкові?..

.....

ПРО БИЧКА І ЇЖАЧКА

По дорозі біг бичок,
Бачить — лізе їжачок.
Як лизне його бичок,
Поколовся — та вбочок.
Їжачок сміється: — То-то,
Не бери всього до рота!

НЕ ТАКИЙ АПЕЛЬСИН

У рябого кошеняти
Завелися грошенята.
Скік мале у магазин
І купило апельсин.
Розкусило — там водиця...
— Апельсин цей не годиться! —
І побігло в магазин:
— Дайте з салом апельсин!

СМАЧНА КОРЗИНА

Кролик сплів нову корзину
З соковитої лозини,
З золотої шелюги,
З молоді сісняги.
— Ось куплю я капустину,
Покладу в нову корзину,
Понесу мерщій до хати,
Буду діток годувати.—
Дітки з'їли капустину,
Швидко схрумкали корзину,
Кажуть:
— Тату, принеси
Ще корзину із лози.
Хай в корзині буде пусто,
Ми з'їмо і без капусти.

КОШЕНЯ

Засмутилось кошеня —
Треба в школу йти щодня.
І прикинулося вмиць,
Що у нього хвіст болить.
Довго думав баранець
І промовив, як мудрець:
— Це хвороба не проста,
Треба різати хвоста.—
Кошеня кричить:
— Ніколи!
Краще я піду до школи!

КУЧЕРЯВИЙ БАРАНЕЦЬ

Кучерявий баранець
Мекав: — Дайте гребінець.
Я гладеньким хочу стати.—
І сказала добра мати:
— Не пригладжуй чуба, нащо —
Кучерявим бути краще.

Баранцеві до лица
Не вживати гребінця.

Але ти не баранець —
Треба мати гребінець.

ЇЖАЧОК

Засмутився їжачок:
Вовна в нього з голочок.
— В інших вовночка гладенька,
Пух чи пір'ячко легеньке,
А у мене скрізь голки,—
Хто погладить — кров з руки.—
Тут із лісу вибіг вовк,
Їжачок мерщій — в клубок.
Вовк і спереду, і ззаду...
Врешті ткнув клубок з досади...
Поколовши губи й ніс,
Він завив та й геть у ліс.
Звеселився їжачок
Тим, що він із колючок!

ЧОМУ ЧАПЛЯ СТОЇТЬ НА ОДНІЙ НОЗІ

Чапля зшила черевички
І мерщій пішла до річки.
— Чапу-лапу, чапу-лапу,
В мене гарні черевички! —
Поки хвастала ходила,
Черевичок загубила.
І стоїть вона в лозі
На одній своїй нозі,
Другу вгору підіймає —
Черевичка немає.

ОСІНЬ

Осінь брала відра золоті,
Пшениці озимі поливала,
Потім сіла при людській путі
І зернята дітям роздавала,
Не прості зернята —
Золоті.

ЖУРАВЛИКИ ЛИНУТЬ

Журавлики линуть:
— Курли та курли.
Ми з краю свого
В чужину попливли.
І там, за морями,
В далекім краю,
Згадаєм не раз
Про вітчизну свою,
Де вивели діток,
Де гнізда звили.—
Журавлики линуть:
— Курли та курли.

Під ними родюча
Безмежна земля.
Стерня золотіє,
Парує рілля.
Усе тут знайоме
І рідне усе.
А вітер холодний
Удалеч несе.
Їм люди гукають:
— Здорові були! —
Журавлики ніжно:
— Курли!
Курли!

Весна.
Із-за моря
Летять журавлі.
Поля зеленіють
У раннім теплі,

І проліском, рястом
Квітують ліси.
Вітчизна співає
На всі голоси.
Підводиться сонце
З нічної імли.
Журавлики радо:
— Курли!

ЇЖАЧОК-ХИТРЯЧОК

Їжачок-хитрячок
Із голок та шпичок
Пошив собі піджачок.
І у тому піджачку
Він гуляє по садку.
Натикає на голки
Груші, яблука, сливки.
І до себе на обід
Він скликає цілий рід.

ДІД МОРОЗ НЕСЕ МІШОК

Дід Мороз несе мішок,
В ньому теплий кожушок.
Ой ти, діду-дідусю,
Зігрій нашу Ганнусю,
Розв'яжи мерщій мішок,
Дай Ганнусі кожушок,
Надінь валянки на ніжки,
Хай вона пограє в сніжки.

КІТ НЕ ЗНАВ

Падав сніг на поріг,
Кіт зліпив собі пиріг.
Поки смажив, поки пік,
А пиріг водою стік.
Кіт не знав, що на пиріг
Треба тісто, а не сніг.

ДІДІВ ПОРТРЕТ

Ми ліпили сніжну бабку,
Поки вечір наступив.
А вночі високу шапку
Й вуса іній наліпив.
Підійшов Омелько-дід,
Усміхнувся:
— Все як слід:
Шапка, вуса, борода,
Ще й чуприна вигляда.
Гей, хто в хаті, гляньте йдіте,
Мій портрет зліпили діти! —
Вмить зібравсь Омельків рід:
— Справді, з баби вийшов дід!

КОЖУШОК

Йшов сніжок на торжок
Продавати кожушок.
Кіт купив того кожуха,
Загорнувся по самі вуха,
Як забіг у нім до хати,
Хутро стало розтавати.
Сів Воркотик за мішком
Та й умився кожушком.

ДУДАРИКИ

Ми маленькі
Дударики.
В нас новенькі
Кептарики,
Шапочки
Повстинні,
Дудочки
Бузинні.
Ми подмемо
У дуду
І затнемо:
«Ду-ду-ду».

Нас почує
Добрий дід,
Що корчує
В лісі глід.
Ми несем
Йому обід
І гукаєм:
— Діду-ду,
Ой, зробіть
Нову дуду!

КАША, АБИ НЕ НАША

— Я люблю гречану кашу,
Рисову, пшоняну,
Ще якусь — аби не нашу.
Їсти цю не стану.

І сказала гарбузова,
Найсмачніша каша:
— Ну, тоді бувай здорова,
Вередо Наташо.

Покрутилась по світлиці,
Стала під віконце
Гарбузова каша в мисці,
Золота, як сонце.

Потім — скік до перелазу.
Вслід кричить Наташа:
— Почекай-но, з'їм відразу,
Ти ж уже не наша!

НАШЕ ЛАСТІВ'Я

Над ганком гніздо ластів'яче,
У нім ластів'ята малі.
Одненьке упало і плаче
В дворі, на холодній землі.

Ми влізли під дах по драбині
Й поклали в гніздо пташеня.
І ластівка хворій дитині
Приносила ліки щодня.

І ми ластів'я доглядали,
Казали:
— То наше пищить.—
З драбини його годували,
Давали по крапельці пить.

А вчора дивились, раділи,
Коли до гаїв за село
З гнізда ластів'ята летіли —
Між ними і наше було.

МОЛОТОК

В мене є залізний молоток,
Я його завжди кладу в куток,
Де лежать і пила, і терпуг, —
Він же їм завжди хороший друг.
У кімнаті лине його дзвін,
Що співає, що говорить він?..
Молоток говорить: — Тук-тук-тук,
Я найкращий друг умілих рук.
В них я затанцюю, мов живий,
А в руках невмілих я кривий.
Візьме пухла ручка за держак —
І звестись не можу я ніяк,
А зведусь, то знову упаду,
Синяків наставлю, на біду.
Не люблю я зроду білорук,
А в руках умілих: тук-тук-тук.

СОПЛОЧКА

В мене є сопілочка-денцівка,
Тато із Гуцульщини привіз.
Як подму у цю кленову цівку —
Заспіває, мов пташиний ліс.
Як заграю — засумує тато,
Бо на цій сопілці вигравав
Партизан, убитий на Карпатах,
Що йому життя урятував.

КРАВЧИХА

Я сукенку вишивала
Ляльці білокосій,
Черевички підбивала —
Не ходити ж босій.

Перед святом з рукавиці
Зшила кожушинку.
Пишна лялька у світлиці
Схожа на картинку.

А дідусь, як до криниці
Вирушає вранці,
Все шукає рукавицю,
Ту, яка на ляльці.

Дідусеві, бачу, зимно.
Що ж мені робити?..
Рукавицю з кожушини
Почала я шити.

Доки шила рукавицю —
Вже настало й літо.
У саду співають птиці,
Розцвітають квіти.

І дідусь промовив тихо,
Любо, не обидно:
— З тебе виросте кравчиха,
По роботі видно.

ПРО СТЕЖЕЧКУ

Веде мене стежечка
В зелен сад,
Де звисає гронами
Виноград.
Терен, терен стежечку
Заступив.
— Ти нічого, хлопчику,
Не робив.
Не садив ти саджанців,
Не полов.—
Штрик мене колючкою —
І вколов.

Виполов я лободу,
Гірчаки,
Викопав лопатою
Будяки,
Замітав я стежечку
Деркачем.
Теренець шумів мені
За плечем:
— Остепер, молодчику,
Йди в садок,
Наїсися, хлопчику,
Ягідок.

ДОНЯ ХОЧЕ СПАТИ

У моєї доні
Оченята сонні,
Рученьки, мов з вати,—
Доня хоче спати.
Ніч прийшла тихенька.
Спи, моя гарненька.

В ШИБКУ ДИВИТЬСЯ ПІТЬМА

В шибку дивиться пітьма,
Ніч підходить крадькома,
Хоче вкрасти з хати сина,
Понести туди, де зимно.
Ми сховаєм сина в ліжко,
Вкриєм ручки, вкриєм ніжки —
Аж до ранку, до світанку,
Поки ніч не піде з ганку.

ХОДИТЬ СОН КОЛО ХАТИ

Ходить сон коло хати,
Сивий сон волохатий.
В нього білі подушки,
Ковдрочка із вати,
Роздає смачні ріжки
Всім, хто буде спати.

ЇДЕ ВЕЧІР НА КОНІ

Їде вечір на коні,
Молодик при стремені,
А на шапці
На кубанці,
Сяють зорі вогняні.
Люлі, синку, спи до ранку,
Ранок дасть тобі кубанку,
Сам поїдеш на коні
З сонечком при стремені.

В ЛІСІ Є ЗЕЛЕНА ХАТА

В лісі є зелена хата,
Там поснули ведмежата,
А найменший — вереда,
Сивій мамі набрида.
Каже: — Я не хочу спати,
Утечу вночі із хати,
Коли меду не даси,
Риби, сала, ковбаси!
— Люлі-люлі, треба спати,—
Над синком шепоче мати,—
Як заснеш — тобі усе
Сон в кошівці принесе.

ЧОТИРИ ВІТРИ

Казка

Наша Оля по сніжку
Біга в білім кожушку.
І не визнаєш, де сніжок,
А де білий кожушок.
Кожушок —
Немов пушина,
Мов сніжина,
Порошина.
А у баби кожушина —
Чорний комір висне з пліч,
Наче
Ніч,
Темна ніч.

Баба каже: — Геть на піч!
 Житом ніженьки потри,
 Бо вітри,
 Вітри,
 Вітри
 Вилітають із нори,
 Заберуть тебе в мішок,
 Знімуть білий козушок,
 Кинуть в полі на сніжок.
 І холодна, і сира
 Замете тебе кура.
 Ну, пора,
 Пора,
 Пора!
 Геть до хати із двора.
 Оля кинулась до хати,
 Там її зустріла мати,
 Обтрусила, обігріла,
 Теплим чаєм напоїла,
 З медом пряників дала.
 Тут і баба підійшла,
 Підійшла і почала:
 — Ти мала,
 Мала,
 Мала!
 Чом обідати не йшла?
 Завдала мені тривоги,
 Застудила руки й ноги,
 Знов у валянках вода.
 Ой біда,
 Біда,
 Біда!
 Глянь: на шибці — борода!
 То Найстарший Вітровий,
 Сніговий,
 Буревій,
 У накидці вихровій
 Вже давно гаса по полю,
 Хоче вкрасти нашу Олю.
 Ти лягай,
 Лягай,
 Лягай!
 Знов у двір не вибігай.—

Оля кинулась до ліжка,
Мати їй накрила ніжки,
Побажала щастя й долі.
Оля спить...

І сниться Олі,
Що Найстарший Вітровій,
Сніговій,
Буревій,
У накидці вихровій
Зупинився коло хати,
Став кричати,
Вимагати,
Щоб пустили Олю з хати.
Баба каже: — Не пущу!
Мати каже: — Закричу!
Вітер каже: — Як наляжу,
Вікна, двері потовчу.
Вікна, двері потовчу,
Вашу Олю підхвачу,
Закручу,
Поволочу
По левадах та по полю
Вашу Олю,
Олю,
Олю,
Щоб узнала нашу волю,
Буйну волю вітрову,
Грізну силу вихрову! —
Мати вітра не пускає.
Вітер вікна витискає,
Підіймає Олю вгору
І несе на білу гору,
Де живе його сестра,
Снігокрутниця кура.
А кура
Кричить: — Ура!
Я стара,
Стара,
Стара!
В мене сива голова,
Кров у мене снігова,
Руки в мене крижані —
Дайте Оленьку мені! —
Закрутила бідну Олю,
Заморозила до болю.

Все несе,
 Несе,
 Несе
 За дорогу, за шосе,
 За городи, за підмети
 І штовхає у замети.
 Оля кличе,
 Оля плаче,
 Та ніхто її не бачить,
 І не бачить,
 І не чує,
 І з біди не порятує.

Раптом чує... хтось рукою,
 Ще й тепленькою такою,
 Обіймає,
 Пригортає,
 Тихим голосом питає:
 — Ой мала,
 Мала,
 Мала,
 Що ти хочеш?
 — Я? Тепла! —
 Оля враз відповіла.
 Спалахнуло в полі світло,
 Все засяло,
 Розквітло.
 Трави, проліски навкруг,
 Лютих вже не чути хуг.
 — Хто ти будеш, друже мій?
 — Я — Весняний Вітровий!
 Я лечу,
 Лечу,
 Лечу,
 Дам і сонця, і дощу.
 Все я дам тобі, мала.
 Що ти хочеш?
 — Я? Тепла! —
 Оля знов відповіла. —
 Ну, іще,
 Іще,
 Іще
 Хай жаркіше припече! —
 Сонце гріє,
 Пригріває,

Вітер віє,
 Повіває,
 Теплий вітер
 Суховій
 Пилом горнеться до вій,
 Наганяє люту спеку.
 А іти іще далеко.
 Оля вибилась із сил.
 Всюди пил,
 Пил,
 Пил.
 Оля каже: — Дайте пити!
 Я не можу більше жити.
 Хоч краплиночку прошу...—
 І схилилась на межу.
 Згодом чує — хтось гукає,
 За плече її торкає.
 Каже: — Я допоможу!
 Я біжу,
 Біжу,
 Біжу,
 Сонцю шлях загороджу!

Налетіли сизі хмари,
 Грому гримнули удари.
 Почалася літня злива.
 Оля, рада і щаслива,
 Запитала: — Хто ти є,
 Добре щастячко мое?
 — Я є Літній Вітровій,
 Лину в хмарі грозовій.
 Всім, хто просить
 І не просить,
 Поливаю жито, просо,
 Все оновлюю дощем! —
 Оля крикнула: — Іще!
 Ну, іще,
 Іще,
 Іще
 Хай водиця потече,
 Щоб обмитись,
 Освіжитись,
 Щоб награтись,
 Накупатись!

Оля бовтається в ставі,
 У веселчиній заграві,
 Під вечірнім промінцем
 Зашарілася лицем.
 За купанням зголодніла.
 Каже: — Я давно не їла.
 Дайте їсти,
 Їсти,
 Їсти,
 Хоч на мить до столу сісти.
 — Я, Осінній Вітровій,
 Йду по стежці золотій.
 Дам я спілого ренклоду,
 Дам я грушу бергамоту.
 Зашумів осінній вітер,
 Мокре личко Олі витер.
 Як війне сюди-туди —
 Всюди падають плоди
 У краплиночках роси.
 — Ой труси,
 Труси,
 Труси!
 Всі дерева обтруси! —
 Тільки й чути Олю раду.
 В неї повно винограду,
 І ренклоди, й бергамоти
 В ніжнім сяйві позолоти.
 Вітер трусить, не вгаває,
 Із дерев плоди зриває,
 Потім листя полетіло.
 Оля дивиться несміло,
 Хочє крикнути: — Не вій,
 Мій Осінній Вітровій!

Але вітер віє,
 Віє —
 Вже повсюди сніг біліє,
 А із снігу йде кура.
 — Я стара,—
 Кричить,—
 Стара!
 В мене сива голова,
 Кров у мене снігова,
 Руки в мене крижані —
 Дайте Оленьку мені!

Оля кинулась тікати,
Та спіткнулась коло хати
Й пробудилася вона...
А за вікнами — весна.

1947

СПІР

Їхали в машині
Саджанці малі
Шляхом по долині,
По сирій землі.

Їхали дубочки,
Золоті липки,
Рівні ясеночки,
Пишні ялинки.

В рідний край летіли
Дружні журавлі,
Крикнути хотіли:
— Здрастуйте, малі!

Та легка хмарина
Вкрила журавлів.
Їхала машина
В даль серед полів.

І сказали тихо
Золоті липки:
— Нам не знати лиха
В суглинках липких.

Уквітчаєм поле
В квіти медяні.
Нас обив'ють бджоли
У липневі дні.

— Годі! — закричали
Рівні ясенки.—
Краще б помовчали,
Немічні липки.

Будуть вас ламати,
Будуть лико драть.
Дерево — мов з вати:
Липа, що й казать.

А із нас обіддя
Гнуть колісники,
Хвалять в лихоліття
Знатні візники.

Мов стальна пружина —
Дерево із нас.—
Підвелась ялина,—
Каже: — В добрий час.

І обіддя, й лико,
Й медяна роса —
Щастя не велике.
А моя краса

Сніжною зимою
Людам дорога.
Їдуть в бір за мною,
Хоч яка пурга.

Золотом квітчають
В новорічні дні,
І мені співають
Радісні пісні.

Значить, я миліша
Людам від усіх...—
Обірвалась тиша —
І пронісся сміх.

То сміялись горді
Молоді дубки
І кричали: — Годі
Слухати байки!

Лиш дуби могутні,
Мов богатирі,
В славі незабутні,
В шані і добрі.

Ми живем століття,
Кров у нас густа.

Наше буйне віття
Хмари заміта.

З нас бики і палі
Ставлять під мости.
Ми ведем у далі
Рейки і дроти!..

Молода вербиця
Мовила дубкам,
Ясенам, ялицям,
Золотим липкам:

— Всім вам, любі діти,
Раді на полях,
Закривайте літом
Суховіям шлях.

Взимку сніжні гори
Стануть коло вас.
Зашумлять простори
У весняний час.

Тож не треба сварки,
Саджадці малі,
Хай ліси і парки
Квітнуть на землі.

Хай посух не буде,
Не курить рілля.
Хай на повні груди
Дихає земля!

1949

ЦАП-ЗАБІЯКА

Казка

Жив над річкою Залий
Не старий і не малий
Цап — упертий забіяка.
Був такий страшний вояка —
З ким не стрінеться — поб'ється.
Хай хоч кров із нього лється
Чи тріщать лобина, ріжки —

Не відступиться нітрішки.
Бився цап з бичком два рази,
Аж тріщали перелази.
Тричі бився із Рябком,
Навіть з тихим гусаком.
Залякав усіх в окрузі.
І його колишні друзі
Не ходили на Залий,
Де блукав цапина злий.
— Цур тобі,— усі казали,—
Що ми, клопоту не мали —
Затівати бій дурний! —
Не знайшовши з ким побитись,
Цап до річки йде напиться.
Тихо горнеться ріка,
Не глибока й не мілка,
Чиста, наче із кришталю.
Скочив цап на трухлу палю
І побачив під водою
Із рогами, бородою
Звіра сірого, малого,
Набундюченого, злого.
— Ой, яка ж гидка тварина! —
Закричав лихий цапина.
Цап об палю б'є ногами,
Націляється рогами.
Й той звірюка під водою
Крутить злісно бородою
І об палю б'є ногами,
Націляється рогами,
Аж трясеться — битись хоче.
Цап із палі як зіскоче,
Щоб уцілить в перенісся.
Тільки шум води пронісся...
І тепер бички, телята,
Цуценята і качата
Ходять вільно на Залий,
Де блукав цапина злий.

1951

ЛІСОВИЙ ГОМІН

Я була у лісі —
Все говорить там.
Ліска мовить:
— Прісю,
Йди горішок дам.—
Нагинає гілки ріг
І дає мені горіх,
Ще й сміється:
— Так з'їси?
Ні, спочатку розкуси.—
Я кусала той горіх,
Але він твердий, на гріх.
А з густої гілочки
Вилізло дві білочки.
Кажуть:
— Дай-но допоможем,—
Ми кусать горіхи можем.—
Я горішка не даю,
Молоточком розіб'ю,
Як вернусь до себе в дім,—
І сама його із'їм.

Підійшла до Дуба —
Листя шелестить,
Мов шепоче:
— Люба,
Зупинись на мить.—
Дуб говорить:
— Дочко,
Дам я жолуді,
Виростуть дубочки
В тебе молоді.
Будеш бавитися ними,
Будеш гратися,
Під галузками рясними
Укриватися.
Та, дивись, не урони,
Бо украдуть кабани.—
Ні, я жолудь збережу,
Коло хати посаджу.

Квітка біла-біла
Каже:
— Йди сюди.—
Бджілка в ній сиділа,
Я і пожаліла:
— Ну, сиди, сиди.—
Бджілка підхопилась
З росних пелюсток:
— За твою прихильність
Принесу медок.
А зимою вдома
Ти його з'їси,
Запахтять у ньому
Луки і ліси,
В ньому заіскриться
Сонце золоте.
— Глянь, моя сестрице,
Он бузок цвіте,
А за ним шипшина —
В барвах пелюсток.—
І летить бджолина
Далі по медок.

Гриб навстріч з'явився
В шапці у вушанці.
Каже: — Я родився
Лиш сьогодні вранці.
До обіду, бач, підріс
І тепер дрімаю.
Я такий — на цілий ліс,
Більшого немає.—
Підняла його —
Важкий,
На плече поклала.
Гриб туркоче:
— Я такий,—
На жаровню сала —
І вечеря буде ласа,
Краща каші,
Ліпша м'яса!

Я лягла в травиці,
А вона шепоче:

— У мені тут спиться,
 Як у тиші ночі.
 Буду колисати —
 Люленьки-люлі,
 Казочки казати,
 Листям накривати
 Ніженьки малі.
 Спи собі в теплі,
 Люленьки-люлі.—
 Очі лиш закрила,
 Як одразу ліс
 Взяв мене на крила
 І поніс, поніс
 У далекі землі,
 Де живуть казки.
 Там — сніжинки теплі
 Криють галузки,
 І заходять в хати
 Смілі ведмедята
 То з грушками,
 То з грибками,
 То з суницями,
 То із срібними квітками
 І жар-птицями.
 Так би я проспала,
 Мабуть, до зорі,
 Але тут напали
 Мухи, комарі:
 — Жиж та жиж,
 Чого ти спиш,
 Чом додому не спішиш?
 Тато жде,
 Матуся жде:
 «Де це наша доня, де?»
 А бабуся ронить сльози:
 «Наступають бурі-грози,
 Треба швидше йти до лісу,
 Рятувати нашу Прісю».

Прилетіла я до ганку,
 Все розсипала в ліску,
 Від Гриба саму вушанку
 Принесла на кіснику.

Шепотів над вушком Гриб:
— Я хороший,
Я прилип.

1952

ЛІСОВА КАЗКА

Із нагоди Новоріччя,
Перемігши лють і страх,
По байраках, межиріччях,
По гаях та по борах
Припинили сварку звірі.
Навіть грізні хижакі,
Порішили жити в мирі,
Стали в коло залюбки.
Тхір з Козулею у парі,
Сарна з диким Кабаном,
Лиска жмурить очі карі,
Все жартує з Бараном.
Ніжна Білочка-вертушка
Пригортає Їжака,
Поколола ніжки, вушка,
Та з обіймів не пуска.
З Борсуком стара Зайчиха
Радо кинулась в танець.
Ніч стояла тиха, тиха —
Не шелесне вітерець.
Сяли зорі, наче свічі,
На святковім Новоріччі.

Від лісного з хати
Вийшов Кіт — старий Воркіт
На галявці погуляти,
Простудить запічний піт.
Подивився: що за диво?
Між дубами у ярку
Ходять звірі косо, криво
В дивовижному танку.
Кіт Рябка покликав з ятки,
Каже: — Мир!
— Як мир — так мир.—
Узялись ладком за лапки,

Капелюхи набакир,
І пішли.
— Привіт вам, друзі,—
Мовив Кіт — старий Воркіт,—
Ні у полі, ні на лузі
За чимало довгих літ
При годині чи негоді
І не чув такого я,
Щоб жили ви всі у згоді,
Наче здружена сім'я.—
Звірі колом скік та скік:
— Ми стрічаєм Новий рік.—
— Зупиніться на хвилину,—
Каже Кіт,— які чудні!
Ви ж забули про ялину
Та прикраси чарівні.
Про цукерки, про горіхи,
Про смачні медяники,
Про пісні лункі, про втіхи,
Про букети і вінки.
Так стрічати Новоріччя —
Курям, знаєте, на сміх.
Я сім літ живу за піччю,
Бачив стільки різних втіх,
Що й за день не розповісти.
За роботу ж, молодці!
Хто місити з маком тісто,
Хто варити холодці,
Хто на поле, хто на тік,
Аж до річки, на той бік!

Вмить Кабан струнку ялинку
З корнем вирив, приволік
На засніжену долинку,
Де стрічати Новий рік.
Білка винесла горіхи,
Кріт усі позолотив.
Вовни білої два міхи
Сам Баран перекрутив
І розвішав на ялині
Срібним дощиком нитки.
З-під пеньків у драговині
Заець вигріб світляки.

По гілках пройшовся двічі,
І засяли гілочки,
Як у нас на Новоріччі
Сяють лампочки й свічки.
Наш Рябко приніс варення,
Меду миску і муки;
Він такого був учення:
Все тягни, коли з руки.
Їжачок грушки підсніжні
На голках своїх приніс.
Всі ходили добрі, ніжні
І зворушені до сліз.

Все готове, всі у зборі,
Можна сісти до стола.
На ялинці сяють зорі,
Сарна пиво розлила.
Кіт промовив:
— З Новим роком!
З новим щастям, земляки! —
І пройшовсь поважним кроком,
Всіх потиснув за лапки.
— Їжте, пийте, любі гості,
Хай у дружбі лине рік! —
В кухлях, зведених при тості,
Шумували пиво й сік.
Звірі лагідні, статечні
Говорили від душі.
І слова були сердечні,
Солоденькі, мов книші.
Пес говорить до Овечки:
— Може, хочете сальця?
Може, гусяче сердечко?
— Ні, спасибі, я — сінца.

Білка щедро Їжакові
Всі горіхи віддала.
А Воркіт казав Рябкові:
— Ніч зимова не мала.
Не спіши поїсти зразу
Всі ковбаси, пиріжки.—
Сам же нишком для запасу
Пхав у торбу пампушки.

Та цього не помічали...
 Раді гості за столом
 Всіх сердечно величали,
 Били кожному чолом.
 Час духмяним соком тік
 У Новий щасливий рік.

В цю годину Вовк проснувся,
 Розгорнув сирий барліг,
 Двічі тяжко повернувся,
 Та заснуť уже не міг.
 Злий вилазить із барлогу:
 — Хто кричить в моїм бору?
 Я скручу вам шиї, роги,
 Я вам боки обдеру!
 — Ми стрічаєм Новоріччя,—
 Кажуть звірі,— мирні ми.—
 Вовк летить, лама паліччя,
 Крешуть очі із пільми.
 Він регоче хижо, злісно:
 — Я про дружбу не чував!
 Йдіть звідсіль поки не пізно,
 І моїх не їжте страв.
 — Як твоїх?! — гукнули звірі.
 — Що в бору — усе моє.
 Бач, сидять в моїй квартирі,
 Й кожен клопіт завдає.
 Той сліди в снігу потопче,
 Той горланить уночі! —
 Лиска тихо: — Любий Вовче,
 Сядь між нами, не кричи.
 Ми дамо шматки найкращі,
 Найсолодшого пиття.—
 Але Вовк: — Та я — нізащо!
 Ви для мене — що сміття!
 Геть, непрошена дрібното!
 — Сам ти геть! — Рябко ревнув.—
 Вовк до нього — піна з рота,
 Зозла стіл перевернув...
 — Ой, рятуйте! — кличуть звірі,—
 Вовк усім вкоротить вік! —
 Ллється кривця на подвір'ї,
 Де стрічали Новий рік.

По натоптаній стежині
 Із подвір'я Лісника
 Дід Левада в козушині
 Тихо йшов до сосника.
 З ним онука Лісовичка
 В козушку, мов із пушку,
 Підійнявши рукавички,
 Танцювала по сніжку.
 Раз за разом скік та скік:
 — Діду, скоро Новий рік?
 — Почекай, не дуже скоро.
 Лиш недавно впала ніч.
 Ми ялинку візьмем з бору,
 Спалахне багато свіч.
 Гості зійдуться до хати,
 В кухлях мед заграє, сік,
 От коли проб'ють куранти,
 Ось тоді і прийде Рік.

Раптом чує дід: — Рятуйте!
 Нас погубить лютий Вовк! —
 Дід рушницю скинув круто
 Та набоя — під курок.
 — Гей, провчу тебе, Вовчино,
 Ти й у мене з'їв теля.—
 Гримнув постріл для почину,
 Дід удруге націля.
 Вовк опалений метнувся
 Та й побіг у темний бір.
 Дід поважно усміхнувся
 І ступив на світлий двір.
 Звірі кинулись до нього,
 Обступили, коли став.
 Славлять друга дорогого,
 Що од вовка врятував.
 Кажуть: — Дівчинко, дивись,
 Скільки світла на ялинці,
 Мов під сонцем сяє вись
 У сріблястій павутинці.
 Ти бери собі ялинку
 У казковому вбранні,
 Хай освітлюють хатинку
 Наші вогники ясні.

Хай негаснуче зоріє
Дивне сяйво на гілках,
Хай збуваються всі мрії
У нових твоїх роках. —
Ось ялиночку забрали
І до хати принесли.
Ще рясніше завітчали,
Порозставили столи.
Ваблять око страви різні,
Пиво, мед, солодкий сік.
Любі гості, ранні й пізні,
Лісові звірята різні,
Йдідь стрічати Новий рік!
1952

НЕХО-НЕГО

Казка

Ходить Ранок за вікном
Із великим казаном,
А у тому казані
Каша вариться на дні.
Не рідка і не густа —
Каша дивна, не проста,
Не із гречки, не з пшона,
А солодка, медяна.
В ній киплять горіхи, вишні,
Вергуни, ватрушки пишні,
В шоколаді ескімо
В губи проситься само.
Мати вибігла із хати,
Стала кликати, гукати:
— Ой ти, Ранку Золотий,
Синьоокий, молодий,
Залиши нам казанок,
Хай поснідає синок. —
Усміхнувся Світлий Ранок,
Голубий прослав серпанок
Із подвір'я аж у сад.
Каже:
— Я залишить рад.
Як же звуть синка твого?

— Звуть його
 Нехо-Него...
 — А, це той синок, що зранку
 Відсуває гречку, манку,
 Що не їв капусти зроду
 І не любить свіжу воду,
 Все кричить: «Нехо... Него...»
 Не люблю синка твого.
 До обіду хай чекає,
 Я до інших завітаю.—
 Так промовив Світлий Ранок
 І мерщій на ближній ганок —
 Пригощать Юрка й Наташу,
 Що їдять гречану кашу.

Ходить по оселях День
 В лунах радісних пісень.
 Він скликає на обід
 Свій робочий, славний рід.
 Під пахвою в нього горщик,
 У горшку парує борщик,
 Не рідкий і не густий,
 Борщик дивний, не простий.
 Там киплять коржі пшеничні,
 Груші, яблука і вишні,
 Низка бубликів цукрових,
 Десять персиків здорових,
 І з малиною пломбір —
 Дух іде на цілий двір.
 Мати вибігла із хати,
 Стала кликати, гукати:
 — День погожий і привітний,
 Хоче їсти син мій рідний.
 Залиши нам дивний горщик,
 Хай попробує твій борщик.—
 День негайно зупинився,
 Низько мамі поклонився:
 — Як же звуть синка твого?
 — Звуть його
 Нехо-Него.

— А, це той малий ледащо,
 Котрий хліб не їсть нізащо,
 Що кричить: «Нехо... Него...»
 Не люблю синка твого.
 Він не їсть борщу і каші,
 Ні картоплі, ані кваші,
 Ні густого кулешу.
 Я до інших поспішу.

Ходить Вечір по дорозі
 І на кожному порозі
 Зупиняється на мить.
 В кухлі юшечка кипить,
 Не рідка і не густа —
 Юшка дивна, не проста.
 В ній не риба, а варення,
 Із помадкою печення,
 Молодий солодкий квас,
 Золотавий ананас,
 Карамелька, мармелад,
 Соковитий виноград.
 Мати знов біжить із хати
 Вечір кликати, гукати.
 Зупинився Тихий Вечір
 І почав привітні речі:
 — Як ім'я синка твого?
 — Звуть його
 Нехо-Него.—
 Вечір каже:
 — І не жди.
 Не зайду до вереди.
 Він за стіл не вміє сісти,
 Дерунів не хоче їсти,
 Помідорів, огірків
 І печених буряків.
 Понесу я дивну юшку
 До Івася, до Павлушки,
 Ті їдять, що подадуть,
 Я до них вже знаю путь,—
 Так їй Вечір відповів
 І пільмою шлях замів.

І сидить Нехо-Него
 Проти ліжечка свого.
 Він у двір не вибігав,
 Гай садить не помагав,
 Як його маленькі друзі,
 Що саджали верби в лузі,
 Поливали помідори,
 Попалили листя гори,
 Щоб торішні шкідники
 Не псували яблуньки.
 Вереда сидів, нудився,
 Все на День і Вечір злився,
 Що поласувать йому
 Не давали одному.
 Ніч заглянула в вікно,
 Вереда не їв давно.
 Із очей у хлопця — дощ.
 Він бере холодний борщ,
 Картоплину, хліба скибу
 І суху солону рибу.
 Трохи зморщивсь і жує
 Все, що їсти в хаті є.
 Ніч питає:
 — Ти чого? —
 І сказав Нехо-Него:
 — Я голодний, їсти хочу.
 Всім лиш голову морочу,
 І мене тут одного
 Здавна звать Нехо-Него.
 Ніс чудесну кашу Ранок,
 Та побіг на інший ганок.
 День борщу свого не дав,
 Вечір юшку заховав
 Тим, що я — Нехо-Него.
 Не люблю ім'я цього.
 Буду їсти борщ і кашу,
 Картопляники і квашу,
 Сирівець із огірком —
 Хай зовуть мене Федьком.

1953

ГУЛИВА ГОРА

(Давня казка)

Полтавський шлях накочений
По Гуливій Горі,
У бур'янах обочини,
А далі — чагарі.

За ними ліс Пушкарщини,
Монашенські ліси.
Дуби, бори і хащини
Казкової краси.

Багато там родилося
Легенд і небилиць.
Вони з гори струмилися,
Як води із криниць.

Казки текли над Ворсклою
По гривах лепехи,
Над тирсою пожовклою,
Де гралась пастухи,

Де в ямі жолоб тесаний
З водою наче лід,
Де сірий камінь скресаний
Ногами довгих літ.

На брилі тій, пригадую,—
Я був ще пастушком,—
Дідок, що звався Лядою,
Сидів із батіжком.

Тютюн він нюхав повагом,
Казав: — Оцей бере...—
Питав: — Що, дітки, нового?
Бо в мене все старе.

А ми: — Старе розкажуть!
— Та що ж я розповім?..
Ану, малі, показуйте,
З якого боку грім?

— З-за Довжику, з-за Вискоку,—
Гукнули всі ураз.—
Ми бачили там блискавку!
— Отож і в добрий час.

Казали, як над Довжиком
Надвечір грім гуде —
То Гулий з гострим ножиком
На Гуливу іде.

— Про що ви, діду?..
— Слухайте.
Щось наче холодить.
Багаттячко роздмухайте.—
І подум'я за мить

Зігріло руки зморщені
У давніх мозолях.
— Оце понад Блазорщину
Іде Полтавський шлях,—

Почав дідусь, відкинувши
Від жару батіжок.—
А за лукою Кінаша,
Де звалений стіжок,

Була колись Ківшарщина —
Подвір'я і корчма,
Та це іще за панщини,
Давно її нема.

А то, дивіться, Гулива —
Найвища тут гора.
Чому так зветься — чули ви? —
Гішторія стара.

Там Гулий жив.
Саженого
Був росту той козак.
Ведмедя міг страшеного
Звалить його кулак.

І родом не з далеччини
Завзятий молодець,
Із Будів чи з Чернеччини.
А може, із Грунець.

Його сіяч-розбійничком
Повсюди звав народ.
Бувало, крикне півничком —
І віхтя пану в рот,

Щоб не кричав, не лаявся
Гладкий охтирський пан.
— Я бачу, ти запарився,
Ану, скидай жупан!

Давай, пихатий, золото —
Нащо тобі сума?
Покошено і змолото
Для тебе задарма.

І виткано, і вишито
Усе без п'ятака.
Не мало кривці випито
Тобою з кріпака.

Давай, бо гострим ножиком
Чухну по животі! —
А потім прямо з кошика
Він сіяв золоті.

Де стежка чи обніжечок,
Там жменю і жбурне,
В кубелечко до діточок,
Де мати жито жне.

Закінчить жінка ділочку,
А од кубельця — слід.
Загляне: — Ой розбійничку,
Щоб жив ти стільки літ!

Чи йде кріпак на панщину.
І раптом — золотий.

А сам було немащене
Їв лицар молодий.

Ходив у світі порваній,
В старому сіряку,
Шаблюками поораний
Раз десять на віку.

Посічений, постріляний
Залізом і свинцем,
Але ніким не пійманий,
Не скручений ланцем.

Бувало, стража крадеться
Услід за ним весь день,
А він, немов провалиться
Крізь землю,— й нітлень.

Як вийде з лісу-терника
Понура солдатня,
Дивись, у офіцера
Немає вже коня.

Та що коня!
І чоботи,
І сріблений мундир,
І все казенне золото
Пішло, немов у вир.

А ніччю понад селами
Йде злива грошова.
З дівчатами веселими
Розбійничок співа.

В Чернеччині під ятами,
В Журавнім край галяв
Здавались будні святами,
Як Гулий там гуляв.

І мірялися силою
З ним добрі парубки.
Він зломить та й помилує:
— Ви ж — друзі, бідаки.

Мій батько закатований,
І мати у труні,
А старший брат, закований,
В сибірській стороні.

Лиш я утік од виродків —
Від підпанків, панів,
Плюю на їхні вироки
Й тенета з кайданів.

Гуляє Гулий горами,
Долинами гуля,
Де царськими поборами
Задušена земля.

Не можуть хлопця злапати,
Зломити у бою,
На слід його натрапити
Ні в полі, ні в гаю.

Тоді пани розлючені
На хитрощі пішли:
Три жебраки замучені,
Узуті в постолі,

Спинились у шинкарочки,
В корчмі на Ківшарі,
Де Гулий сів за чарочку
О північній порі.

То ж не старці знедолені
Були, а шпигуни.
У них пістолі сховані
І повні гамани.

Але стрілять не велено,
Не рушить тишину.
Тихенько хлопцю в зелене
Сипнули дурману.

Тоді один сокирою
Ударив по плечі,

А другий в груди гирею --
І кров у три ключі.

Шинкарка біля столика
Аж сліпне від плачу:
— За тебе я, соколику,
Сьогодні відплачу.

Зробивши діло бісове,
Убивці п'ють вино,
Вбрання наділи плисове,
Старе дрантя — в вікно.

Сидять, кричать: — Шинкарочко,
Заморського вина!
— Й заморське є, мосьпаночку,
Ось — випийте до дна!

Тоді таке случилось,
Що й чудом не назвеш.
Катюги повалилися...
Впилися, мо'? Еге ж!

Всі мертві...
А порубаний
Підвівся до стола.
— Це я тобі, улюблений,
Жив-зіллячко дала,

А тим — ропи гадючої —
Їм жить на світі гріх.
Ще кров твоя текучая
Біжить через поріг,

Не можеш звести голову,
Поглянути на світ,
Важка вона, мов з олова,
Холодна, наче лід...

Ой лишенько, й кровиночки
Нема, нема в лиці!
Зажди одну хвилиночку.—
Та — лезом по руці

Себе.
І руку всічену —
На врубане плече,
І кров із серця дівчини
Клекоче гаряче,

У серденько розбійничка
По жилах потекла.
Зів'яла, мов билиночка,
Шинкарочка мала.

Ласкава, наче горлиця,
Шепоче: — Будь здоров,
Хай вік твій далі горнеться,
Мій сокіл чорнобров.

Ти звав мене «паняночка»,
Казав «скупа», «крута»,
Не знав, що я тут наймичка,
Безрідна сирота.

Всього і щастя-долечки, —
Як ти на Ківшарі,
Як танцювали полечку
До ранньої зорі.

Тобою милувалася,
Сказати ж не могла. —
Зітхнула, захиталася
І впала край стола.

Підвівся Гулий зраночку,
Пішов до себе в ліс
І мертвую шинкарочку
На Гуливу поніс,

Свою любов незнаную,
Що віддала всю кров,
Зціливши рану раною.
Така-то є любов!

Сховав розбійник милую
На гребені гори

І плакав над могилою
Не день, не два, не три.

Було це все, случилось
У давнії роки,
Відтоді й залишилися
В народі приказки.

Казали: як за Довжиком
Надвечір грім гуде,
То Гулий з гострим ножиком
На Гуливу іде.

Або коли потоками
З гори вода заб'є —
Знай, на горбі високому
То Гулий сльози лє.

Чи, як зненацька зірочка
Із неба упаде, —
Від сіяча-розбійничка
Червінця хтось знайде.

З тих пір і зветься Гулива
Найвища та гора.
Про це, либонь, не чули ви —
Гішторія стара.

1956

З НІМЕЧЧИНИ В ЧЕРНЕЧИНУ

Поема

I

Через поле мчаться танки
Напрямці,
По дорозі на світанку
Йдуть бійці.
Тьопа дівчинка по бруку
Від села.
Командир бере на руки:

— Ой мала!
Звідкіль ідеш?
— З Німеччини.
— Куди ж ти йдеш?
— В Чернеччину.
— А як зовуть?
— Катрусею.
— А мати де?
— З бабусею
В Чернеччині,
В Охтирщині.
Чи довго ще
Іти мені?
— Та ні!
Верстов із тисячу.
Пройдеш луку
Борисячу,
А там кордон
Із Польщею
Поза селом
Богольшею.
А там піде
Волинщина...
— І там моя
Охтирщина?
Охтирщина,
Чернеччина!
Я з Вовчого —
Омельчина...
— Та не спіши,
Кирпатенька!
— А ви не знали
Батенька,
Омелька
Чорногорого?
— Которого,
Которого?
— Високого,
Чубатого.

— А це не той —
Із п'ятого?
Спитаєте,—
Не з Чернеччини?
Тут донька йде
З Німеччини.
— З Чернеччини
В Охтирщині?..
Катрусенько,
Чи ти, чи ні?
— Це я, жива,
Не вбитая.
Іду і всіх
Розпитую,
І всі мені
Розказують,
Куди іти,
Показують.
— Ой Катенька,
Кирпатенька!
— Ой татоньку,
Мій батеньку!
Звідкіль ідеш?
— З Чернеччини.
— Куди ж ти йдеш?
— В Німеччину,
В Німеччину
Фашистськую,
Далекою —
Не близькою.
Коли згинуть
Приречені
Усі кати
В Німеччині,
В Німеччині,
У Прусії —
Тоді з миром
Вернуся я.

II

Йдуть у поле трактористи —
Плугарі,
Йдуть з піснями та присвистом
На зорі.
Їм назустріч п'ятитонка
Виліта.
Катя кісоньки в сосонку
Запліта.
— Ізвідкіль ти?
— З Німеччини.
— Куди спішиш?
— В Чернеччину.
В Чернеччину,
В Охтирщину,
За міст
На Монастирщину,
Де Ворскла
Гне підковою.
Я з хусткою
Шовковою.
— А батько де?
— В Німеччині.
— А мати є?
— В Чернеччині,
На Вовчому,
Де затока.
А ви не знали
Братика?
Маленького,
Безштанника,
Степаника?
— Степаника?
— Степана Чорногорого.
— Безштанника,
Которого?!
Кодгоспного
Бащтанника?
Він дасть тобі

Безштанника!
Ану гукніть
Від Савича
Степана Омелянича.
— Ой, звідки ти,
Пропащина?
— З Німеччини,
Із панщини,
З голодної,
Далекої,
До вас лечу
Лелекою.
А мати де?
— З бригадою.
Ходім скоріш —
Порадую.

III

Синім бором край полянки,
По сівбі
Йде маленька полонянка
У юрбі.
Як зустріла сива мати,
Обняла
Та й, ридаючи, до хати
Повела.
— Зійшло для мене
Сонечко,
Вернулась
Люба донечка.
Чи довго йшла?
— Два місяці.
— А спала де?
— Де світиться.
— А їла що?
— Що прийдеться,
Що прийдеться,
Що станеться,
У кого що

Останеться.
Ох, і скупа ж
Німеччина:
То жом, то брюква
Печена.
І там є люди
Гарнії —
Стрічають
Наші армії.
Від них я йду
З обновою —
З хустиною
Шовковою.
Іду, до всіх
Вітаюся,
І всі мене
Питаються:
— Звідкіль ідеш?
— З Німеччини.
— Куди ж ти йдеш?
— В Чернеччину.
— А як зовуть?
— Катрусею.
— А мати де?
— З бабусею,
В Чернеччині,
В Охтирщині.
Насип борщу
Мерщій мені.

IV

Вийшла Катя погуляти
На село.
Тут загати, далі хати
Не було.
— Ці руїни не боюсь я
Помічать,—
Тихо мовила Катруся
До дівчат,—

Бо це ж моя
Чернеччина,
Я з Вовчого —
Омельчина.
Я тут росла,
Тут житиму,
Учитимусь,
Робитиму,
Про рідний край
Казатиму,
Що кращого
Не знатиму.
Летіла я
З далеччини
До рідної
Чернеччини.
Я нею скрізь
Пишалася,
Коли мене
Питалися:
— Звідкіль ідеш?
— З Німеччини.
— Куди ж ти йдеш?
— В Чернеччину!
В Чернеччину,
В Охтирщину,
За міст
На Монастирщину,
Де Ворскла
Гне підковою
Під сизою
Дібровою,
Під лозами,
Ліщиною —
Іду
На Батьківщину я!
1945

КАЗКА ПРО ЧУТАЙСТРА

Драматична поема

ДІЯ ПЕРША

Дрімотна карпатська верховина. Вікові смереки та буки з двох боків підступають до високої кам'янистої галявини. За галявиною вдалині ще вищі шерехи відрогів, які нагадують буремне море, що в пориві піднялося до самого неба і раптом закам'яніло. Все залите імливим надвечір'ям з виблисками передгроззя. Хмари густими отарами насуваються із-за обрію — і не знати, чи по небі сунуться ті хмари, чи по горах.

На лобняку галявини стоїть одинока гуцульська хата. Вона неначе вгрузла в землю під тягарем важких минулих літ аж по самісінькі віконця. Широкий ганок, складений із нетесаних колод, протрух, і поріг його зрівнявся з камінням. За причілком хатини височіє опудало з іржавою каскою замість голови. Біля ганку довбається в смітнику курка, прив'язана паском до жердини.

На ганку сидить дуже стара бабуса в прадавньому гуцульському вбранні. І вицвілий кептар, і прочовгані постолі неначе зрослися з бабусею та з трухлявими колодами, з порепаним камінням. Старенька сидить нерухомо, печально вдивляючись у далечінь, ніби в минулі віки.

Бабуса

Жахна пора упала на Карпати.

Вже нікуди й голівоньку сховати

Від ворогів розлючених і хижих.

Вони, мов звірі, нишпорять по хижках,

Залазять в кожен запічок і діжку,

Хапаючи останню нашу їжку,

Бо овечок в отарах пережерли

Уже давно...

О, щоб ви перемерли,

Аби зітхнули вільно верховини.

Та ні, либонь, скоріше край загине,

Аніж оті чужинці проклятущі.
Уже не чуть живого слова в пущі —
Усіх людей зігнали на долину
Заложниками, певне, до загину.
Заложники...

Яке страшне, незнане
Те їхнє слово.

Бабуся замовкає, замислюється. Надвечір'я швидко згасає. Чути важкі удари громовиці, які зливаються з далеким гарматним ревом. Темно-багряним світлом спалахують блискавки. Вони теж зливаються з загравами негаснучих пожеж. То, мабуть, бори горять або ж гуцульські села — за відрогами не видко.

Кажуть, партизани
З'явилися на нашій верховині.
Хто є такі?

Ізроду аж донині
Не чула я. Здається, як опришки...
Видать, тверді насипались горішки,
Що навіть ті, у кого зуби вовчі,
Ховаються у норі серед ночі,
Аби їх смілі вої не запали,
А в партизанів, кажуть, самопали
Такі, що все лихее спопеляють.
Отим-то їх, як рідних, полюбляють
Всі наші люди в кожному куточку.
Гуцул віддасть останню сорочку,
Останній шмат кулеші із казана,
Коли зустріне в лісі партизана.
А вороги те знають.

З верховини
Гуцуликів погнали на долини.
Учора й сина хворого, Івана,
За те, що не вказав їм партизана,
Мов злодія, схопили за ворітьми.
І як мені, старій, з малими дітьми?
Сирітки бідні — в них померла мати,
Та й батько чи повернеться — не знати.

Напроти хижки, трохи віддалік від бору, спалахом громовиці освітлюється Столітній Бук. До його товстого віття тремтливими галузками тупиться Молода

Смерічка. Шумлять бори. Ні, не шумлять. Від великого лиха людського вони заговорили своєю тужливою лісовою мовою. Деревя і птахи заговорили. Та де вже людям розуміти їхню мову. Вони скоро і свою забудуть у такому страхітті.

Столітній Бук
Нема життя на нашій верховині
Деревам навіть. Де вже там людині
В огні, в залізі вражій виживати.

Молода Смерічка
Дідусю, що то, грім а чи гармати?

Столітній Бук
Гармати й грім в пекельний гук злилися.
До мене, любя, ближче прихилися.
Від бур і куль я буду закривати.

Молода Смерічка
Я вистою, он діточок сховај ти.
По них стріляють вражі карабіни.
Летять малі у яр, мов дві пір'їни,
А там терни, страшні холодні твані.
О, як їм тяжко, Юрцеві і Гані.

Столітній Бук
Не плач, Смерічко. Наші гуцулята
Сміливі, наче справжні соколята.
Вони ростуть в орлиному гніздечку.
Повернуться — додому недалечко.

З найтемнішої гущавини бору чується довгий давучий крик, схожий на скорботне ридання. То голос зловіщої Сови. Вона примостилася на сухому галуззі між Смерічкою та Столітнім Буком, блискає своїми жовтими котячими очима і стогне-клекаче, наводячи на все навколишнє жах та зневіру.

Сова
Уга-ува, не вернуться малята.

Столітній Бук
Чого кричиш? Мовчи, Совино клята.
Хіба тобі малих дітей не шкода?

Сова
Угу-агу! Така моя порода.

Бабуся
 Ні хвильки тиші, знову стрілянина.
 Когось хапають. Йой, лиха година.
 А де ж це діти, Юрчик мій і Ганя?
 Пора грозова, та уже й не рання.
 Юрасю! Ганю!

Із лісу дитячі голоси:

Гов, агов, бабуся!

Бабуся
 Ходіть додому, я за вас боюся.
 Ще вовк ухопить чи Блудика стріне
 І заведе у Горище камінне,
 Тоді шукай доріженьки до хижки.
 Розіб'єш вкрай об креміль босі ніжки.
 Або Розрийвода усі плаї розміє,
 Чи Душтрава опиниться на шиї,
 Придушить так, що й подиху не буде,
 Чого в Карпатах не стрічали люди.

Із лісу на подвір'я, ледь-ледь переводячи подих, виходять хлопчик і дівчинка. Вони худенькі і дуже стомлені, мабуть, після втечі або довгого блукання по нетрях, де живуть оті страхіття, про які уже не раз їм бабуся говорила. Діти йдуть, притулившись одне до одного, босі ніжки, розбиті об каміння, ледве ступають по землі. Бідна одежка подерта тернами та ожиною. В очах недавно пережитий страх.

Юрасик
 Бабуся, рідна, ниньки на Барвисі
 Ми партизанів пострічали в лісі.
 Вони питали, як на Чорногорі
 Пройти, щоб не виходити із бору.

Бабуся
 Які ж вони?

Ганя
 Усі такі привітні,
 Немов і справді наші вуйки рідні,
 А поміж них є дівка-партизанка,
 В гурті усі зовуть її Оксанка
 Або сестра. Вона мені хустинку
 Оцю дала.

Бабуся

Носи, моя дитинко,
Та вдячно згадуй файну партизанку,
Як би сестрицю, вчором і зранку.
Бо де б тобі дістать таку хустину.

Юрасик

Ми попрощались, перейшли царину
І там зустріли в казанку солдата,
Мов те опудало.

Пустились утікати,
З крутої скелі впали до потоку,
В якусь безодню темну і глибоку.
Вгорі солдат почав стріляти з кріса,
Ще й не один, повсюди їх до біса.
В Глибокій стрелить, у Козиній вдруге
Лунають всі міжгір'я і яруги.

Ганя

Я плакала, а Юрця взяв за руки
Й повів мене водою через гуки.
Затим угору, просто без доріжки.
Хоч ми подряпались, побили дуже ніжки,
Але дійшли прямисінько до двору,
Та ми не йшли, летіли в бір і з бору.
Наш Юрця смілий — може скрізь пролізти.
Бабусю, люба, що нам попоїсти?
Від ранку ще і рісочки не мали.

Бабуся

Чого ж ви ягід в лісі не нарвали?

Юрасик

Суниці відійшли, чорниці не поспіли
Ходили за грибами до Трипілі,
Та жодного грибочка не видати,
Немов переродилися Карпати.

Бабуся

Лягайте спати, завтра прийде тато,
Заріжку я вам курочку лапату.
Ото поласуєм і юшкою, і м'ясом.

Ганя

А що, коли татусь не прийде часом?
Іще нікого з долу не пустили...
Боюся, щоб лихого не вчинили.

Бабуся

Чого б це, Ганю?

Ваш татусь нікому

Лихого не робив і вернеться додому.

Усі повернуться в хижки на верховину.

Ганя

Ви кажете — усі?..

А вуйка Яворину

Устрелили. І Бокачук Мелану

За те, що помагала партизану

Знайти загін, чужинці так побили,

Що і тепер звестись не має сили,

Лежить бліда, уста чорніші рани,

Та все шепоче: «Хлопці, партизани,

Рушницю дайте, я піду до бою».

І рве в постелі ковдру над собою.

Отак і тата... Ми й не будем знати.

Бабуся

Та цур тобі на ніч страшне казати.

Вже неньо ваш на верховину сходить.

Ганя

А що, коли його жовнір пошкодить?

Вони ж такі, оті лихі жовніри,

Як в драговині вовкулаки-звірі.

Бабуся

Хоч як пошкодять, то не буде втрати.

Ми зможемо Чугайстра погукати.

Ви ж чули, мабуть, що старий Чугайстер

На чудодії превеликий майстер.

Юрасик

Який Чугайстер? Я не чув нічого.

Ганя

Бабусю, люба, розкажіть про нього.

Бабуся

Та й розповім, присуньтєся до мене.

Отам, де листя стелеться зелене...

Діти з двох боків міцно притискуються до бабусі. Вона кладе свої натруджені руки на гострі плечики онучат, готуючись розпочати довгу і цікаву билицю, але слова не ллються із уст. Мабуть, громовиці та шелести

лісові полохають спокійні слова про далеке минуле. Мабуть, оті заграви негасимих пожеж, що разом з чорними хмарами насуваються на верховину, опалюють старечу душу, обливають її гіркими невидимими сльозами. Але казка заспокоїть малих дітей у цю повну тривоги горобину ніч, заколисає їхні печалі.

Знову спалахують світлом Столітній Бук з Молодою Смерічкою.

Столітній Бук
 Як тяжко тій бабусеньці-небози
 У невідступнім горі і тривозі
 Складать щасливу казку-рятівницю,
 Перемагать шалену грозовицю,
 Аби на цім самотньому подвір'ї
 Голодні діти спали у довір'ї,
 В надії на Чугайстерову ласку.

Молода Смерічка
 І я, і я послухаю ту казку.

Бабуся гірко усміхається своїм думкам і починає казку про доброго гуцульського Чугайстра.

Бабуся
 Отам, де листя стелиться зелене,
 Де сосни похилилися та клени,
 Колись потік шумів через каміння.
 Далеко чуть було його кипіння,
 Бо води рвались прямо через гуки,
 Змиваючи старі, могутні буки.
 І саме тут в колишнім віці-році
 Жили великі люди черемошці.
 Вони щодень ішли на верховину
 Рубати буки, граби і соснину.
 Затим несли колоди до потоку,
 Такі важкі, що іншим і півкроку
 Не пронести. А їм усе по змозі.
 В'язали ті колоди на відрозі
 І на плотах неслися через гуки,
 Бо, кажуть, в них були залізні руки,
 З кременю ноги, груди із кришталю,
 А кров густа з червоного коралю.
 Жили вони у злиднях, та на волі,—
 Нової не вимолюючи долі.

Але й до них прийшла недобра днина.
 З далечини приїхав пан Горбина,
 За ним жовнірів сунулася хмара.
 Зросла фортеця в горах, як примара.
 Той пан звелів, щоб вільні черемошці,
 Які ліси рубали при потоці,
 Йому платили немалу данину,—
 Бо він купив усеньку верховину,
 А черемошці — вгору топорами,—
 Аж гуркіт покотився між борами.
 «Ми не платили зроду ще нікому»,—
 Сказали люди.

Пан утік додому.

І почалась халепа при потоці.
 Біг вість куди зникають черемошці.
 Дитятко вийде з хижі — і немає.
 Ходи питай по селищах і в гаї,
 Але ніде не бачили дитини.
 Назавтра легінь файний геть полине
 Або мисливець з сіткою та крісом.
 Страшне робилось в лісі й поза лісом.
 Який лихий вершить те діло враже —
 Ніхто ніде і словонька не скаже.

Ю р а с и к
 Чого ж питать?

Все лихо від Горбини.
 Уб'є когось, а тіло в яр закине
 Або в колючі неприступні пущі.
 Отак, як ці чужинці проклятущі.

Г а н я
 Це він! Це він! Кому ще зле чинити?!

Б а б у с я
 Не поспішайте. Дай, Ганнусю, пити.

Ганя квапливо, щоб не затримувати казку, набирає корець води із дубового відерця, що стоїть на ослоні поруч. В цю мить десь не дуже далеко від подвір'я відлунное довготріскуча автоматна черга. Потім, то наближаючись, то віддаляючись, іще, іще. На сизому грозовому небі прорізується сліпуче пасмо ракети, а може, то блискавка така разюча — нічого не розбереш у пізньому смерканні. Дівча дрижить, розхлюпує воду бабусі на руки. Старенька ніби не чує ні стрілянини, ні того, як

холодна вода хлюпається на долоні, не бачить сліпучо-білого пасма.

Молода Смерічка
То блискавка чи, може, злі ракети?

Столітній Бук
Не відхиляйся, де ти, люба, де ти?
Усе мине — і хмари ці, і вітри.
Назавтра сонце слізки-роси витре,
І засміються наші полонини,
Як серце у щасливої людини.

Сова
Не буде щастя — чую, бачу, знаю,—
Усе помре від краю і до краю.
Карпати пишні вкриє чорне лихо.

Столітній Бук
Мовчи хоч ти, нещасна чаклунихо!

Ганя
Бабусю, про Чугайстра докажіте.

Бабуся
Нелегко стало черемошцям жити.
Тепер вони гуртом ходили всюди,
Аби дізнатись, де то гинуть люди?
Тії пори ясний легінь Іванко
Сподобав Лесю, дівчину-горянку.
Вони в гурті соромились кохатись,
Втікали до потоку милуватись.
Іванка й Лесю люди шанували,
Тому усі сердечно вболівали,
Як ті зникали десь біля потоку.
«Не йдіть,— казали,— згинете до строку».
Іван сміявся:

«Я скручу і лева;
Не бійсь нічого, моя королево».
І так вони сиділи біля кручі.
Під ними води билися ревучі,
І вся галява сонцем заливалася,
Де юні гуцулята милувались.
Отам до них з гущавини дубини
Підкрались ловчі з челяді Горбини.
Між ними й пан з'явився, мов примара.
Іван відкинув шитого кептара,

Піднявши бартку — вихором до пана.
 А той махнув лиш віхтем на Івана —
 І хлопець вкляк, упав у сон глибокий.
 Зареготав Горбина одноокий.
 «Тягніть його за мур у глибокості,
 А я дівчатко запрошу у гості.
 Яка краса! Тут можна осліпитись.
 Невже у хлопів ти могла родитись?
 Візьму тебе, як панночку, в фортецю».
 «Я не піду із тим, хто не по серцю», —
 Сказала Леся й кинулась з відрога.
 Горбина вслід: «Туди тобі й дорога!»

Ще ближче затріщала коротка черга, та так рвучко, так лунко, що вже не переплутаєш з тріском сухої ліщини. І нібито стогін почувся. Чи то людина у свій досмертний час, чи звір підбитий, а може, й вітер угірській розщелині. Трудно розгадати серед буремних шумів, але щось болісно застогнало в лісі.

Ю р а с и к

(зірвався з місця)

То, може, тата встрілили у груди.

Б а б у с я

А неньо ваш туди іти не буде.

Він має повернути з того боку.

Недовге, але вкрай напружене мовчання. Потім бабуся ще тісніше пригортає до себе малят і продовжує розповідь.

Упала Леся у глибінь потоку.
 Вода реве, жбурляє в чорторії,
 То піною, то мулом Лесю криє,
 То б'є з розгону в скелі головою
 І обвиває шию душ-травною.
 Несе потік із вечора до ранку
 У Черемош розтерзану горянку.
 А на ріці могутні черемошці
 В цей час на пліт виходили по дощці.
 «Диви-диви, — кричать, — либонь, людина!»
 Взяли на руки: «Йой — жажна година,
 Це ж наша Леся втоплена, побита».
 І наступила тиша сумовита.
 Несли дівча з ріки у верболози.

Старі діди — і ті ронили сльози.
 Вже загорнули мертву у ряденце,
 Щоб поховать...
 Аж чують — б'ється серце.
 Уста шепочуть: «Не спішіть ховати,
 Страшну я правду хочу розказати.
 Дукач Горбина має трунок сонний,
 Приспить кого і кине в склеп бездонний.
 Всі зниклі люди в нього в глибокостві.
 В фортецю йдіть, ламайте змію кості».
 Поклали люди Лесю під борами
 І кинулись до пана з топорами.
 Побили враз озброєну сторожу,
 Звалили височенну огорожу —
 І до палацу швидше блискавиці.
 Горбина б'є у вікна з крем'яниці,
 Але йому не стримати народу,
 Як весняну на Черемоші воду.
 Забили двері, вікна всі, як треба,
 Вогонь під дах — і полум'я до неба.
 Тоді пішли гуцули в кам'яницю.
 Там кожен стрів чи брата, чи сестрицю,
 Чи діточок голодних у безсиллі —
 Живі вони лежали у могилі.
 Легінь зітхнув: «А де ж краса кохана?» —
 «Ще стрінетесь», — утішили Івана.
 Палац палає. Люди із комори
 Пиття і їжі витаскали гори.
 Наїлись, напилися... — І потому
 Уже ніхто не повернувся додому.
 У їжі тій, в питті був сонний трунок.
 Горбина звів з повстанцями рахунок.
 З жовнірами він виліз із палацу
 Попід землею — і мерщій до плацу,
 Де спали сном важучим черемошці.
 Він потрощив усім залізні кості,
 Звелів у яму скласти й закопати,
 А сам напивсь і ліг в діброві спати.

Ганя

Мабуть, і Леся вмерла під борами?

Бабуся

Ні, не померла. Темними ярами
 Якось дійшла туди, де спали люди,

Побачила, як їх коло запруди
Закопували в ямі глибоченній.
Та що робити бідній нареченій
Іванковій. Пішла до Черемоша
І як заплаче:

«Йой, душа хороша,
Порадь, куди хилитися билині —
Мені, слабій, самотній сиротині?»
Квилить і сльози ронить на каміння.
Аж бачить: із росистого пагіння
Піднявся раптом пари вихор цілий,
А з пари дід з'явився білий-білий,
В зелених шатах, з зіркою в кресані.
Він запитав: «Чого це сни погані
Мені верзуться?

Ніби всі гуцули,
Потрощені, у землю потонули?»
Шепоче Леся: «Любий мій дідусю,
Не сон вам снівся. І сказати боюся:
Всі черемощі приспані, побиті,
В глибоку яму кинуті, зариті».

«Цьому не бути!

То люди трудолюбні.
Люблю я їхні співи дзвінколунні.
Коли ведуть свої плоти летючі, —
Заслухаєшся, сидячи на кручі.
Скажу ще більше — всі вони від мене
Ведуть свій рід і від природи-нені.
Я батько їхній добророб Чугайстер,
Усіх чудес невигаданих майстер.
Веди мене до свіжої могили».
І дівчина з Чугайстером щосили
Побігли до закиданої ями.

Ю р а с и к

Я чую кроки — там он, за пляями.

Б а б у с я

Тобі здалось, нікого там немає.

То сарночка від бурі утікає.

Бабуся все ще утішає своїх маленьких онучат, все казкою відгороджує їх від незнаного лиха. А бідне серце її старече аж рветься, аж колеться від тривоги — ось-ось лусне оте засмучене серце. Справді, хтось пробіг поза

пляями і, мабуть, упав, бо вже не чути нічого. Лише вітер буремний шугає і стогне та божевільно регоче. Як же їй, старенькій, далі говорити про щасливий порятунок черемошців із могили, коли сама ніч оця, немов сира могила, ще й не тиха, темна, а з громами, блискавками і стріляниною, з шелестами тривожними і стогонами. Що ж їй говорити далі?..

Молода Смерічка
Дідусю, справді хтось до нас прямує.

Столітній Бук
Бабуся чує все те, добре чує.

Ганя
Нема нікого. Йой, бабусю мила,
Докажуть.

Бабуся
Відкрилася могила,
Лиш той Чугайстер вимовив словечко,
Затим дістав Жар-птицине яечко,
Розбив, розколотив його у ложці,
Хлюпнув у яму. Вийшли черемошці.
Усі живі, іще сильніші стали,
Сміються радо: «Як ми добре спали».
А Леся мовить: «Спали б ви навіки,
Коб не Чугайстер дав цілющі ліки».
Й розповіла, яка біда зчинилась.
Громада вся Чугайстеру вклонилась
І, наламавши букові жердини,
Уже збиралась бігти до Горбини,
А дід спиняє: «Стійте, черемошці,
Горбина спить між скелями на рожді.
Він сам напився того трунку злого,
Довіку не хапатиме нікого.
Жовніри всі розбіглися плайками —
Коли вовки — най живуть із вовками.
А ви ідіть, трудящі, мирні люди,
На верховини — лиха вже не буде.
Коли ж який чужинець удереться,
Щоб пити вашу кров з живого серця,
І ваших сил у битві вже не стане,
І запечуть глибокі смертні рани —

Тоді свого Чугайстера шукайте.
І так мене, старого, викликайте:
Течи, вода, долинами,
Іди, біда, глибинами
У нетрини та хашини
До вічної пропащини,
А ти, старий Чугайстере,
Заступнику і майстере
Усіх чудес побажаних,—
Почуй людей уражених.
Заглянь у ті віконечка,
Де ждуть тебе, як сонечка,
Зайди у ті хатиночки,
Де кличуть щохвилиночки.
Дихни живою силою
Над ямою-могилою,
Над свіжою та ранньою,
Над вогневою раною.

А вже зі мною вам не знать урону».

Тоді Олеся хусточку червону
Подарувала дідові за ласку.

Юрасик
Бабусенько, як схоже це на казку.

Бабуся
Та ні, Юрасю, знають всі гуцули,
Які про давні роки не забули.

Ганя
Бабусю, і тепер жие Чугайстер,
Усіх чудес невигаданих майстер?

Бабуся
Й тепер жие у брилах біля річки,
Де обіймають три малі смерічки
Старого бука край крутого плаю.
Як треба, я хутенько відшукаю,
Та й вам цей виклик треба пам'ятати.

Прямо над галявиною вогнистим павуком про-
майнула блискавка, за нею ударив грім: «Тр-р-ах, гу-гу-гу.
Тра-а-ах, у-у!» І від того страшного удару розколось,
важко повисло небо, а з розколини гуком полилася вода.
Вона заклекотіла по крутому схилу, і за якусь хвилину

у міжгір'ї зашумував, запінився потік, як той, що ніс та бив об скелі колись красуню Лесю.

Студено стало. Гей, пора до хати.
Та й підтопляє ганок люта злива.
Ходімо, най нам ніченька щаслива...

Бабуся з Ганею зникають за дверима. Юрасик на якусь мить залишається на ганку, вдивляється в п'їтьму ночі, з якої, неначе із глибини океану, випливають по-статі могутніх черемошцїв, хитрюще обличчя Горбини, виблискують списи і бартки жовнірів. І нарешті йому усміхається сам Чугайстер — сивий дїдусь із червоною хустиною в руці.

Молода Смерічка
Бабуся й Ганя вже пішли до хати,
Чого ж лишився Юрця тут стояти?
Та ще коли отак громище ляска.

Столітній Бук
В його уяві ще зоріє казка.
Поглянь сама. Либонь, на верховину
Несе лихий неситого Горбину.
Жовнірів скільки!.. Й кожен з довгим крісом.
Зникають черемошці поміж лісом,
А вдалині із хвилі Черемошу
Чугайстер вийшов.

Усмішка хороша
Юрасикові серденько лоскоче.
І хлопчик тихо щось квилить-шепоче.

Юрасик
Течи, вода, долинами,
Іди, біда, глибинами.
У нетрини та хащини
До вічної пропащини.
А ти, старий Чугайстере...

Казкові привиди лякає новий шалений удар грому. Юрасик, шепочучи слова Чугайстрового виклику, зникає в хижі.

На верховині шумить, клекоче карпатська злива. Які вони шалені, карпатські грозові зливи!

На галявину до хижі виходить високий партизан. Він ледве переставляє ноги, опираючись на автомат. Голова і груди наспіх перев'язані бинтами, через які ще проступає кров. Із розбитих чобіт стікає вода. В його

очах страшна тривога за щось безцінно дороге і, мабуть, втрачене назавжди.

Партизан

Вже день і ніч в нерівному двобою
 Ворожий хвіст тягну я за собою.
 А де загони — ні в кого спитати,—
 Неначе раптом вимерли Карпати.
 П'ять тисяч верст пройшли ми по Україні,
 А ще такого не було, як нині.
 Відбився я в горах від партизанів
 Серед борів густезних і туманів.
 Скрізь вороги, мов ті вовки голодні.
 Не повернуся в з'єднання сьогодні
 І завтра теж — уже лишає сила,
 Мене ворожа міна підкосила,
 Валяють з ніг тяжкі, пекучі рани.
 А де ж загони, друзі-партизани?..

Він хилиться додолу, опираючись на причілок темної хижки. При спалаху блискавки помічає сліди босих ніг на ганку.

Недавно хтось зайшов до цієї хати.
 Маленькі ніжки — значить, не солдати.
 Яка то радість! Є жива людина;
 Хоч дід сліпий а чи мала дитина.
 Самотність тяжча за тюремні ґрати,
 В одинці страшно жити і вмирати.
 Одне лиш слово рідне найпростіше —
 І на душі зробилося б світліше.
 А що, коли назустріч автомати,—
 У мене ж ні набоїв, ні гранати.
 Та все одно — три чисниці до смерті,
 Біда — як двері наглухо заперті.

Тяжко ступаючи, партизан підходить до дверей, стукає спочатку тихо, а потім сильніше.

Прокиньтесь, якщо усі послули.
 Пустіть, я свій, не бійтеся, гуцули.
 Аби узнали, що я з цього краю,
 Послухайте, я пісню заспіваю:
 Карпати — край лісів та круч,
 Наш край красою славний.
 Гуцульський рід орлин, могуч
 В труді, в бою незламний.

Тільки сонце заіскриться,
Легінь при стремені,—
Топір з кованої криці,
Крісик на ремені.

Молода Смерічка
Він мертвий майже, ще й співати може!..

Столітній Бук
А рідна пісня всюди допоможе
В тяжкій біді,— говорять здавна люди.

Молода Смерічка
Йой, дідоньку, нехай то правда буде.
Я за життя боюсь героя цього.

Столітній Бук.
І я боюсь, та ще й не за одного,—
За всіх отих, що гори і долини
Пройшли, аби звільнити верховини.

Із хати чується якийсь сполоханий шепіт, поволі від-
хиляються двері, виходить бабуся. До неї щільно ту-
ляться Юрасик і Ганя. В старечих тремливих руках
блимає свічечка.

Бабуся
Постріляний, порубаний, небоже!..
Іди до хати, тут стоять негоже.
Юрасю, Ганю, проведіть до ліжка,
А я мерщій внесу водиці з діжки
Та гой-трави запарю — легше буде.
О, як тепер страждають наші люди.
Звідкіль же ти, за що так битись мусив?

Партизан
За волю бивсь...

Я партизан, бабуся.

Бабуся, наблизивши свічечку до самого обличчя
партизана, розглядає негаданого гостя, потому біжить до
погрібника. Діти обережно проводять партизана в хату.
За ними уже й бабуся поспішає із відерцем води і сухою
гой-травою.

Бабуся
Це партизан... Видать, мов Довбуш, мужній!
Чи житиме — постріляний, недужий...

Тяжко зітхаючи, бабуся заходить до хати. На галявині
якийсь короткий час безлюдно. Гроза вщухла, лише по-
одинокі краплини бубонять по гонті.

Згодом в кінці галявини з'являється група фашистів. По зволоженій траві мигає вогонь ліхтарика, мабуть, відшукує недавні сліди.

Перший голос
Куди він зник у цій безлюдній пущі?

Другий голос
Та ще й п'їтма, немовби чорна гуща.

Перший голос
За голову його сто тисяч мають дати.

Другий голос
А як не знайдем, наші можуть зняти.

Так само уперто освітлюючи дорогу ліхтариком, фашисти зникають за рогом. На ганок виходять діти.

Юрасик
Коли солдати — знаєш, що казати?

Ганя
Аякже, знаю... Хто б не йшов до хати.

Юрасик
Оце герой — в казках таких немає.

Ганя
А скільки він всього на світі знає.
Ми будемо удвох ходити до школи,
А я про те й не мріяла ніколи.

Юрасик
І будем зватись юні піонери.

Ганя
А що, як він помре у нас тепера!

Юрасик
Ні, не помре...
Он хтось іде до двору.

Ганя
Диви-диви, які страшні потвори.
Юрасику, ой як я їх боюся!

Юрасик
Не бійся, хочеш, я і засміюся.

Ганя

Облиш, облиш. Не треба ні словечка.
Вони ж уже, дивися, недалечко.
Давай втечем до лісу під загати.

Юрасик

Ми ж обіцяли хижку вартувати.

Страшно гуцулятам, ой, як страшно перед чужими озброєними солдатами. Юрасик лише говорить, що засміявся б, ні, тут не до сміху. Діти туляться одне до одного і непомітно для самих себе відступають під ганок.

Молода Смерічка

Говорить Юрця, ніби засміється,
А в нього так серденько бідне б'ється,
Що вискочити ладне, розірватись.

Столітній Бук

Гай-гай, коли вже Юркові сміятись.

Від чималої групи фашистів, що зупинилися край подвір'я, відділяються дві постаті. Вони обережно наближаються до хижі, освітлюючи дорогу ліхтариком. Картаті маскувальні плащі промокли і незграбно стовбурчаться на плечах, чоботи забовтані в руду глину.

Перший солдат

Не видно сліду — все розмила злива.

Другий солдат

Не те що люди, і земля зрадлива
До нас отут, куди не повернися.
Он партизан в городі, подивися.

Солдати разом із двох автоматів відкривають шалений вогонь по опудалові,— аж клоччя із нього летить. Під градом куль каска падає на землю, і замість голови біліє гострий кілок.

Юрасик

Та то ж опудало, щоб горобців лякати.

Перший солдат

А йди сюди, вовчисько тричі кляте!
Гей, тут вас двоє!..

Сійте, руки вгору.

Кажіть, сюди приходив хто до двору?

Юрасик і Ганя
Нікого ми не виділи, солдати...

Другий солдат
А в хаті хто? Мерщій ведіть до хати.

Юрасик
А в хаті наша баба умирає.
У неї тиф... і лікаря немає.
Допоможіть, у вас є файні ліки.

Перший солдат
Та пропадіть ви пропадом навіки.
Ох, і залізи ж ми з тобою в нору.
Бери хоч курку — і мерщій із двору.

Юрасик
А курка теж у нас захворувала.
Її бабуся з рота годувала,
Бо так любила, мов дитя рідненьке.
Тепер не їсть, не п'є оця рябенька,
Усе лежить отут серед каміння.
В сусідів теж повимерло пташиння
Від тифу лютого чи, може, від холери.
Ніхто не знає,
Всюди мругь тепера.

Другий солдат, який уже було схопив курку, мов ошпарений кидає її, стоїть якусь мить оторопілий, потім старанно витирає руки об плаща. Затим виймає з кишені пляшечку, обливає руки, хлюпає собі на лице, на одержу.

Другий солдат
Ще сказано — послали нас до тилу!
Не партизан, так тиф зведе в могилу,
Чума, холера чи якась проказа.
Усіх передувив би я відразу,
А партизанів драв би, мій капрале.

Перший солдат
Дивись, аби тебе не обідрали.
Земля і люди тут за партизана.
Ходім, а то потрапим до капкана.

Другий солдат
А де ж звірята, дачь би їм приклада.

Перший солдат
Не зачіпай, можливо, тут засада.
Ми й так іздуру шуму наробили —
Горохове опудало убили.
Про це ні слова серед наших друзів:
Сміятимуться, як із боягузів.

Другий солдат
Ну, то давай підпалимо хатину.

Перший солдат
Ходім, ходім, бо буде куля в спину.

Солдати, наче висліджені звірі, крадучись, зникають з подвір'я, тануть в імлі. Гурт фашистів, який спочатку з'явився край подвір'я, зник ще тоді, як розвідники зняли стрілянину.

Юрасик і Ганя з глибини ганку, де вони ховалися останні хвилини, виходять на подвір'я. Вони сполохані, але раді.

Ганя
Пішли, злякалися, ми обдурили файно.

Юрасик
Щось треба діять, Ганночко, негайно.
Великий чоловік лежить у нашій хаті;
Недаром нишпорять ці нелюди прокляті.

Ганя
Тихіше. Вернуть — будуть бити злісно.

Юрасик
Тепер уже не вернуться, бо пізно.
І тифу налякалися до смерті.
Вже не про них подумай-но тепер ти,
Про партизана, що від рани гине.

Бабуся виходить із хати, зупиняється на ганку.

Бабуся
Мабуть, наш гість не проживе і днини.
Пішли?..

Ганя
Пішли, бабусенько, йой, люті.

Бабуся
Бодай би потопилися у руті.

Вона щось шукає під стріхою на ганку і знов повертається до хати.

Г а н я
Не проживе і днини, чуєш, Юрку?
Скажім бабусі, най заріже курку.
Він зголоднів і тому так хворує,
А як хороша страва запарує,
Підійметься, поїсть, сильніший буде.

Ю р а с и к
Його дві кулі встрили у груди,
Живіт пробито, страва не pomoже.
Робить щось треба, так сидить негоже.

Діти стоять запечалені, мовчазні. «Робити щось, діяти треба!» — аж пече в маленьких голівках і з болем відлунюється в серденьках дитячих.

Стоять діти, дивляться то на землю, то на небо. А небо поволеньки світліє. Грозові хмари рвуться на шматки і, мов гурти овечок, розбігаються за ліси на нові пасовиська. Над горами біліє край неба — то сходить місяць. Його ще не видно, але світлішає, світлішає потроху на верховині. А з тим і на душі ніби світлішає поволі.

С т о л і т н і й Б у к
Чого вагаєтесь, шукайте допомоги,
Хай не спиняють вас жахні дороги.

М о л о д а С м е р і ч к а
Що ти говориш, діти повмирають.

С т о л і т н і й Б у к
За праве діло хай хоч серце крають.
Я б на край світу сам пішов по ліки,
Та жаль, корінням вріс отут навіки.

С о в а
А я за це й крилом кивнуть не хочу,—
Лякливих краще криком заморочу.

С т о л і т н і й Б у к
Хіба збагнуть старій лихій Совині
Ті почуття, які живуть в людині,
Що йде на бій за щастя і свободу
Своєї Отчини і рідного народу.

Юрасик

А що, коли і справді є Чугайстер,
Усіх чудес невигаданих майстер?
Я знаю плай, що йде до Черемоша,
По нім ходили з татом до Тимоша.
Здається, знаю, де висока брила,
Про котру нам бабуся говорила.
Ходімо, Ганю, завтра пізно буде.

Ганя

Та зараз ніч темнісінька повсюди,
А я в пітьмі, Юрасику, боюся.
До того ж і розсердиться бабуся.

Юрасик

Вона про це зовсім не буде знати.
Ми зберемось і підемо від хати.
Я покладу кресало у табівку
Та ще свою мережану денцівку.
Тут близько, ми й повернемось до ранку.
Не ходь у хижу, зберемось на ганку.

Ганя

Ні, ні, Юрасю, пождем до світання.

Бабуся

(виходячи з хижі)

Вже й не говорить, слабшає дихання.
Самі лиш очі пломенять, як свічі.
Гой-зіллячком його кропила тричі —
Безсилі тут усі горянські ліки.
Чого ж це люди наче ті каліки
Перед тупою смертною косою?
Умре твій брат — лиш ороси сльозою
Могилу свіжу і ступай додому.
А я б цьому синкові молодому
Своє життя віддати не пожаліла,
Але не виймеш серденька із тіла.
Та й що йому в моїм старому серці,
Де капля крові жевріє на денці.
Йому по рівні серце Велет-Пана,
Щоб вічно билось в грудях партизана.

Бабуся замовкає, ніби згадавши щось дуже важливе, біжить за причілок і повертається в хижу з листям в руці. Ганя хоче її наздогнати, мабуть, спитати про щось, але Юрасик хапає за руки, затримує.

вині, що видко навіть сліди в прим'ятій траві, сліди босеньких дитячих ніжок.

Бабуся
Заснув, і серце вже рівніше б'ється.
Поклала я любисток біля серця,
Він освіжає кров — давно те знаю.
Це зілля треба рвати серед маю,
Під час грози...

Агов, а де це діти?
Юрасю, Ганю, швидше в хату йдіте.
Не чути!..

Боже!..

Це ще мені лихо.
Хіба жартують?..

Ні, повсюди тихо.
Юрасю! Ганю! Миттю йдіть до хати.

Із глибини лісу доноситься далекою луною: «Ми рушили Чугайстера шукати!»

Бабуся
Йой, горенько! Скажіте, добрі люди!..
У хащинах і дикий звір заблуде.
Агій, куди ви? Темно, бездорожно!
Вернітеся!..

Не можна так...

Не мо-о-жна.

Кидається бігти за дітьми, але не витримує стареньке серце. Лиш крок чи два — і бабуся, хапаючись за груди, падає.

Молода Смерічка
Померла сива горлиця в знемозі.
Хто ж заспокоїть діточок в тривозі?

Столітній Бук
Зціліть старенькій серденько, Карпати,
Не можна їй сьогодні умирати.

Бабуся лежить нерухомо, як мертва. А може, й справді померла бідна. Хіба знесеш стільки всього жахного та в одну коротку літню нічку. Ні, ворухнулася, звелась на руки важко-важко і шепоче.

Бабуся
Йой, дітоньки, та що ж я наробила,
Оманою довірливих згубила!

Бабуся нерухомо дивиться в гірську місячну далечінь.
Молода Смерічка печально тулиться до Столітнього
Бука. Над галявиною повільно й урочисто пролітає
Золотава Птаха. Вона крилом торкається сивої бабу-
синої голови і відлітає туди, де зникли діти.

Золотава Птаха
(співає)
В громадді каміннім,
В гнізді соколінім
Родились орлятами ви.
І крила простерши,
На подвиг уперше
Злетіли під регіт Сови.
Я, Птаха Злотова,—
Звитяга і слава —
За вами услід полечу.
У ночі тривожні
Ліси бездорожні
Надіями вам освічу.
Мужайтєся, діти,
Невтомно ідіте —
Хай путь перед вами страшна.
До щастя і волі,
До світлої долі
Сміливих виводить вона.

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ПЕРША

Рівна полонина край гірського рідколісся. Петляста стежина, яку ледь помітно у високих травах, розходить-ся на два боки. То тут, то там поодинокі буки, смереки. Вони крилаті, густокронні, бо зростали на просторі. А одна, найвища, мабуть, найрясніша, смеречина, з корінням вивернута нічною бурею, лежить, простягає своє віття до стежини, мов говорить: «Підведіть мене, я ще довго буду прикрашати цей край».

Ясний, але досить студений ранок. З гір на долину легеньким серпанком стікають тумани, і там, де розри-

вається серпанкова пелена, під сонцем спалахують роси, немовби ті краплини не з води, а з казкового горючого кришталю. Довкола усе таке чисте, буйне і соковите, яке можна зустріти, мабуть, лише в щедротях карпатської природи. Навіть повалена бурєю смерека ще довго не засохне, не помре, хапаючись за землю останніми корінцями.

На полонинку до роздоріжжя стежок виходять Юрасик і Ганя. Вони дуже стомлені, одяжка аж до плечей зволожена росою. Проте на обличчях не видно смутку і страху, вони сяють збудженням і радістю. Це, мабуть, тому, що після тривожної ночі настав світлий ранок і вже недалеко до Черемошу, до зустрічі з добрим Чугайстром.

Юрасик

Ізнов стежки розбіглися в два боки.
Гірські плаї, неначе ті потоки,
Розходяться галузками щомиті.
Усі Карпати ними оповиті.
По котрій нам іти тепер, Ганнусю?

Ганя

Не знаю...

Але я вже не боюся.

Це уночі лякалася до дрожу.
Я прийняла за відьму дику рожу.
Старі пеньки здавалися вовками
Між травами густими і гілками.
А отоді, як щось в кущах шугало
І ти дістав кремінчик та кресало
Й почав кресати — я мов задубіла.
Що то було?

Юрасик

Здається, кізка біла.

Ганя

А коби вовк?

Юрасик

Усіх страшить кресало,
Говорять, що б у лісі не гасало.

Ганя

Іще мене Сова лякала всюди.
Як закричить, аж холодіють груди.

Юрасик
Надалі сов не бійся, будь обачна.

Ганя
Удень — то ні, а ніччю йой як лячно!

Юрасик
Кого б спитать, куди до Черемошу?

Ганя
А ти ж ходив із татом до Тимоша?

Юрасик
Торік було, не годен пригадати.

Ганя
У птахів, кажуть, можна запитати.

Край полонины між низеньким рідколіссям засяв уранішньою росою могутній Столітній Бук, а біля нього Молода Смерічка. Вони такі ж самісінькі, як ті, що стоять в бору біля одинокої гуцульської хижі. Здається, вчора вечором знялися і пішли слідом за малятами і тепер разом з ними зупинилися ось тут, над полониною, аби дізнатися, що ж далі буде з їхніми любимими гуцулятами.

Молода Смерічка
Скажи, дідусю, чи говорять птахи?

Столітній Бук
Говорять всі пташки, жуки, комахи.
А особливо Птаха Золотава,
Що світиться, немов ясна заграва,
Як люди, розмовляє. Бо дівчатком
Жила вона у цих борах спочатку.
За те, що світлу волю шанувала,
Їй доля злотні крила дарувала.
Ї тепер вона усім, хто йде до волі,
Стрічається у лісі чи у полі
Та вказує, куди йти-ступати.
А вже малим вона як рідна мати.
То задзвенить тихенько, зашепоче,
То заспіває пісню серед ночі.

Ганя
Так, так, у птахів треба запитати,
Коли не знати стежечки до хати,

І як у хащі заведе Блудика,
 Де в шпичаках росте малина дика,—
 Пташки хоч відки виведуть додому.
 І навіть розмовляють по-людському.
 Я знаю, як їх кликати-гукати.
 Мене не раз цього учила мати,
 Коли жива була.
 Послухай, погукаю;
 Хтось відгукнеться із трави чи з гаю.

Синиці-сестриці,
 Я дам вам водиці,
 Посиплю зернята,
 Мої пташенята.
 Вкажіть-но, сестрички,
 Стежину до річки.

Юрасик
 Не чуть нічого. Вийму сопілчину
 І «ластівку» заграю для почину,
 А потім соловейком засвищу я,
 Можливо, прилетить котрась, почує.

Юрасик виймає свою мережану денцівку і починає грати. Сопілочка дзьохає ластівчиним голосом, а потім підпадьомкає, мов перепілка, солов'єм заливається на всі лади, синицею, щигликом жвавим. На чистий і ніжний голос Юрасикової сопілки з усіх боків злітається птаство. В галуззі дерев, в росяниці трави, перепурхуючи з крони на крону або в кружлянні підіймаючись до неба, засвистіли, защебетали, затьохкали птахи. І не можна відрізнити, де сопілчин голос, де пташиний.

Ганя
 Йой, скільки їх уже злетілось, Юрку.
 Я бачу он сизесеньку голубку,
 Он соловейка бачу і синицю,
 А на ліщині золотаву птицю.
 Чи не жар-птиця часом? Аж палає...

Юрасик
 Кажали, їх немає в нашім краї,
 Уже давно покинули Карпати.

Ганя
 Все 'дно я буду у пташок питати.

Синиці-сестриці,
Я дам вам водиці,
Посиплю зернята,
Мої пташенята.
Вкажіть нам, сестрички,
Доріжку до річки.

Ганя не говорить, а тоненько-тоненько, наче пташина, наспівує. Юрасик в лад їй виграє на сопілчині. Ще й ще повторює свій виклик Ганнуса, на всі голоси пташині заливається денцівка, а потім замовкає. І чують діти, як одна пташина: «Ганцю-Ганцю, я гратиму, а ти іди до танцю».

Ти чуєш, Юрцю, кличе танцювати.
Ота, що крильця білі, наче з вати.

Ганя закрутилася в таночку, Юрасик підігрує їй на сопілці, а пташки співають і говорять кожна про своє. Одна дзеленчить: «Я синиця, де водиця?», а за нею малята із гніздечка: «Ми пташата, де зернята?» Коли ж накричалися і трохи вщухли найменші, найжвавіші, тоді підлетіла ота Золотава, що аж горить, і заспівала:

Юрцю-Юрцю,
Мій голубцю,
Люба Ганю,
Йдіть, кохані,
Все донизу,
Тут поблизу,
Між смерічки
Аж до річки.

А потім знялася, полетіла і крилом торкнулася до стежки, що повертає вниз.

Ганя
Мій рідний Юрцю, каже, що донизу
Через смерічки і, либонь, поблизу.

Юрасик
А може, й так, неправду кажуть птиці.
Посидимо, спочинемо в травиці.

Діти сідають у пухнату мураву. В цей час все птаство змовкає, зривається з місць і розлітається у всі боки. А Золотава пурхнула біля самісіньких гуцулят і якось лякливо сплеснула крилами й прошепотіла: «Тікайте, діти». Почулося зле звірине завивання. На полонині по-

казався величезний дикий кабан. Він, не поспішаючи, ішов прямо на дітей, риючи перед собою землю.

Ю р а с и к
Дивися, Ганю, дикий кабанище.

Г а н я
Йой, я боюсь.

Ю р а с и к
Мерщій на бука, вище!

Діти прожогом вилазять на дерево і вмощуються між галуззям. Кабан підходить до бука, рие землю під корінням, злісно звискуючи.

Ю р а с и к сідає на гілку, як на коня, упирається спиною в стовбур і дістає кресало. Кресь-кресь, кресь-кресь, але ні іскорки від кременця — світло стало, ранок запалав. А дикий кабан навіть голови не підіймає, рие і рие.

Г а н я
Під корінь, лютий, починає рити.

Ю р а с и к
Коби рушниця, міг би зразу вбити.

Г а н я
Підрие бука, ми впадем додолу.

Ю р а с и к
Великий бук, не звалиться ніколи.

Г а н я
Аж так він буде ритися до ночі.

Ю р а с и к
Не плач, порие трохи й не захоче.

Г а н я
У мене серце вирветься від ляку.

Ю р а с и к
Коби зламать мені товсту ломаку.

Г а н я
Йой, упадем, не побоїться бука,
Яка ж вона страшна, оця звірюка.

Лунає постріл, за тим другий, третій. Дикий кабан зі скаженим ревом крутиться навколо дерева, кидається до

лісу, та ще постріл — і він падає мертвий. Юрась напів-свідомо шепоче:

Течи, вода, долинами,
Йди, біда, глибинами...

По стежці із рідколісся вибігає мисливець в гуцульській одежі. Він поспішає до кабана, але, помітивши дітей, зупиняється. Ганя з Юрасиком швидко спускаються з бука.

Юрасик

(до мисливця-розвідника)

Йой, вуечку, спасибі вам велике,
Бо з'їло б нас оте страхіття дике.

Мисливець-розвідник
Чого сюди забрались, бісенята?

Ганя

Ні, вуечку, ми люди, гуцулята.

Мисливець-розвідник
Самі ви тут чи, може, з батьком, братом?

Юрасик

Самі, самі, бо сталось лихо з татом.

Мисливець-розвідник
Яке ж то лихо?

Юрасик

Узяли солдати,
А ми йдемо Чугайстера шукати.

Мисливець-розвідник
Скажи мені, а хто ж то є Чугайстер?

Юрасик

Усіх чудес невигаганих майстер.

Мисливець-розвідник замислюється, ставить до бука рушницю, дістає з кишені велику цукерку і дає дітям. Коли він ліз до кишені, відкинувши полу свити, Юрасикові здалося, що під свитою військовий мундир. Та ні, це лише здалося. Звідки у гуцула може бути ворожий мундир? Та ще у такого доброго гуцула, який врятував їх від звіра і частує цукерками, а зараз так привітно, так співчутливо усміхається до них. Файний вуйко.

Мисливець - розвідник
Де ж він живе, скажіть, мої хороші?

Юрасик
Той чудодій живе на Черемоші.

Мисливець - розвідник
Я сам тутешній, знаю всі стежини
До Черемошу по куцах ожини.

Ганя
І знаєте, де є високі брили,
Де три смерічки бука охопили?

Мисливець - розвідник
Чому ж не знать?
Це там, де фольварк панів.
У ті краї водив я партизанів.
Так ви йдете Чугайстера шукати,
Щоб тата із неволі рятувати?

Ганя
Ні, татко сам повернеться додому,
Бо він лихого не робив нікому.
Хіба пошкодять...

А тепер зарана
Зцілити треба вуйка партизана.
Постріляний, ледь-ледь добувсь до двору.

Мисливець - розвідник
Звідкіль?

Юрасик
Ізнизу, із Товстого бору.

Мисливець - розвідник
Учора я стрічав ось тут одного,
Із вусами, високого такого.
Здружився з ним, файнішої людини
І не знайдеш.

Юрасик
Це він. І він загине...

Мисливець - розвідник
Тепер-то не загине, ви щасливці,
Що стрілися зі мною. Тут мисливці
Зібралися із верховин карпатських,
Є люди й від загонів партизанських,

Вони негайно викличуть Чугайстра,
Усіх чудес невігаданих майстра.
І разом з ним ви підете до хати.

Юрасик
Для цього, вуйку, треба виклик знати.

Мисливець-розвідник
Ану скажи, я знав колись ізмалку,
Та вже забув оту чудну гукалку.

Юрасик
Течи, вода, долинами,
Іди, біда, глибинами
У нетрини та хащини
До вічної пропащини.
А ти, старий Чугайстере,
Заступнику...

Мисливець-розвідник
І майстере...
Вже пригадав. Спасибі, любі діти.
Тепер до кухні снідати ідіте.
А я піду Чугайстера шукати,
Щоб друга-партизана врятувати.

Коли мисливець-розвідник знову дістав із кишені цукерку, Юрасик ще пильніше придивився. Ні, таки під світою новий солдатський мундир, ще й з павуком срібним, точнісінько таким, як на ворожих літаках намальовано. І говорить цей вуйко якимось не так, як гуцули. Та, може, він сам партизан, що прийшов на Карпати з Великої України. А що мундир солдатський, так ходять же партизани у чужинських мундирах, бо де їм брати одіж, як не у ворога. Але треба запитати, бодай лихо не стало. Та що ж питати? Коли він хитрує, на наше лихо, то правдоньки не скаже.

Юрасик з Ганею відходять від мисливця-розвідника і зупиняються трохи осторонь під Молодою Смерічкою і Столітнім Буком.

Молода Смерічка
Не до душі мені отой мисливець.

Столітній Бук
Чекай, мала, це ж є жовнір-чужинець,
Що застрілив лісничого Кіндрата,
Аби одіж з пліч його забрати.

Молода Смерічка
Тікайте, дітки, швидше у діброву.

Столітній Бук
Не знають гуцулята нашу мову.
Не знають мову, слів твоїх не чують,
Але тривогу серденьком відчують.

Юрасик
Тривожно щось мені на серці, Ганю,
Якісь думки гнітять мене погані.
Недобре чую я в отій людині.
Так не говорять в нас на верховині...
Під світою на нім мундир з хрестами.

Ганя
Ходімо, Юрку, їстоньки, а тамо...

Мисливець-розвідник
Не гайтеся, ідіть поїжте хутко.
За півгодини я вже буду тутка.

Юрасик і Ганя поволеньки боязко відходять по стежині туди, куди показав мисливець-розвідник. Молода Смерічка ще тісніше тулиться до Столітнього Бука та все щось шепоче. Ой, страшно їй за долю маленьких, довірливих гуцулят. А що робити? Коби вони знали їхню лісову мову,— так ні, не знають.

Мисливець-розвідник залишається на місці, подає сигнальний посвист раз, удруге, утретє, усміхається, з задоволенням потирає руки. Розстібає гуцульську світу, з-під якої зеленіє новенький мундир із залізним хрестом і фашистськими відзнаками молодшого офіцера. При охороні з'являється фашистський полковник.

Полковник
О, мій мисливцю! Що приніс нового?

Мисливець-розвідник
Пан оберст, маю вбитого й живого
На доброму своєму полюванні.
Погляньте, он кабанчик на поляні,
Гладкий, ікластий, наче по наказу.
Три кулі я загнав йому відразу.
І двох малят довірливих до сміху
Затримав я на радісну потіху.

Полковник
За кабана спасибі, недаремно
Ти носиш зброю, мій капрале, ревно.
Але до чого нам твої малята?

Мисливець - розвідник
Пан оберст мій, наївні гуцулята
Ідуть до річки викликать Чугайстра,
Усіх чудес невигаданих майстра,
Щоб лікувати в хижі партизана,
Високого, вусатого...

Полковник
Неждана
Чудова звістка.

Мисливець - розвідник
Бачте, надолужив,
Аж двох зайців убив.

Полковник
І превеликих, друже!
Це не зайці, а справдішні ведмеді...
Підвищення тебе чекає, Еді!
Мені вдалось через одного пана
Узнати все про того партизана,
Якого ви відбили від загонів.
Це генерал радянський без погонів,
Це комісар, що знає вся Україна,
Іван Коваль.

Шифровка із Берліна —
Узять живим його за всяку ціну.
Навколо двору звести збройні стіни,
Як нас ці діти приведуть до хати.

Мисливець - розвідник
Навряд чи так ми будем успіх мати.
Ще здіймуть крик уперті бісенята.
Коваль у ліс — і справа вся зім'ята.
Є в мене план:

гуцулів ми роздягнем
І на солдатів одяг їх натягнем.
А повара нарядим, як Чугайстра,
Усіх чудес невигаданих майстра.

Полковник
Чудовий план! Пошлю до нагороди.
Вбирайте повара і одягайте взводи

В дрантя селянське, а усіх гуцулів
Живими в землю, щоб не тратить кулі.

Офіцери розходяться. За переліском чути грубу лайку, затим крик Гані. Із кущів, блідий, стривожений, вибігає Юрасик. Оглядається на всі боки, наче шукає порятунку. Поблизу не видно нікого, а далі, куди не глянь, вартові, патрулі.

Юрасик
Оце знайшли жадану допомогу!..
Тепер катам указувать дорогу,
Аби вони схопили партизана,
Та ще й самого Ковалю Івана.
Про нього в нас і коломийки склали.
Я сам їх чув, як легіні співали.

Ой Ковалю, Коваленку,
Славний партизане,
Поспішай на верховини
Крізь густі тумани.

Бо у нас на верховинах
Не дощі, не грози,
То чужинці день і нічку
Точать кров та сльози.

Як зустрів Коваль чужинців
І почав кувати,
Тільки шмаття полетіло
Та на всі Карпати.

Юрасик не співає цю героїчну пісню, він вишіптує її слова, ледь рухаючи губами. Потім шепіт переходить в нечутний плач.

Юрасик закриває очі рукавчиком. Сльози самі навернулися, і ніяк не можна їх зупинити. В них було все — і невимовний розпач, і біль нестерпний, і злість на свою невдачу.

Не плач! Сльзьми його не врятувати.
А що робить, хто може раду дати?
Вести у двір і попередить криком?
Ні — в інший бік густезним лісом диким.

Біля Юрасика знову запурхала Золотава Птаха і защебетала. У тому щебеті Юрасик розібрав слова:

У двір нізащо,
Ведить у хащі,
У найтемніші,
У найгустіші.
Нехай у твані
Згинуть погані.
За мною йдіте,
Хороші діти.
Ідїть борами,
Ідїть ярами,
Я буду з вами
Та перед вами.

За цими словами Золотава Птаха знялась і полетіла просто понад травною до найгустішого бору.

Ю р а с и к

Спасибі, пташко, підем за тобою
У хащі із ворожою юрбою.

Гірко плачучи, на полонину вибігає Ганя. Вона ронить шматочки хліба і не підіймає їх. Нехай лежать, хай хоч вовки їх поїдять чи дикі кабани, коли за кожен кусник отаке знущання.

Г а н я

Куди ж ти дівся, Юрчику мій рідний?
Дісталось твій сестриці бідній.
Тут кухар ще лютіший, як чужинець.
Бабусі я хотіла на гостинець
Хоч хлібця взяти, а страшений кухар
Схопив мене за коси і за вухо,
Ледь-ледь не відірвав мені голівку,
Підняв угору, вдарив об долівку.

Ю р а с и к

Мовчи, Ганнусю, я про все вже знаю.
На кухню не пішов, а сів отут ізкраю,
В густих кущах. Мені отой мисливець
Чужинцем видався.

І справді він чужинець.

Рішили у гуцульське одягтися...

І йти до нас.

Ти плачеш? Посміхнися

Хоч роблено.

Г а н я

Не можу, лячно, Юрцю.

Ю р а с и к

А ти переможи себе, голубцю,
Не пророни і зайвого словечка.
Коли спитають — скажеш, недалечко
Подвір'я наше, тамо за горою.
Ми підемо дорогою новою.
Не по стежках, а прямо лісом, бором
Аж поза тим скелястим косогором.

Г а н я

Заблудимо ж.

Ю р а с и к

Цього і треба, Ганю,
Щоб заблудили хитруни погані
І не схопили в хижі генерала.

Г а н я

Він генерал?.. А я того й не знала.

Ю р а с и к

Тому ж вони і бігають хортами
Поміж дворами нашими й хатами.

Г а н я

Давай тікати.

Ю р а с и к

Куди? Сторожа всюди.
Тут їхній штаб.
Тут гинуть наші люди.

Г а н я

І тато наш.

Ю р а с и к

Не відаю про тата.
Ганнусю, глянь, он сунеться багато
Чужинців.

Г а н я

Ні, здається, що гуцули.

Ю р а с и к

Вони чужі кептари одягнули.
Будь веселіша, ніби все як треба.
О, хоч би грім тяжкий на них із неба.

На галявині метушня потроху вщухає. З'являється чимала група фашистів, переодягнених в гуцульське вбрання. До дітей наближається мисливець-розвідник. Ще хтось товстий у чудернацькому вбранні. Він відстає від мисливця-розвідника, мабуть, не бажає швидкої зустрічі з гуцулятами.

Діти, взявшись за руки, стоять осторонь. З'являється знову Золотава Птаха.

Золотава Птаха
У двір нізащо,
Ведить у хащі.
Ідїть борами,
Ідїть ярами,
Я буду з вами
Та перед вами.

Ще тривожніше зашуміли Столітній Бук і Молода Смерічка, киваючи вслід гуцулятам, що вирушили в страшну дорогу.

Молода Смерічка
Йой, дідоньку, на смерть і люту муку
Вони ідуть.

Столітній Бук
Що ж діяти, онуко?..
А ти хіба, коли б ходить уміла,
В біді такій сей подвиг не вчинила?

Золотава Птаха
(співає)
Ідїть без вагання,
У хащі і твані
Заводьте чужинців-заброд.
Про вас на Вкраїні
Казки вічноплинні
Складатиме вільний народ.
І смілі малята,
Ясні соколята
Шукатимуть ваші путі
На горах Карпатах,
На Татрах горбатих
В своєму новому житті.

КАРТИНА ДРУГА

Скеляста лобовина серед хащів. Попереду глибоке провалля з крутими обривами, порослими густим грабовинням та бур'янами. Туди навіть високе сонце не докидає свого проміння — одвічний морок і сира холоднеча. Аж страшно, коли поглянеш зі скелі в оту тьмяну безодню. Каміння покрите пухким, як хутро, мохом. Не видно ні стежок, ні поодиноких слідів — безлюдна і глуха місцевість. Тихо зітхають непролазні хащини, жарко парують вологі скелі, нічого не чути, крім рокотання невидимого потоку десь у глибоко́сті.

Продираючись через гущавину, на лобовину виходять Юрасик, Ганя, мисливець-розвідник, солдати, наспіх переодягнені в гуцульське вбрання, і «Чугайстер». Це товстий, неповороткий чоловік у чудернацькій накидці, зробленій із мадярських плащів. На голові у нього високий зелений капелюх, схожий на куховарський посуд, а за спиною паперові крильця, уже добре пом'яті. На масному голеному підборідді чорною фарбою намальована борода і тоненькі, немов дві п'явки, вуса.

Всі чужинці потомлені і страшенно злі. Їх уже не так багато, певне, розгубилися в хащах. Вони, мабуть, давненько догадалися, що діти хитрують, а тепер, коли перед ними бездонне провалля, — і зовсім переконалися, що гуцулята ведуть їх не додому, а в безлюдні, несходимі хащі.

Юрасик

Щораз питають, де та де подвір'я.
У них до нас велике недовір'я.

Ганя

Дивися, ми дійшли до крутояра.
Йой, братику, нам буде люта кара.

Юрасик

Тепер почнуть питати по-другому.

Ганя

Ніколи ми не вернемоь додому.

Мисливець-розвідник

Стежок не видно, скрізь яри та пуці.
Поговорю ж я з вами, проклятуці.
Так де ж подвір'я, хата, говоріте,
Ви шпигуни, а не гуцульські діти.

Юрасик
Не шпигуни ми, заблудились трішки.
Розмили зливи всі плаї-доріжки.
І запитати ні в кого, безлюдно.

Ганя
Я ніжки збила, аж ступати трудно.
Малина дика шпичаками ріже,
А ви усе скоріше та скоріше.

Мисливець-розвідник
Базікають годі, хитрі бісенята.
Як зветься місце те, де ваша хата?
Які прикмети: бук, смерека, скелі?
Кажіть, бо будуть жарти невеселі.

Він злісно шарпає дітей за одержку, рвучко витягає із кишені пістолет і наставляє на Ганю. Та з переляку плаче і, запинаючись, починає говорити.

Ганя
Місцевість наша зветься...

Юрасик
...Верховина.
Навколо там саменька грабовина.
Смерек та буків не росте при хижі.
Праворуч дві скали, зовуться Крижі.

Мисливець-розвідник розгортає карту і разом з іншими пильно розглядає написи, але, мабуть, нічого із названого не знаходить.

Мисливець-розвідник
Так, значить, ти говориш Верховина.
А може, Круторівна полонина?

Юрасик
Не відаю, де тая Круторівна.
Це, може, там, де є гора Жарівна?
Але від нас вона далеко, пане.

Мисливець-розвідник
Ти брешеш все мені, хлопча погане.
На карті назв таких зовсім немає.
Кажі, де хата, у якому краї?

Юрасик
Я вже казав, отам вона, ізнизу.

Мисливець - розвідник
Ану, несіть сюди побільше хмизу,
Підсмалимо оцих вовчат в кострищі,
То будуть знать, де нижче, а де вище.

«Чугайстер»
Не бійтеся, скажіть мені всю правду.
Я рятівник ваш. Можу дати пораду,
Як ізцілити партизана-брата
І де знайти загубленого тата.
Та й вас не будуть смажити в багатті.

Юрасик
Не бути вам повік у нашій хаті!
А ти, пузань, Чугайстром одягнувся,
Бодай в могилі тричі повернувся
За люту хитрість.
Знайдеться Чугайстер,
Усіх чудес невигаданих майстер.
Гуцульський, наш,— врятує партизана,
А ви звідсіль не вийдете до рана!

Мисливець - розвідник
Гей, сосунці, звідкіль таке завзяття?!
Беріть їх разом, кидайте в багаття.

Два солдати, скинувши гуцульські свити, поволі підступають до дітей, як звірі, що потім спритно кидаються на здобич. Юрасик і Ганя також повільно відступають все ближче і ближче до провалля.

Журно-журно шумлять дерева, а з того шуму чується голос Молодої Смерічки.

Молода Смерічка
Бодай ми всі ні гілочки не мали,
Аби на них ці дітки не палали.

З'являється Золотава Птаха. Вона до самісінької травиці припадає і слізно квилить до гуцулят. Але перелякані діти не чують її голосу.

Золотава Птаха
І я дівчам колись в огні горіла,
За те мі доля дарувала крила.
Врятуй і їх, старенька мамо-доле.
Забита доля... Боленьку, мій боле!

Солдат хапає Юрасика.

Мисливець - розвідник
Так скажете, куди іти до хижі?

Юрасик з силою виривається із рук солдата.

Юрасик
Горіть самі в огні, звірюки хижі,
А нас Чугайстер знайде в глибокості,
Життя вдихне, зцілить побиті кості.

Течи, вода, долинами,
Іди, біда, глибинами...

Юрасик підсаджує собі на плечі маленьку сестричку, робить кілька кроків до обриву і стрибає у провалля. Солдати якусь хвилину стоять розгублені, а потім відкривають шалений вогонь невідомо по кому і куди. У відповідь на цю стрілянину громохкою луною з іншого боку спалахнув ще сильніший вогонь із багатьох автоматів і кулеметів. Вороги розбігаються по хащах, лише «Чугайстер», переляканий несподіваною стріляниною, попхався в розщелину.

Не припиняючи вогню, на скелю вбігає група партизанів. Вони оглядають лобовину, багаття, підбирають покинуту зброю.

Командир застави
Дивись, підлізли прямо до застави,
Порушивши усі свої устави,
А то було в гущавину — ні кроку.

Перший партизан
В могилу заманулося до строку.
Ще й вогнище?.. Такого не бувало.

Другий партизан
Рішили смажить українське сало!

Перший партизан
Щоб п'яти ним підмазати для втечі.

Другий партизан
Чого це тут лежать гуцульські речі?

Перший партизан
Неначебно щось труситься в галуззі.

Командир застави
Ведіть його мерщій до гурту, друзі.

«Чугайстер»
Іх бін Чугайстер. Рятував гуцули.

Командир застави
Такого ми ніколи ще не чули.
Обслідуйте цього артиста, хлопці.
Он бачу пістолетика при боці.
За чим до нас пожалував у гості?

Перший партизан
Чого лиш не вигадують у злості.

Хлопці з реготом знімають зелений капелюх, і на сонці зблискує широка лисина «Чугайстра». Зривають плаща, розмазують по обличчю чорну фарбу. Розмахують перед його носом паперовими крильцями і крутять куховара, мов товсту колоду, поставлену сторчаком.

Командир застави
Ведіть до штабу, може, щось цікаве
Там розповість опудало лукаве.
В дідів казкових рядяться фашисти.
Нечисто роблять.

Перший партизан
Діло в них нечисте.

Командир застави
Максиме, Грицю, в розвідку по сліду!

Партизан
Єсть, командире, я негайно їду.

Командир застави
А ти лети в засаду на Глибоку.
Скажи, нехай там дивляться в три ока!

Командир застави оглядається і помічає якусь метушню навколо полоненого «Чугайстра».

Командир застави
Ну й жируни! Я ж наказав — до штабу...

Третій партизан
Рішили нарядить його, як бабу,
Ну, скажемо, як відьму з лисогір'я.

Четвертий партизан
Для цього треба помело із пір'я.

Командир застави
Облиште це. І у такому наряді,
Я думаю, що гостю будуть раді.

Майже з дитячою веселістю партизани наряджають «Чугайстра». Замість розмазаної бороди чіпляють кінський хвіст, на паперових крилах малюють якихось чортиків. На голову до капелюха прикріплюють димлячу головешку.

Третій партизан
Це ж цар. Йому ходити не годиться.

Один із партизанів
Для цього є парадна колісниця.
Аж ось вона.

Він витягає з гущавини широкий пень з довгим корінням. Під веселий регіт партизанів «Чугайстера» садовлять на пень і, взявшись за коріння, витягають за скелі. Регіт довго не стихає.

Командир застави
Ну, прямо діти, й годі.
О, скільки тої радості в народі,
Яку тепер війна втопила в тузі.

Куховар-партизан
Давайте пообідаємо, друзі.

Партизани сідають колом, витягають хліб. Куховар ділить варене м'ясо на плащі. Молодий партизан, усівшись на камені, дістав із мішка невеличку гармошку. Тихо ллється мелодія української пісні «Засвітали козаченьки». Партизани не голосно, але дружно підспівують:

Із Путивля на схід сонці,
На схід сонці рано,
Вийжджали ковпаківці —
Славні партизани.

Зажурилась Ярославна,
Сум з грудей полинув —
На Карпати хлопець славний
Пішов та й загинув.

Не загинув. Через гори,
Через ріки, броди,
Через галицькі простори
Славний хлопець ходить.

Ледь пісня на хвилинку затихла, із провалля долинув
придушений, далекий стогін.

Перший партизан
Мені почувся стогін у ярузі.

Командир застави
Й мені здалось... Прислухаймося, друзі.
Немов і справді хтось невтїшно плаче.
Що ж, треба подивитися одначе.
Вірьовку!

Перший партизан
Ой, не треба, командире.
Обрив стїною, глибоко без міри.

Командир застави
Я альпініст, не бійтеся, хлоп'ята.
Вірьовку треба до пенька прип'яти.

Він підперізується кінцем довгої линви, а другий
кінець партизани прив'язують до пенька.

Так буде добре. Опускайте швидко.

Партизани опускають командира в провалля, гуртом
тримаючи вірьовку над обривом.

Перший партизан
Щось видко?

Командир застави
(з провалля)
Та нічого ще не видко,
Пітьма така, хоч стрель собі у око.

Перший партизан
Що там реве?

Другий партизан
Чи звірі, чи потоки,
Не розберу.

Перший партизан
Гей, де ви, командире?
Уже не чуть нічого з цього виру.

Третій партизан
Й вірówka враз послабшала.
Зірвавсь!..

Перший партизан
Недобре щось. І я туди подамся.

Третій партизан
Чекай, немовби заблищав ліхтарик.

Перший партизан
Та то каміння світлого прошарок...

Знову зашумів дрімотний бір, а з шуму того почувся голос Столітнього Бука.

Столітній Бук
Гай, гай, синки, іще ніхто і в гості
Не повертався з тої глибокості.

Пауза. Всі стоять в напруженому мовчанні над проваллям, заглядають униз, але там лише морок та густе грабовиння з бур'яном. Хвилина, ще хвилина, а з провалля ні слова. І нарешті:

Тягніть доверху...
Швидше, ще скоріше.

Перший партизан
Що сталося?

Другий партизан
Не рвіть, тягніть рівніше.

На скелі з'являється командир з хлопчиком і дівчинкою на руках. Дівчинка, як видно, не пошкоджена, лише перелякана, а хлопчик без пам'яті чи, може, й мертвий. Його маленька голівка безсило схилилась на плече, подряпані ручки звисають додолу. Командир обережно кладе дітей на мохову постелю. Довго ніхто не може сказати ні слова. Тишу порушує сама Ганя.

Ганя
Вони вже партизанами вдяглися.
Скажи їм, Юрцю. Юрцю, підіймися!

Скажи, що ми не поведем до двору,
Не вкажемо і стежечки на гору.
Нехай в огні печуть.

Командир застави
Полеж, маленька.
Покличте, хлопці, лікаря швиденько,
Водиці з цукром дайте гуцуляті.

Ганя
А ви такі, як той, що в нашій хаті.
Ні, ні, нема... Немає в нас нікого
І не було вусатого, стрункого.
В бабусі тиф і курочка хворує...
Туди не дійдеш, бо потік вирує.

Втрачає свідомість, ронить голівку на мох. Бійці приносять води з цукром, дають дівчинці і хлопчикові пити. Ганя п'є жадібно і довго. До неї зразу повертається свідомість, а Юрась і губами не ворухне, лежить нерухомо, він, мабуть, мертвий. Ганя торкає братика за голівку, за руки, мов намагається розбудити.

Ганя
Юрасику, прокинься! Йой, жовніри,
Нас не печіть, хоч майте трохи віри,
Що заблудилися. Скажіть мені, солдати,
Ви ж чули, як Чугайстера гукати,
Бо я забулася, а братик мій убився.

Командир застави
Ти заспокойся, люба, подивися —
Ми не жовніри, партизани, доню.

Ганя
А може, й справді... Є стрічки червоні.

Командир застави
Так, партизани.

Ганя
І по мові чути.
А щойно вороги були отута.

Командир застави
Вони втекли під нашою пальбою —
У хащини безладною юрбою.

А одного в убранні чудернацькім,
Що звався Чугайстром, злапали зненацька.

Ганя
Не вірте, не Чугайстер він, а ворог.
Таких багато є тепер у горах.
А ми шукали справжнього Чугайстра,
Усіх чудес невігаданих майстра.

Командир застави
Навіщо?

Ганя
Рятувати партизана,
Що в нашій хижі. Бо у нього рана.

Командир застави
Який він, доню, можеш розказати?

Ганя
Він зветься Ковалем... Стрункий, вусатий.

Командир застави
(до зв'язківця)
Лети у штаб, є вість про комісара.

Ганя
Так, так, це комісар...
За ним жовнірів хмара
По сліду нишпорить, аби його схопити.
За голову його сто тисяч заплатити
Хтось обіцяє.

Йой, помре від рани.
Коб викликать Чугайстра, партизани.
Той допоміг би... Юрчик наш убився,
А я забула вигук.

Командир застави
Не журися.
Ось попоїж-но хлібчика із м'ясом,
А ми вже щось придумаєм тим часом.

Ганя ламає хліб і м'ясо на три кусники.

Ганя
Це Юрцеві, якщо він жити буде,
А це бабусі. Попоїсть, забуде
І гнів на нас. А хворому не стало.

Перший партизан
Та їж усе. У нас є хліб і сало,
А ось і мед. Візьми собі всю склянку.

Партизан дає склянку меду маленькій Гані. Вона щось хоче сказати, мабуть, слова зворушливої подяки, та в цей час з'являється лікар з молоденькою медсестрою.

Ганя
Я знаю ту дівчину Оксанку.
Вона мені дала свою хустинку.
Нову, червону.

Медсестра
Серденько Галинко!
Що сталося із братиком?

Ганя
Не може
Ожити він. Чугайстер лиш pomoже.

Лікар
І я допоможу, моя хороша.

Ганя
Хіба ви й є Чугайстер з Черемошу?
Ні, той — дідусь, казали наші люди.

Лікар
Я син його. Чугайстер скоро буде.

З другого боку на скелю виходить старий генерал, командир всього партизанського з'єднання, з ним командири загонів, бійці-зв'язківці. Він невисокий на зріст, з білою бородою і чорними густими бровами. На сивій шапці горить генеральська зірка. З-під широкого зеленого плаща виблискують золотом ордени. В руці у нього довга палиця. Він і справді чимось нагадує казкового Чугайстра. До нього підходить командир застави.

Командир застави
Хорошу звістку від гуцулів маю.

Генерал-Чугайстер
Я знаю все і про Чугайстра знаю
Від того полоненого артиста.

Командир застави
Робота, прямо скажемо, нечиста.

Генерал-Чугайстер
Нечисто, а задумано як треба.
Тепер цю ролю я візьму на себе.

Командир застави
Як є таке бажання, то будь ласка,
Але навіщо?

Генерал-Чугайстер
Хай щаслива казка
Хоч раз в народі здійсниться допіру,
Нехай несуть в серцях гарячу віру
Маленькі гуцулята про Чугайстра,
Усіх чудес невігаданих майстра,
Який прийшов до них в лиху годину
І воскресив улюблену людину,
Підняв гуцулів добрих із могили,
Вдихнув у них ще більшу міць і сили,
А їх, малих, окрилив на майбутнє,
Явивши чудо перше, незабутнє.

Генерал-Чугайстер з командирами і бійцями підходять до дітей. В цей час лікар зробив Юрасикові останній укол. Хлопчик підвів голівку, розгубленим зором обвів усіх присутніх, але, мабуть, нічого не побачив. Не зразу повертається свідомість після такого страшного потрясіння. Перше, що прийшло в його заглушену пам'ять, це Чугайстрів виклик. І хлопчик зашепотів.

Юрасик
Течи, вода, долинами,
Іди, біда, глибинами
У нетрини та хащини
До вічної пропащини.
А ти, старий Чугайстере,
Заступнику і майстере
Усіх чудес побажаних,
Почуй людей уражених.

Генерал-Чугайстер нахиляється до хлопчика, гладить його по голівці, дає пити із баклагги. До Юрасика вже цілком повертається свідомість.

Генерал-Чугайстер
Я тут. Прибув. Навіщо кликав, сину?

Юрасик
Чугайстер! Йой! Людей у домовину
Сьогодні покладуть з усього краю.
У нас у хижі вуйко умирає,
Хоч не гуцул, але рідніший брата —
Іван Коваль.

Генерал-Чугайстер
А де ж це ваша хата?

Юрасик
Он там, де полонина Круторівна.
Туди іти з годину буде рівно.

Генерал-Чугайстер
А де гуцули, котрих рятувати?..

Юрасик
Це місце в нас зовуть Царинні Лати.
Я чув, там штаб стоїть якогось полку.
Ідіть туди, зустрінете двоколку.
Плайком на гору, де стоять гармати.
Вони гіллям прикриті, щоб не знати.
Я все те бачив, як ішли до прірви,
Казав Ганнусі, там смерічку вирви,
А там зірви на букові галузку.
Напроти штабу ми лишили хустку,
Яку дала Ганнусі партизанка.
Червона хустка, наче сонце зранку.

Генерал-Чугайстер разом з командирами розкладають карти, відмічають на них маршрути. Зі скелі у всі боки розбігаються бійці-зв'язківці. З'являються все нові озброєні люди не поодинці, а великими загонами. Вони наче із-під землі виростають. Автомати і кулемети виблискують на сонці. Все те робиться так швидко, наче у казці. Махне генерал-Чугайстер рукою — і все приходить у рух, займає новий стрій.

Весело зашуміли бори, наче пісню свою лісову заспівали, ніби самі до бою готуються, до переможного бою, а з того шуму, з тої пісні чути:

Столітній Бук
Поглянь, Смерічко, як іде багато
Сих воїнів. Рушниці і гармати
Блищать на сонці.

Молода Смерічка
Он із Чорногори
Стрічок червоних лине ціле море.
З Говерли теж. Дідусю, що се буде?

Столітній Бук
А буде те, що волю стрінуть люди.

Генерал-Чугайстер
Спасибі вам, відважні соколята,
Мої малі, кохані гуцулята.
Ведіть синка мого мерщій до хати,
А я до штабу — вуйків рятувати.

Юрасик
Чугайстере, надія ви єдина,
Без вас помре та файная людина,
Що в нашій хижі вже добу чекає.

Генерал-Чугайстер
Мій син, як я, велику силу має,
А коли він не зможе врятувати,
То дай мені про це негайно знати.
Стань на горі, щоб сонце прямо в вічі,
І прокажи мій виклик раз і двічі:
Течи, вода, долинами...

Юрасик
Іди, біда, глибинами
У нетрини та хащини
До вічної пропащини...

Генерал-Чугайстер
Так, так, мій сину. Треба поспішати;
Прощу на руки гуцулят узяти.
До зустрічі на вашій верховині,
На славній Круторівній полонині.

Партизани беруть на руки Юрасика і Ганю і двома
загонами розходяться в різні боки. Генерал-Чугайстер
махає услід маленьким гуцулятам, потім рвучко сідає на
коня. З-за скелі чути голосок Юрася:

Попід горою все беріть управо.

Генерал-Чугайстер
Чи знають — ні! — яку велику справу
Вони зробили нам для перемоги.
Щасливої ж вам, дітоньки, дороги.

Він пришпорює коня і хутко зникає за скелею. Останні партизани підходять до згасаючого багаття, засипають його землею і затоптують, а потім, зарядивши карабіни, теж зникають в гущавині. Понад скелею кружляє Золотава Птаха.

Золотава Птаха
Радійте, люди, земле, буйні води,
Іде пора великої свободи.
У неї путь, немов кривава рана,
Але ж іде пора ясна, жадана.

ДІЯ ТРЕТЯ

Дрімотна карпатська верховина. Вікові смереки, буки з двох боків підступають до високої кам'янистої галявини. За галявиною вдаль ще вищі шереги відрогів, але тепер у ясному надвечір'ї вони не видаються тим скам'янілим морем, як учора. Ні, тепер це величезний шмат розпеченого, покованого заліза, що з заходом сонця прохолоняє, синіє, а на горбах воно ще червоне, аж біле.

На галявині та ж поодинокі хижі з розтріпаним опудалом за причілком. За ці тривожні ніч і день вона, здається, ще дужче постарішала, ще глибше вгрузла в землю.

Із хижі на ганок виходить стара бабуся, заплакана, убита горем. Вона бере іржавий заступ, хоче кудись іти, але зупиняється, схиляється на заступ і стоїть нерухомо, наче у неї немає сили, щоб зробити хоч крок. І справді, звідки братися тим силам у старому, розбитому лихом серці.

Молода Смерічка
Чого так тяжко знов зітхають гори?

Столітній Бук
Мабуть, серед людей нове лучилось горе.
Стара земля про все на світі знає —
Чи радість, чи журба в людей буває.
Бо люди — це її любими діти.
За всіх старій доводиться скорбіти.

Бабуся
Помер... Помер мій легінь ясноокий.
Одвічний сон на нього впав глибокий.

І вже не зійде сон той. Сирота я.
Внучат моїх загризла вовча згряя,
Синка мого недужого убили.
Уся земля, немов страшна могила,
Розверзлася.

Звідкіль рятунку ждати?

Ридайте, гори, гороньки Карпати.

Бабуся змовкає, стоїть нерухомо, дивиться кудись уда-
лину і нічого не бачить. Не бачить, як швидко згасає
надвечір'я, не бачить і не чує, як на галявину виходить
партизанський загін, а попереду на руках у двох
молодих богатирів Юрасик і Ганя.

Юрасик

Бабусенько, які у вас новини?

Ви хвилювались, мабуть, щохвилини.

А ми Чугайстра кликали додому.

Бабуся з радістю кидається до дітей — повернулися ж
рідні соколята. На обличчі спалахує щаслива посмішка,
та ненадовго. Знову на нього напливає смуток, мов чор-
на хмара.

Бабуся

Помер наш гість уже з годину тому.

Юрасик

Тоді Чугайстра я покличу зразу.

Із дозволу його, з його наказу.

Лікар

Юрасю, любий, почекай гукати,

Можливо, я зумію врятувати.

Не дозволяю в хату йти нікому!

Сестра, за мною!..

Лікар з медсестрою заходять в хату. Решта зали-
шаються на подвір'ї. Бабуся обіймає діточок, пестить їх,
а вони дають їй хліб і м'ясо. Партизани схиляють го-
лови, скидають кашкети і в розпачі стоять мовчки, неру-
хомо.

Бабуся

Уже з годину тому

Як серце стало, відійшло дихання.

Гай-гай, немає мертвим рятування.

А легінь був... Не виділа ізроду

Душі яснішої з усенького народу.
Я подихом холодні гріла руки,
Хотіла хоч краплинку зняти муки.
А він мені, старій, за цюю ласку
Розповідав таку чудову казку,
Яка, мов хміль, текла й текла у груди,
Про наше щастя, що насправді буде
Невдовзі, як настане перемога.
І вірю я, що прийдуть до порога
Нові часи, веселі та щасливі,
Земля розквітне, мов садок по зливі.
Шкода, що в ті омріяні часини
Уже не буде поміж нас людини,
Яка усе оте пророкувала,
За що вона всі сили віддавала
Й саме життя.

Мої хороші діти,
Ім'я його у пам'яті несіте
Й розкажіть повсюди щогодини
Про душу ту загиблої людини.

Командир застави
Погляньте, друзі, он виходять з лісу
Гуцули наші.

Юрасик
Я на дах залізу
Та роздивлюсь, які ото гуцули.
Часом не ті, що в хащини гайнули.

Юрасик швидко залазить на дах і, приклавши до лоба руку, пильно вдивляється на узлісся. Бійці про всякий випадок готують зброю, закладають у гранати запали.

Так, це вони, чужинці, добре виджу!

Командир застави
В засаду, хлопці, по кущах, за хижу!
А ви, малі, з бабусею до льоху.
Ми всиплем нашим гостонькам гороху.

Партизани швидко маскуються по кущах, за хижою, між камінням. Два кулеметники і командир застави ховаються на ганку. Діти з бабусею біжать до хлівця, що проти хати. На подвір'ї пуста, ніби нікого там і не було.

За кілька хвилин наближається група переодягнених фашистів. Попереду мисливець-розвідник з собакою.

Мисливець - розвідник
Собака нас виводить до хатини.

Солдат
Тепер не можна гаять ні хвилини.
Віршовку приготуйте — і до двору!

З усіх боків з автоматами, кулеметами і гранатами
вилітають партизани. З ганку прямо до грудей мис-
ливця-розвідника висовуються широкі дула кулеметів.

Перший партизан
Складайте зброю, гади, руки вгору!

Командир застави
Додолу зброю! Опір ні до чого.

Перший партизан
Ану, скидай кептарика чужого,
А ти свитину, бісова личино!
Не допомгла гуцульська сірячина
Сховати вам скривавлені багнети.

Другий партизан
Та це ж усе артисти з оперети.
Вони канкан закрутять нам у танці.

Перший партизан
Нехай собі танцюють на арканці.

Фашисти стоять в страшному заціпенінні. Потім скла-
дають зброю, роздягають гуцульське вбрання і зали-
шаються в своїх військових мундирах. Партизани
обшукують ворогів. Із погрібничка виходять бабуся,
Юрасик і Ганя.

Мисливець - розвідник
Вони живі, хитрющі бісеняга,
І засідка — це їх робота клята.

Юрасик
Живі, бо нас урятував Чугайстер,
Не ваш гладкий, а наш великий майстер
До всіх чудес, не бачених у світі;
А ви тепер, мов борсуки у кліті,
Сидітимете з хитрістю дурною.
(До партизанів)
Це той «мисливець», що ходив зі мною.

Ганя
(до партизанів)
Ось татова свитина... Де ж це тато?

Юрасик
Залишилось чекати небагато.
Чугайстер там. З хвилини на хвилину
Із татом прийде він на верховину,

Мисливець - розвідник
Як свисне рак, повернуться гуцули.
Живими їх у землю загорнули
В оцю годину,
Щоб тремтіли всюди,
Хто партизанів укривати буде.

Дивиться на годинника, злісно усміхається просто
в обличчя дітям.

Ганя
Мій таточку, мій рідний, любий тату!
Прийди, прилинь у нашу бідну хату,

Бабуся
Чого прийшли до нас, катюги люті?!
Немов зміюки повзаєте в руті.
Вогнем караєте, отрутою, землею.
Давно вам тра засипатися нею.

Командир застави
До штабу полонених! Що слова ці?
Що доведеш скаженому собаці?
Лиш одвернись — запустить зуби в тіло.
А ми, поки не зовсім потемніло,
Сліди розвідаєм до їхнього кубельця.
А то назавтра інший гурт припреться
Шукати між гуцулів комісара.
Бабусенько, не плачте. Прийде кара
На їхні голови. І прийде перемога
До вашого розбитого порога.
Настане мир, настане щастя днина,
Трембітами заграє верховина.

Бабуся
Гай-гай, синочку, я ту мала віру,
Та віддала її у зуби звіру.
Розвіяли в кущах понад могили,
Тепер нема ні віри, ані сили.

Полонених під конвоєм виводять за скелю. Вони ідуть понуро, звисивши голови додолу, відчують, що десятки очей опікають їх своїм грізним зором. Під багрецем останнього проміння і земля їм здається скривавленою — так багато пролито невинної крові у цьому краю.

Столітній Бук
Дивися, як похмуро йдуть убивці,
Уся земля від вилитої кривці
Здається їм червоною, Смерічко.

Молода Смерічка
Та то ж заходить сонце за потічком.

Столітній Бук
Так, так, заходить. Хай для них ніколи
Воно уже не встане з видноколу.

Сова
Заходить сонце, ніч страшна настане,
Гуцули згинуть, згинуть партизани.
Усі Карпати буйні спопеляться.

Столітній Бук
Замовкни, зла, тебе вже не бояться.

На подвір'ї залишаються партизани, бабуся, діти. Хлопці оглядають зброю, бабуся з дітьми розглядають одягу своїх земляків. Кожен кептарик чи сіра свитина, приношена кресаня з чорною пір'інкою нагадує їм про хороших людей, про рідних їхніх, яких живими закопали в землю.

Ганя бере татову свиту, тулить її до себе.

Ганя
Свитина татова, бабуся, Юрцю, гляньте.

Бабуся
Та ви мені вже серденько не раньте.

залишився колишній вогонь сильної звитяжної людини. Комісар подає знак, щоб зупинилися партизани. Ноші обережно опускаються на колоди. Всі стоять онімілі від дивовижного воскресіння свого любимого комісара.

Комісар

Спиніться, друзі, тут поставте ноші.

Бабуся

Невже ж і справді був на Черемоші
Отой Чугайстер, людоньки, скажіте?
Ожив наш гість! Най буде вічно жити.
Най доля дасть у щасті краший кусень.

Комісар

Вшануйте, друзі, подвиг цей бабусин.
Вона мене від смерті виривала,
Цілющим зіллям тричі напувала.
Вклоніться їй і ніжно обійміте,
Як рідну матір найрідніші діти.

Медсестра

Не ми, а ви спасли нам комісара
Від смерті невідступного удару.
Цілющим зіллям, ласкою живою
І щирих сліз казковою водою.

Вартовий

Товариш командир, я бачу на узліссі
Загін великий — чоловік із двісті.

Командир застави

Навстріч — заслони, кулемети к бою!

Вартовий

На ворогів не схожі, йдуть юрбою.

Юрасик

Співають пісню нашу — це гуцули.
З Поділля, мабуть, в гори завернули.

До подвір'я доноситься пісня, не дуже голосна і бадьора, але дружна, гуртова. Видно, що співають її люди стомлені, знесилені, збуджені великим щастям.

без верхнього одягу, замучені, замазані в глину, але збуджені радістю визволення. Серед юрби генерал-Чугайстер. Він, здається, аж помолодшав за цей час, ніяка втома його не бере. Уздрівши свого бойового побратима, свого комісара, що лежав на ношах, сповитий бинтами, старий генерал припав до його узголів'я. Радість, біль, тривога і нездоланна віра в життя, в перемогу переповнювали серця друзів — легендарних партизанських ватажків. Їхньої тихої і схвильованої розмови ніхто не чув у збудженому гаморі вируючого натовпу.

Ось до свого залюдненого подвір'я прибіг і сам господар — батько Юрасика і Гані. Він обіймає дітей, стареньку матір.

Батько

Йой, мамцю рідна, любі мої діти,
Я повернувся аж із того світу.
Ми всі були у глибині могили,
Просили їх, аби спочатку вбили,
Та ні, живими стали закидати.
Який то жах, моя старенька мати.
Уже земля на голови нам тисне...
І раптом чую: поруч хтось як свисне.
І стрілянина — прямо громовиця.
Заскреготала, задзвеніла криця.
«Капут! Капут!» — кричать оті катюги.
«Чи ви живі?!» — хтось кличе раз, удруге.
«Живі, живі!» — взялися ми гукати.
І чуємо, як дзенькнули лопати.
І дужі руки підіймають вгору
На білий світ, несуть у тишу бору.
Сам генерал мені подав баклагу,
І я з питтям відчув живу насагу.

Юрасик

Не генерал він, а Чугайстер, тату,
Який синка послав у нашу хату
І врятував від смерті комісара.
Мене і Ганю виніс з крутояру.

Батько

Можливо, і Чугайстер з Задніпров'я.

Бабуся

О, дай йому багато літ здоров'я.
Але не вірте. То в казках буває,
Що ніби десь Чугайстер є у гаї
Над Черемошем. А шукати годі...

Генерал-Чугайстер

Чого ж це так? Тож вірять у народі,
Що є Чугайстер добрий,— бути має,
Який людей з неволі визволяє,
Закопаних на світ виносить з ями
І водить їх щасливими пляями.
Нехай це казка, хай гаряча мрія,
Але ж вона прибавила довір'я,
Хоробрості твоїм онукам, нене.
Ідеться тут, звичайно, не про мене.
Хіба не так?

Бабуся

Так, так, мій любий сину.
Най подивлюсь на тебе хоч хвилину.
Йой, дітоньки, і справді це Чугайстер,
Усіх чудес невигаданих майстер.

Молодий гуцул

Живими він підняв нас із могили,
Вернув нам світло, влив цілющі сили.

Другий гуцул

Навік приспав чужинців, як Горбину.

Ганя

Колись Олеся красною хустину
Чугайстрові свою подарувала,
Як черемошців вивів з-під завалу.
Та де у мене та святкова хустка?
Ми дуже бідні, у коморі пуста.
Є кісники, неначе мак, червоні,
Беріть, вони згодяться у загоні.
Як будуть нові люди приходжати,
Хай на кресані стануть нашивати.
Ви любите, у кожного ж на шапці
Червона стрічка, наче промінь вранці.

Генерал-Чугайстер
Забув було. Так ось твоя хустина,
Лежала проти штабу, біля тину.

Ганя
Спасибі, тож візьміть її від мене.

Генерал-Чугайстер
Червона хустка буде як знамено.
В'яжіть, хлоп'ята, хустку до жердинки
І бережіть дарунок верховинки.

Юрасик
А я, Чугайстере, дарую вам денцівку,
Мою кленову випалену цівку.
Послухайте, яка вона співуча,
Коли заграю, чує кожна круча.

Бабуся
(сама до себе)
І я вже чимось маю догодити.
Тож обіцяла курочку зварити,
А де ж вона поділася, йой, леле?!
Мабуть, зайшла в царинку до Стомели.

Юрасик лунко виграє на сопліці. Бабуся біжить шукати свою курочку. Сходяться і сходяться дівчата, жінки привітати своїх рідних. Радісні, збуджені вигуки зринають у гурті щомиті. Гуцули несуть в барвистих хусточках їжу, питво і роздають все те партизанам і своїм чоловікам, братам. Біля комісара на ганку стовпилися легіні. Вони, мабуть, просяться в загін, інші розбирають свою одяжку, залишену ворогами на подвір'ї.

На верховинах то тут, то там спалахують вогнища.

Знову ожили Карпати. Чути гук вечорової трембіти на полонині.

Із гурту селян до генерала-Чугайстера підходять літня жінка з молодого вродливою донькою. Мати тримає в руках кобушечку і кухлик, а доня — кулешу на дощечці. Вони низько кланяються генералові.

Літня жінка

.....
Прийміте і від мене подарунок —
Старої жінки щирий поцілунок —

Та випийте малинового соку.
Візьміть з собою доню карооку.
Поранять з вас котрогось під горою,
Тому най буде рідною сестрою.

Гуцули
І нас, і нас візьміте до загону!
Аби свободу вирвати з полону,
Ми підемо на смерть і люті муки,
Лиш дайте кріси в мозолясті руки.

Генерал-Чугайстер
Беріте зброю, друзі!
До кресані
Нашийте стрічку гуцуляті Гані.
Нехай зорить промінчиком яскравим,
Нехай веде до волі і до слави.

Дівчата нашивають стрічки до капелюхів гуцулів-легінів. Хлопці беруть відбиту у ворога зброю. Всі разом наспівують:

Черемоше, Черемоше,—
Чистая водиця,
Дівчинонько з верховини,
Дай мені напиться.

Та напій коня гнідого,
Дівчинонько-зоре,
Я в загоні захищаю
Наші рідні гори,

Зеленаві полонини,
Твою гарну вроду,
Дівчинонько з верховини,
Чи не знаєш броду

На той берег Черемошу
Та на ті дороги,
Що вестимуть партизана
Аж до перемоги.

Влітає Золотава Птаха, мов блискавиця описує
коло над людним подвір'ям і дзвінко промовляє.

Золотава Птаха
Ідїть на гори,
Де людям горе,
Ідїть по полю
За щастя й волю,
Ідїть гаями,
Ідїть степами,
А я між вами
Та перед вами.

Партизани швидко гуртуються у колони. Генерал-Чугайстер обіймає дітей, цілує їх, щось іще говорить їм, та в гурті не чути ні його слів, ні прощальних слів Юрасика і Гані. Бійці підіймають на ношах комісара, він привітно махає рукою до гурту жінок і літніх гуцулів, що залишаються на подвір'ї.

Яскраво палають вогнища на верховині. Неначе кличуть до себе погрітися, бо ніч наступає свіжа і росиста. Людські колони, немов широкі ріки, стікають з верховини.

До гурту, що залишився на подвір'ї, вибігає бабуса з куркою в руках.

Бабуса
Пішли... Не встигла. Подождіть, будь ласка.
Та що ж це — сон чи, може, й справді казка?

Із міжгір'я гучною луною доноситься приспів гуцувльської пісні:

У загін веде дорога
Легіня-героя.
Вже зоріє перемога
Та над Кінь-горою*.

1957

---

* Цей твір друкується із деякими скороченнями.

ВІХИ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ

ВОРОНЬКО Платон Микитович* — 18.XI (1.XII) 1913, с. Чернещина, тепер Охтирського р-ну Сум. обл. — 10.VIII 1988, Київ.

Поет. Виховувався в Охтирському дит. містечку. Працював на будовах Таджикистану, служив у Рад. Армії. Навчався 1938-41 в Літ. ін-ті ім. О. М. Горького (Москва). У 1939 пішов добровольцем на фронт, воював з білофіннами. Учасник Другої світ. війни, командир підрозділу партиз. з'єднання С. Ковпака. Вірші і пісні поета друкувалися як листівки, поширювалися серед партизанів і населення тимчасово окупованих районів України. Перша зб. віршів — «Карпатський рейд» (1944). Героїка партиз. боротьби відображена у нарисі «Партизанський генерал Руднев» (1946), книгах віршів та поем «Весняний грім» (1947), «В ім'я твоєї волі...» (1949), «Від Москви до Карпат» (1951) та ін. Подвигу рад. патріотів, духовному світу співвітчизників присвячені збірки віршів та поем «Славен мир» (1950; Держ. премія СРСР, 1951), «Моя Москва» (1953), «Моя Гуцульщина» (1956), «Драгі другарі» (1959), «За всі літа розлуки» (1962), «Нелинь» (1963), «Повінь» (1970), «Здвиг-земля» (1976), «Узьмінь» (1979), «Осениця» (1983) та ін. В. — поет широкого жанр. діапазону, оригінальної худож. манери, збагаченої народнопісенними традиціями. Його поезії властиві лірична роздумливість, життєва правдивість, філос. глибина переживання, худож. лаконізм, емоційна образність, ритмомелодійна своєрідність вірша. За збірки «Читаночка» (1969), «Казка про Чугайстра» (1971), «Сніжна зіронька горить» (1973), «Облітав журавель» (1974), «Всім по сім» (1975) удостоєний премії ім. Лесі Українки (1976). Опубліковані збірки творів: «Твори» (тт. 1-2. К., 1973), «Твори» (тт. 1-4. К., 1982-83); рос. мовою — «Стихи и поэмы» (М., 1960), «Песня ветерана» (М., 1974), «Избран-

---

* Див.: Шевченківські лауреати, 1962-2001: Енцикл. довід./ Авт.-упоряд. М. Г. Лабінський; Вступне слово І. М. Дзюби.— К.: Криниця, 2001.— С. 80-81.

ное» (М., 1983). Твори В. перекладено багатьма мовами світу. Драм. поема «Казка про Чугайстра» (1957) поставлена 1965 в Київ та Львів. тюгах, Хмельн. т-рі ляльок (1985). За цим твором знято однойм. фільм (1978, Київ. студія наук.-популярних фільмів). Поезії В. поклали на музику А. Штогаренко (хори «Галичанка», «У Києві на Подолі». «Ой, як жалко», всі — 1972), В. Кирейко (хор «Партизанський триптих», 1973), О. Левич (пісня «Липка», 1987), Ю. Мейтус (хори «Ходімо, кохана, у ліс», «Вечірня пісня», «Ой на горі село горить», всі — 1950; романси «У нашому серці є ласка хороша», 1974; «Затанцюй мені, циганко», 1988) та ін.

Держ. премія (з 2000 року — Національна премія України імені Тараса Шевченка) 1972 за збірку поезій «Повінь».

Література: *Сердюк П. Платон Воронько. К., 1963; Горлач Л. Платон Воронько. — К., 1973; Русакієв С. Платон Воронько. — К., 1973.*

ПРИМІТКИ

В основу видання покладено хронологічний принцип, обраний самим автором для багатьох видань, в т. ч. для чотиритомника (К.: Дніпро, 1982-1983). Тексти звірено саме за цим виданням. Використано при упорядкуванні також книгу: Воронько П. М. Подорожник: Поезії. — К.: Дніпро, 1995. В окремих випадках враховано редакторські втручання поета при наступних перевиданнях творів.

Тексти друкуються за правилами сучасної орфографії і пунктуації зі збереженням характерних особливостей мови автора. Відхилення від норм чинного правопису обумовлюються художньо-стилістичними потребами (римування тощо).

Пояснення деяких слів, імен та назв подається безпосередньо у тексті творів.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ТВОРІВ

«А вороття назад нема...»	240
«Аж до третіх півнів...»	277
«Бабиноліття красне на дворі...»	273
Базіка	469
Балада про біль	126
Балада про любов	217
Балада про щастя	125
Батькові долоні	175
«Безсмертя посміхається не часто...»	271
Береги тривоги	278
Берег дитинства	273
Беріть моє серце	121
Білий хліб	84
Білоруський мотив	186
Біля Невідомого солдата	278
«Близька, замріяна, струнка...»	37
Болгарські монастирі	80
«Був будиночок, сад яблуневий...»	264
«Було це, я пригадую, давно...»	53
«Важучі кетяги краси...»	256
В Америці немає солов'їв	71
В безсонні ночі	191
«Вдень накувала зозуля...»	39
«Вересень з вітром осіннім...»	90
«Вертаюсь в Київ не байдуже...»	106
Весільна	25
«Весна — поезія, поезія — це й осінь...»	119
Весняний дощ	234
«Вечір весняний, мов літепло...»	89
«Вже запахла антонівка спіла...»	266
«Вже за пісню десь ти одна, ти сама...»	255
«Винесла відерце за ворота...»	57
«Виходила з хати стрічати весну...»	185
Відгомін болю	113
Віддати все	176
Відлунок	224
Візники	142
В ім'я твоєї волі	21
«Він ввійшов у старість, як в палац...»	114
«Він помилився...»	140
«Він умирав...»	290

Вірність	74
В кам'яній напрузі	173
«Вклоняючись могилам і хрестам...»	155
В лісі є зелена хата	480
«— В мене весняні промені!..»	265
В моїм селі («В моїм селі цвітуть сади...»)	94
В моїм селі («Постав хату, хату з лободи...»)	213
«В Москві у мене доня народилась...»	49
«Воли чумацькі вимерли безслідно...»	271
«Вони стояли спиною до спини...»	200
Ворон	51
Ворскла	275
Врожайник	179
«Всі кажуть, що Дніпро старий...»	50
«Всі помилки, либонь, уже позаду...»	291
«Всі п'ють вино...»	91
«Встаю новим у день новий...»	280
«Вступає в силу мир...»	174
В хуртовину	78
В шибку дивиться п'тьма	479
«Гілки у дуба зрубані снарядом...»	174
Гірський потік	274
«Голодний степ...»	148
«Гребінь глетчера Кавказу...»	264
Гулива гора. <i>Давня казка</i>	502
Гуцульщина	27
«Давно лежать ці дрова у дворі...»	130
Давня весняна пісня	242
Давня пісня	51
«Дві вервечки обірвалось...»	73
«Десь на Збручі, коло броду...»	33
«Дикі груші одцвіли...»	55
«Дитячий плач...»	170
Дівоча пісня	40
Дівчата будують дорогу	86
«Дівчинка сонце ловила руками...»	137
Дідів портрет	475
Дід Мороз несе мішок	474
Додому йдучи	204
До друга	66
До інших вимірів	160
Доня хоче спати	479
«Дорога од воріт все далі й далі...»	292
До сина Максима	229
«Дощ пройшов...»	42
«Дощу ми просим і сонця просим...»	178
Друзяки	470
Дуби у чотири обхвати	113
Дударики	475
«Душа людська — безмежний світ...»	285
«Душе моя, не віща і не вічна...»	135

VIII. «Минуле, сучасне, майбутнє...»	108
X. «Я повертаюсь в Київ після довгих...»	109
XIII. «Коли я в Київ повертаюсь...»	109
XVII. «Я повертаюсь в Київ. На пероні...»	110
Перша перемога	111
Дуби у чотири обхвати	113
Відгомін болю	113
«Він ввійшов у старість, як в палац...»	114
Наді мною дівчина живе	115
«Як легко йти мені!...»	116
Земля	116
«Мій друг мовчить, і я мовчу при нім...»	117
Зустріч у пісні	118
«Я повсюди звертаюсь до тебе...»	118
«Весна — поезія, поезія — це й осінь...»	119
Мені б ту пісню	119
«Над колискою в віконці...»	120

1964—1968

Берить моє серце	121
«Ти бережи свою хату...»	121
«Червоне вітрило згадки...»	122
Три сумки	122
«Завжди чую...»	123
«Широке небо окрилив...»	123
«Листок залетів у вікно...»	124
«Сагайдак з копою стріл...»	124
«Не знаю щаснішої миті...»	124
Балада про щастя	125
«Червоний кораблик труни...»	125
«Ця Гостра могила давно вже не гостра...»	126
«Страшно...»	126
Балада про біль	126
«Мов з блискавок твоєю ліпити душу...»	127
Художники	127
З ЯПОНСЬКОГО ЗОШИТА (з циклу)	129
У храмі на озері Юноко	129
Японська акварель	130
«Давно лежать ці дрова у дворі...»	130
«Я сам собі щоночі снюся...»	130
«Кресало та губка, тютюн в кісеті...»	131
«Чумака загубив десь кресало...»	131
«Шляхів моїх, стежин криві рядки...»	132
«Старий сатана з молодим сатаною...»	132
«Усе у ній співало...»	132
«Тінь від стріли — тонка, швидка...»	133
«Я нічого не чую іще...»	133
«Упаду, всю землю обійнявши...»	133
За берегом — знов чорторий	134

«Є на Слобожанщині зеленій...»	36
«Є почуття такі прозорі...»	80
Жадоба руху	196
«Жаром калини зігріюся...»	261
Жарт	69
Життям — за життя. <i>Балада</i>	219
Журавлики линуць	473
Журавлиний ключ	154
«— Журавлі, журавлі...»	138
Журавне	251
За берегом — знов чорторий	134
«Завжди чую...»	123
За всі літа розлуки. <i>Поема</i>	298
«Зайди у хащі, упади на трави...»	208
Зайчика злякались	468
«Закоханий в землю з дитинства...»	229
«Залишилася у полі...»	91
«Залізо працює, в роботі стирається швидко...»	153
«За літо стомлена мілесенька ріка...»	257
«Заметіль отави покосила...»	144
«Заповіт» («Мій друже Димитре...»)	68
«Заповіт» («До мене раптом підійшла уява...»)	105
«За руку візьми мене, весно, веди...»	205
«Затанцюй мені, циганко...»	154
«За тракторами сизий дим...»	69
Згадка	34
Земля	116
«Землянки партизанські, як могили...»	156
«Зима. Здається їй кінця не буде...»	286
«Зима мене задмухала снігами...»	182
«Зимою лісові наснився соловей...»	275
«— Зірка упала в криницю!...»	152
«З календаря шипшини впав листок...»	197
«Зла війна по мені потопталася тяжко...»	284
З Німеччини в Чернеччину. <i>Поема</i>	509
«Знов наснилися батько, мати...»	104
«Знову везуть до шпиталю...»	283
«Зоряна музика з неба — на трави...»	259
Зустріч з Рільке	193
Зустріч у пісні	118
«І в січні сніг не випав — яснота...»	182
З японського зошита (з циклу)	129
«Іду в літа...»	145
Ідуть ветерани	187
«Із проміння скрутить перевесло...»	268
«І ось прибув із мандрів чорногуз...»	183
«І стоїть вона триста чи й тисячу літ...»	209
І чого тікати	46
«Ішла війна...»	31
Іде вечір на коні	480
Їжачок	472

Їжачок-хитрячок	474
«Ї коханий вбитий на війні...»	147
«Кажуть, легше повалити...»	32
«Кажуть люди...»	83
«Кажуть, найкраще місто Париж...»	286
Казка про Чугайстра. <i>Драматична поема</i>	516
Камінна баба	180
Картина	467
Каша, аби не наша	476
«Каштани падають і рвуться...»	92
«Кине сонце перший промінь...»	103
«Кипучий вир гортає сторінки...»	149
Кіт в чоботях	468
Кіт збирався до роботи	469
Кіт не знав	474
Книжка	67
Коваль	56
Коваль Микита	39
Ковпаківська бойова	26
«— Кого ти ждеш, додому не спішиш?...»	90
Кожушок	475
Коли б мене більше на світі було. <i>Поема</i>	442
«Коли б осінь мені перескочить...»	289
«Коли б ти знала, де я був...»	61
«Коли вже ти вийшов із дому...»	83
«Коли виносили із бою...»	31
«Коли в ріллю зануриться зерно...»	236
«Коли заплющу очі на світанку...»	208
«Коли зроблено плуг...»	76
«Коли набридає нежить...»	151
Колискова	103
«Колись давно в нас чорногуз помер...»	50
«Коли ти впав на полі бою...»	39
«Коли хтось умирає...»	54
«Коли я в Київ повертаюсь...»	109
Коли я в Київ повертаюсь (з циклу)	106
«Коли я приходив на твій хутірєць...»	150
«Коли я умирав на Волині...»	146
Коли я чув орган уперше	221
«Колючою, стернистою рукою...»	195
Коні вороні	41
Космач	57
Кошеня	471
Кравчиха	478
Красна мить	280
«Кресало та губка, тютюн в кісеті...»	131
«Крізь листя, мов крізь бурштинові злитки...»	282
Криниця	53
Крутиться жорно	167
«Курли... курли...»	237
Кучерявий баранець	471

Липка	463
«Листок залетів у вікно...»	124
«Лише на мене загадай...»	139
Лісова казка («Засніжений ліс в дивній тиші...»)	144
Лісова казка («Із нагоди Новоріччя...»).	493
Лісова печаль	279
Лісовий гомін	490
Люблю поезію	45
Люблю я зиму українську	96
«Людей покликав Час на Суд...»	171
«Люлька була в них на двох одна...»	89
Маленький співак	222
«Мати внесе околоту...»	262
«Мати життям прикриває життя...»	155
Мати іде! <i>Поема</i>	447
«Мати хліб приносила від зайця...»	236
«Мене кусали стріли крем'яні...»	195
Мені аж страшно	172
Мені б ту пісню	119
«Мені ввижається блакить...»	139
«Мені наснився знову кінь-вогонь...»	201
«Мені приснилась та білява...»	44
Месниця	24
«Ми входили у села і міста...»	201
«Ми їли картоплю в мундирах...»	59
«Ми мовчки поглядаємо на схід...»	170
«Минувшина, яка ти дорога...»	255
«Минуле, сучасне, майбутнє...»	108
Мисливська пригода	157
«Ми стали в небо поглядати...»	93
«Ми часто час порівнюєм з рікою...»	258
«Мій друг мовчить, і я мовчу при нім...»	117
«Мій пращуре, романтику печерний...»	268
Мірошник	66
«Мов з блискавок твою ліпити душу...»	127
Могила генерала Руднева	37
«Могили скіфські...»	149
Моїм ровесникам	190
«Молодість кінчається...»	285
Молоток	477
«Мороз...»	149
«Моя земля і тепла, і м'яка...»	229
Муха — звір	465
На Вовчому	94
На Гуливій горі	232
«Над журкотом весняних ручаїв...»	198
Наді мною дівчина живе	115
«Над колискою в віконці...»	120
На залізному шляху. <i>Поема</i>	430
«На жаль, чудес на світі не буває»	79
На ірпінському пагорбі	193

«Найперший спомин із дитячих літ...»	148
На Каялі	179
На Млинарській горі	233
«На плечі Шевченка голуб сизий...»	234
Народження легенди. <i>Поема</i>	385
На руїні дитмістечка	49
«На старій, покинутій шаланді...»	160
На стежині	206
«— Наталочко, чуеш-но, любко!»	102
На тому ж місці, в Харкові	162
На Холодній горі	156
Наше ластів'я	476
Не будь козою	469
«Не втікай, бо від себе ніяк не втечеш...»	151
«Недоговорено багато...»	289
«Недомислив чогось, недотямив чогось...»	284
«Не знаю щаснішої миті...»	124
«— Не зупиняйся, далі йди...»	256
«Не люблю я квіток у букетах...»	259
«Не лякала самота ніколи...»	239
Немає ластівок	183
«Не написана книга єдина...»	243
«Неначе нас на паровій машині...»	264
«Не перша осінь...»	244
«Не посадив ти дерево єдине...»	194
Нерозлучні	75
Не такий апельсин	470
«Не хмарся у тривозі, Білий Світе...»	281
Нехо-Него. <i>Казка</i>	498
«Не хочу, не можу я бути мудрим...»	135
«Ніжний димок од кострища...»	101
Ніжні імена	81
Ніж, трава і слово. <i>Поема</i>	437
Ніколи не хвались	465
«Нічна пора сягає середини...»	259
Ностальгія	209
«Ну чого я тривожусь? Хіба мені випало мало...»	283
«Обійшов я без вагання...»	78
Облітав журавель	463
Обов'язок. <i>Поема</i>	361
«Огород підняв свою залізну...»	276
Ожина. <i>Поема</i>	425
Ознаки перемоги	187
«Ой ви коні, коні...»	281
Ой на горі	23
Оленка маленька	464
Олень	250
«О пралісе мудрий, навчи мене жити...»	140
Осениця	230
«Осінній день бухикав хрипко...»	256
«Осіння мряка з падолистом...»	243

Осінньої ночі	225
Осінь	473
«Останній постріл грому. Наче крижень...»	210
О, як вони схожі	137
«Пальці мої зацвіли пелюстками...»	152
Пам'яті Василя Земляка	282
Пам'яті Василя Симоненка	166
Пам'ятник	56
Пам'яттю освячені слова	269
Парад поетів	241
Партизанська балада	29
Партизанська мати	25
Перша перемога	111
Перший сніг	87
«Перший сніг — То святкова пора...»	232
«Пи́л туману...»	292
Під рідним берестом	245
«Пісень заспівають про мене...»	200
Пісня ветерана	42
Пісня вороного	159
Пісня Галини	79
«Пливу по хвилі споминів. Пройдешне...»	190
«Пливуть тачанки і важучі дроги...»	200
Повернення	32
«Повертайте, лебеді, додому...»	204
По гайді чути, де весілля	82
«Погасло вогнище...»	159
Подорожник	269
«Поїхав товариш...»	73
«Поклала спати коло хати...»	102
«Поколошкане, забуте...»	28
«Полин, полин — на всю Волинь...»	158
Помогли зайчаті	466
Похідна	21
«Прибув я до Києва ранком...»	107
«Прийди, прийди в зелений діл...»	239
Причина	467
Про бичка і їжачка	470
«Прокинувся, як в юності, — щасливим...»	288
Прометей і Дон-Кіхот	207
Про стежечку	478
Про сучасність	270
«Прости, синок, за всі літа розлуки...»	45
«Птахи летять до літа...»	260
«Радіє лист кленовий тим, що є він...»	242
«Рана в груді — від рапіри...»	287
«Ранне сонце, наче паляниця...»	261
Ранок — не день ще. <i>Поєма</i>	334
«Рветься час на шматки, наче стерта вожжина...»	227
«Ревуть воли чумацькі навесні...»	153
«Регочуть трави — злива йде...»	262

«Роботи стоять біля мартена...»	258
Розвідник	24
«Розпугані коні втікали...»	99
«Розсиплеться залізний Карадаг...»	237
«Руде, цибате йде за возом вслід...»	150
Ручаї течуть	465
«Сагайдак з копою стріл...»	124
«Салют згадався в сорок п'ятім році»	205
Самотність	197
Село на Горині	185
«Сибірська тропа осторожна...»	288
«Сидить у мене на столі чортяка...»	260
«Синій птах, як довго йшов за тобою...»	260
Синова пісня	136
«Сіно пахне дужче, ніж трава...»	258
«Скільки проїхав, скільки пройшов...»	32
«Скрипить лаврове дерево старе...»	244
Слава поета	47
Слід блискавки	70
Слово до военкома	84
Слово про завершеність	211
«Смереки сині...»	262
Смачна корзина	471
«Снігу широчінь така безмежна...»	93
Солдатський скарб. <i>Поема</i>	450
Сон	141
Сопілка	70
Сопілочка	477
Співаночка	464
Спір	486
«Сплесне галуззям над собою...»	257
Спомин про Гниляк	164
Спомин про катеринку	199
Станція Мамина. <i>Поема</i>	456
Стара верба	77
Стара мелодія	60
Старий батько питав сина	22
Старий вітряк	181
«Старий моряк, просмолений, як човен...»	166
«Старий сатана з молодим сатаною...»	132
Старий тесля	238
стежинами дружби людської. <i>Поема</i>	404
«стежки моєї пам'яті...»	228
«стелися, барвінку...» — транзистор співає»	277
Степ	61
«Стоїть на Поліссі висока береза...»	140
Стояни. <i>Поема</i>	352
«Страшно...»	126
«Страшного бачив я багато...»	100
«Стріла обеліска, запущена в небо від Лаври...»	270
«Стріляють дуби жолудями у зорі кленові...»	138

«Суєта не жує, прямо з льоту ковтає...»	291
«Сузір'я з неба впало в воду...»	198
«Сурми́ щоб із міддю зросталися губи...»	178
«Сьогодні день народження твого...»	35
«Так, як Данте любив Беатріче...»	36
«Там, де тирса шелестіла...»	76
«Твердими, вузлуватими руками...»	227
Тепла дума	247
«Ти бережи свою хату...»	121
«Ти кажеш: краплина людської снаги...»	249
«Ти майстром був. Майстрів шанує світ...»	152
«Ти не жалкуй, що вік пробіг...»	55
«Ти оглянься на свій слід...»	290
Ти поглянь в мої очі	175
«Тихе море смокче бережок...»	279
«Тільки згадка торкнеться рукою...»	52
Тінь	60
«Тінь від стріли, тонка, швидка...»	133
«То полин над тобою, Волинь, чи сніги...»	139
«Тополі, наче келихи модерні...»	202
Тризна	188
Три смерті	28
Три сумки	122
«Троянд переможцю під ноги — не хочу...»	203
«У всіх є своя Чернеччина...»	266
«Уже й не знаю, де вона...»	272
«У зморшках гір — стежки людини, звіра...»	207
«У капусті, в картоплі знаходили і в очереті...»	203
«У клуні під сіном чотири труни...»	38
«У кохання є свої права...»	263
«У озеро — камінь...»	59
«Упаду, всю землю обійнявши...»	133
«У поле вийшла. Очі волошкові...»	165
«Усе у ній співало...»	132
«Усе шукаю слово те...»	267
«У слова свої закони вічно мінливого руху...»	192
У храмі на озері Юноко	129
Хвостик ніде діти	467
«Хмара закрила півнеба...»	104
Хмарка	466
«Хміль над Россю — полум'ям шаленим...»	265
Ходить сон коло хати	479
Ходімо, кохана, у ліс	38
«Хто тобі розкаже про мене...»	147
Художники	127
«Хуртовина гуде, замігає стежину людини...»	136
Цап-забіяка. <i>Казка</i>	488
Цикади	236
«Ці пагорби, як мамонти воскреслі...»	143
«Ця Гостра могила давно вже не гостра...»	126
«Час, мов сніг, проходить зимно, тихо...»	88

Червнева неділя	47
«Червоне вітрило згадки...»	122
«Червоний кораблик труни...»	125
«Чи почуваєш старість?...»	100
«Чолом тобі, стара природо-нене...»	238
Чому чапля стоїть на одній нозі	472
Чотири вітри. <i>Казка</i>	480
«Чумак загубив десь кресало...»	131
«Шарпають невдачі дріб'язкові...»	290
«Шелестять тополі на світанні...»	183
«Широке небо окрилів...»	123
«Шляхів моїх, стежин криві рядки...»	132
Шукай себе	171
«Шумом врожайним, п'яночим...»	99
Щаслива мить	168
«Щастя»	43
«Щедра земле, стара життянице...»	267
«Ще не смеркло...»	274
Щит-розлука	163
«Щодоби перековують місяць на інший...»	243
«Що молодість минула — не тужу я...»	250
Юність	62
«Я вчув Бояна спів із давнини...»	158
«Я довго жив...»	271
«Я знаю: знайдеш ти маленьку радість...»	101
«Я знаю, що таке життя...»	31
«Я знов у сні ходив до себе в гості...»	263
Як багато знаю я	467
Як випаде сніжок	172
«Яке то чудо — обрій! Утікає...»	210
«Яке то щастя — чути ймення друга...»	192
«Як звабливо малюється світанок...»	196
«Який солодкий дим, коли горить листва...»	228
«Як легко йти мені...»	116
Як у пісні колишній	184
«Я не забув того, о ні...»	74
«Я не заздрю соколові, друзі...»	48
«Я не шукав кохання...»	54
«Я нічого не чую ще...»	133
«Я повертаюсь в Київ після довгих...»	109
«Я повертаюсь в Київ. На пероні...»	110
«Я повсюди звертаюсь до тебе...»	118
Японська акварель	130
Ярославна. <i>Поема</i>	293
«Я сам собі щоночі снюся...»	130
«Я сказала йому, що прийду...»	35
Я той, що греблі рвав	33
«Я той, що греблі рвав, Я той, що рвав мости...»	89
«Я уже іду до того віку...»	92

ЗМІСТ

Борис Олійник. Суворий і ніжний 5

ПОЕЗІЇ

1943–1945

В ім'я твоєї волі	21
Похідна	21
Старий батько питав сина	22
Ой на горі	23
Месниця	24
Розвідник	24
Партизанська мати	25
Весільна	25
Ковпаківська бойова	26
Гуцульщина	27
«Поколошкане, забуге...»	28
Три смерті	28
Партизанська балада	29
«Коли виносили із бою...»	31
«Я знаю, що таке життя...»	31
«Ішла війна...»	31
«Скільки проїхав, скільки пройшов...»	32
«Кажуть, легше повалити...»	32
Повернення	32

1946–1949

«Деся на Збручі, коло броду...»	33
Я той, що греблі рвав	33
Згадка	34
«Я сказала йому, що прийду...»	35
«Сьогодні день народження твого...»	35
«Так, як Данте любив Беатріче...»	36
«Є на Слобожанщині зеленій...»	36
Могила генерала Руднева	37
«Близька, замріяна, струнка...»	37
Ходімо, кохана, у ліс	38
«У клуні під сіном чотири труни...»	38
«Вдень накувала зозуля...»	39
«Коли ти впав на полі бою...»	39
Коваль Микита	39
Дівоча пісня	40
Коні вороні	41

Пісня ветерана	42
«Дощ пройшов...»	42
Щастя	43
«Мені приснилась та білява...»	44

1950—1956

«Прости, синок, за всі літа розлуки...»	45
Люблю поезію	45
І чого тікати	46
Червнева неділя	47
Слава поета	47
«Я не заздрю соколові, друзі...»	48
«В Москві у мене доня народилась...»	49
На руїні дитмістечка	49
«Колись давно в нас чорногуз помер...»	50
«Всі кажуть, що Дніпро старий...»	50
Ворон	51
Давня пісня	51
«Тільки згадка торкнеться рукою...»	52
Криниця	53
«Було це, я пригадую, давно...»	53
«Коли хтось умирає...»	54
«Я не шукав кохання...»	54
«Ти не жалкуй, що вік пробіг...»	55
«Дикі груші одцвіли...»	55
Пам'ятник	56
Коваль	56
«Винесла відерце за ворота...»	57
Космач	57
«Ми їли картоплю в мундирах...»	59
«У озеро — камінь...»	59
Стара мелодія	60
Тінь	60
«Коли б ти знала, де я був...»	61
Степ	61
Юність	62
Мірошник	66
До друга	66
Книжка	67
«Заповіт» («Мій друже Дмитре...»)	68
Жарт	69
«За тракторами сизий дим...»	69
Сопілкар	70
Слід блискавки	70
В Америці немає солов'їв	71
«Поїхав товариш...»	73
«Дві вервечки обірвалось...»	73
Вірність	74
«Я не забув того, о ні...»	74

Нерозлучні	75
«Там, де тирса шелестіла...»	76
«Коли зроблено плуг...»	76
Стара верба	77
«Обійшов я без вагання...»	78
В хуртовину	78

1957—1959

«На жаль, чудес на світі не буває...»	79
Пісня Галини	79
«Є почуття такі прозорі...»	80
Болгарські монастирі	80
Ніжні імена	81
По гайді чути, де весілля	82
«Кажуть люди...»	83
«Коли вже ти вийшов із дому...»	83
Слово до воєнкома	84
Білий хліб	84
Дівчата будують дорогу	86
Перший сніг	87
«Час, мов сніг, проходить зимно, тихо...»	88
«Люлька була в них на двох одна...»	89
«Вечір весняний, мов літепло...»	89
«Я той, що греблі рвав, Я той, що рвав мости...»	89
«Вересень з вітром осіннім...»	90
«— Кого ти ждеш, додому не спішиш?...»	90
«Всі п'ють вино...»	91
«Залишилася у полі...»	91
«Я уже їду до того віку...»	92
«Какагани падають і рвуться...»	92
«Ми стали в небо поглядати...»	93
«Снігу широчінь така безмежна...»	93
В моїм селі	94
На Вовчому	94
Люблю я зиму українську	96
«Розпугані коні втікали...»	99
«Шумом врожайним, п'янючим...»	99

1960—1963

«Страшного бачив я багато...»	100
«Чи відчуваєш старість?...»	100
«Я знаю: знайдеш ти маленьку радість...»	101
«Нижний димок од кострища...»	101
«Поклала спати коло хати...»	102
«— Наталочко, чуєш-но, любко!...»	102
«Кине сонце перший промінь...»	103
Колискова	103
«Знов наснилися батько, мати...»	104
«Хмара закрила півнеба...»	104
«Заповіт» («До мене раптом підійшла уява...»)	105
КОЛИ Я В КИЇВ ПОВЕРТАЮСЬ (з циклу)	106
I. «Вертаюся в Київ не байдуже...»	106
IV. «Прибув я до Києва ранком...»	107

VIII. «Минуле, сучасне, майбутнє...»	108
X. «Я повертаюсь в Київ після довгих...»	109
XIII. «Коли я в Київ повертаюсь...»	109
XVII. «Я повертаюсь в Київ. На пероні...»	110
Перша перемога	111
Дуби у чотири обхвати	113
Відгомін болю	113
«Він ввійшов у старість, як в палац...»	114
Наді мною дівчина живе	115
«Як легко йти мені!...»	116
Земля	116
«Мій друг мовчить, і я мовчу при нім...»	117
Зустріч у пісні	118
«Я повсюди звертаюсь до тебе...»	118
«Весна — поезія, поезія — це й осінь...»	119
Мені б ту пісню	119
«Над колискою в віконці...»	120

1964—1968

Беріть мое серце	121
«Ти бережи свою хату...»	121
«Червоне вітрило згадки...»	122
Три сумки	122
«Завжди чую...»	123
«Широке небо окрилив...»	123
«Листок залетів у вікно...»	124
«Сагайдак з копою стріл...»	124
«Не знаю щаснішої миті...»	124
Балада про щастя	125
«Червоний кораблик труни...»	125
«Ця Гостра могила давно вже не гостра...»	126
«Страшно...»	126
Балада про біль	126
«Мов з блискавок твоєю ліпити душу...»	127
Художники	127
З ЯПОНСЬКОГО ЗОШИТА (з циклу)	129
У храмі на озері Юноко	129
Японська акварель	130
«Давно лежать ці дрова у дворі...»	130
«Я сам собі щоночі снюся...»	130
«Кресало та губка, тютюн в кисеті...»	131
«Чумаки загубив десь кресало...»	131
«Шляхів моїх, стежин криві рядки...»	132
«Старий сатана з молодим сатаною...»	132
«Усе у ній співало...»	132
«Тінь від стріли — тонка, швидко...»	133
«Я нічого не чую іще...»	133
«Упаду, всю землю обійнявши...»	133
За берегом — знов чортоторий	134

«Не хочу, не можу я бути мудрим...»	135
«Душе моя, не віща і не вічна...»	135
«Хуртовина гуде, замітає стежину людини...»	136
Синова пісня	136
О, як вони схожі	137
«Дівчинка сонце ловила руками...»	137
«— Журавлі, журавлі...»	138
«Стріляють дуби жолудями у зорі кленові...»	138
«То полин над тобою, Волинь, чи сніги...»	139
«Мені ввижається блакить...»	139
«Лише на мене загадай...»	139
«Стоїть на Поліссі висока береза...»	140
«Він помилився...»	140
«О пралісе мудрий, навчи мене жити...»	140

1969—1972

Сон	141
Візники	142
«Ці пагорби, як мамонти воскреслі...»	143
«Заметіль отави покосила...»	144
Лісова казка («Засніжений ліс в дивній тишині...»)	144
«Іду в літа...»	145
«Коли я умирав на Волині...»	146
«І коханий вбитий на війні...»	147
«Хто тобі розкаже про мене...»	147
«Найперший спомин із дитячих літ...»	148
«Голодний степ...»	148
«Могили скіфські...»	149
«Мороз...»	149
«Кипучий вир гортає сторінки...»	149
«Руде, цибате йде за возом вслід...»	150
«Коли я приходив на твій хутірець...»	150
«Не втікай, бо від себе ніяк не втечеш...»	151
«Коли набридає нежить...»	151
«Пальці мої зацвіли пелюстками...»	152
«— Зірка упала в криницю!..»	152
«Ти майстром був. Майстрів шанує світ...»	152
«Ревуть воли чумацькі навесні...»	153
«Залізо працює, в роботі стирається швидко...»	153
Журавлиний ключ	154
«Затанцюй мені, циганко...»	154
«Мати життям прикриває життя...»	155
«Вклоняючись могилам і хрестам...»	155
«Землянки партизанські, як могили...»	156
На Холодній горі	156
Мисливська пригода	157
«Полин, полин — на всю Волинь...»	158
«Я вчув Бояна спів із давнини...»	158
Пісня вороного	159

«Погасло вогнище...»	159
«На старій, покинутій шаланді...»	160
До інших вимірів	160
На тому ж місці, в Харкові	162
Щит-розлука	163
Спомин про Гпиляк	164
«У поле вийшла. Очі волошкові...»	165
Пам'яті Василя Симоненка	166
«Старий моряк, просмолений, як човен...»	166

1973—1977

Крутиться жорно	167
Щаслива мить	168
«Ми мовчки поглядаємо на схід...»	170
«Дитячий плач...»	170
Шукай себе	171
«Людей покликав Час на Суд...»	171
Як випаде сніжок	172
Мені аж страшно	172
В кам'яній напрузі	173
«Гілки у дуба зрубані снарядом...»	174
«Вступає в силу мир...»	174
Ти поглянь в мої очі	175
Батькові долоні	175
Віддати все	176
«Дощу ми просим і сонця просим...»	178
«Сурмій, щоб із міддю зросталися губи...»	178
Врожайник	179
На Каялі	179
Камінна баба	180
Старий вітряк	181
«І в січні сніг не випав — яснота...»	182
«Зима мене задмухала снігами...»	182
«І ось прибув із мандрів чорногуз...»	183
«Шелестять тополі на світанні...»	183
Немає ластівок	183
Як у пісні колишній	184
«Виходила з хати стрічати весну...»	185
Село на Горині	185
Білоруський мотив	186
Ідуть ветерани	187
Ознаки перемоги	187
Тризна	188
Моїм ровесникам	190
«Пливу по хвилі споминів. Пройдешне...»	190
В безсонні ночі	191
«У слова свої закони вічно мінливого руху...»	192
«Яке то щастя — чути ймення друга...»	192
На ірпінському пагорбі	193

Зустріч з Рільке	193
«Не посадив ти дерево єдине...»	194
«Колочою, стернистою рукою...»	195
«Мене кусали стріли крем'яні...»	195
«Як звабливо малоється світанок...»	196
Жадоба руху	196
Самотність	197
«З календаря шипшини впав листок...»	197
«Сузір'я з неба впало в воду...»	198
«Над журкотом весняних ручаїв...»	198
Спомин про катеринку	199
«Пісень заспівають про мене...»	200
«Вони стояли спиною до спини...»	200
«Пливуть тачанки і важучі дроги...»	200
«Мені наснився знову кінь-вогонь...»	201
«Ми входили у села і міста...»	201
«Тополі, наче келихи модерні...»	202
«У капусті, в картоплі знаходили і в очереті...»	203
«Троянд переможцю під ноги — не хочу...»	203
Додому йдучи	204
«Повертайте, лебеді, додому...»	204
«Салют згадався в сорок п'ятім році...»	205
«За руку візьми мене, весно, веди...»	205
<i>На стежині</i>	206
«У зморшках гір — стежки людини, звіра...»	207
Прометей і Дон-Кіхот	207
«Зайди у хащі, упади на трави...»	208
«Коли заплющу очі на світанку...»	208
«І стоїть вона триста чи й тисячу літ...»	209
Ностальгія	209
«Останній постріл грому. Наче крижень...»	210
«Яке то чудо — обрій! Утікає...»	210
Слово про завершеність	211
В моїм селі	213

1978—1980

Балада про любов	217
Жигтям — за життя. <i>Балада</i>	219
Коли я чув орган уперше	221
Маленький співак	222
Відлунок	224
Осінньої ночі	225
«Рвється час на шматки, наче стерта вожжина...»	227
«Твердими, вузлуватими руками...»	227
«Який солодкий дим, коли горить листва...»	228
«Стежки моєї пам'яті...»	228
«Закоханий в землю з дитинства...»	229
«Моя земля і тепла, і м'яка...»	229
До сина Максима	229

Осениця	230
На Гуливій горі	232
«Перший сніг — То святкова пора...»	232
На Млинарській горі	233
«На плечі Шевченка голуб сизий...»	234
Весняний дощ	234
«Мати хліб приносила від зайця...»	236
«Коли в ріллю зануриться зерно...»	236
Цикади	236
«Курли... курли...»	237
«Розсиплеться залізний Карадаг...»	237
«Чолом тобі, стара природо-нене...»	238
Старий тесля	238
«Прийди, прийди в зелений діл...»	239
«Не лякала самота ніколи...»	239
«А вороття назад нема...»	240
Парад поетів	241
Давня весняна пісня	242
«Радіє лист кленовий тим, що є він...»	242
«Не написана книга єдина...»	243
«Осіння мряка з падолистом...»	243
«Щодоби перековують місяць на інший...»	243
«Не перша осінь...»	244
«Скрипить лаврове дерево старе...»	244
Під рідним берестом	245
Тепла дума	247
«Ти кажеш: краплина людської снаги...»	249
«Що молодість минула — не тужу я...»	250
Олень	250
Журавне	251
«Минувшина, яка ти дорога...»	255
«Вже за піснею десь ти одна, ти сама...»	255
«Важучі кетяги краси...»	256
«— Не зупиняйся, далі йди...»	256
«Осіній день бухикав хрипко...»	256
«Сплесне галуззям над собою...»	257
«За літо стомлена мілесенька ріка...»	257
«Роботи стоять біля мартена...»	258
«Сіно нахне дужче, ніж трава...»	258
«Ми часто час порівнюєм з рікою...»	258
«Нічна пора сягає середини...»	259
«Не люблю я квіток у букетах...»	259
«Зоряна музика з неба — на трави...»	259

1981—1988

«Синій птах, як я довго ішов за тобою...»	260
«Сидить у мене на столі чортяка...»	260
«Птахи летять до літа...»	260
«Жаром калини зігріюся...»	261

«Раннє сонце, наче паляниця...»	261
«Мати внесе околоту...»	262
«Смереки сині...»	262
«Регочуть трави — злива йде...»	262
«У кохання є свої права...»	263
«Я знов у сні ходив до себе в гості...»	263
«Гребінь глетчера Кавказу...»	264
«Неначе пас на паровій машині...»	264
«Був будиночок, сад яблуневий...»	264
«Хміль над Россю — полум'ям шаленим...»	265
«— В мене весняні промені!...»	265
«Вже запахла антонівка спіла...»	266
«У всіх є своя Чернеччина...»	266
«Усе шукаю слово те...»	267
«Щедра земле, стара житянице...»	267
«Мій пращуре, романтику печерний...»	268
«Із проміння скрутить перевесло...»	268
Пам'яттю освячені слова	269
Подорожник	269
Про сучасність	270
«Стріла обеліска, запущена в небо від Лаври...»	270
«Я довго жив...»	271
«Безсмертя посміхається не часто...»	271
«Воли чумацькі вимерли безслідно...»	271
«Уже й не знаю, де вона...»	272
Берег дитинства	273
«Бабиноліття красне на дворі...»	273
Гірський потік	274
«Ще не смеркло...»	274
«Зимою лісові наснився соловей...»	275
Ворскла	275
«Огород підняв свою залізну...»	276
«Аж до третіх півнів...»	277
«Стелися, барвінку...» — транзистор співає...»	277
Береги тривоги	278
Біля Невідомого солдата	278
«Тихе море смокче бережок...»	279
Лісова печаль	279
Красна мить	280
«Встаю новим у день новий...»	280
«Ой ви коні, коні...»	281
«Не хмарся у тривозі, Білий Світе...»	281
Пам'яті Василя Земляка	282
«Крізь листя, мов крізь бурштинові злитки...»	282
«Знову везуть до шпиталю...»	283
«Ну чого я тривожусь? Хіба мені випало мало...»	283
«Зла війна по мені потопгалася тяжко...»	284
«Недомислив чогось, недотямив чогось...»	284
«Молодість кінчається...»	285

«Душа людська — безмежний світ...»	285
«Зима. Здається їй кінця не буде...»	286
«Кажуть, найкраще місто — Париж...»	286
«Рана в груди — від рапіри...»	287
«Сибірська тропа острожна...»	288
«Прокинувся, як в юності,— щасливим...»	288
«Коли б осінь мені перескочить...»	289
«Недоговорено багато...»	289
«Шарпають невдачі дріб'язкові...»	290
«Він умирав...»	290
«Ти оглянься на свій слід...»	290
«Суєта не жує, прямо з льоту ковтає...»	291
«Всі помилки, либонь, уже позаду...»	291
«Пил туману...»	292
«Дорога од воріт все далі й далі...»	292

ПОЕМИ (1944— 1975)

Ярославна	293
За всі літа розлуки	298
Ранок — не день ще	334
Стояни	352
Обов'язок	361
Народження легенди	385
Стежинами дружби людської	404
Ожина	425
На залізному шляху	430
Ніж, трава і слово	437
Коли б мене більше на світі було	442
Мати іде!	447
Солдатський скарб	450
Станція Мамина	456

ТВОРИ ДЛЯ ДІТЕЙ (1947—1977)

Липка	463
Облітав журавель	463
Оленка маленька	464
Співаночка	464
Як багато знаю я	465
Ніколи не хвались	465
Муха — звір	465
Ручаї течуть	465
Хмарка	466
Помогли зайчаті	466
Хвостик ніде діти	467
Причина	467
Картина	467
Зайчика злякались	468

Кіт в чоботях	468
Базіка	469
Не будь козою	469
Кіт збирався до роботи	469
Друзьки	470
Про бичка і їжачка	470
Не такий апельсин	470
Смачна корзина	471
Кошеня	471
Кучерявий баранець	471
Їжачок	472
Чому чапля стоїть на одній нозі	472
Осінь	473
Журавлики линуть	473
Їжачок-хитрячок	474
Дід Мороз несе мішок	474
Кіт не знав	474
Дідів портрет	475
Кожушок	475
Дударики	475
Каша, аби не наша	476
Наше ластів'я	476
Молоток	477
Сопілочка	477
Кравчиха	478
Про стежечку	478
Доня хоче спати	479
В шибку дивигься пітьма	479
Ходить сон коло хати	479
Їде вечір на коні	480
В лісі є зелена хата	480
Чотири вітри. <i>Казка</i>	480
Спір	486
Цап-забіяка. <i>Казка</i>	488
Лісовий гомін	490
Лісова казка («Із нагоди новоріччя...»)	493
Нехо-Него. <i>Казка</i>	498
Гулива гора. <i>Давня казка</i>	502
З Німеччини в Чернеччину. <i>Поема</i>	509
КАЗКА ПРО ЧУГАЙСТРА. <i>Драматична поема</i>	516
<i>Віхи життя і творчості</i>	584
<i>Примітки</i>	586
<i>Алфавітний покажчик творів</i>	587

Літературно-художнє видання
КОМІТЕТ З НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРЕМІЇ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ВИДАВНИЦТВО «КРИНИЦЯ»

Платон Микитович Воронько
ПОВІНЬ
Вибрані твори

Передмова *Бориса Ілліча Олійника*
Упорядкування *Валерія Федоровича Гужви*

Редактор *Т. В. Майданович*
Коректор *А. В. Недзельська*
Художній редактор *В. Л. Андрієвська*
Художник *В. С. Мельничук*
Комп'ютерна верстка *О. В. Ролік*

Розробка серійного оформлення — *дизайнерський відділ*
видавництва «Дніпро»

Видавництво «Криниця»

Свідоцтво держ. реєстру: серія ДК № 506 від 25.VI 2001 р.
Україна, 02660, м. Київ-660, вул.Електротехнічна, 4-А
Тел./факс:(044) 515-7691, 545-1006, 548-1019

Здано до набору 24. 06. 2004. Підписано до друку 18. 06. 2004.
Гарнітура Гарамонд. Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 84x108/32. Обл.-вид. арк. 28,70. Ум. друк. арк. 31,92.
Наклад 5 000 прим. Зам. № 139.

Якість друку відповідає якості діапозитивів,
виготовлених замовником.
Надруковано з готових діапозитивів замовника
у ДП «Видавництво і друкарня «Тавріда»,
95040, м. Сімферополь, вул. Генерала Васильєва, 44.

Воронько П. М.
В75 Повінь: Вибрані твори/ Вступ. слово
Б. І. Олійника. — К.: Криниця, 2004.—
608 с.: портр. (Сер. «Бібліотека Шевчен-
ківського комітету»)

ISBN 966-7575-60-8

ISBN 966-01-0320-4 (серія)

Платон Микитович Воронько (1913—1988) — визначний український поет. Його поезії властива широта жанрового діапазону, роздумливість, життєва правдивість, глибина переживання, ритмомелодійна своєрідність, збагачена народно-пісенними традиціями. В одностороннику представлена краща частина творчого доробку поета — проникливого лірика, майстра публіцистичного вірша, колоритного пейзажиста.

ББК 84.4УКР6

Видавництво «Криниця» спеціалізується на виданні художньої, науково-популярної, духовної та довідкової літератури, зокрема словників, книжок для дітей, а також книг із історії і теорії мистецтва, історії України, альбомів та ін.

З питань придбання літератури видавництва
«Криниця» звертатися за адресою:
Україна, 02660, м. Київ-660,
вул. Електротехнічна, 4-А
(іхати до станції метро «Чернігівська» або «Петрівка»,
а далі — автобусом чи трамваем до району
Троєщинського ринку)

Тел./факс: (044) 515-76-91, 545-10-06, 548-10-19

E-mail: Krynysia@mail.ru